

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

BALOGH ZSOLT: Az Önkéntes
Területvédelmi Tartalékos alapkiképzést
végzett, 13. évfolyamos honvéd kadétok
pályamotivációs vizsgálata

SZABOLCS LÓRÁNT: *Doctrine by Necessity*

VARGA NÓRA: A „háború köde” tegnap és ma

18. évf. (2025)
1. szám

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Hadtudományi Szemle
A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának
tudományos folyóirata
ISSN 2060-0437 (elektronikus)

Főszerkesztő:
Dr. Csengeri János őrnagy

A szerkesztőbizottság elnöke:
Dr. Balla Tibor ezredes

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Csengeri János őrnagy
Pavel Foltin rektorhelyettes (Csehország)
Dr. Forgács Balázs alezredes
Dr. Hausner Gábor alezredes
Dr. Hettyey András
Dr. Jobbágy Zoltán ezredes
Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)
Dr. Molnár Anna
Dr. Négyesi Imre ezredes
Dr. Ujházy László ezredes
Dr. Ujházi Lóránd

A szerkesztőbizottság titkára:
Kállai-Nyári Éva

Szerkesztőség:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Szemle
1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.
Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.
E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadó
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu
A kiadásért felel: Dr. Deli Gergely rektor
Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, Gergely Zsuzsánna, Resofszi Ágnes
Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)

Tartalom

HADMŰVÉS ZET

Beck Attila: Harc Róma örökösei közt: a frank–langobárd háborúk (571–590)	5
Boda Mihály: A háború mint a politika folytatása más eszközökkel.	19
Varga Nóra: A „háború köde” tegnap és ma	37

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Balogh Zsolt: Az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos alapkiképzést végzett, 13. évfolyamos honvéd kadéto k pályamotivációs vizsgálata.	49
Cservenyák József: Testnevelés a hadtudomány kezdetén	65
Szöllősi Annamária: A reziliencia jelentése és fogalmi fejlődése	77

BIZTONSÁGPOLITIKA

Kornél Kondás: The Current Challenges of Security and Public Safety	87
Szabolcs Lóránt: Doctrine by Necessity	103

ÁLTALÁNOS

Farkas Gábor, Fazekas Gábor: Közösségi finanszírozás a harctéren	121
Matányi Marcell: „Rajta hát, nemes magyarok!”	133
Mátyás Botond Hunor: A magyar királyi 1. rohamtüzér osztály törzsütegének tiszti kara	149
Pászthory Domokos Balázs: A szakcsoportos felkészítés jelene és jövője a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemében	171

Beck Attila¹

Harc Róma örökösei közt: a frank–langobárd háborúk (571–590)

War Between the Heirs of Rome: the Frankish–Lombard Wars (571–590)

Absztrakt

A Nyugatrómai birodalom megszűntével átalakult Európa térképe. A korábbi nagy birodalmak helyébe kisebb királyságok léptek. Ezen új államokat a korábban hun alattvaló vagy római szolgálatban levő germán népek alapították. Az államszervezés mellett ezek az új hatalmak időről időre háborúkat vívtak egymás ellen, hogy területüket és politikai befolyásukat kiterjesszék. A korszak két nagyhatalma, a Frank és a Langobárd Királyság, többször keveredett egymással fegyveres konfliktusba, amelyet mindkét fél más katonai elképzelések mentén vívott meg.

Kulcsszavak: germán népek, népvándorláskor, hadikultúrák, középkori hadviselés, Frank Királyság, Langobárd Királyság

Abstract

When the Western Roman Empire fell, then the map of Europe was transformed. The former great empires were replaced by smaller kingdoms. These new states were founded by Germanic peoples formerly subjects of the Huns or they were in Roman service. In addition to the organisation of the state, these new powers fought wars against each other from time to time to expand their territory and political influence. The two great powers of this period, the Frankish and the Lombard kingdoms, were repeatedly involved in armed conflicts, which they fought with different military concepts.

Keywords: Germanic peoples, Migration Period, military cultures, medieval warfare, Frankish Kingdom, Kingdom of Lombards

¹ Régész, Aquincumi Múzeum és Régészeti Park, e-mail: beck.attila@uni-nke.hu

Bevezetés

Az 5. század utolsó harmadában, a Nyugatrómai Birodalom bukásával, új berendezkedés alakult ki Európában. A hunok hatalmának lehanyatlása, és a nyugati császárság megszűnése azt eredményezte, hogy a korábban a hunok alattvalóiként élő, illetve a római területeken *foederat*iként² berendezkedő germán népek a két korábbi hatalomtól független, önálló királyságokat hoztak létre. A korábbi római Britannia területét a szászok³, a jütökök⁴ és az angolok⁵ vonták fokozatosan uralmuk alá, Gallia legnagyobb részét a frankok szerezték meg,⁶ Hispania területét a nyugati gótok⁷ hódították meg, emellett a birodalom korábbi központi területének, Italiának az új birtokosai a keleti gótok⁸, majd később a langobárdok⁹ lettek.

A hódításoknak nemcsak az lett az eredménye, hogy a volt provinciák¹⁰ lakosságának új urai lettek, hanem a betelepülő germánokat is erősen befolyásolta a római kultúra, vallási, nyelvi, államigazgatási és hadügyi téren. A belső államépítő munka mellett az új királyságok időről időre egymás célkeresztjébe kerültek, többször tört ki közöttük háború. A fegyveres konfliktusokban a közvetlen zsákmányszerzés mellett fontos cél volt a másik területének elfoglalása, meghódoltatása. A korszak egyik legfontosabb politikai vetélkedése a Merovingok által uralt Frank Királyság, illetve az Itáliában berendezkedő langobárdok között zajlott. Ezeket a háborúkat mindkét germán nép más-más stratégiai és taktikai elképzeléssel vívta meg. A dolgozat célja, hogy bemutassa ezeket a hadviselési elemeket és hogy a szemben álló felek hogyan próbálták ezek segítségével elérni politikai céljaikat.

A frank és a langobárd hadviselés

A frank és a langobárd hadviselés egyaránt a germán hadikultúra jellemzőit viseli magán, mindkettőre jellemző, hogy a hadművészetükben számos közösnek tekinthető elem volt, de nem lehet őket homogénnek tekinteni.¹¹ A különböző germán népek hadviselésének vizsgálatához Kovács Jenő altábornagy hadikultúra-felosztása nyújt segítséget. Három évtizeddel ezelőtt, a kilencvenes évek közepén kiadott munkájában a magyar hadtudós a földrajzi elhelyezkedés, a katonai erő, illetve a gazdasági potenciál kutatásának segítségével háromfajta hadikultúrát különített el egymástól. Meghatározása szerint a direkt és az indirekt hadviselést különböztette meg egymástól. Írásában a direkt hadviselést folytató mozgáscentrikus és az indirekt anyagközpontú,

² Hadi szolgálatra kötelezett letelepített szövetségeseik a Római Birodalom határain belül.

³ Germán népcsoport, a mai Északnyugat-Németország területén, Schleswig-Holstein tartományban éltek.

⁴ A jütökök germán nép, a mai Dánia területén, Jütlandon éltek.

⁵ Az angolok germán nép, a mai Észak-Németország, Dél-Dánia területén éltek.

⁶ A Rajnától keletre élő germán népcsoport.

⁷ A Balti-tenger partjáról származó keleti germán nép, más néven tervingi.

⁸ A Balti-tenger partjáról származó keleti germán nép, más néven greuthungi.

⁹ Az Elba-vidékről származó nyugati germán nép.

¹⁰ Közigazgatási egység a Római Birodalomban, tartomány.

¹¹ MACDOWALL–MCBRIDE 1996: 3–4.

illetve a gerilla, vagy más néven a partizán hadikultúrát különböztette meg egymástól a 20. század fegyveres konfliktusai és háborúi alapján.¹²

A források alapján a germán hadikultúra, amely magában foglalja a frankok és a langobárdok hadművészetét is, a háborúk során, elsősorban a direkt hadviselést helyezte előtérbe. Harcmódoruk, az írásos kútfők beszámolója szerint, a legtöbb esetben az ellenség erejének közvetlen megsemmisítésén és a területének elfoglalásán alapult. Azokban az esetekben, amikor erre nem volt lehetőség, akkor nyúltak részlegesen vagy teljesen az indirekt hadviselés elemeihez.

A langobárdokra, hasonlóan, mint más germán népekre, a direkt hadviselés jellemző. Háborúik megvívása során, mielőtt Italiába érkeztek, a győzelmet nyílt csaták megvívásával igyekeztek elérni. Paulus Diaconus történetíró¹³ *Historia Langobardorum* című munkájában több nagyobb összecsapásról tudósít, amelyet a langobárdok ellenségeikkel vívtak. Egyik beszámolója szerint Tato langobárd király¹⁴ és Rodulf herul uralkodó¹⁵ közt háború tört ki, mert ez utóbbi bátyját a langobárdok megölték, miközben követségben volt náluk.¹⁶ Rodulf összehívta a seregét, majd háborút indított a langobárdok ellen 508-ban.¹⁷ A középkori történetíró leírása szerint a két sereg egy nyílt mezőn¹⁸ találkozott, ahol közvetlen módon küzdöttek meg egymással. Paulus Diaconus keveset írt a csata lefolyásáról, de tudósítása szerint mindkét fél a kor szokásának megfelelően, zárt alakzatban harcolta végig a fegyveres összecsapást, azonban a herulok sorai az irányítás hiányában idővel felbomlottak, így a langobárdok felmorzszolták őket és megszerezték a győzelmet. A herulok döntő vereséget szenvedtek, Rodulf király is holtan maradt a csatamezőn.¹⁹

A langobárd csapatok ugyanúgy jártak el később a gepidák elleni háborúban.²⁰ A Kárpát-medence keleti részén elhelyezkedő germán királyság a 6. század közepére a langobárd állam riválisává vált a térség hegemoniájáért vívott küzdelemben.²¹ Audoin király²² 552-ben készen állt a döntő csatára, akit a Keletrómai/Bizánci Birodalom támogatott. A két sereg, Paulus Diaconus beszámolója szerint, az „Asfeld”-en²³ csapott össze egymással. Mindkét fél zárt alakzatban, hosszasan harcolt egymással, az összecsapást a forrás szerint a két vezető párviadala döntötte el. Alboin herceg,²⁴ Audoin fia, saját kezével ölte meg Torismodot,²⁵ Turisind gepida király²⁶ fiát, a gepida sereg rendje szétesett, és a langobárdok sokukat megölték.²⁷

¹² Kovács 1995: 22.

¹³ Paulus Diaconus (725 körül – 799 körül) langobárd származású szerzetes, történetíró.

¹⁴ A Lething dinasztiaiból származó langobárd király (ural. 500 körül – 510).

¹⁵ Herul király (ural. 490/500 – 508).

¹⁶ Paulus Diaconus 1901: (I. 20) 92.

¹⁷ BÓNA et al. 1993: 54.

¹⁸ A csata pontos helye nem ismert.

¹⁹ Paulus Diaconus 1901: (I. 20) 92–94.

²⁰ A gepidák a gótokkal rokon keleti germán nép.

²¹ Kiss P. 2015: 134.

²² Audoin langobárd király (ural. 547–560).

²³ Más néven az „Ázok földje”, a csata pontos helye nem ismert.

²⁴ Alboin langobárd király (ural. 560–572).

²⁵ Torismod gepida herceg, Turisind fia (?–552).

²⁶ Turisind gepida király (ural. 545–560).

²⁷ Paulus Diaconus 1901: (I. 20) 95–96.

A fenti példák alapján összefoglalva elmondható, hogy a langobárd hadikultúra, hasonlóan a többi germán néphez, elsősorban a direkt hadviselést alkalmazta. Fegyveres konfliktusai során az ellenség gyors, közvetlen módon való megsemmisítésére törekedtek, amelynek eszköze a nyílt csata volt, és politikai céljaikat így érték el.

Ahogy a langobárdok, a frankok is elsősorban a direkt hadviselést alkalmazták. A frank katonai vezetők, ha lehetőség adódott rá, a fegyveres konfliktusokat az ellenség közvetlen, gyors megsemmisítésével, általában nyílt csatában igyekeztek lezárni. Az írott források szerint a Meroving-házból²⁸ származó Klodvig²⁹ is a direkt hadviselést alkalmazta háborúi során. Az 5. század utolsó harmadában, a fiatal frank hadúr Galliában egy új germán királyság megalapítását tűzte ki célul. Az első ellenfele a korábbi római helytartó, Syagrius³⁰ volt, akinek hasonló ambíciói voltak. Klodvig közvetlen módon, nyílt csatában ütközött meg ellenfelével 486-ban a mai Soissons³¹ mellett, és Gregorius Turonensis³² beszámolója szerint, a frank sereg megszerezte a döntő győzelmet, és a volt római helytartót menekülésre kényszerítette.³³ Klodvig később nem elégedett meg Syagrius legyőzésével, hanem a frankok másik riválisa, az alamannok³⁴ ellen indult. A frank uralkodó ugyanúgy járt el, mint tíz évvel korábban, a seregét összegyűjtve közvetlen módon küzdött meg az ellenséggel. 496-ban a mai Tolbiac-nál³⁵ kibontakozó csatában a frankok döntő győzelmet arattak a másik germán népcsoport, az alamannok felett.³⁶ A területszerző hadjáratok mellett a frankok Klodvig vezetésével beavatkoztak más germán népek belviszályaiba is. A Burgund Királyság két uralkodójának, Gundobadnak³⁷ és Godigiselnek³⁸ fegyveres konfliktusába Klodvig közvetlen módon avatkozott be, az utóbbi céljait segítette fegyveres erejével. 500/501-ben a mai Dijon³⁹ közelében, az Ouche folyó⁴⁰ mellett a szövetségesek legyőzték Gundobadot, aki a csata után a mai Avignon⁴¹ városába menekült.⁴² Pár évvel később a frank uralkodó figyelme a délnyugati szomszéd, a Nyugati gót Királyság felé fordult. Ebben a fegyveres konfliktusban is a direkt hadviselésé volt a főszerep. Klodvig 507-ben megtámadta II. Alarich⁴³ király országát, amely során a két sereg a mai Vouillé⁴⁴ mellett találkozott, és döntő csatát vívtak egymással. Az összecsapásban a nyugati gótok döntő vereséget szenvedtek, II. Alarich király is holtan maradt a csatamezőn.⁴⁵

²⁸ Merovingok, frank királyi dinasztia kb. 448–754 között uralkodtak.

²⁹ Klodvig (ural. 482–511) frank király, a Frank Királyság megalapítója.

³⁰ Syagrius (430–487) volt római helytartó, a központi hatalom összeomlása után önálló királyságot hozott létre, a mai Soissons központtal.

³¹ Soissons városa a mai Franciaországban helyezkedik el.

³² Más néven Tours-i Szent Gergely (538–594) gallo-római származású püspök és történetíró.

³³ Tours-i Gergely 2010: (II. 27) 212.

³⁴ Az alamannok a 3. század végétől a mai Rajna és Duna felső folyásánál túl lakó germánok összefoglaló neve, szövetsége.

³⁵ Tolbiac, a mai Züllich városa, amely Németországban, Észak-Rajna-Vesztfália tartományban található.

³⁶ Tours-i Gergely 2010: (II. 30) 215–216.

³⁷ Gundobad burgund király (ural. 474–516).

³⁸ Godigisel, Gundobad testvére. 501-ben, mivel a frankokkal szövetségelt ellene, később bosszúból Gundobad meggyilkoltatta.

³⁹ Dijon városa, a mai Franciaországban, Bourgogne-Franche-Comté régióban helyezkedik el.

⁴⁰ Ouche folyó a mai Franciaország területén, a Dourdou de Conques jobb oldali mellékfolyója.

⁴¹ Avignon város Franciaországban, Vaucluse megyében, a Rhône folyó bal partján található.

⁴² Tours-i Gergely 2010: (II. 32) 218–219.

⁴³ II. Alarich nyugati gót király (ural. 484–507).

⁴⁴ A település, a mai Poitiers-hez közel fekszik, a mai Franciaország területén található.

⁴⁵ Tours-i Gergely 2010: (II. 37) 224–225.

Összefoglalva megállapítható, hogy az írott források alapján a frank hadvezetés a langobárdhoz hasonlóan a direkt hadviselésre törekedett. A háborúk és más fegyveres konfliktusok során keresték a közvetlen csata lehetőségét, az ellenséges erők gyors megsemmisítésére törekedtek.

A langobárd hadjáratok Galliában (571–574)

A langobárdok 568-ban jelentek meg Itáliában Alboin király vezetésével, akinek a félsziget északi részét rövid idő alatt sikerült meghódítani. A germán uralkodó azonban nem sokáig élvezhette hódításának gyümölcseit, ugyanis Paulus Diaconus beszámolója szerint felesége, az utolsó gepida király Kunimund⁴⁶ lánya, Rosamunda⁴⁷ összeesküvést szőtt ellene, és 572-ben meggyilkoltatta.⁴⁸ Az őt követő uralkodó Cleph két év uralkodás után szintén merénylet áldozata lett, halála után Paulus Diaconus tudósítása szerint, a langobárdoknál nem volt király, a hercegek vették át az uralmat.⁴⁹

Az itáliai langobárd vezetők és a frankok közti fegyveres konfliktus kirobbanása nem politikai eredetű lehetett, hanem a hercegek által vezetett seregek, fegyveres csoportok zsákmányszerző vállalkozásai. Ezt Paulus Diaconus is megerősítette. A szerzetes történetíró leírása szerint a langobárd hadurak ezt tették Itáliában is, a harcosaik megölték és kirabolták a rómaiakat, az egyház javait elvették, papjaikat lemészárolták, de a városok sem voltak biztonságban, többet feldúltak.⁵⁰

A frankok elleni első hadjáratok a források szerint szintén a zsákmányszerzést szolgálták elsősorban, nem a politikai befolyás kiterjesztése vagy a hódítás volt a céljuk. A langobárd hercegi seregek Itália után hamar új célpontot találtak maguknak, a frankok által uralt Galliát. Az első nagy támadás 571-ben érte a frank területeket.⁵¹ A fosztogató langobárd csapatok ellen Gutram frank király⁵² Amatus patricius⁵³ vezetésével sereget küldött, amely legnagyobb részben burgundiai katonákból állt. Gregorius Turonensis frank és Paulus Diaconus langobárd történetíró tudósítása szerint a két sereg közt kibontakozó csatában a langobárdok döntő győzelmet arattak, Amatus menekülés közben a halálát lelte, majd a támadók zsákmánnyal megrakodva tértek vissza Itáliába.⁵⁴ A hadjárat nem a politikai célok eléréséről szólt, hanem az anyagi haszonszerzésről erőszakos eszközök alkalmazásával, tehát nem az ellenség közvetlen megsemmisítése volt a célja, függetlenül attól, hogy Amatus legyőzésével kiiktatták a területet védő sereget. A direkt hadviselés eszközének, a nyílt csatának az alkalmazása tehát ebben az esetben a zsákmány megvédésére irányult.

⁴⁶ Kunimund az utolsó gepida király (ural. 555–567).

⁴⁷ Rosamunda, Kunimund gepida király lánya (kb. 540–572).

⁴⁸ Paulus Diaconus 1901: (II. 28) 123–125.

⁴⁹ Paulus Diaconus 1901: (II. 31–32) 127.

⁵⁰ Paulus Diaconus 1901: (II. 32) 127.

⁵¹ BACHRACH 1972: 41.

⁵² Gutram frank király a Meroving dinasztiából (fr. Gontran uralk. 561–592).

⁵³ Amatus gallo-római származású patricius, frank hadvezér.

⁵⁴ Tours-i Gergely 2010: (IV. 42) 305–306; Paulus Diaconus 1901: (III. 3) 131.

Az 571-es évben a frankoknak még egy langobárd betöréssel kellett szembenézniük. Gutram király a halott Amatus helyére Mummolust⁵⁵ nevezte ki a serege élére. Az új parancsnok, tanulva az előző csata kudarcából, igyekezett számára előnyös csatateret kiválasztani. A langobárdok célja, hasonlóan, mint korábban, a zsákmányszerzés volt. Mummolus az összecsapáshoz erdős területet választott, ahol meglephte a több oszlopban felvonuló ellenséges sereget, és ezeket közvetlen módon, egy nagyobb csatában semmisítette meg, ezután a maradék langobárd erők visszavonultak Itáliába.⁵⁶ A gallo-római származású, frank szolgálatban álló hadvezér tehát szintén a direkt hadviselés eszközeit alkalmazta, gyors csapással igyekezett a langobárd sereget megsemmisíteni.

A következő nagy langobárd betörésnél, 574-ben, már három herceg hadával kellett szembenéznie a Mummolus által vezetett frank seregnek. Paulus Diaconus beszámolója szerint három langobárd had indult meg a frank területek ellen, Amo,⁵⁷ Zaban,⁵⁸ és Rodanus⁵⁹ hercegek parancsnoksága alatt. Abo harcosai Mochoavillába⁶⁰ meneteltek Ebredunumon⁶¹ keresztül. Zabán herceg Deinis⁶² városán átvonulva Valentia⁶³ érkezett. A harmadik sereg Gratianopolis⁶⁴ városát hódoltatta meg.⁶⁵ A hadjárat sikeres kezdése után Amo herceg az Arelate körüli területet teljesen elfoglalta,⁶⁶ ahol a hódítás komoly pusztítással járt együtt, emellett megostromolta Aquinses⁶⁷ városát, ahol a lakosok huszonkét font ezüstöt fizettek neki váltságként, Zaban és Rodanus seregei hasonlóan nagy területet raboltak ki és pusztítottak el.⁶⁸ Mummolus tervei szerint egyenként készült leszámolni a langobárd hercegek seregeivel. A Gratianopolisnál állomásozó Rodanus hadát támadta meg először.⁶⁹ Ebben a csatában a frankok döntő győzelmet arattak, de a langobárd hercegnek emberei egy részével, sebesülten sikerült elmenekülnie Valentia irányába. Ott harcosai maradékával egyesült Zaban seregével, majd Ebredunum városához vonultak, ahol összecsaptak Mummolus seregével. A kibontakozó csata frank győzelemmel zárult ismét, Zaban és Rodanus visszavonult Itáliába. Amo herceg, miután értesült a másik két sereg vereségéről, úgy határozott, hogy nem folytatja tovább a hadjáratot, visszavonul Itáliába, viszont Paulus Diaconus elbeszélése szerint a nagy havazások miatt a zsákmányának nagy részéről le kellett mondania, amelyet hátrahagyott, mielőtt átkelt volna az Alpokon, vissza Itáliába.⁷⁰

A langobárd seregek visszavonulásával lezáródott az Itáliából érkező támadások időszaka. Összefoglalva az állapítható meg, hogy a két hadjárat lefolyását tekintve

⁵⁵ Mummolus gallo-római származású patricius, frank hadvezér.

⁵⁶ Tours-i Gergely 2010: (IV. 42) 306; Paulus Diaconus 1901: (III. 4) 131.

⁵⁷ Abo langobárd herceg.

⁵⁸ Zaban Pavia (Ticinum) langobárd hercege (ural. 574–584).

⁵⁹ Rodanus langobárd herceg.

⁶⁰ Mochoavilla, mai neve Manosque, város Délkelet-Franciaországban.

⁶¹ Ebredunum, a mai neve Embrun, település Franciaországban, Hautes-Alpes megyében.

⁶² Deinis, mai neve Die, település Délkelet-Franciaországban, Drôme megyébe.

⁶³ Valentia, mai neve Valence, település Délkelet-Franciaországban, Drôme megye központja.

⁶⁴ Gratianopolis, mai neve Grenoble, település Délkelet-Franciaországban, Isère megye központja.

⁶⁵ Paulus Diaconus 1901: (III. 8) 134.

⁶⁶ Arelate, mai neve Arles, Franciaországban helyezkedik el.

⁶⁷ Mai neve Aix-en-Provence, Franciaország délkeleti részén, Bouches-du-Rhône megyében található.

⁶⁸ Paulus Diaconus 1901: (III. 8) 135.

⁶⁹ BACHRACH 1972: 60.

⁷⁰ Paulus Diaconus 1901: (III. 8) 135.

több hasonló elemet tartalmazott, de különbségek is adódnak köztük. Mindkét kampányban az volt a közös, hogy a langobárd és a frank hadvezetés a direkt hadviseléssel kívánta céljait elérni. A védekező frankok igyekeztek minél hamarabb ütőképes sereget összevonni, és az ellenséget nyílt csatában megsemmisíteni. A langobárdok harcmodora szintén a direkt hadviselésen alapult mindkét hadjáratban, az elképzeléseiket, terveiket így akarták megvalósítani.

Az egymást követő hadjáratok közötti különbségek a langobárd sereg két eltérő céljából fakadt. Az első két hadjáratról kevesebb adat áll rendelkezésre, de a forrásokból az látszik, hogy a támadóknak elsődleges céljuk a terület kirablása és a zsákmányszerzés volt, amire a frank és langobárd történetírók egyaránt utaltak. A zsákmányszerző hadjáratok fontosak voltak a germán hadikultúrában, gyakran a kampányok fő célja volt, erről már Tacitus⁷¹ is beszámolt a *Germania* című munkájában. A római történetíró megjegyzése szerint a germánok által kezdeményezett hadjáratok fontos célja a minél nagyobb hírnév és a vagyon megszerzése.⁷²

Az otthoni vagyon növelése mellett az ellenfél területének módszeres kirablása és elpusztítása a korszak hadviselésének egyik fontos eleme volt. Guy Halsall brit történész arra mutatott rá, hogy az erőszak ilyen típusú alkalmazása nemcsak a zsákmányszerzésre volt alkalmas, hanem a fosztogató portyák segítségével, a terület passzív urának aláásta a tekintélyét, pusztította az erőforrásait, katonailag és erkölcsileg gyengének mutatta, emellett az adott területen politikai nyugtalanságot keltettek, és növelték a támadó hadvezér katonai és politikai hatalmába, potenciáljába vetett bizalmat és hitet.⁷³ Ebből az következik, hogy a rablás és pusztítás eszközt akkor is alkalmazták, ha a direkt hadviseléssel nem tudták az adott hadjáratot megnyerni, mert az ellenség megerősített helyekre, várakba vonult vissza. Ekkor addig folytatták a rombolást az adott területen, amíg a védekező felet csatára nem kényszerítették, és a direkt hadviselés eszközével meg nem semmisítették. Ha a terület ura mégsem vette fel a harcot a fölényben lévő ellenséggel szemben, a következő évben visszatértek.⁷⁴ A frank hadak és más germán népek is gyakran éltek ezzel az eszközzel, ahogy a langobárdok elleni későbbi háborúkban szó lesz róla.

Az 571-es hadjáratokban a hadjárat célja a zsákmányszerzés volt, a frankokkal szembeni fegyveres összecsapás megvívása a zsákmány megvédésére szolgált.

Az 574-es kampánynak más célkitűzései lehettek. A frank és langobárd történetírók erre külön nem térnek ki, de megjegyzéseikből arra lehet következtetni, hogy nem egyszerű fosztogató hadjáratról lehetett szó. A langobárdok három nagyobb sereggel léptek frank területre, amely menetoszlopokat külön egy-egy herceg vezetett, és eltérő útvonalakon vonultak. Ennek egyrészt logisztikai okai voltak, mert minél nagyobb létszámú volt a sereg, annál hosszabb volt a menetoszlopa, így lassabb volt a napi menetteljesítménye és nehezebben tudott reagálni az esetleges problémákra. Emellett a több kisebb, külön utakon vonuló sereget könnyebb volt út közben utánpótlással ellátni.⁷⁵ A több menetoszlopban való felvonulásnak taktikai okai is voltak. Ebben

⁷¹ Publius Cornelius Tacitus (Kr. u. kb. 56–120) római történetíró.

⁷² Tacitus 1961: (14–15) 56.

⁷³ HALSALL 2003: 140.

⁷⁴ HALSALL 2003: 140.

⁷⁵ HALSALL 2003: 131.

az esetben a vonuló sereg kevésbé volt kitéve a védők csapdáinak és rajtaütéseinek, ezekre jobban tudott reagálni, illetve a területet védő ellenséget erejének megosztására tudták kényszeríteni.⁷⁶

Amo herceg az Arelate városát övező territoriumot foglalta el, illetve Aquines városát hódoltatta, Zaban herceg Valetiat ostromolta, Rodanus Gratianopolist tartotta megszállva.⁷⁷ A hadjáratnak két célja valószínűsíthető. Az egyik lehetséges cél a terület kirablása, a megerősített helyek, a városok elfoglalása, hogy a következő évi zsákmányszerző hadjárat már kedvezőbb pozícióból induljon, és olyan területek is elérhetővé váljanak, amelyek Itáliától távolabb helyezkednek el. Ez az eljárás nem példa nélküli a germán hadművészetben. Hasonló módon járt el Chnodomarius alamann uralkodó⁷⁸ seregével, a 4. század második felében, Galliában. A betörő germán hadak, Ammianus Marcellinus⁷⁹ beszámolója szerint területeket és városokat foglaltak el Gallia északnyugati részén, az ellenük vonuló Decentius caesart⁸⁰ és egy más néven nem nevezett római hadvezért seregével a direkt hadviselés eszközeivel, nyílt csatában győzték le. Az elfoglalt területeken berendezkedtek, és onnan indítottak zsákmányszerző hadjáratokat Gallia távolabbi területe felé.⁸¹ A germánoktól a tartományt Iulianus⁸² szabadította meg, miután a katonai ellenállást újjászervezte. Mindkét hadvezér, hasonlóan mint később Mummolus és a langobárd hercegek, direkt hadviselés segítségével, döntő csatában akarta az eredményt kicsikarni. A seregek 357-ben Argentoratum⁸³ mellett csaptak össze, ahol a rómaiak döntő győzelmet arattak a germánok felett, és az alamann fejedelem, Chnodomarius is fogságba esett.⁸⁴

A másik cél, a frankok által uralt Gallia délnyugati részének meghódítása lehetett. A langobárd seregek, a korábbi sikerből kiindulva a terület elfoglalásának a szándékával érkezhettek ide, hiszen korábban egyszer erős csapást mértek a területet védő frank erőkre, és nagy zsákmányt ejtettek. Az útjukba kerülő városokat közvetlen módon elfoglalták, illetve ostrom alá vették, a területeket pusztították, hogy a frank erőket csatára kényszerítsék. A hadjárat tehát nem egyszerű fosztogatás lehetett, mert a langobárdok nem arra készültek, hogy hamar visszatérjenek Itáliába, mint az első alkalommal tették. Erre Paulus Diaconus egy megjegyzéséből lehet következtetni, hogy a visszavonuló Amo herceg már egy havas, nehezen járható Alpokat talált útban Itália felé.⁸⁵ A langobárdok valószínűleg hosszabban akartak berendezkedni Galliában, de a hadihelyzet számukra nem megfelelő alakulásával vállalniuk kellett a kényszerű, be nem tervezett visszavonulást, nehéz, veszélyes körülmények között. A hadjáratnak végül Mummolus ellentámadása vetett véget.

Összefoglalva, mindkét sereg vezetése a direkt hadviselés eszközeivel akarta a háborút megnyerni, keresték a közvetlen összecsapás lehetőségét és az ellenség

⁷⁶ HALSALL 2003: 147.

⁷⁷ Paulus Diaconus 1901: (III. 8) 134–135.

⁷⁸ Chnodomarius alamann fejedelem (ural. 352–357) a Kr. u. 357-es strasbourgi csatában a germán hadak egyik vezetője, ahol vereséget szenvedett a későbbi Iulianus császártól.

⁷⁹ Ammianus Marcellinus (330–395) római történetíró.

⁸⁰ Magnus Decentius caesar (ural. 350–353).

⁸¹ Ammianus Marcellinus 1993: (XVI. 12) 105.

⁸² Iulianus (ural. mint caesar 355–360, mint augustus 360–363) római császár, a 357-es strasbourgi csata győztese.

⁸³ Argentoratum, a mai Strasbourg, Franciaországban található.

⁸⁴ Ammianus Marcellinus 1993: (XVI. 12) 105.

⁸⁵ Paulus Diaconus 1901: (III. 8) 135.

gyors megsemmisítését. A döntő csaták mellett a hadjáratban ostromokra is sor került, amely szintén a szemben álló fél gyors legyőzését és területének elfoglalását szolgálta.

A frank hadjáratok Itáliában (584–590)

A langobárd betörések visszaverése után tíz évvel a hadiesemények Itália földjén folytatódtak, de ekkor már a frankok jelentek meg offenzív félként. Paulus Diaconus tudósítása szerint a Merovingok támadását az váltotta ki, hogy Maurikiosz bizánci császár⁸⁶ azzal bízta meg II. Childebert frank királyt,⁸⁷ hogy 50 ezer arany solidus⁸⁸ fejében, űzze ki a langobárdokat a félsziget területéről.⁸⁹

Korábban a Galliában folyó fegyveres konfliktusokban mindkét hadviselő fél direkt hadviseléssel, közvetlen módon igyekezett háborús céljait elérni. Az Itáliában folyó hadieseményeknél a langobárd fél változtatott eddigi módszerén, és az indirekt hadviselés eszközeivel, az ellenség fizikai és mentális erejének lassú felörlésével kísérelte meg a frank célokat megakadályozni. Halsall véleménye szerint az Itáliát kézben tartó és uraló langobárdok hamar megtanulták, hogy így szálljanak szembe az Itálián kívülről érkező frank seregekkel. A brit történész arra mutatott rá, hogy a területeiket védő langobárd seregek addig maradtak bezárkózva a fallal körülvett városokban és más megerősített helyeken, amíg a frankok a maláriától és más betegségektől, illetve az élelmiszerhiánytól megfogyatkoztak és legyengültek, így a hadjáratot nem voltak képesek a siker reményében folytatni.⁹⁰

II. Childebert király 584-ben azzal az elképzeléssel kezdte meg a kampányát, hogy a langobárd sereget mihamarabb döntő csatára kényszerítse és megsemmisítse. A frank uralkodó miután bevonult a langobárdok területére, azt tapasztalta Paulus Diaconus és Gregorius Turonensis beszámolója szerint, hogy azok a városokban biztonságosan elsáncolták magukat. A frank király nem tudta a kitűzött céljait elérni, de a langobárdok sem tudták kiűzni Itáliából, ezzel patthelyzet alakult ki, így a fegyveres konfliktus végül követjárással és megegyezéssel zárult.⁹¹ A frankok támadása tehát békekötéssel ért véget, de Bernard Bachrach északamerikai történész arra mutatott rá, hogy II. Childebert erőfeszítései, hogy elfoglalja a langobárdoktól Itáliát, innentől kezdve egyre kevésbé voltak sikeresek.⁹² 585-ben II. Childebert ismét megkísérelte Itáliát megtisztítani a langobárd harcosoktól, de azok ugyanazt az indirekt, defenzív hadviselést alkalmazták a frank király csapatai ellen, mint korábban. A támadó sereg helyzetét tovább rontotta, hogy a frankok és az alamannok között is fegyveres konfliktus tört ki, így a támadók ismét dolguk végezetlenül voltak kénytelenek távozni.⁹³ Néhány évvel később, 589-ben, a frank király ismét az itáliai langobárdok

⁸⁶ Maurikiosz bizánci császár (ural. 582–602).

⁸⁷ II. Childebert frank király (ural. 575–596).

⁸⁸ A solidus eredetileg a 4. század elején bevezetett aranyból vert pénz volt, amely ebben az időben 4,54 gramm aranyat tartalmazott.

⁸⁹ Paulus Diaconus 1901: (III. 17) 142.

⁹⁰ HALSALL 2003: 153.

⁹¹ Paulus Diaconus 1901: (III. 17) 142., Tours-i Gergely 2010: (VI. 42) 428.

⁹² BACHRACH 1972: 60.

⁹³ Paulus Diaconus 1901: (III. 22) 144.

ellen vezette a seregét. Elképzelése továbbra sem változott, a frank uralkodó a direkt hadviselés eszközeivel, döntő csatában akarta kivívni a győzelmet. Ebben az évben, a korábbi frank hadjáratokkal ellentétben, a langobárdok elég erősnek érezték magukat ahhoz, hogy felhagyjanak a passzív védekezéssel, és a frankokhoz hasonlóan gyors, döntő csatában akarták az ellenséges erőket megsemmisíteni, és Itália földjéről kiűzni. Az Authari király⁹⁴ által vezetett langobárd sereg megütközött az ellenséges erőkkal,⁹⁵ és a fegyveres összecsapás frank vereséggel zárult.⁹⁶ Egy évvel később, Paulus Diaconus beszámolója szerint, II. Childebert újra fegyvert fogott a langobárdok ellen Maurikiosz császár kérésére. Ekkor a frank király változtatott az eddig alkalmazott módszerén, ahogy korábban a Galliára törő langobárd hercegek, több részre osztotta seregét, amelyeknek az volt a feladata, hogy külön oszlopokban felvonulva az itáliai városokat, erődöket szisztematikusan elfoglalják vagy lerombolják, illetve meghódoltassák, ennek segítségével akarta megtörni a langobárd védelem alapját.⁹⁷ A hadjárat, a módosított elképzeléseknek köszönhetően, kezdetben sikeresen haladt előre, a frank vezérek egészen Veronáig⁹⁸ nyomultak, útközben számos települést meghódoltattak, és több várat, erődöt leromboltak. A frank sereg előretörése miatt a langobárdoknak is változtatniuk kellett a hadviselésükön, de nem érezték elég erősnek magukat ahhoz, hogy döntő csatába bocsátkozzanak a frankokkal. Újra az indirekt hadviselés eszközeihez nyúltak, és a külön vonuló, zsákmányoló kisebb frank csapatokon számos esetben rajtaütöttek és szétverték azokat, majd megerősített helyekre vonultak vissza.⁹⁹ A frankok kezdeti sikerei ellenére a háború további menete az előző évekhez hasonlóan játszódott le. A forróság, az élelmiszerhiány és a langobárd rajtaütések miatt a frank sereg nem tudta célját elérni, és a vele szemben álló erőket megsemmisíteni, erejük e három tényező lassan kikezdte. Az éhségtől gyötört, legyengült frank sereg kénytelen volt a hadjáratot befejezni és visszavonulni Itáliából.¹⁰⁰

Az Itália földjén folyó fegyveres konfliktusok természete eltért a frank-galliai háborúktól. A galliai összecsapások idején mind a langobárdokra, mind a frankokra az volt a jellemző, hogy keresik a közvetlen összecsapás lehetőségét, és nyílt, döntő csatában akarták az ellenség erőit megsemmisíteni. Itáliában ez annyiban változott, hogy a langobárd vezetés, mivel a frankok fölényben voltak, kényszerűségből áttért az indirekt hadviselésre, és nem döntő csatával, hanem az ellenség lassú felmorzsolásával akarta elérni a frank sereg legyőzését. A fallal körülvett itáliai városok alkalmasak voltak arra, hogy a langobárd harcosokat elhelyezzék bennük, és hogy megvédjék őket az erőfölényben lévő frank seregtől. II. Childebert az 584-es első invázióján, amikor szembesült a helyzettel, hogy a langobárdok bezárkóztak a városokba, és nem voltak hajlandók közvetlen úton megütközni vele, nem a bizonytalan kimenetelű és nehéz ostromokat választotta, hanem az indirekt hadviselés eszközeit kezdte alkalmazni, mint dédapja, Klodvig. II. Childebert elődje 500-ban a burgund uralkodó, Gundobad elleni hadjáratban, a terület módszeres kirablásába és elpusztításába kezdett. Akkor a burgund

⁹⁴ Authari langobárd király (ural. 584–590).

⁹⁵ A csata pontos helye nem ismert.

⁹⁶ Paulus Diaconus 1901: (III. 29) 148–149.

⁹⁷ Paulus Diaconus 1901: (III.31) 151–152.

⁹⁸ Verona, itáliai város, ma Olaszország északi részén helyezkedik el.

⁹⁹ Paulus Diaconus 1901: (III.31) 151.

¹⁰⁰ Paulus Diaconus 1901: (III.31) 151–152.

király Avignon¹⁰¹ városába vonult vissza, így Klodvig a terület felpredálásával akarta védett pozíciójából kimozdítani és döntő csatára kényszeríteni. Az erőszak alkalmazása meghozta a várt eredményt, Gundobad meghódolt, a döntő csata elmaradt.¹⁰² 584-ben II. Childebert ugyanígy akarta harcra kényszeríteni a langobárdokat. A források szerint patthelyzet alakulhatott ki, és bár a követjárások alkalmával a frank királynak a langobárdok ajándékokat adtak, eredeti célját, riválisainak kiűzését II. Childericnek nem sikerült elérni.¹⁰³ A hadjáratokkal kapcsolatban azt is érdemes megjegyezni, hogy az írott kútfők alapján arra lehet következtetni, hogy a langobárd sereg passzívan védekezett a városokban, nem volt erejük felvenni a harcot a frankokkal, az inváziós sereg visszavonulását az éghajlati tényezők és az élelmiszerhiány okozta.¹⁰⁴

Az 585-ös frank hadjáratban sem változott lényegesen a helyzet és a forгатókönyv, csupán annyi módosult a hadjárat lefolyásában, hogy a meglévő nehézségek mellett a frankoknak északon egy alamann támadással is szembe kellett nézniük, így távozniuk kellett Itáliából.

589-ben a langobárdok felhagytak a passzív védekezéssel, és keresték a döntő csata lehetőségét. Ebben komoly szerepe lehetett II. Authari langobárd királynak, aki valószínűleg a korábbi évekkel ellentétben képes volt megfelelő létszámú fegyverest összegyűjteni a frankok elleni küzdelemhez. Az 584-től uralkodó király korábban feltehetően tudatosan vállalta a passzivitást, amelynek a célja az lehetett, hogy időt nyerjen a Galliában elszenvedett veszteségek pótlására, és megfelelő katonai erőt legyen képes felvonultatni. A terve sikeres volt, az itáliai langobárd uralkodó visszatért a direkt hadviseléshez és döntő csatában győzte le II. Childebert seregét.¹⁰⁵

Az egy évvel későbbi, 590-es hadjárat lefolyása módosult a korábbiakhoz képest. Több frank sereg vonult fel Itáliába, és nemcsak a rablás és pusztítás segítségével próbálták a langobárdokat döntő csatára bírni, hanem megkísérelték felszámolni és elfoglalni a védelem fő támaszeit, a várakat és a városokat is. A frankok feltehetően nagy fölényben lehettek, mert a langobárdok nem álltak ki ellenük egy döntő csatára, mint az előző évben, de ahhoz megvolt a katonai erejük, hogy ne legyenek tétlen szemlélői a frank támadásnak. Az itáliai harcosok az indirekt hadviselés eszközeivel, a városokra támaszkodva, rajtaütések segítségével fokozatosan kezdték felmorzsolni a frank sereget és a logisztikáját megbénítani. A langobárdok a támadások során feltehetően igyekeztek minél nagyobb veszteséget okozni az ellenségnek, de emellett fontos lehetett számukra a saját erőik megőrzése. A frankok előretörését sikerült megállítani, akik a sorozatos kisebb támadások, a betegségek és az élelmiszerhiány következtében visszavonultak és hosszú időre felhagytak itáliai terveikkel.

¹⁰¹ Avignon városa a mai Franciaországban, Marseilles-től északra 85 km-re fekszik.

¹⁰² Tours-i Gergely 2010: (II. 32) 218.

¹⁰³ Paulus Diaconus 1901: (III. 12) 142; Tours-i Gergely 2010: (VI. 42) 428.

¹⁰⁴ BACHRACH 1972: 56.

¹⁰⁵ Paulus Diaconus 1901: (III. 29) 148–149.

Konklúzió

Az 571–590 között lezajló langobárd–frank háborúk a népvándorlaskor érdekes periódusát jelentik. A germán hadikultúrát, és ezen belül a frankokat és a langobárdokat, a háborúk megvívásának szempontjából elsősorban a direkt hadviselés jellemezte. Azokban az esetekben, amikor a hadjáratok folyamán ezt a harcmodort nem tudták alkalmazni, mert például a védekező fél megerősített helyre vonult vissza, és nem akart egyetlen döntő csatában mindent kockáztatni, akkor az indirekt hadviselés elemeivel egészítették ki a harcéljárásukat. Ilyenkor a támadó fél módszeresen kezdte pusztítani és kirabolni az ellenség földjét, hogy ezzel döntő csatára tudja azt kényszeríteni. A két korabeli európai hatalom, a Frank- és a Langobárd Királyság, hasonlóan a korszak más germán királyságaihoz, háborúik során a direkt hadviselést alkalmazta, a fegyveres konfliktusok során arra törekedtek, hogy az ellenséges erőket gyorsan megsemmisítsék és területüket elfoglalják. Mindkét nép az indirekt hadviselést vagy annak egyes elemeit akkor használta, ha a direkt hadviselésre nem volt képes, vagy nem tudta tisztán ennek segítségével a céljait elérni. Az indirekt hadviselés tehát elsősorban arra szolgált, hogy az ellenfelet direkt hadviselésre kényszerítse, kevésbé jellemző, hogy ezzel próbálták a céljaikat megvalósítani. A langobárdok, mivel nem mindig voltak képesek arra, hogy közvetlenül nyílt csatában mérjék össze erejüket a frankokkal, területeiket úgy védték meg, hogy az inváziós erők erejének lassú felörlésére és moráljának megtörésére törekedtek. Az indirekt hadviselést tehát elsősorban kényszerűségből alkalmazták, és nem azért, hogy a földrajzi környezet segítségével ezt az előnyt kiaknázzák. Ezzel szemben a frankok akár saját területükön harcoltak, akár Itáliában, végig az ellenség közvetlen megsemmisítésére törekedtek, az indirekt hadviselés szegmenseinek csak kiegészítő szerepet szántak. A frank–langobárd háborúk során, a korszakban egyedülálló módon, az itáliai seregek sikeresen alkalmazták az indirekt hadviselést az akkori hagyományos germán harcmodorral szemben.

Felhasznált irodalom

- BACHRACH, Bernard S. (1972): *Merovingian Military Organization*. Mineapolis: University of Minnesota Press.
- BÓNA István et al. (1993): *Hunok – gepidák – langobardok*. Szeged: JATE Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja, Balassi Kiadó.
- HALSALL, Guy (2003): *Warfare and Society in the Barbarian West, 450–900*. London – New York: Routledge.
- KISS P. Attila (2015): „...ut strenui viri...” – A Kárpát-medencei gepidák története. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely.
- KOVÁCS Jenő (1995): *Katonai stratégia és hadikultúrák* (Komplex kutatási téma) II. Kézirat. (NKE EKKL HHK Kari Könyvtárban).
- MACDOWAL, Simon – MCBRIDE, Angus (1996): *Germanic warrior, 236–568 AD*. London: Osprey.
- MARCELLINUS, Ammianus (1993): *Róma története*. ford. Szepes Gyula. Budapest: Európa.

- PAULUS Diaconus (1901): *Historia Langobardorum*. Ford. Gombos F. Albin. Brassó: Brassói Lapok.
- TACITUS, Publius Cornelius (1961): *Germania*. Ford. Borzsák István – Szabó Árpád. Budapest: Gondolat.
- TOURS-I GERGELY (2010): *Korunk története. – A frankok története*. Ford. Mezei Mónika – Adamik Tamás. Pozsony: Kalligram.

Boda Mihály¹

A háború mint a politika folytatása más eszközökkel

War as the Continuation of Politics with other Means

Absztrakt

A „háború” és a „politika” összefüggő fogalmak. Carl von Clausewitz (1780–1831) leghíresebb háborúmeghatározása is azt emeli ki, hogy a háború nem más, mint „a politikai érintkezés folytatása, annak más eszközökkel való megvalósítása”. A két fogalom univerzális összefüggését azonban a 20. század végén többen vitatták. Azt állították, hogy a háború csak annak a korszaknak a politikájával függött össze, amelyben Clausewitz is élt, illetve hogy maga Clausewitz sem gondolta ezt másként. Az alábbi tanulmány az ellenvetés részletes bemutatása után megvizsgálja a háború és a politika viszonyának történetét a háború megjelenésétől kezdve a 20. század végéig. A vizsgálat alapján az a következtetés vonható le, hogy a háború mindig összefüggött a politikával, így annak meghatározásából nem is hagyható ki a politika fogalma.

Kulcsszavak: Clausewitz, a háború a politika folytatása, katonai filozófiai

Abstract

The concepts of 'war' and 'politics' have been inextricably linked since the advent of the modern era. Even Carl von Clausewitz's most famous definition of war emphasises that war is nothing other than 'the continuation of political contact, its realisation by other means'. Nevertheless, the relationship between the two concepts was the subject of considerable debate at the end of the 20th century. The argument was put forth that the relationship between war and politics was unique to the era in which Clausewitz lived, and that Clausewitz himself did not perceive a different dynamic. After

¹ Tanszékvezető habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténelmi Tanszék, e-mail: boda.mihaly@uni-nke.hu

a comprehensive examination of this objection, the subsequent paper delves into the historical evolution of the nexus between war and politics, tracing its trajectory from the advent of warfare to the conclusion of the 20th century. It ultimately substantiates the proposition that war has consistently been intertwined with politics and that the concept of politics cannot be excluded from its definition.

Keywords: Clausewitz, war as the continuation of politics, military philosophy

Bevezetés

Carl von Clausewitz a háborúról írt munkájának első fejezetében a háborúnak több meghatározását adva definiálta a háborút kiterjedt párharcként,² erőszak alkalmazásaként, hogy az ellenfelet a saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük, vagy szerencsejátékként. A leghíresebb és leghírhedtebb meghatározása azonban az, hogy „a háború [...] a politikai érintkezés folytatása, annak más eszközökkel való megvalósítása”.³ Ezzel a meghatározással – Clausewitz szóhasználata szerint – „következményként” összefügg a háborúnak az a további jellemzése, hogy az „valamennyi megnyilvánulása szerint, a benne uralkodó tendenciák vonatkozásában, egy rendkívüli hármasság is”.⁴ A háború rendkívüli hármassága, hogy benne tendenciaként megjelenik a gyűlölet vak ösztöne, a valószínűséggel operáló szabad szellemi tevékenység és a pusztá értelem döntései. Clausewitz a kérdés tárgyalását azzal zárja, hogy a három tendenciát rendre a néphez, a hadvezérhez (és az általa vezetett hadsereghez), illetve a politikai kormányzathoz kapcsolja (ezt második hármasságnak nevezhetjük⁵). A nép szolgáltatja a háborúhoz a szenvedélyt, a hadvezér és a hadsereg a hozzáértést, a kormány pedig a politikai célokat, az államérdeket.

A 20. század második felében, majd a század végén ez a clausewitzi meghatározás és a hozzá kapcsolódó háborúkép támadások célpontjává vált. A támadások egy része leszűkítően értelmezte a háborúmeghatározás politika- és hármasságelemét, úgy mint, ami csak a 16. századtól létrejövő nemzetállami politikához, a nemzethez, a sorozott hadsereghez és a professzionális tiszti állományhoz, illetve a nemzetállami kormányzathoz és annak racionális, az államérdekre épülő politikájához kapcsolódik. Ezzel párhuzamosan, ezek a gondolatmenetek felfedezni vélték olyan háborútípusokat, amelyek céljaikban nem felelnek meg a clausewitzi elvárásoknak. Az elképzelések szerint a jogi igazságosságot helyreállító háborúk, a vallási indíttatású háborúk és a túlélésért vívott háborúk nem felelnek meg a nemzetállami céloknak, így nem is tekinthetők politikai célért vívott háborúknak. A gondolatmenetek végkövetkeztetése, hogy Clausewitz nem adta meg a háborúk univerzális meghatározását.

A tanulmány további részének célja annak megmutatása, hogy a háború mindig kapcsolódott a politika valamilyen fogalmához, ha nem is a nemzetállami politikához. Ennek érdekében először Clausewitz elméletének leszűkítő értelmezését mutatom be,

² Lásd BODA 2024a.

³ CLAUSEWITZ 2013: 54. A meghatározás helyéről Clausewitz gondolkodásában lásd NAGY 2017: 102.

⁴ CLAUSEWITZ 2013: 54.

⁵ HERBERG-ROTHE 2009: 208.

majd ellenvetésként végigtekintem a háború és politikai közösség viszonyát a háború megjelenésétől a 20. század végéig.

A háború kapcsolata a politikával Clausewitznél

John Keegan (1934–2012) és Martin van Creveld (1946–) hadtörténészek szerint a távoli és a közelmúlt bizonyos háborúi nem nemzetállami politikai célokat szolgáltak.⁶ Keegan úgy véli, hogy „Korunkban a háború korántsem csak államok közötti viták eldöntésének eszköze volt, hanem legalább annyira a megkeseredettek, a kifosztottak, a mezítelenek, a föld éhezői, a szabadság levegőjét áhító tömegek eszköze arra, hogy kifejezésre juttassák haragjukat, irigységüket, elfojtott gyűlöletüket”.⁷ Példaként az algériai háborút említi, amely kapcsán Frantz Fanon (1925–1961) filozófus véleménye kiválóan szemlélteti Creveld álláspontját. Szerinte a dekolonizációs erőszak célja a gyarmatos hatalma alóli felszabadítás és egy új nép létrehozása. Így ír az algíri oldalról alkalmazott erőszak céljáról:

„A gyarmatosítottnak az erőszak jelenti az abszolút praxist. Ennélfogva, aki harcol, az dolgozik. [...] Dolgozni annyi, mint a gyarmatos halálán dolgozni. A vállalt erőszak a megtévedtek és a csoportból kizártak számára is lehetővé teszi, hogy visszatérjenek, ismét megtalálják a helyüket, ismét beilleszkedjenek. [...] A gyarmati sorban élő ember az erőszakban, az erőszak által szabadul fel. Ez a gyakorlat tudatossá teszi a cselekvőt, mert megmutatja neki az eszközöket és a célt.”⁸

Creveld, aki szintén fontosnak tartja az algériai háborút, megjegyzi, hogy

„amikor elég nagy a tét és a közösség minden energiáját beveti az élet-halál küzdelembé, akkor a [politikai cél és megvalósításának eszköze közötti viszonyt feltételező] hagyományos stratégiai fogalmak csődöt mondanak. Ilyen körülmények között azt mondani, hogy a háború a közösség által »viselt«, a közösségi »politikát« szolgáltató »eszköz«, egyenlő mindhárom kifejezés jelentésének értelmetlenségig való kitágításával.”⁹

Utólag, történelmi tényként kezelve lehet ezeket a háborúkat úgy magyarázni, mint amelyeket nagy súllyal rendelkező politikai érdekért viseltek, a megvíváskor azonban a közösség nem racionális politikai döntéseket követve sodródik bele a megvívásukba. Creveld az ilyen háborúkat „létezésért vívott háborúk”-nak nevezi, amelyek közé belesorolhatjuk a közösségi létezés elérését célzó háborúkat (Fanon és az algériai háború), a közösségi fennmaradást és túlélést célzó háborúkat (Creveld ilyenként említi Izrael hatnapos háborúját), de még a jelentős véráldozattal járó háborúkat is (Creveldnél a két világháború és az Amerikai Egyesült Államok vietnámi háborúja). A közös ezekben a létezésért zajló háborúban, hogy bennük a politikai racionalitást

⁶ CREVELD 1991; KEEGAN 2002.

⁷ KEEGAN 2002: 67.

⁸ FANON 1985: 93–94. Lásd még HUNTINGTON 2023: 15; KALDOR 2001: 6–7.

⁹ CREVELD 1991: 142.

jellemző költség-haszon számítás a feje tetejére áll: nem arról van szó, hogy a cél megér bizonyos áldozatot, hanem hogy a célért „minden” feláldozható (vagy jelentős áldozat hozható).¹⁰

Crevelde nem csupán a létezésért folyó háborúkat tárgyalja mint nem clausewitzi háborúkat, hanem az utóbbi háborúk két további típusát is megkülönbözteti: a hitért (a vallásért), illetve az igazságért vívott háborúkat. A hitért vívott háború megjelenik a Bibliában, például amikor a zsidók az Úr ellenségei (az amalekiták) ellen harcolnak, a gyakorlatban pedig a keresztények pogányok és muszlimok ellen vívott keresztes hadjárataiban. Az igazságért vívott háború egyik első elmélete Aquinói Szent Tamásnak (1225–1274) az igazságos háború elméletéről alkotott elképzelésében található. Ennek értelmében a keresztény fejedelem az igazságtalanság megbüntetése végett és a keresztény közösség védelme érdekében igazságos háborút viselhet. Ugyanennek a háborúnak a gyakorlatát a középkori keresztény Európában találjuk meg, például a százéves háború esetén, amelynek az elején III. Eduárd angol király azzal vádolta VI. Fülöp francia királyt, hogy egy országot (Franciaországot) „lopott el” tőle. Ezeket a háborúkat Crevelde szerint nem lehet úgy tekintni, mint amelyek a politika folytatásai más eszközzel, hanem úgy, mint a hitéletet folytató hittérítő háborúk, illetve az igazságszolgáltatást folytató békefenntartó háborúk.¹¹

A létezésért vívott, illetve a hittérítő és a békefenntartó háborúk, Keegan és Crevelde értelmezése szerint nem illeszkednek bele abba a képbe, amelyben a nemzetállamok belpolitikájuk folytatásaként külpolitikai konfliktusokat, háborúkat, vállalnak fel. Ez azonban nem jelenti, hogy Clausewitz elköteleződött volna annak a meghatározásnak, hogy a háborúk csak a nemzetállami politika folytatásai lehetnek, vagy hogy a háború és általában a politika fogalmát el kellene választanunk egymástól.

Úgy tűnik azonban, hogy Clausewitz a nemzetállami politikafogalom mellett ismerte és munkájában meg is jelenítette az egyéb közösségek – például a tatárok, az antik köztársaságok, a középkori hűbérurak és kereskedővárosok és a 18. századi fejedelmek – politikájának a fogalmát is.¹² Ettől – és Clausewitztól – függetlenül is felvethető azonban az, hogy a háború nemcsak a nemzetállamokhoz és azok államérdeke alapú politikájához kapcsolódik, hanem egy olyan univerzálisabb politikafogalomhoz, amely nem jár együtt a „politika” fogalmának „értelmetlenségig való kitágításával”.

A háború azért kapcsolódik univerzálisan a politikához, mert a benne alkalmazott erőszak nem egyénileg, hanem kollektíven – nemzetállami vagy egyéb keretek között – szervezett. A háború és a szervezettség a kollektivitás mellett összekapcsolódik még abban a tekintetben is, hogy a háború közös célra irányított és parancs által orientált,¹³ ezeket azonban most figyelmen kívül hagyom.¹⁴ Egy nagyon általános értelmezés szerint a háborút a pusztító emberöléstől és a banditizmustól a háború kollektíven szervezett jellege különbözteti meg olyan további feltételekkel együtt, mint a rendelkezésre álló népességfelesleg, és a technológia, a szállítási és az ellátási lehetőségek egy nem túl

¹⁰ CREVELDE 1991: 148.

¹¹ CREVELDE 1991: 126–142.

¹² HERBERG-ROTHE 2009: 211; CLAUSEWITZ 2013: 645–646.

¹³ VASQUEZ 2009: 25.

¹⁴ A háború céljairól lásd BODA 2024b; a háborúhoz kapcsolódó parancsok természetéről lásd BODA 2016.

magas, de meghatározott szintje.¹⁵ Ennek a megközelítésnek az értelmében azonban a kizárólag gazdasági tevékenységet folytató közösségek konfliktusa is háborúnak minősülne. Ez túlságosan is kitágítaná a háború fogalmát.

Nem kell azonban elfogadnunk sem a leszűkítő nemzetállami kollektivitás fogalmát, sem pedig a túlságosan kitágító nem minősített kollektivitás fogalmát, mivel a kettő között van egy olyan további kollektív szervezettség- és politika fogalom, amely a kollektív szervezettséget és a politikát a közérdekhez kapcsolja, és aminek a története a hadtörténelem kezdeteitől nyomon követhető.

Ez a közérdekre építő politika fogalom Arisztotelésztől (Kr. e. 384–322) származik, aki szerint a politika az emberek kormányzása, vagyis a legfőbb hatalom gyakorlása a közösségben, az alkotmány rendje szerint, illetve a kormányzottak jó élete és a közérdek kielégítése végett. Ebbe a királyságtól az arisztokrácián keresztül a nép uralmáig (*politeia*) többféle alkotmányforma is beletartozik, mert mindegyik a közérdeket tartja szem előtt. Azok az alkotmányok, amelyek szervezik a közösséget, de nem minősülnek politikának, a zsarnokság, az oligarchia és a csőcselék uralma, mert ezekben a kormányzó erő nem a közérdek, hanem az önérdék kielégítésére törekszik.¹⁶

A közérdekre épülő politika fogalmat alapul véve a hadtörténelemben az írott kultúrával nem rendelkező csoportoktól a 20. század végéig azonosíthatók a különböző politikai közösségtípusok és a hozzájuk kapcsolódó háborútípusok. A következő fejezetben ezeket a politikai közösség- és háborútípusokat mutatom be, amelyek abban különböznek egymástól, hogy miként valósítják meg a közérdeket, illetve hogy ezzel összefüggésben milyen háborúkat viselnek.

A háború kapcsolata a politikával a hadtörténelem során

A háború és a politika kapcsolatának első megjelenését keresve az írott történelem előtti korszakig kell visszamennünk. Ennek a korszaknak a háborúfelfogása, éppúgy mint a későbbi, jelentősebb háborúkonceptiók mindegyike – mint a görögöké, a rómaiaké, a keresztényeké, az újkori fejedelmeké, a hidegháborúban egymással szemben álló katonai tömböké, birodalmaké –, illetve a saját önállóságukat és azzal összefüggésben azonosságukat kereső népeké a 20. század második felében – kapcsolatban áll a politika fogalmával. A különböző háborúfogalmakban megtalálható politika fogalmak nem teljesen azonosak, ám abban megegyeznek, hogy a közösség közérdek-orientált kormányzásához kapcsolódnak.

A háború első megjelenése: az írott kultúrával nem rendelkező közösségek háborúi

A háború első megjelenésére nem az írott kultúra idején, hanem az azt megelőző korszakban kerülhetett sor, amiként erre a régészeti adatokból következtetni lehet.

¹⁵ Vö. GALLIE 1991: 29.

¹⁶ Arisztotelész 1969: 164–166.

Ezek alapján Keith F. Otterbein (1936–2015) antropológus úgy véli, hogy a háború kétszer jelent meg az emberiség történetének kezdetén. Egyszer a nagyvadakra vadászó csoportok között, másodszor pedig, a nagyvadak kipusztulását követően, a letelepedett majd városállamokba tömörülő népek között.¹⁷ A háború mindkét esetben emberek közötti fegyveres küzdelem (fegyverekkel való harc) volt úgy, hogy az emberek egymástól független politikai entitások tagjai voltak. Még a két ember közötti fegyveres harcot is háborúnak tekinti, ahogy az barlangrajzokon megjelenik, amennyiben ők egymástól független politikai entitások tagjai.¹⁸

Otterbein szerint a vadászcsoporthoz tartozó háború eredete az első emberek túlélési stratégiájára, az együttműködésre vezethető vissza. Az emberek ugyanis együttműködtek, hogy megvédjék magukat a ragadozókkal szemben, illetve hogy levadásszák a nagyvadakat. Az együttműködés azonban magával hozta a konfliktus lehetőségét. Az együttműködés legvalószínűbben ugyanis a rokonok között valósult meg. Amennyiben az együttműködő férfi rokonok párválasztásuk után is együtt maradtak, azaz a választott feleség hozzájuk költözött és nem fordítva, akkor együttműködésük nemzetsséggé, Otterbein kifejezésével, testvéri érdekközösséggé (*fraternal interest group*) alakult. A háború legelső formája Otterbein szerint a különböző testvéri érdekközösségek közötti fegyveres küzdelem volt, amelyben a testvéri érdekközösségek fő szerepe tagjaik védelme volt. Éppen ezen szerep betöltésének szükségessége hozta létre a testvéri érdekközösséget mint az első politikai közösséget.

A testvéri érdekközösségek közötti háborúk főként a nőkért, a vadászszákmány elosztásáért vagy becsületből (bosszúból) zajlottak. Ezekben a háborúkban, némely esetben, az erőfelmérő rituális küzdelem volt az első szakasz. A rituális küzdelem előre egyeztetett helyen, szabályok szerint zajlott. A harcban sok esetben nem volt cél sérülés vagy halál okozása, hanem az csak erőfelmérésként szolgált. A vádak és sértések váltását követően a küzdelem az első sérülésig, vagy valamelyik fél visszavonulásáig tartott. Amennyiben a rituális küzdelem nem döntött a felek között, azaz egyik fél sem mutatott gyengeséget (a résztvevők számában, elszántságában), akkor a rituális küzdelmet a fegyveres küzdelem formái, a lesállítás vagy a távolható fegyverekkel való vonalharc követték. Amennyiben azonban a rituális küzdelemben valamelyik fél gyengének bizonyult, akkor vele szemben rajtaütéssel lehetett fellépni. Ez utóbbi azonban Otterbein szerint nem a háború egyik formája, mivel a rajtaütés célja a nők és a gyerekek megszállása, illetve elrablása volt, azaz nem a fegyveres küzdelem.

A nagyvadak kihalását követően a vadászatra specializálódott testvéri érdekközösségek növényeket és kisebb állatokat háziasítottak és falvakban telepedtek le. A letelepedést vezető érdekközösség lett a falu vezető ereje és a faluközösség „felső rétege”, az érdekközösség vezetője pedig a falu vezetője. A falu népessége egy idő után több falura vált szét. Ha ezek egyetlen személy (a despota vagy az uralkodó) vezetése alatt maradtak, akkor létrejött az állam. Ebben az időszakban nem voltak háborúk, mivel a letelepedés folyamata békét igényelt. A falvak vezetői között előfordulhattak ugyan konfliktusok, ám a háború az állammal jelent meg ismét. Először mint a szomszédokkal folytatott konszolidációs, illetve az alsóbb rétegekkel szembeni

¹⁷ OTTERBEIN 2004.

¹⁸ OTTERBEIN 2004: 9.

belső háború, majd a hasonló, illetve a különböző kultúrával rendelkező államokkal szembeni, vallási-igazságos és vallási alapú külső háború.¹⁹ Az utóbbi időszakban Otterbein szerint a világ négy területén zajlottak háborúk, Közép-Amerikában, Peruban, Mezopotámiában és Kína északi részén.

Az állammá válás folyamatával megjelent a kizárólag az állam felső rétegéből álló, majd a felső rétegéből származók által vezetett közemberekből álló hadsereg, illetve a falakkal megerősített lakhely. A katonák pajzsot és pánccelt viseltek, gyalogságra (könnyű- és hajítófegyveres gyalogságra) és lovasságra (harci kocsis egységekre) különültek el, és vagy városok mellett ütköztek meg az ellenséggel vagy megostromolták a fallal körülvett várost.

A görögök háborúfelfogása

Az állammá válás folyamata során a hadtörténelemben megjelentek az írásos kultúrával rendelkező ókori közel-keleti városállamok, birodalmi és monarchikus politikai közösségek. A korszakból származó írott források azonban nem kimondottan a háború és a politika elméleti kapcsolatával foglalkoznak, hanem inkább vallási, igazgatási vagy propagandisztikus jellegűek. A hadtörténelem következő időszaka már a hellén városállamok korszaka, ahonnan – Platón (Kr. e. 427–347) és Arisztotelész munkái révén – már rendelkezünk a háború és a politikum viszonyát tárgyaló forrásokkal.

Platón szerint²⁰ a politikai közösség, azaz a görög városállam (*polis*) fejlődésének három fázisa különíthető el: az állam keletkezése, a primitív és a dőzsölő állam élete és az igazságos állam. Az állam keletkezése az egyéni szükségletekre vezethető vissza, egészen pontosan arra, hogy az állam kialakulása előtti időben egyszer eljön az az idő, amikor az egyén már nem tudja maga kielégíteni szükségleteit (például az élelemszerzést, a lakásépítést, a ruhakészítést, illetve az ezekhez szükséges eszközök előállítását), hanem ezekhez mások segítségére van szüksége. Mikor valaki egyik szükséglete kielégítése céljából társul egy másik emberrel, majd egy másik szükséglete kielégítése céljából egy harmadikkal és így tovább, akkor ezen emberek összetelepülésével létrejön a primitív állam. A primitív államon belül mindenkinek megvan a saját szakértelme, aminek maga mellett mások is hasznélvezői lesznek.

A primitív állammal együtt azonban létrejön a dőzsölő állam is. Az állampolgárok vágyai ugyanis túlmutatnak a szükségleteiken, így nem pusztán enni akarnak valamit, vagy aludni valahol, hanem jól akarnak enni és kényelmesen akarnak aludni. Ez tovább növeli az állam polgárainak a számát. A természetes szükségleteken való túllépés hozza magával a háborút, amivel ki kell terjeszteni az állam területét a szomszédok kárára, hogy az képes legyen eltartani a dőzsölő állam polgárait, illetve meg kell védeni az államot a szomszédaitól.

Az igazságos állam akkor jön létre, ha az állam polgárai a számukra ideálisan meghatározott közösségi szerepet látják el. Az igazságos államban így a józan önmérséklettel

¹⁹ BODA 2023: 13–21.

²⁰ Platón 1984.

bíróknak a földműveléssel és élelemtermeléssel kell foglalkozniuk, a bölcseknek kell vezetni az államot, a bátraknak pedig meg kell védeni azt.

Arisztotelész frappánsan foglalja össze a politikai közösség és a háború kapcsolatáról kialakult és Platón által megfogalmazott görög elképzelést:

„A hadi erényekben sem azért kell gyakorolnunk magunkat, hogy rabszolgasorba döntsük azokat, akik ezt nem érdemlik meg, hanem először is azért, hogy magunk ne kerüljünk mások szolgásgába, aztán meg, hogy törekedjünk a szuverenitásra, [...]; harmadszor pedig, hogy hatalmunkba kerítsük azokat, akik megérdemlik a szolgasorsot.”²¹

Arisztotelész álláspontja annyiban tér el Platónétól, hogy szerinte az állam (*polis*) kialakulásának az elején nem a szükségletekkel rendelkező egyének állnak, hanem társas természettel és közös érdekekkel rendelkező emberek, a nő és a férfi, illetve a vezető és az alárendelt. Ennek megfelelően a háborút tekintve Arisztotelész nem a *polis*hoz kapcsolható földszerzésre koncentrál, hanem alárendeltek és szolgák szerzésére, illetve annak elkerülésére, hogy a görögök maguk szolgálkká váljanak.

A rómaiak háborúfelfogása

A római szerzők közül Polübiosz (Kr. e. 200–118) hozta a legszorosabb kapcsolatba a háborút és a politikai közösséget.²² Úgy véli, hogy Róma a második pun háborút (Kr. e. 218–201) követően megerősödve az ismert világot uraló birodalom építésébe kezdett. Törekvését siker koronázta, aminek oka szerinte a rómaiak politikai berendezkedésében, alkotmányában, keresendő.

A római politikai berendezkedést Polübiosz is az állam keletkezése folyamatának szemléltetésével mutatja be. Platón és Arisztotelész elméletét is elfogadva úgy véli, hogy az emberek a természettől gyengék, ezért szükségképpen össze kell fogniuk egymással a fennmaradáshoz. Az így egyesült csoportban a legerősebbek (és így a legbátrabbak) lesznek az egyeduralkodók, a csoport politikai berendezkedése pedig a monarchia (a legfőbb hatalom egyszemélyű gyakorlása) lesz. A hosszabb együttélés következtében azonban az emberek között kialakul az egymáshoz tartozás tudata, így a közösségi érzés és annak a fogalma, hogy mi a jó és mi a rossz. A folyamat első lépése annak felismerése, hogy a szülők természetszerűleg gondoskodnak gyermekeikről, ezért a gyerekek természetszerűleg hálások nekik. A második lépés, hogy ez alapján, ha egy ember segítséget nyújt egy másik embernek a nehéz helyzetben, akkor ez utóbbinak is hálásnak kell lennie. A harmadik lépés pedig, hogy ha valaki nehéz helyzetében támogatást nyújt valaki másnak, például megmenti egy vadállattól, akkor tettét a többi – közvetlenül nem érintett – ember is elismeri mint a közösség számára hasznosat, azaz jónak és példaértékűnek tekinti (az ellenkező tettet pedig rossznak). Az emberi természet ezen jellegzetességeinek fel- és elismerésével alakul ki az emberekben a gondoskodó hatalomnak és a hála kötelességének is

²¹ Arisztotelész 1969: 347.

²² Polübiosz 2002.

a tudata, illetve az ehhez kapcsolódó igazságosság fogalma. A gondoskodó hatalom birtokosa az lehet, aki jó tetteket hajt végre, amelyek általánosságban azt célozzák, hogy a közösség tagjai megszerezhessenek mindent, ami csak megilleti őket. Ekkor, Polübiosz szavaival: az „emberek nem félnék többé uralmától, hanem önként vállalják és szolgálják”. Ezzel az egyeduralkodóból király válik, akinek az uralma többé már nem a nyers erőszakra épül, hanem az emberi természetben gyökeredző igazságosságra. A királyságot más, rossz (zsarnokság, oligarchia, tömeguralom) és jó alkotmányok (arisztokrácia, demokrácia, illetve ezeknek a *consuli* tisztségre, illetve a szenátus és a népgyűlés intézményére támaszkodó kombinációja) is követik. A jó alkotmányok közös jellemzője azonban egyként az, hogy az igazságosságon alapulnak.

A Polübiosz által ismertetett római alkotmány alapján nem azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Róma mint gondoskodó hatalom képes volt úgy birodalmában egyesíteni az ismert világot, hogy kényszerítés helyett támogatta a népeket, amelyek ezért behódoltak, vagy legalábbis nem álltak ellent neki. Maga Polübiosz is Róma háborúiról írta könyvét, ami azt mutatja, hogy a hódítás nem volt zökkenőmentes. A levonható következtetés így az, hogy Róma háborúit nem csupán a római katonai erőből fakadó kényszer nyerte meg, hanem a gondoskodó hatalom igazságosságából fakadó birodalmi – politikai – igazolás is.

A keresztény középkor háborúfelfogása

A keresztény középkor államelméletének alapvetése, hogy a király közösségsszervező és közösségvezető hatalma Istentől származik, akinek azt a népéről gondoskodva kell használnia az igazságosság és a kegyelem Isten által közvetlenül vagy közvetve rendelt előírásai szerint. Az alapgondolat kapcsán felmerülő két kérdés: hogy vajon végeredményben Isten vagy a király uralkodik az embereken, illetve, hogy vajon a közösségsszervező és közösségvezető hatalom isteni eredete csak a keresztény királyok esetében érvényes, vagy más, például a muszlim uralkodók esetében is.

Az elmélet kora középkori formájában, Sedulius Scottus (9. század) szerint²³ Istennek jelentős tere nyílik arra, hogy közvetlenül is beavatkozzon a világ eseményeibe. A királynak és népének az elsődleges feladata, hogy Isten előírásait betartva éljen. Amennyiben ez megvalósul, akkor Isten támogatja a királyt és népét, amennyiben azonban nem, akkor nem, hanem még büntetést is mér rá(juk). Ennyiben a keresztény népek fő kormányzó ereje nem annyira a király (bár mindenképpen van neki is szerepe), hanem maga Isten, aki előírásaival, támogatásával és büntetésével kormányozza a világot.

A kora középkor folyamán kialakult az a Johannes Salisburiensistől (1110–1180) ránk maradt elképzelés,²⁴ hogy az összes keresztény királyság és a királyok alattvalói egyetlen testet, a keresztény társadalmat képeznek. Ennek a testnek a lelke az egyház; a feje a király, aki csak Istennek és Isten képviselőjének, az egyháznak van alávetve; a szíve a királyt segítő, nemesekből álló szenátus; a szeme, a füle és a nyelve a bírók és

²³ Sedulius Scottus 2010.

²⁴ John of Salisbury 1999: 103–104.

a provinciák előjárói; a kezei a hivatalnokok és a katonák; a gyomra és a belső szervei a gazdasági tisztviselők és a felügyelők; a lábai pedig a földművesek.

Az érett középkorban, Aquinói Szent Tamás (1224–1274) szerint²⁵ ebben a rendszerben a király pásztor, aki az által gondoskodik az emberekről, hogy a közös céljuk felé irányítja őket. Az embereknek ugyanis a közös emberi értelem okán közös a céljuk, ám az emberi tevékenységek és törekvések különbözősége miatt különbözőképpen haladnak a közös cél felé. A közös cél az, hogy más emberek társaságában éljenek, ahol képesek szükségleteiket kielégíteni. Az emberek a társaságban való életet akkor képesek megvalósítani, ha békében élnek. Mindenféle egyet nem értés esetén a társaság sokasággá alakul és terhekké válik számukra. A béke egységét a királynak kell biztosítani. Ezért szükséges, hogy az emberek társaságát irányító hatalom egységes, azaz egy személyű, a királyé legyen. A királynak az irányítás egyszerre joga és kötelessége, ami miatt időről időre igazságos háborút kell viselnie, hogy megbüntesse a békétlenkedőket, és hogy ezáltal fenntartsa a keresztény társadalom békéjét.

Abban, hogy az egész keresztény társadalmat végeredményben a király vagy a katolikus egyház feje, a pápa vezeti-e, a különböző szerzők véleménykülönbségen voltak az egész középkor során.²⁶ Az azonban bizonyos, hogy a kora középkorral szemben az érett középkori szerzők szerint a keresztényeket kormányzó hatalmat nem Isten gyakorolta, hanem az ember, Szent Tamás szerint a fejedelem, vagyis a király (császár).

A keresztény belügyektől eltért az, ahogyan a keresztények a muszlim államokhoz és uralkodókhoz való viszonyukat felfogták. A kereszties hadjáratokat a pápa hirdette meg, hol azt hangsúlyozva, hogy a muszlimok Isten és a kereszténység ellenségei, így ellenük szent háborút vagy vallásháborút kell viselni, hol pedig azt, hogy a muszlim uralkodó uralma hatalombitorlás, ezért ellenük igazságos háború viselhető. Az első esetben a háború abszolút ellenség ellen viselt abszolút háború, amiben a keresztények az ellenség teljes elpusztítására törhetnek.²⁷ Ez a háború az azonosságháborúk egyik típusa, amiről alább külön lesz szó.

A második esetnek, amikor a kereszties hadjáratokat igazságos háborúkként igazolták a történelemben gyökeredző alapja a szeldzsuk törökök 11. századi előrenyomulása. Ennek során a szeldzsukok 1071-ben győzelmet arattak a Bizánci Birodalom felett és megszerezték annak keleti területeit. Ezzel korábbi keresztény területek – az ott élő keresztény népességgel együtt – kerültek muszlim fennhatóság alá. Ezen területek felszabadítása a muszlim uralom alól fontos volt a kereszténység vezetői számára.²⁸ A muszlim uralkodóknak a keresztények és a nem keresztények felett gyakorolt közösség-szervező és közösség-vezető uralma azonban önmagában is alkalmat adott a velük szemben való fellépésre.

A pápáknak a császárokkal a keresztény közösség vezetéséért való harca Hostiensis (1200–1271) elméletében abba az irányba fejlődött tovább, ami a pápai joghatóságot már nemcsak a keresztény közösségre (és a keresztény királyokra) terjesztette ki, hanem a nem keresztény uralkodókra is. Hostiensis szerint a hitetlenek uralkodói ugyan Krisztus eljövetele előtt jogosan gyakorolták az emberek feletti uralkodói és

²⁵ Aquinói Szent Tamás 2016; 2014.

²⁶ BODA 2013: 60–62; 158.

²⁷ BODA 2023: 57–60.

²⁸ BODA 2023: 56–57.

igazságszolgáltatói hatalmukat, mert a hatalmat Isten garantálta számukra. Krisztus eljövetelét és a kereszténység létrejöttét követően azonban az uralkodói hatalmuk jogosan és igazságos okkal elvehető tőlük a pápa kezdeményezésére és a keresztény királyok által, mivel azt Isten csak a keresztény hívők számára garantálja.²⁹ Hostiensis szerint így „a háborúk egyik típusa a »római háború« (bellum Romanum), az amit a hívők és a hitetlenek vívnak, és ez a háború igazságos [...]. Rómainak hívom ezt a háborútípust, mivel Róma a hitünk feje és anyja.”³⁰

Összességében, akár keresztény belügyként, akár a pápai joghatóság gyakorlása-ként emberi-keresztény belügyként értjük a középkori igazságos háború elméletét, azt látjuk, hogy az szorosan kapcsolódott a politikai hatalomhoz. Ennek főként az volt az oka, hogy a politikai hatalom és a joghatóság, illetve az igazságszolgáltatás szorosan összefüggött, így az utóbbi meglétéről az előbbire lehet következtetni.

A fejedelmi háborúfelfogás a 16–19. században

A középkort követően a háború és a politika kapcsolatát az elsők között újragondoló szerző Niccolò Machiavelli (1469–1527) volt,³¹ aki a zsoldosokból és a segédcsapatokból álló hadsereg és az ahhoz kapcsolódó háborúelmélet ellenében fogalmazta meg saját elképzeléseit.

Machiavelli elméletének alapja az a gondolat, hogy a fejedelem hadseregében alapvetően nem zsoldosoknak és nem is valamilyen hatalmassághoz tartozó segédcsapatoknak kell szolgálniuk, hanem a fejedelem saját katonáinak. A zsoldosoknak ugyanis a háború a mesterségük, abból élnek, és ezért nem a békére törekednek, vagy még a háború alatt fosztogatással készülnek fel arra, és a békében kisebb csapatokban (tovább) rabolnak és fosztogatnak. A segédcsapatok egy hatalmasság csapatai, akinek a segítségét kéri a fejedelem, hogy védjék meg. Az ilyen csapatok azonban a fejedelem szemszögéből nézve még a zsoldosoknál is rosszabbak, mivel azokkal szemben egységesek, azonban másnak (a hatalmasságnak) a parancsát követik.

A fejedelemnek ezért saját katonákra van szüksége. Machiavelli az ókori római mintát tartja követendőnek. Ez a saját értelmezésében azt foglalja magába, hogy a katonáskodás nem mesterség, hanem a békében gyakorlatozás, a háborúban pedig fáradalom, veszedelem és dicsőség, a katonáknak pedig hűségessé kell lenniük. A katonákat ennek megfelelően – és ez eltérés az ókori modelltől – a saját állam területéről kell kiválasztani a jelentkező polgárok és alattvalók közül. Ők ugyanis hódolnak a fejedelemnek, így jobban félnek az ő megvetésétől, mint a katonáskodás viszontagságaitól, és ezért ők a leginkább hasznavehetőek. A saját katonák, továbbá, azon túl, hogy kevésbé tesznek kárt a köz tulajdonában, kevésbé megvesztegethetőek és kevésbé hajlamosak részt venni egy zsarnoki uralom kialakításában, mint a zsoldosok és a segédcsapatok. Végül, érzelmi kötődésük miatt sokkal inkább képesek megvédeni saját országukat.

²⁹ MULDOON 1979: 15–16.

³⁰ HOSTIENSIS 2013: 165.

³¹ MACHIAVELLI 1978a; 1978b.

Az alapvetően saját katonákból álló hadsereggel a háborút főként védelmi céllal lehet vívni, és nyílt harcban kell eldönteni, csatában megszerezve a győzelmet. Ennek oka az, hogy a saját katonák állampolgár-hadsereget és nem hivatásos hadsereget alkotnak, akiknek az élete főként a civil foglalkozásuk üzéséből áll. Ennek megfelelően nem is húzhatják a háborút bármilyen hosszú ideig, nem hódíthatják meg a messze fekvő területeket, hanem azt a lehető leghamarabb le kell zárniuk. Erre a védekező háborúban vállalt nyílt csata a legalkalmasabb.

Machiavelli számára a háború a fejedelemhez, azaz az egyeduralkodóhoz kapcsolódik, azonban nem a nagy állam vagy birodalom uralkodójához, hanem főként az észak-itáliai viszonyoknak a korban megfelelő városállam (polgári egyeduralmat kialakító) fejedelméhez, esetleg kisebb területek fejedelméhez. A háborúhoz kapcsolódó politika így számára elsősorban városállami politika.

Nem ez a helyzet a fejedelmi háborúfelfogás egy másik képviselője, Antoine Henry Jomini (1779–1869) esetében.³² A háború Jomini szerint sok esetben valamilyen jog védelmét célzó (és az áldozatokkal és a vállalt kockázatokkal arányban álló előnyökkel [sikerrel] együtt járó) igazságos háború. A vitathatatlan jogot védő háború a legigazságosabb háború, ilyenre azonban Jomini nem említ példát, így talán feltételezhető, hogy csak elviekben léteznek. Az ehhez legközelebb álló háborúk az olyan intervenciós hódító háborúk, amelyek valamilyen „nagy érdekért” vagy „dicsérendő indokkal” folynak. Ezek azonban Jomini szerint nem helyeselhethők, így igazságosak sem lehetnek, hanem csak megbocsáthatók. Ilyen háború például a franciák elleni brit beavatkozás 1808-ban Spanyolország területén a spanyol nép létének érdekében (dicsérendő indok), vagy a bécsi kongresszus szellemében indított francia beavatkozás 1823-ban szintén Spanyolországban a reformpártiak „veszélyes eszméi ellen” (nagy érdek). Az ilyen érdekekkel és indokkal nem rendelkező hódító intervenció merénylet az emberiség ellen (mint Dzsingisz kán hódításai).

Az igazságos háborúk egy másik típusában a védendő jog valamilyen öröklési igényen, végrendeleten vagy házassági jogon nyugszik, amelyek azonban nem vitathatatlanok. A háborúk indítása előtt ezért meg kell vizsgálni, hogy a háború egyezik-e az állam érdekével, jelesül, hogy a háború által nyerhető-e természetes határ vagy politikai és gazdasági előny, vagy csökkenthető-e egy vetélytárs állam hatalma. Adott esetben türelemmel meg kell várni a kedvező alkalmat, majd kihasználni azt. Amint ez az alkalom előállt, akkor támadó művelet keretében el kell foglalni a szomszéd tartományt, és ott olyan manővereket kell végrehajtani, amelyek következtében az ellenség átengedi a kérdéses tartományt.

Clausewitzcel szemben (aki Jomini kortársa volt), Jomini és Machiavelli elsősorban a fejedelmi politikát tekintette a háborúhoz kapcsolható politikának. Machiavellivel szemben azonban Jomini a nagyobb államok fejedelmei szempontjából vizsgálta a kérdést, elméletében a politika főként a fejedelmi kabinetháborúkban játszik szerepet.

³² JOMINI 1985.

Nukleáris háború a 20. század második felében

A 19. század befolyásos elméletéről, Clausewitznek a nemzetállami politikáról és ahhoz kapcsolódó háború gondolatáról már volt szó, így a következő, tárgyalásra kerülő háborútípus a második világháború utáni időszakot, a hidegháborús időszakot jellemző nukleáris háború. A nukleáris fegyverek városok, országok és végeredményben a földi élet elpusztítására alkalmas, úgynevezett abszolút fegyverek. Ezek fejlesztése, gyártása és a fegyverkezési verseny során való felhalmozása elsősorban nem a nemzetállamok közötti politikai viszonyok építését mozdították elő, hanem a nemzetek és népek tömörülései közötti politikai viszonyokét.

A nemzetek és népek második világháború utáni tömörüléseit John Lewis Gaddis (1941–), a hidegháború történésze két szuperhatalom (az Amerikai Egyesült Államok [USA] és a Szovjetunió [SZU]) által vezetett birodalmaknak tekinti.³³ A hidegháborús politika ezért a két birodalom közötti politikaként jellemezhető.

A hidegháborús birodalmi politika egyik fontos jellemzője a katonai-nukleáris szembenállás volt. A nukleáris fegyverek elrettentő képességének köszönhetően a birodalmak között csak proxyháborúkra és alacsony intenzitású konfliktusokra került sor harmadik ország területén, hagyományos nyílt háborúra azonban nem. Úgy vélték ugyanis, hogy nagy a kockázata annak, hogy a nyílt háború nukleáris háborúvá eszkalálódik.³⁴ A nukleáris fegyverek birtoklása így elrettentette a birodalmakat a nyílt háborútól. Szintén a nukleáris fegyverek motiválták a birodalmak viszonyának leglátványosabb elemét, a fegyverkezési versenyt. A fegyverkezési verseny az első csapás (vagy katonabázis-ellenes) stratégia része volt, aminek értelmében az első csapással a másik birodalom nukleáris képességét kell megsemmisíteni. Ehhez az szükséges, hogy az egyik birodalom nagyobb nukleáris képességgel rendelkezzen, mint a másik. A második (vagy városellenes) csapás stratégiája ezzel szemben nem foglalta magában a fegyverkezési versenyt, mivel ennek értelmében egyetlen nukleáris robbanófejjel ellátott rakéta is elegendő a másik birodalom egyik nagyvárosa elleni megtorló támadáshoz.

A fegyverkezés azonban csak az egyik elem volt a politikai viszonyban, abban a katonai dimenzió mellett megtalálhatók voltak az ideológiai-morális elemek is.³⁵ Gaddis szerint ezek fontosabbak voltak, mint a katonai-nukleáris elem, és a 60-as évekbe el is döntötték a két birodalom versengését. Az USA főként az ideológia-morális téren tett szert jelentős előnyre, mivel az USA-hoz a SZU-val szemben (általában) szívesen csatlakoztak szövetségesei, amiben komoly jelentősége volt az USA és a SZU közötti kulturális különbségnek, azon belül pedig a demokratikus és a diktatórikus rendszerek közötti politikai, ideológiai és morális különbségnek. A politikai szembenállás mégis kitartott a 80-as évek végéig, köszönhetően annak, hogy a nukleáris fegyverek meglete konzerválta azt. Mindazonáltal, a SZU nem katonai téren szenvedett vereséget, hiszen fegyveres képessége és hadserege a 80-as években érintetlen volt.

Végeredményben, a nukleáris fegyverek nem hozták el a nukleáris háborút, ám jelentősen átalakították a nemzetállami politikát. A hidegháború során a nukleáris fegyverekre és az elrettentésre épülő politika miatt a két nagyhatalom és szövetségeseik

³³ GADDIS 2001.

³⁴ GALLIE 1991: 86.

³⁵ BODA 2023: 350–368.

folyamatosan abban a helyzetben voltak, amelyet Michael Walzer (1935–) filozófus a „legmagasabb szintű veszélyeztetettség” helyzetének (*supreme emergency*) nevezett. A legmagasabb szintű veszélyeztetettség helyzetében egy társadalom komoly és küszöbön álló veszéllyel néz szembe egy olyan támadás miatt, amely a létét fenyegeti, ami ellen azonban a hagyományos eszközökkel tehetetlen, és amikor ezért bármi megengedett a túlélés érdekében. Amíg a veszélyeztetettség minden háborúra jellemző állapot, addig a legmagasabb szintű veszélyeztetettség csak annak a helyzetnek a jellemzője, amikor a háború egy-egy művelete az egész civil társadalmat fenyegeti. A kölcsönös nukleáris elrettentés során a szemben álló birodalmak folyamatosan ilyen viszonyban álltak, amikor a nukleáris fegyverek miatt a civil társadalom folyamatosan a legmagasabb szintű veszélyeztetettségnek van kitéve.

Azonosságháborúk a 20. század végén

A hidegháborúra nemcsak a nukleáris szembenállás és a birodalmi politizálás volt jellemző, hanem kisebb-nagyobb embercsoportoknak és népeknek a saját politikai kéréteik megteremtését célzó harca, azonosságháborúi is. Ezek a háborúk a 60-as évektől kezdve jellemzik a nemzetközi viszonyokat, mint a korábban idézett Fanonhoz is kapcsolható dekolonizációs háborúk, ám a deglobalizációs háborúk által a hidegháború utáni korszakban is előfordulnak. A háborút vállaló embercsoport mindkét esetben egy saját közösségi önazonosság (identitás) kialakítására és elismertetésére törekedett, vagy egy gyarmatbirodalom kultúrájával, vagy a globális kultúrával szemben. Bár szintén az önazonosság fogalma áll a középpontjában, az azonosságháborúk különböznek a Samuel P. Huntington (1927–2008) által propagált civilizációs összecsapásoktól. Amíg ugyanis az azonosságháborúk a kollektív önazonosság létrehozását és elismertetését célozzák, addig a civilizációs összecsapásokban a kollektív önazonosság az oldal-, ellenség- és szövetségsválasztás alapja, tehát már létező vonatkoztatási rendszer.³⁶

Mary Kaldor (1946–) – eleinte a 90-es évek balkáni konfliktusaira (mint a bosznia-hercegovinai konfliktus) alapozott – elképzelése szerint az etnikai, törzsi és vallásos kollektív önazonosság-típusok (ide vehetjük a középkori keresztes hadjáratokat is, ha azokat az Isten ellenségei elleni harc igazolta) nem okai, hanem végeredményei bizonyos háborúknak.³⁷ Ezekre a háborúkra nem az a jellemző, hogy valamilyen, mindkét fél által akart célért folya a versengés. A cél sokkal inkább a kollektív azonosság és egy arra felépülő politikai rendszer egyoldalú vagy párhuzamos megalkotása. Az önazonosság létrehozásának igénye partikuláris politikai igény, ami ellenhatásként kapcsolódik a népcsoportok összekapcsoltságát és multikulturális, illetve politikai homogenitását erősítő globalizációhoz.

Herfried Münkler (1951–) elképzelésének forrása többek között a terrorista szervezetek támadásai, de elmélete a Kaldor által vizsgált konfliktusformára is kiterjeszthető.³⁸ Münkler úgy véli, hogy ezek a támadások értelmezhetők két akarat összeütközéseként és kölcsönös kísérletükként, hogy erőszakos eszközökkel törjék meg egymást. Fontos különbség van azonban az államok konfliktusa és az alacsony szervezettségű csoportok

³⁶ HUNTINGTON 2023: 27.

³⁷ KALDOR 2001; 2013: 336.

³⁸ MÜNKLER 2004.

konfliktusa között. Az első esetben ugyanis a politikai akarat által magába foglalt követelés előterjesztéséről és ennek az akaratnak az érvényesítéséről van szó. A másodikban ezzel szemben az akarat életformává terebélyesedik, kifejeződik és félelemkeltés által az ellenség erkölce – akarata – megtörését célozza.

Kaldornak és Münklernak a hidegháborút követő nem állami konfliktusokra építő elméletei bizonyos tekintetben különböznek, azonban abban egyetértenek, hogy ezek a konfliktusok is világos kapcsolatban állnak a politikával. A politika vagy a hatalom létrehozandó forrásaként, bizonyos értelemben célként van jelen, mint Kaldornál, vagy megélt, kifejezendő és fegyverként használandó hatalomként, mint Münklernél.

Összegzés

A háború és a politika történetének felvázolását követően más fényben tűnik fel Keegan és Creveld felvetése. A felvetés szerint a háborúk a politikához való viszonyuk alapján két csoportba oszthatók, a clausewitzi és a nem clausewitzi háborúk csoportjába. Az elképzelés szerint a clausewitzi háborúkban a háború összekapcsolódik a politikával, a nem clausewitzi háborúkban (létezésért vívott, igazságos és vallásháborúk) azonban nem, mivel a háborút indítók és vívók nem politikai döntést hoznak. Keegan és Creveld érvelése nagymértékben támaszkodik arra, hogy a politikát nemzetállami reálpolitikaként fogják fel, ami az állam-érdek racionálisan választott eszközök útján való kielégítése. Creveld ezen túl úgy véli, hogy amennyiben történelmi magyarázatot kívánunk adni, akkor természetesen alkalmazhatjuk a háború és a reálpolitika összefüggéseit a nem clausewitzi háborúk esetében is. Ha azonban nem ez a célunk, akkor csak a politika fogalmának radikális kiterjesztésével hozható általános kapcsolatba a háború és a politika fogalma.

A háború és a politika fogalomtörténetének rövid felvázolását követően az felelhető a Keegan–Creveld felvetésre, hogy a politika fogalma jóval tágabb annál, amit nemzetállami reálpolitikának nevezünk. Ez utóbbi csak egy példája, és nem is feltétlenül a leghosszabb ideig fennálló formája, a politikának. A létezésért vívott háborúk esetében az azonos-ságháborúknak központi politikai célja és igazoltsága van (létrehozni, fenntartani egy közösséget), ahogyan az igazságos háborúk a középkori keresztény Európa belpolitikai fegyveres akcióinak tekinthetők, a vallásháborúk pedig vagy azonosságháborúkként, vagy igazságos háborúkként értelmezhetők.

A Keegan–Creveld-felvetés ott megy félre, hogy ki nem mondottan feltételezi, a háború és a politika viszonyának kérdése azonos azzal a másik kérdéssel, hogy lehet-e olyan háború, amely nem két (nemzet)állam közötti vita eldöntését szolgálja. A felvetés értelmében igazi politikáról csak a (nemzet)államok vitájában lehet beszélni, mivel háborúnak csak a (nemzet)államok vitája tekinthető, ezért a politika is csak a (nemzet)államok fegyverrel feloldott vitájához kapcsolódik. Ez azonban téves feltételezés. A háború mint a politikai entitások közötti vita rendezésének eszköze ugyanis nem csupán a nemzetállamok számára (volt) adott, hanem népek és birodalmak számára is, illetve a háború nem is csupán vitarendezés lehet, hanem szerzés, illetve a béke terjesztésének, fenntartásának és megváltoztatásának az eszköze is.³⁹

³⁹ BODA 2024a; 2024b.

Felhasznált irodalom

- Aquinói Szent Tamás (2014): *A teológiai foglalatok. Második rész 2. k. 40. A háborúról.* Budapest: Gede Testvérek.
- Aquinói Szent Tamás (2016): *A fejedelmek kormányzásáról.* Máriabesnyő: Attraktor.
- Arisztotelész (1969): *Politika.* Budapest: Gondolat.
- BODA Mihály (2016): Az akarattól a tettig: a parancsteljesítés erkölcsi szerkezete. *Hadtudomány*, 26(3–4), 16–28. Online: <https://doi.org/10.17047/hadtud.2016.26.3-4.16>
- BODA Mihály (2023): *A háborús ideológiák története.* Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2024a): A háború természetéről: a háború mint a vitás kérdések rendezésének eszköze. *Hadtudományi Szemle*, 17(3), 53–69. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2024.3.4>
- BODA Mihály (2024b): A háború természetéről: a háború értelme. *Hadtudományi Szemle*, 17(4), 5–21. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2024.4.1>
- CLAUSEWITZ, Carl von (2013): *A háborúról.* Budapest: Zrínyi.
- CREVELD, Martin van (1991): *The Transformation of War.* New York – London – Toronto – Sydney: The Free Press.
- FANON, Frantz (1985): *A föld rabjai.* Budapest: Gondolat.
- GADDIS, John Lewis (2001): *Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése.* Budapest: Európa.
- GALLIE, W. B. (1991): *Understanding War.* London – New York: Routledge.
- HERBERG-ROTHER, Andreas (2009): Clausewitz's „Wondrous Trinity” as a Coordinate System of War and Violent Conflict. *International Journal of Conflict and Violence*, 3(2), 204–219. Online: <https://www.ijcv.org/index.php/ijcv/issue/download/237/103>
- HOSTIENSIS (2013): A Typology of Internal and External War. In REICHBERG, Gregory M. – SYSE, Henrik – BEGBY, Endre (szerk.): *The Ethics of War: Classic and Contemporary Readings.* Blackwell Publishing, 161–168.
- HUNTINGTON, Samuel P. (2023): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.* Budapest: Európa.
- John of Salisbury (1999): *Policraticus.* Budapest: Atlantisz.
- JOMINI, Antoin Henry (1985): A hadművészet kézikönyve. In KOCSIS Bernát (szerk.): *Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból.* Budapest: Zrínyi.
- KEEGAN, John (2002): *A hadviselés története.* Budapest: Corvina.
- KALDOR, Mary (2001): *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era.* Stanford, California: Stanford University Press.
- KALDOR, Mary (2013): Identity and War. *Global Policy*, 4(4), 336–346. Online: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12084>
- MACHIAVELLI, Niccolò (1978a): A fejedelem. In *Machiavelli művei. Első kötet.* Budapest: Európa, 5–86.
- MACHIAVELLI, Niccolò (1978b): A háború művészete. In *Machiavelli művei. Első kötet.* Budapest: Európa, 443–623.
- MÜNKLER, Herfried (2004): Háborúban vagyunk? Terroristák, partizánok és a háború új formái. *Politikatudományi Szemle*, 13(3), 59–69. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/112518>

- MULDOON, James (1979): *Popes, Lawyers, and Infidels*. [H. n.]: University of Pennsylvania Press. Online: <https://doi.org/10.9783/9781512818192>
- NAGY Miklós Mihály (2017): Interpretáció Clausewitz fő művének nyolcadik könyvéhez. *Hadtudományi Szemle*, 10(1), 98–112.
- OTTERBEIN, Keith F. (2004): *How War Began*. [H. n.]: Texas A&M University Press.
- Platón (1984): Állam. In *Platón összes művei II*. Budapest: Európa, 5–711.
- Polübiosz (2002): *Történeti könyvei I*. Máriabesnyő – Gödöllő: Attraktor.
- Sedulius Scottus (2010): *De Rectoribus Christianis – On Christian Rulers*. Woodbridge: The Boydell Press.
- VASQUEZ, John A. (2009): *The War Puzzle Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511627224>

Varga Nóra¹

A „háború köde” tegnap és ma

A hadviselés dinamikájának változása és hatása a stratégiai gondolkodásra

The Fog of War, Then and Now

Shifts in the Dynamics of Warfare and Their Impact on Strategic Thought

Absztrakt

A tanulmány célja ismertetni a „háború köde” elméletét, annak hátterét, majd ezután párhuzamba állítani a múlt és a jelen hadviselését övező bizonytalanság jellemzőit, okait és körülményeit. Az írás vezérfonala az a gondolat, hogy a háborúkat övező bizonytalanság mindig a hadviselés szerves része lesz, ezt kiküszöbölni aligha lehet. Fontos azonban elgondolkodni azon, hogy a módszerek és eszközök, amelyekkel tisztánlátásunkat igyekszünk elősegíteni, valójában nem teszik-e még sűrűbbé azt a bizonyos ködöt.

Kulcsszavak: bizonytalanság, véletlen, forradalmi technológiák, stratégia, transzformáció

Abstract

The aim of the study is to present the theory of the “fog of war,” its background, and subsequently draw a parallel between the characteristics, causes, and circumstances of uncertainty surrounding warfare in the past and present. The central thread of this work is the notion that uncertainty will always remain an inherent part of warfare – eliminating it entirely is scarcely possible. However, it is crucial to recognise whether the very methods and tools we employ to enhance our clarity might, in fact, serve only to thicken that very fog.

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: varnora98@gmail.com

Keywords: uncertainty, chance, emerging and disruptive technologies, strategy, transformation

Bevezetés

A háború jelensége egyidős az emberiség földi létével, mondhatni emberi mivoltunkból fakadóan – átvitt értelemben – hajlamosak vagyunk szisztematikusan pusztítani saját fajunkat. Az évezredek, századok alatt a háborúskodás mint tevékenység természete önmagában cseppet sem változott, a karakterisztikája viszont annál inkább. Minden kornak megvan a maga jellegzetessége, amelyet leginkább a technológia fejlődése határoz meg. Vannak azonban olyan tényezők, amelyek a mindennemű fejlődések ellenére állandók, és a hadviselés szerves részét képezték évszázadokkal korábban, és képezik ma is, ilyen például a bizonytalanság, avagy a háború köde.

A „háború köde” teória eredete

A Carl von Clausewitz porosz hadtudós nevéhez kötött, ámbar elsőként Sir Lonsdale Augustus Hale által használt háború köde kifejezés mögött egy olyan időtálló teória áll, amely ugyanazt jelenti ma, mint az 1800-as években, annak ellenére, hogy a körülmények, amelyek a jelenséget okozzák, jelentősen eltérnek egymástól. Hale szerint a háború köde alatt az az állapot értendő, amikor a katonai vezetők nem ismerik sem ellenfeleik, sem barátaik valódi erejét és helyzetét, a tudatlanság állapota.²

Clausewitz a napóleoni háborúk idején kezdte katonai pályafutását, 1806-ban a porosz hadsereg tisztjeként, majd később orosz szolgálatban harcolt, és tanúja volt a Napóleon által alkalmazott forradalmi újításoknak, amelyek gyakran teljesen megváltoztatták a harcok kimenetelét.³ A napóleoni háborúkkal kapcsolatos tapasztalatai révén Clausewitz mélyen megértette, hogy a háború nemcsak jól megtervezett hadjáratok, hadműveletek sorozata, hanem egy sokkal bonyolultabb, emberi döntések, véletlenek és a környezet dinamikája által formált jelenség. Napóleon – mondhatni természetes – képességei közül történetesen az egyik a váratlan helyzetek gyors és kreatív kihasználásának képessége volt, ami megerősítette Clausewitz azon véleményét, hogy a véletlen fontos szerepet játszik a döntésekben.⁴ Clausewitzet egy másik fontos tapasztalata 1812-es orosz hadjárat során érte, amikor is a francia hadsereg szörnyű vereséget szenvedett el. A terv, amely Napóleon diadalát ígérte, gyorsan kudarcba fulladt a hirtelen jött orosz ellentámadások és a zord tél hatására.⁵ A visszavonulás és a következő évek katasztrofális veszteségei, amelyek a francia hadsereg számára végzetessé váltak, hozzájárultak ahhoz a felismeréshez, hogy a háború sokkal inkább kiszámíthatatlan események láncolata, mint amit a tervezés és az elmélet képes teljes mértékben kontrollálni. A francia vereség során a legfontosabb tényezők, mint

² PAWLAK 2016.

³ FORGÁCS 2017.

⁴ JOBBÁGY 2015.

⁵ TARJÁN [é. n.].

a harcmező állapota, a logisztikát érintő problémák, az élelmiszer- és vízellátás hiánya, a morál és a katona szellemi-fizikai állapota, mind azokat a kiszámíthatatlan tényezőket jelentették, amelyek Clausewitz szerint kulcsfontosságúak a háború kimenetelére szempontjából. Ezen tapasztalatok révén érelődött meg benne a háború „ködére” vonatkozó elmélete, amely szerint a háborús cselekmények gyakran homályos, nehezen értelmezhető körülmények között zajlanak.

Miután 1815-ben, a napóleoni háborúkat követően Clausewitz visszatért a porosz hadsereghez, több éven keresztül dolgozott a katonai doktrína fejlesztésén, valamint egyéni tapasztalatait beépítette a katonai gondolkodásba. Az orosz hadseregnél szerzett tapasztalatai különösen a háború belső logikájának megértésében és a hadviselés szoros összefonódásában segítettek. Az orosz hadjáratok sok esetben szoros kapcsolatban álltak a politikai és társadalmi célokkal, ami megerősítette benne, hogy a háború sosem csupán a katonai biztonságot érintő ügy, hanem egy rendkívül komplex jelenség, amely politikai, társadalmi és gazdasági tényezők összességéből formálódik.

Clausewitz háborús tapasztalatai alapján íródott *A háborúról* című nagyszabású művének központi témái között említendő a háború fogalmának definiálása.⁶ Ennek jelentősége abban rejlik, hogy számos háborúdefinícióval találkozhatunk a vonatkozó szakirodalomban, de nincs egyetemes meghatározása annak, mit tekintünk háborúnak, vagy mit nem.⁷ Ezt elsősorban az okozza, hogy a különböző nemzeteknek, népeknek eltérő a biztonságpercepciója, más történelmi tapasztalatokkal és különböző képességekkel rendelkeznek.

Visszatérve a „köd” kérdéséhez, fontos megjegyezni, hogy Clausewitz nem használta szó szerint a „háború köde” kifejezést, a mű magyar nyelvű fordításában a következőképp olvashatjuk:

„A háború a bizonytalanságok birodalma; háromnegyed része azoknak a dolgoknak, melyeken a háborús cselekmények alakulnak, kisebb-nagyobb mértékben a bizonytalanság ködében rejlik. Itt tehát mindenekelőtt finom, átható értelemre van szükség oly célból, hogy az ítéletnek tapintatával az igazság kiérezzessék.”⁸

Hogyan értelmezhető mindez?

A háború mindig tele van bizonytalansággal, kiszámíthatatlan tényezőkkel, amelyek bármilyen – gondosan kidolgozott – tervet képesek megzavarni. A háború nem statikus jelenség, soha nem lehet teljesen kontrollált, véletlenek mindig előfordulhatnak, ezért a jó hadvezérnek kiemelkedő alkalmazkodó- és gyors reagálóképességre van szüksége a háború megnyeréséhez.

Clausewitz a háborút olyan jelenségként illusztrálja, amelyben a katonai vezetők és az állomány kénytelenek döntéseket hozni olyan helyzetekben, ahol az információk gyakran hiányosak, tévesek vagy nem időtállóak, ugyanis későn érnek célba. A „bizonytalanság köde” kifejezés arra utal, hogy a háborúban a valóság nem mindig világos és áttekinthető, hanem sok esetben olyan környezetben zajlik, ahol a részletek elmosódnak. A harctéren az események gyorsan és kiszámíthatatlanul változhatnak,

⁶ „A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy az ellenséget akarunk teljesítésére kényszerítsük.”

⁷ BODA 2024a.

⁸ CLAUSEWITZ 1917 [1832].

ami az irányítást és a tervezést rendkívül nehézé teszi. Clausewitz azt állítja, hogy a háborúban nemcsak egyszerű értelemre, hanem „finom, átható értelemre” van szükség, annak érdekében, hogy a hadvezérek képesek legyenek a helyes döntések meghozatalára, még akkor is, ha az információk nem egyértelműek és az adott helyzet rendkívül zavaros. A „finom értelem” jelentése itt épp egy olyan éleslátás, amely a jelenleg elérhető információk alapján képes gyorsan és pontosan meghozni az – ideális esetben – helyes döntéseket. Háború tehát nemcsak a ráción, az értelmén alapszik, hanem az intuíción is kulcsfontosságú szerepű benne. A véletlen szerepe pedig abban rejlik, hogy a háborús cselekmények kimenetele gyakran az ismeretlen és előre nem látható eseményekből származik, amelyek a legjobban képzett és tapasztalt hadvezéreket is meglephetik. Clausewitz ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a bátorság is kulcsfontosságú:⁹ a rendkívüli bátorság a hibákat képes kiegyenlíteni vagy azok következményeit minimalizálni. Azonban az átlagos, hétköznapi döntéshozók, akik nem rendelkeznek „magasabb értelemmel” vagy kellő intuitív érzéssel, nagyobb valószínűséggel hoznak rossz döntéseket, amelyeket a háború valósága, a gyorsan változó környezet és a személyes hibák gyakran napvilágra hoznak.

A 19. század hadviselését övező bizonytalanság háttere

A 19. században a háborúban jelen lévő bizonytalanság több tényezőtől fakadt. Az első és talán legfontosabb ok az információhiány, valamint annak megbízhatatlansága volt. A kommunikáció rendkívül lassú volt, és az információk gyakran pontatlanok, ennél fogva hiteltelenek voltak. A hadszíntérről érkező információk, üzenetek kézbesítése több napot is igénybe vehetett, és ez a lassúság azt eredményezte, hogy a döntéshozók nem mindig tudtak reagálni a harcéri helyzetek gyors változásaira, ami tovább fokozta a kiszámíthatatlanságot mind a harcászati, mind a stratégiai szinteken.

E jellemvonásokat jól alátámasztandó, ismert történelmi példaként szolgál az 1862-es antietami csata az amerikai polgárháború eseményei között. Az 1862. szeptember 17-én lezajlott antietami csata az amerikai polgárháború egyik legvéresebb ütközete volt, ahol George B. McClellan vezérőrnagy vezette az unió hadseregét Robert E. Lee tábornok konföderációs erői ellen. McClellan jelentős létszámfölényben volt, hiszen serege mintegy 75 000 főt számlált, míg Lee csapatai körülbelül 38 000 katonából álltak.¹⁰ A csata előtt McClellan kezébe került a konföderáció Special Order 191 nevű parancsa, amely részletesen tartalmazta Lee haditervét.¹¹ Ez kivételes lehetőséget biztosított számára, hogy kihasználja az ellenség gyengeségeit. Ennek ellenére McClellan túlbecsülte az ellenség létszámát, és úgy vélte, hogy Lee akár 120 000 katonával is rendelkezhet, ami óvatosságra intette. McClellan támadási tervei rosszul voltak összehangolva, és a csata során nem sikerült megfelelően koordinálnia a hadtestek mozgását (az I. hadtest támadása a konföderáció bal szárnya ellen nem kapott időben támogatást a többi hadtesttől, ami lehetővé tette Lee számára, hogy erőit gyorsan átcsoportosítsa a kritikus pontokra). A csata végén McClellan

⁹ BODA 2024b.

¹⁰ BARACZ 2019.

¹¹ ECW Guest Post 2022.

nem használta ki teljesen a rendelkezésére álló erőket; serege mintegy egyharmadát tartalékban hagyta, attól tartva, hogy Lee ellentámadást indít. Ez a túlzott óvatosság és a pontatlan információk miatti bizonytalanság megakadályozta, hogy döntő győzelmet arasson, és lehetővé tette Lee számára, hogy visszavonuljon és megőrizze hadseregét a későbbi ütközetekre.¹²

A háború sajátos jellege szerint a véletlenek és a kiszámíthatatlan események szerepe kiemelkedő. Clausewitz munkásságában hangsúlyozta, hogy a háború a „véletlen országában zajlik”, ahol a harc kimenetele nem csupán a tervtől függ, hanem számos olyan tényezőtől is, amelyek előre nem láthatók. Az időjárás, a terepviszonyok, az ellenség váratlan mozgásai és egyéb környezeti változások mind hozzájárulnak a harcok kiszámíthatatlanságához, de ami ennél is fontosabb volt és fontos ma is, amit hajlamosak vagyunk elfelejteni: az emberi tényezők.

A katonai vezetők döntéseit nemcsak a rendelkezésre álló információk, hanem saját pszichológiai és fizikai állapotuk, valamint személyes tapasztalataik és jellemvonásaik – köztük például karizmájuk – befolyásolják. A karizmatikus vezető képes inspirálni, hatni követőire, alárendeltjeire és beosztottjaira, és megteremteni azt a bizalmi légkört, amely elengedhetetlen a stresszel szemben és bizonytalan körülmények között. Számos korabeli gondolkodóhoz hasonlóan Carl von Clausewitz is írt a katonai vezetői erényekről.¹³ A modern katonai pszichológia kiemeli, hogy a karizma nem veleszületett tulajdonság, hanem fejleszthető képesség, amely döntő fontosságú a túlélés és a győzelem kivívása szempontjából. A háború nem csupán egy fekete-fehér játszma, sokkal inkább egy olyan hazardjáték, amelyben a döntéseket az olyan emberi érzések és érzelmek, mint a félelem, az idegesség, a fáradtság, az individuum és a közösség morálja egyaránt befolyásolja. A harctéri stressz, a fizikai és mentális fáradtsággal való megküzdés, az erkölcsi és morális elvek megkérdőjeleződése mind hatással voltak és vannak a teljesítményre, legyen szó a végrehajtó vagy a döntéshozó rétegről.

Mely tényezők játszottak még szerepet a bizonytalanságban? Kétségtávol a logisztikai ellátás kérdésében is nehézségek merültek fel; az élelem, a fegyverzet, az egészségügyi ellátáshoz szükséges erőforrások célba juttatása gyakorta akadályba ütközött, ami szintén negatív hatást gyakorolt a harcoló állomány teljesítményére, ezzel pedig jelentősen megkérdőjeleződött a harc megvívására rendelkezésre álló képesség minősége. Ehhez társult, hogy a politikai vezetők nem vették figyelembe a hadsereg reális szükségleteit, a politikai és katonai vezetés közötti hatékony együttműködés és párbeszéd elmaradása miatt több síkon problémák jelentkeztek.

A ma háborúinak köde

Napjainkban, a modern kor hadviselésében a „háborús köd” vagy a „bizonytalanság köde” változatlanul jelen van, ám a technológiai fejlődés, valamint a globális kommunikációs rendszerek kialakulása miatt az okai, mértéke és hatása jelentősen eltérnek a 19. századi „változatától”. A 2022-ben eszkalálódott orosz–ukrán háború – sajnos

¹² American Battlefield Trust [é. n.].

¹³ BODA 2021.

– kiváló példája annak, hogy a bizonytalanság a modern kor vívmányaival hogyan tartható fenn, és miképp válik az „intelligens” hadviselés alkalmazott eszközévé.

Dezinformációs kampányok

Mindkét fél intenzíven használja az információs hadviselés eszközeit, nemcsak a harctéren, hanem a közvélemény és a nemzetközi politikai környezet befolyásolása érdekében is. Ez a fajta háború – amely a klasszikus katonai műveletek mellett a virtuális térben is zajlik – új szintre emelte az információszerzés és -feldolgozás nehézségeit.¹⁴ A dezinformáció hatása az információszerzésre különösen a nemzetközi szereplők számára jelentős probléma. Az objektív helyzetértékelés megnehezül, amikor az elérhető adatok egy része szándékosan torzított vagy manipulált. A megtévesztésnek ezen válfaja ugyanúgy nehezíti a helyzetértékelést és a megalapozott döntések meghozatalát, mint annak idején a lassú és elégtelen mennyiségű információ.

Információs túlterhelés

Míg a 19. században az üzenetek napok, sőt hetek alatt értek el a döntéshozókhoz, addig ma a gyakorlatilag feldolgozhatatlan mennyiségű adat releváns információvá alakítása és ezek kezelése okozza az egyik legnagyobb problémát. Az információs túlterhelés (*information overload*) arra utal, amikor az egyén olyan nagy mennyiségű információval találkozhat, ami meghaladja kognitív képességeit az információk feldolgozására, értékelésre és döntéshozatalra való felhasználására. Az információs túlterhelés negatívan befolyásolja az ember kognitív funkcióit, különösen a figyelmet, az emlékezetet és a döntéshozatali képességeket. A kutatások szerint az embereknek korlátozott kognitív erőforrásaik vannak az információ feldolgozására. Ha a rendelkezésre álló információ mennyisége meghaladja ezt a kapacitást, az egyén figyelme megoszlik, ami növeli a hibák előfordulását, csökkenti a fókuszot, és nehezíti az információk fontossági sorrendbe állítását. Az információs túlterhelés nemcsak kognitív, hanem érzelmi stresszt is okoz. Az információk folyamatos áramlása szorongáshoz, túlterheltség érzéséhez és döntési bénultsághoz (*decision fatigue*) vezethet.

Elektronikai eszközök zavarása (*jamming*)

Az elektronikus zavarás különösen fontos szerepet játszik a mai, technológiaiintenzív háborúban, ahol a harctéren való információáramlás és a technológiai fölény meghatározó a hadműveletek sikerességében. Ez a tevékenység az elektronikus hadviselés keretében zajlik, célja, hogy az ellenség kommunikációját, navigációját, felderítési képességeit, valamint irányítási rendszereit részlegesen vagy teljes mértékben megbénítsa.¹⁵

¹⁴ SORBÁN 2023.

¹⁵ Electronic Warfare Equipment and Jamming Systems (Land EW) for the Defence industry [é. n.].

A jamming alkalmazása számos formát ölthet. A kommunikációs zavarás például az ellenséges rádiós és adatkommunikációs csatornákat célozza, hogy akadályozza az információk áramlását. Ezzel szemben a radarzavarás a felderítő radarok által gyűjtött jeleket torzítja, hogy az ellenség ne tudja azonosítani a célpontokat vagy nyomon követni a saját erők mozgását. A navigációs zavarás szintén kiemelt jelentőségű, különösen a GPS-alapú rendszerek esetében, amelyek nélkül a modern hadviselés pontos koordinációja nehézkessé válik. Emellett a spektrumzavarás egy szélesebb frekvenciasávot céloz, és ezzel az ellenség szinte minden jelátviteli eszközét próbálja hatástalanítani.¹⁶

Az elektronikus zavarás alkalmazása a katonai műveletek minden szakaszában fontos. Az offenzív műveletek során például a *jamming* lehetővé teszi, hogy az ellenség légvédelmi radarjait hatástalanítsák, megnyitva az utat a légitámadások vagy drónokkal végrehajtott műveletek előtt.¹⁷ Defenzív helyzetben pedig a zavarás megakadályozhatja, hogy az ellenség precíziós fegyvereket vagy drónokat irányítson hatékonyan. Az előkészítő műveletek során az információs fölény megszerzésének egyik leghatékonyabb módja a kommunikáció zavarása, amely megbéníthatja az ellenséges vezetési láncolatot, és lelassíthatja a reakcióidőt.¹⁸

Az elektronikus zavarás közvetlen hatással van az információszerzésre és -feldolgozásra is. Az információáramlás megszakításával vagy torzításával az ellenséges erők döntéshozatali képessége jelentősen romlik. Az információhiány, a hamis adatok generálása, valamint az operatív döntések akadályozása stratégiai előnyhöz juttathatja a zavaró felet. Emellett a folyamatos zavarás káoszt és demoralizációt idézhet elő az ellenséges csapatok soraiban, ami tovább erősíti a pszichológiai nyomást.¹⁹

Az orosz fegyveres erők számos fejlett elektronikus hadviselési rendszert vetettek be, mint például a Krasukha-4 és a Leer-3 rendszerek.²⁰ A Krasukha-4 kifejezetten a radarok és légi felderítő eszközök zavarására szolgál, míg a Leer-3 rendszert mobiltelefonok és kommunikációs csatornák megzavarására használták már korábban is.²¹ Az orosz hadsereg rendszeresen zavarja az ukrán GPS-alapú rendszereket, hogy megakadályozza a tűzérési célzást és a drónműveleteket. Például a Kijev környéki műveletek során az orosz erők intenzív *jamminget* alkalmaztak, amely megghiúsított több ukrán drónoperációt.

Az ukrán erők szintén fejlett ellenintézkedéseket alkalmaznak. Nyugati támogatással, például az AN/MLQ-40 Prophet rendszerek segítségével képesek lokalizálni és részben hatástalanítani az orosz zavaróberendezéseket.²² Emellett adaptálták bizonyos eszközeiket, hogy azok ellenállóbbak legyenek az orosz zavarás hatásaival szemben. A konfliktus során az ukrán hadsereg számos alkalommal képes volt áttörni az orosz zavarás által okozott akadályokat, például a Bayraktar TB2 drónok alkalmazásával, amelyek hatékonyan működtek még zavarás alatt is.²³

¹⁶ VARDHAN–GARG 2014.

¹⁷ KRAJNC 2019.

¹⁸ AMBRUS 2023.

¹⁹ KOVÁCS 2017.

²⁰ SZELE 2024.

²¹ BIHALY 2021.

²² CLARK 2022.

²³ Ukrainian Bayraktar TB2 Drone Destroyed Russia's Electronic Warfare Vehicles 2022.

A forradalmi technológiák nyújtotta lehetőségek a bizonytalanság kódének csökkentésére, valamint a bennük rejlő kihívások

A forradalmi technológiák²⁴ olyan vívmányai, mint a mesterséges intelligencia, a big data elemzés, a kvantumszámítógépek vagy autonóm rendszerek új lehetőségeket nyitnak a háborúk „kódének” kezelésére.

E technológiák – általánosságban – képesek javítani a helyzetfelismerést, felgyorsítani a döntéshozatali folyamatokat, előre jelezni az ellenség mozgásait, valamint biztosítani a kommunikáció biztonságát. Az MI-alapú algoritmusok és a gépi tanulás lehetővé teszik az adatfeldolgozás gyorsabb és hatékonyabb módját, így a döntéshozók számára átláthatóbbá válik a komplex harctéri helyzet, míg például a pilóta nélküli légi járművek, valamint az autonóm eszközök alkalmazásával biztonságosabbá válik a felderítés folyamata. A valós idejű adatgyűjtés és -elemzés révén a katonai vezetők képesek gyorsan reagálni a változó körülményekre, és megválasztani az optimális cselekvési változatot.

Ugyanakkor ezek a technológiák jelentős veszélyeket is hordoznak magukban, amelyek alapvetően formálják a tervezési és szervezési folyamatokat, valamint a modern hadviselés jellegét.

Az elektronikus eszközök, rendszerek rendkívül sebezhetőek a kibertámadásokkal és elektronikus zavarással szemben, ami nemcsak működésüket veszélyezteti, hanem a kritikus adatok biztonsága szempontjából is kockázatos. A rosszindulatú szereplők károsíthatják az MI-alapú rendszereket, sőt hamis adatokat – dezinformációt terjeszthetnek – generálhatnak, amelyek félrevezetik a döntéshozókat. Ezenkívül az autonóm fegyverrendszerek alkalmazása továbbra is súlyos etikai kérdéseket vet fel, különösen a civil áldozatok, a célpontok kiválasztásának átláthatósága és a felelősségvállalás kapcsán. Az MI által vezérelt rendszerek döntéshozatalát nehéz ellenőrizni, és ezek a problémák nemcsak a katonai műveletek során, hanem a nemzetközi jog betartása terén is komoly kihívásokat jelentenek. A forradalmi technológiák „aszimmetrikus” helyzeteket is generálhatnak: e fejlesztések révén a konfliktusban álló felek eltérő képességekkel rendelkeznek, amelyek a direkt vagy akár az indirekt harc megvívásának módjában realizálódnak.²⁵ A háborús küszöböt el nem érő konfliktusok ezen fejlesztések révén eszkalálódnak, amelyek kezelésére a nemzetközi jogi normák és szabályozások még nincsenek megfelelően „felkészülve”. Azok a szereplők, akik e technológiákat offenzív céllal, nem transzparens módon fejlesztik, valószínűleg hajlandóságot mutatnak a háborúzás kockázatkerülő válfájának viselésére, ami további komoly humanitárius krízishelyzeteket és etikai problémák kérdését veti fel.²⁶

²⁴ Az angol „Emerging and Disruptive Technologies” szabad fordítása. A szóösszetételnek nincs egyetemesen elfogadott definíciója, ahogy a magyar nyelvben sincs egy koherens alkalmazás a fordítást illetően. A legtöbb esetben „feltörekvő és bomlasztó” vagy „forradalmi technológiaként” olvashatunk róla a magyar nyelvű írásokban. Jelen cikkben a „forradalmi” jelzőt használom, mert így elkerülhető a negatív hangvételű megbélyegzés.

²⁵ BODA 2024c.

²⁶ BODA 2024b.

A forradalmi technológiák bevezetése nemcsak az eszközöket, hanem a katonai kultúrát is átalakítja. A döntéshozók és végrehajtók közötti kapcsolatban olyan dinamikát hozhat létre, amelyben a technológiai rendszerek elméleti megbízhatósága és a humán döntéshozók érzései és ösztönei között konfliktusok keletkezhetnek. A technológiai determináltság érzése, hogy a harc „számok és algoritmusok” játéka, szembenállásba kerülhet a katonák emberi érzelmeivel és tapasztalataival, ami negatív pszichológiai hatásokat hordozhat magában.

Miképp hatnak ezek a változások a stratégiai gondolkodásra?

A technológiai fejlődés következményeként a modern hadviselés nem csupán a fizikai, hanem a virtuális és kognitív dimenzióra is kiterjed.²⁷

A változó biztonsági környezet, a technológiai fejlődés és a stratégiai prioritások megváltozása megköveteli, hogy a stratégiai szintű dokumentumokban is megjelenjen az „újhoz” való alkalmazkodás, az adaptáció szükségessége és igénye. A stratégiai gondolkodásban való változásokat különösen az információs hadviselés, a kiberhadviselés, az űr mint műveteli tér megjelenése, az automatizált rendszerek és a gyors döntéshozatal iránti igény befolyásolják.

A nagyhatalmak és a legnagyobb multilaterális szövetségek stratégiai dokumentumai e technológiai változásoknak megfelelően alakulnak. Az Egyesült Államok 2018-as Nemzeti Védelmi Stratégiája hangsúlyozza a technológiai fölény fontosságát a hasonló képességekkel rendelkező ellenfelekkel szembeni küzdelemben, különösen az olyan területeken, mint a mesterséges intelligencia és az űrhadviselés. A dokumentum jegyzi, hogy ezek a fejlesztések és a hadviselésbe való integrációjuk elengedhetetlen ahhoz, hogy a jövő háborúiban az amerikai haderő működni és legfőképpen győzni tudjon.²⁸ A NATO stratégiai keretrendszere szintén hangsúlyozza a forradalmi technológiák integrálásának és kihasználásának szükségességét a technológiai előny fenntartása érdekében. 2021 februárjában a NATO védelmi miniszterei jóváhagyták a *Foster and Protect: NATO's Coherent Implementation Strategy on Emerging and Disruptive Technologies* című dokumentumot, amely a NATO átfogó stratégiája a forradalmi technológiákra vonatkozóan. A stratégia két fő fókuszterülete:

1. Koherens megközelítés előmozdítása a kettős felhasználású technológiák (azaz olyan technológiák, amelyek kereskedelmi piacokra és alkalmazásokra irányulnak, de védelmi és biztonsági célokra is felhasználhatók) fejlesztésében és alkalmazásában, amely erősíti a Szövetség technológiai előnyét.
2. Fórum létrehozása a szövetségesek számára, amely segít megvédeni magukat e technológiák ellenséges szereplők általi használatától, valamint megvédeni saját fejlesztéseiket és innovációs ökoszisztémáikat a potenciális ellenfelek és versenytársak általi beavatkozástól és manipulációtól.²⁹

²⁷ NATO STANDARD AJP-01 Allied Joint Doctrine Edition F Version 1.

²⁸ Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America.

²⁹ NATO 2024.

Az Európai Unióban a „Stratégiai iránytű” kiemeli a technológiai innováció szükségességét a védelemben és a biztonságban, hangsúlyozva az EU elkötelezettségét annak biztosítása mellett, hogy védelmi képességei lépést tartsanak a növekvő fenyegetésekkel.³⁰ Emellett az EU jelentős erőforrásokat fordít a forradalmi technológiákkal összefüggő képességek fejlesztésére és kutatására elsősorban az Európai Védelmi Alap és az EU Védelmi Innovációs Programja révén. Emellett az olyan kezdeményezések, mint az Állandó Strukturált Együttműködés vagy az Európai Védelmi Ügynökség programjai lehetőséget biztosítanak a tagállamok számára, hogy védelmi fejlesztési projektekben együttműködjenek, és csökkenjen a külső függőség akár a nyersanyagok, akár a know-how transzferét illetően. Fontos aspektus még a NATO-val való szorosabb együttműködés, amely a 2022-es madridi csúcstalálkozón útjára indított Észak-atlanti Védelmi Innovációs Akcelerátor innovációs hálózatban realizálódik.³¹

A forradalmi technológiák katonai stratégiába való integrálása a hagyományos erő-erő elleni konfliktusokról a hadviselés szélesebb spektruma felé való elmozdulást jelenti. A stratégiai gondolkodás jövője megköveteli, hogy a katonai vezetők egyensúlyt teremtsenek az új technológiai előnyök és az etikai megfontolások, a kiberbiztonsági kockázatok, valamint az emberi felügyelet megőrzése között a döntéshozatali folyamatokban. Jó eséllyel, ahogy a technológiák fejlődnek, úgy fognak erősödni a használatukat szabályozó irányelvek, határozatok, konvenciók is.

Konklúzió

A háború kódének elmélete, amely a hadviselés alapvető bizonytalanságát és kiszámíthatatlanságát írja le, nem csupán a múlt hadviselését jellemezte, hanem a mai modern háborúkat és a jövőbeli konfliktusokat is meghatározza.

Míg a múltban a katonai vezetőknek a hiányos hírszerzési információkból és lassú kommunikáció révén kellett döntéseket hozniuk, ma és a jövőben már nem a kevés, hanem épp a túlzottan bőséges információtömeg okoz zavart. Napjaink biztonsági környezetében a technológiai fejlődés és az adatalapú döntéshozatal minden eddigénél több adatot generál, ami paradox módon éppen a tisztánlátás rovására megy. Ma már a valódi kihívás nem az adatok megszerzése, hanem az, hogy mi a legfontosabb belőlük, és hogyan lehet azokat hatékonyan beépíteni és alkalmazni a döntéshozatal során.

Mitől más a háború köde ma? Az új típusú kód jellegzetessége abban rejlik, hogy az egyre nagyobb mennyiségű információ kezelése kognitív túlterhelést és kétségeket generál a döntéshozatalban. A döntéshozók ellenőrizetlen adattal is szembe találják magukat – például a közösségi médiából, műholdas felvételek révén vagy kibertámadásokkal kapcsolatos információkból, amelyek mennyisége meghaladja azt, amit az emberi agy természetes módon képes feldolgozni.

Segíthetnek-e a forradalmi technológiák ennek a „túlterheléses” problémának a kezelésében és ezzel a kód elosztatásában? Az MI kétségkívül nagy segítség az adatfeldolgozás folyamatában, de az önálló döntéshozatal kérdése kritikus marad: képesek

³⁰ A Strategic Compass for Security and Defence 2024.

³¹ European Parliament 2022.

lesznek-e a rendszerek meghozni azokat a finom, kontextuális döntéseket, amelyekhez az emberi intuícióra és tapasztalatra van szükség? Mi történik, ha a döntéshozók nem tudják eldönteni, az MI által feldolgozott adatok között melyek a valóban relevánsak?

Az új típusú kód olyan kihívásokat rejt magában, amelyek az előző generációk számára elképzelhetetlenek voltak. Ahelyett, hogy a múltban tapasztalt információs hiányosságokból adódó kódot oldottuk volna fel, most a kérdés az, hogyan kezeljük az adatáradatot, amely a tisztánlátást és a megfelelő döntések meghozatalát akadályozza.

Felhasznált irodalom

- A Strategic Compass for Security and Defence* [é. n.]. Online: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
- AMBRUS Éva (2023): *Kiberhadviselési képességek a jelen tükrében*. Doktori (PhD-) disszertáció-tervezet. Nemzeti Közzolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola. Online: https://kmdi.uni-nke.hu/document/kdmi-uni-nke-hu/Ambrus_PhD_ertekezés.pdf
- American Battlefield Trust [é. n.]: *Antietam Sharpsburg*. Online: <https://www.battlefields.org/learn/civil-war/battles/antietam>
- BARACZ, Brian (2019): *A Short Overview of the Battle of Antietam*. Online: <https://web.archive.org/web/20220203163747/https://www.nps.gov/articles/a-short-overview-of-the-battle-of-antietam.htm>
- BIHALY Barbara (2021): Az elektronikai hadviselés eszközei az információs és kibertér-műveletek támogatásában az ukrán konfliktus példáján keresztül. *Hadmérnök*, 16(4), 101–112. Online: <https://doi.org/10.32567/hm.2021.4.8>
- BODA Mihály (2021): *A katonai erények*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2024a): A háború természetéről: a háború mint a vitás kérdések rendezésének eszköze. *Hadtudományi Szemle*, 17(3), 53–69. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2024.3.4>
- BODA Mihály (2024b): A kockázatkerülő háború és a bátorság a 20–21. század fordulóján. *Honvédségi Szemle*, 152(3), 113–125. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.3.9>
- BODA Mihály (2024c): Hybrid War: Theory and Ethics. *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 23(1), 5–17. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2024.1.1>
- CLARK Bryan (2022): The Fall and Rise of Russian Electronic Warfare. *IEEE Spectrum*, 2022. július 30. Online: <https://spectrum.ieee.org/the-fall-and-rise-of-russian-electronic-warfare>
- CLAUSEWITZ, von Carl (1917) [1832]: *A háborúról*. 1917-es második magyar nyelvű kiadás. ECW Guest Post (2022): *Who Lost The „Lost Order”?* Online: <https://emergingcivilwar.com/2022/02/24/who-lost-the-lost-order/>
- Electronic Warfare Equipment and Jamming Systems (Land EW) for the Defence Industry* [é. n.]. Online: <https://www.army-technology.com/buyers-guide/electronic-warfare-jamming-systems/>

- European Parliament (2022): *Emerging Disruptive Technologies in Defence*. Online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733647/EPRS_ATA\(2022\)733647_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733647/EPRS_ATA(2022)733647_EN.pdf)
- FORGÁCS Balázs (2017): A háború és a politika viszonyrendszere. In GÖCZE István (szerk.): *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Budapest: Dialóg Campus, 123–130. Online: https://real.mtak.hu/85130/1/123_Forgacs_A_haboru_es_a_politika_vizonyrendszereAz_igazsagos_haboru_elvetol_az_igazsagos_bekeig.pdf
- JOBÁGY Zoltán (2015): Clausewitz és a kaméleon színe. *Hadtudomány*, 25(E-szám), 4–13. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.E.4>
- KOVÁCS László (2017): Az elektronikai hadviselés jelene és lehetséges jövője. *Hadmérnök*, 12(1), 213–232. Online: http://www.hadmernok.hu/171_17_kovacs.pdf
- KRAJNC Zoltán (2019): A pilótánélküli légijármű rendszerek alkalmazásának doktrinális megközelítése a NATO-ban. *Hadmérnök*, 14(1), 338–351. Online: <https://doi.org/10.32567/hm.2019.1.26>
- NATO (2024): *Emerging and disruptive technologies*. Online: https://www.nato.int/cps/da/natohq/topics_184303.htm
- NATO STANDARD AJP-01 Allied Joint Doctrine Edition F Version 1. Online: <https://www.cimic-coe.org/resources/external-publications/ajp-01-edf-v1-f.pdf>
- PAWLAK Kevin (2016): The Fog of War – When Modern Weather Gives Us a History Lesson. *Emerging Civil War*, 2016. szeptember 16. Online: <https://emergingcivilwar.com/2016/09/16/the-fog-of-war-when-modern-weather-gives-us-a-history-lesson/>
- SORBÁN Kinga (2023): Infóháború: miért nehéz hiteles információkhoz jutni háborús konfliktusban? *Ludovika.hu*, 2023. február 9. Online: <https://www.ludovika.hu/blogok/itkiblog/2023/02/09/infohaboru-miert-nehez-hiteles-informaciokhoz-jutni-haborus-konfliktusban/>
- Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America*. Online: <https://www.dau.edu/cop/pm/documents/2018-national-defense-strategy-summary>
- SZELE Tamás (2024): A fegyverek hullámhossza. *Forgókinpad*, 2024. június 14. Online: https://forgokinpad.blog.hu/2024/06/14/szele_tamas_a_fegyverek_hullamhossza
- TARJÁN M. Tamás [é. n.]: A Grande Armée megindul Oroszországba. *Rubicon Online*. Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1812-junius-12-a-grande-armee-megindul-oroszorszagba>
- Ukrainian Bayraktar TB2 Drone Destroyed Russia's Electronic Warfare Vehicles (2022). *Global Defense Corp*, 2022. szeptember 29. Online: <https://www.globaldefense-corp.com/2022/09/29/ukrainian-bayraktar-tb2-drone-destroyed-russias-electronic-warfare-vehicles/>
- VARDHAN, Shesh – GARG, Anubhav (2014): *Information Jamming in Electronic Warfare: Operational Requirements and Techniques*. 2014 International Conference on Electronics, Communication and Computational Engineering (ICECCE). Online: <https://doi.org/10.1109/ICECCE.2014.7086634>

Balogh Zsolt¹

Az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos alapkiképzést végzett, 13. évfolyamos honvéd kadétek pályamotivációs vizsgálata

The Career Motivation Study of 13th Grade Military Cadets Who Completed the Voluntary Territorial Reserve Basic Training

Absztrakt

A vizsgálat a honvédelem ágazati képzésben² tanuló utolsó éves kadétek pályamotivációját mérte fel annak megismerése céljából, hogy a tanulói jogviszonyuk alatt vállalt Önkéntes Területvédelmi Tartalékos szolgálat és az azzal járó 2024 szeptemberében, az utolsó tanév első hónapjában végrehajtott öthetes katonai alapkiképzés mennyire befolyásolta őket a katonai pályaválasztás terén. A felmérés módszere egy 72 válaszadási lehetőséget tartalmazó – jellemzően négyfokú Likert-skálás – kérdőív. A vizsgálatba a Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakközépiskola 13. évfolyamban tanulói jogviszonnyal rendelkező, Honvédelem ágazati képzésben részt vevő 30 diákját vontuk be.³ A vizsgálat megerősítette azt a feltételezést, hogy az alapkiképzés erősítette a katonai pálya iránti motivációt. A honvédség pozitív megítélése erősödött, a válaszadók 70%-a nyilatkozta, hogy tanulmányait katonai tanintézetben vagy katonai ösztöndíjjal folytatja. A kérdőív részét képezte annak felmérése is, hogy milyen okok miatt vállaltak katonai szolgálatot. Generációjukra jellemző válaszaikban a közösségi élmény, képességeik határainak megismerése, a gyakorlati tapasztalatszerzés

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: zsolt.balogh.katonasuli@gmail.com

² 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről.

³ Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakképző Iskola Szakmai programja.

nagyobb súllyal szerepelt, mint az ígért jövedelem. A mérés alapján feltételezhető, hogy a tartalékos szolgálat vállalásával, az érettségi utáni katonai pályaválasztás alternatívája felerősödik. A vizsgálat eredményeinek általános értelmezéséhez indokolt lehet a célcsoport számának növelése, több Honvéd Kadét Programban⁴ részt vevő intézmény bevonása.

Kulcsszavak: Honvédelem ágazati képzés, honvéd kadét szakképzés, Önkéntes Területvédelmi Tartalékos, honvédelmi nevelés, Honvéd Kadét Program, pályára irányítás

Abstract

The study assessed the career motivation of final-year cadets studying in the Defence sector training program to understand how their military career choices were influenced by their participation in the Voluntary Territorial Reserve service during their student status and the five-week basic military training conducted in September 2024, during the first month of their final academic year. The method of the survey was a questionnaire containing 72 response options, primarily using a four-point Likert scale. The study involved 30 students in the 13th grade enrolled in the Defence sector training program at the Than Károly Technical and Vocational Secondary School of the Budapest Technical Vocational Training Center. The study confirmed the assumption that the basic training enhanced motivation toward a military career. The positive perception of the Armed Forces improved, with 70% of respondents stating that they plan to continue their studies in a military educational institution or with a military scholarship. The questionnaire also included an assessment of the reasons for undertaking military service. In responses characteristic of their generation, greater emphasis was placed on the sense of community, exploring the limits of their abilities, and gaining practical experience, rather than the promised income. Based on the measurement, it can be assumed that undertaking reserve service strengthens the alternative of choosing a military career after graduation. To achieve a broader interpretation of the study's results, it may be justified to increase the size of the target group and involve more institutions participating in the Military Cadet Program.

Keywords: Defence sector training, military cadet vocational training, Voluntary Territorial Reserve, defence education, Defence Cadet Program, career guidance

Bevezetés

A Honvéd Kadét Program többéves működése során a kadétképzést folytató oktatási intézmények a Magyar Honvédség számára lehetséges utánpótlási bázist jelentenek azáltal, hogy lefedik az oktatási rendszer majdnem teljes spektrumát. Az ENSZ Közgyűlés által 1989-ben elfogadott Gyermekek jogairól szóló egyezmény, valamint

⁴ 42/2021. (VIII. 31.) HM utasítás a Honvéd Kadét Programról, valamint a hazafias és honvédelmi nevelés támogatásáról.

a Magyarország által 2009-ben aláírt Fakultatív jegyzőkönyv⁵ korlátozza a gyermekek katonai szerepekben való megszólaltatását. Csapó Zsuzsanna értekezésében kifejti, hogy – összhangban a nemzetközi és számos nemzeti szabályozással – a 18. életévét be nem töltött személyeket gyermeknek kell tekinteni, amelynek értelmében katonai kiképzésre, szolgálatra nem kötelezhetők.⁶ Az érettségit követő pályaválasztásra a különböző anyagi és képzési támogatásban részesülő kadétot kényszeríteni – mint például tanulmányi szerződés megkötése – nem lehet. Az egyedüli lehetőségnek a meggyőzés tűnik, amelynek formáit és lehetőségeit empirikus kutatással kell feltárni. Igazodva a kor társadalmi és szociológiai jellemzőihez, a megváltozott geopolitikai tényezőkhöz csakúgy, mint a fiatal generációk pályaválasztási és -megtartási jellemzőihez. Az eredmények új kontextusban történő megismétlése a jövőbeni kutatások elméleti elképzeléseinek fejlődéséhez vezethetnek.

A kutatási téma relevanciája

A téma aktualitását adja, hogy az ötéves technikus képzést bevezető szakképzési törvény értelmében, a 2024/25-ös tanév az első kimenő végzős osztályt felmutató tanév. A technikumban tanult fiatalok 2025-ben tesznek először nagy létszámban szakmai vizsgát és jelennek meg a munkaerőpiacon. Az ötéves képzés egyik nem elhanyagolható jellemzője, hogy az ötödik tanévüket már fiatal felnőttként, 18. életévüket betöltött – a Magyar Honvédség szempontjából potenciális – leendő munkaes pályaválasztóként kezdik meg. A hivatkozott ENSZ-jegyzőkönyvek intelmei rájuk már nem vonatkoznak, jogilag lehetőségük van a Magyar Honvédség kötelékeiben szolgálatot vállalni.⁷ Kun-Szabó István már felhívja a figyelmet a Magyar Honvédség egyre kedvezőtlenebb munkaerőpiaci helyzetére, és sürgeti a tartalékos rendszer megújulásának relevanciáját, a középiskolai honvédelmi nevelés jelentőségét.⁸

A szakképzés 13. tanévében a diákok jellemző foglalkoztatási formája a szakképzésbe bevont duális partner telephelyén történő munkavállalás, amely a választott szakma releváns munkadói szerepvállalásával valósul meg. A diákok fizetés ellenében gyakorlati tapasztalatokat szereznek, amely a szakmai vizsgájukhoz és a jövőbeni foglalkoztatásukhoz egyaránt fontos.⁹

A Honvéd Kadét program a gimnáziumi képzéshez igazodva egységesen négyéves. A technikumban ötödik évüket megkezdő tanulók már nem részesülnek kadétösztöndíjban, az utolsó tanévben a Honvéd Kadét ösztöndíj megszűnik. A 13. évfolyamban a Honvédelmi Minisztérium nem jelenik meg duális partnerként, és nem is várja el, hogy a „volt kadétok” aktívan részt vegyenek a honvédelmi programokon.

A Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakközépiskola számára a fennálló probléma megoldásának tűnt, hogy a diákok az utolsó szakmai

⁵ 2009. évi CLX. törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről.

⁶ CSAPÓ 2009.

⁷ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

⁸ KUN-SZABÓ 2018.

⁹ 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről.

évüket a területileg illetékes Magyar Honvédség vitéz Reviczky László 1. Területvédelmi Ezreddel kötött, tartalékos katonai szolgálat vállalásával töltték.

A két érintett szervezet – a tanintézet és a kiképzést vállaló ezred – vezetője szóbeli tárgyalás során, kísérleti jelleggel olyan részletekben állapodott meg, amelyek mindkét fél, a Magyar Honvédség és a Technikum érdekeit is szolgálta, és lehetővé tette a tanulói jogviszony melletti, nagy létszámú szervezett kötelékben történő szolgálatvállalást.

A megállapodás lényegi elemei a következők voltak:

1. A diákok a tanulói jogviszonyuk alatt tartalékos szolgálatot vállalhattak.
2. Tartalékos szolgálatuk részét képező öthetes alapkiképzést nem az állandó lakcím szerinti illetékes területvédelmi ezrednél, hanem a tanintézettel együttműködési jogviszonyban álló ezrednél – együtt, közösen – hajtották végre.
3. A tanulók oktatási éveik alatt megszerzett honvédelmi ismereteiket figyelembe vették, tartalékos szakaszvezetői rendfokozatban kerültek állományba.
4. A tanulók katonai alapkiképzés során szerzett ismereteit a tanév végéig beszámították, a honvédelmi szakmai órákat nem kell látogatniuk.
5. A tanulók katonai alapkiképzése iskolaérdekű távollétnek minősült.
6. Az iskolai elfoglaltságuk függvényében a katonai szervezet lehetőséget biztosít alkalmanként feladatok ellátására, tanulói jogviszony melletti jövedelemszerzésre.
7. A tanintézet a tapasztalatok alapján a többi ágazati képzésében is népszerűsíti az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos szolgálatot.

A Honvédelem ágazat 12. évfolyamában a Honvéd Kadét Környezetvédelmi Technikus és Honvéd Kadét Honvédelmi Igazgatási ügyintéző szakirányon tanultak a kadétek, összesen 58 fő. Közülük 2024. május 17-én a kétéves tartalékos szerződés aláírását 35 fő, a kadétek 60,35%-a vállalta.

Célok, hipotézisek

Az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos alapkiképzést végzett, 13. évfolyamos honvéd kadétek pályamotivációs vizsgálatának célja kettős: egyrészt annak felmérése, hogy a válaszadó bemenetként milyen okok, szempontok alapján döntött úgy, hogy tanulmányi ideje alatt tartalékos szolgálatot vállal, másrészt kimenetkor – az öthetes egybefüggő alapkiképzés letelte után – az önkéntes tartalékos szolgálat vállalásával összefüggésben, milyen események befolyásolták a katonai pályaválasztás iránti motivációjában. Hipotézisem szerint a tartalékos szerződés megkötésének vállalása inkább előnyére vált a válaszadónak, és a vállalt katonai szolgálat növelte az érettségi utáni katonai pályaválasztás esélyét. A vizsgált motivációkat csoportokba, részhalmozokba rendeztem annak érdekében, hogy egyértelműbb legyen annak megítélése, kutatási relevanciája.

Feltételezésem szerint a bemeneti okok, szempontok felmérésekor – négy részalmaz kontextusa alapján – várható kvantitatív adatok objektív elemzése egy megalapozott indoklással ellátott vélemény megfogalmazását eredményezi. Elsősorban

<első halmaz> a vizsgálatról az volt várható, hogy – korábbi kutatások eredményeivel összhangban¹⁰ – az anyagi jellegű motivációk a legfontosabbak, és elegendők ahhoz, hogy kétéves Önkéntes Területvédelmi Tartalékos szerződést kössenek, és részt vegyenek egy öthetes katonai alapkiképzésen. Másodsorban <második halmaz> környezetük erős befolyással bír a döntés meghozatalában, úgymint a családi hagyományok, a feszült geopolitikai háttér, a háború közelsége, a szakmai, szervezeti szociális közegükbe vetett bizalom, a szakmai kommunikáció eredményessége és hitelessége, a katonai és civil társadalmi közegek támogatása, tájékoztatása, véleményeik és azok hasznossága.¹¹ A kérdőív harmadsorra <harmadik halmaz> a szakmai, honvédelmi ismereteik bővítésének lehetőségére, szakmai fejlődésükre, a várható egyetemi felvételin és a katonai pályán történő elhelyezkedés esetén jelentkező előnyök jelentőségére fókuszált. Végül <negyedik halmaz> arra irányult a felmérés, hogy önmaguk személyiségének mennyire volt vonzó a katonai szolgálat lehetősége.

Kimenetként a korábban ismertetett halmazelrendezés alapján azt vizsgálta az interjú, hogy az érettségi utáni katonai pályaválasztás tekintetében az alapkiképzés alatt mennyire és milyen mértékben váltak befolyásolási tényezővé a különböző események. Elsősorban <első pályamotivációs halmaz> a különböző szervezeti elemek milyen hatást gyakoroltak a válaszadókra. Másodsorban <második pályamotivációs halmaz> a középiskolában tanult honvédelmi-katonai ismeretek hasznosságára tért ki, és annak – elméletben és gyakorlatban – ismételt elemeinek jelentőségét vizsgálta. Harmadsorban <harmadik pályamotivációs halmaz> az ígért anyagi juttatások realizálását és annak hatását, míg negyedikként <negyedik pályamotivációs halmaz> a szokásostól eltérő, átlag feletti elvárások pályamotivációs hatását mérte. Jelentős – a későbbi kutatások szükségszerűségének szempontjából kiemelten fontos – elgondolás volt annak feltételezése, hogy a katonai szolgálat vállalása miatt összeségében erősödött, és nem csökkent vagy stagnált a katonai pályára iránti motiváció.

A kutatás módszertana

Az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos alapkiképzést végzett, 13. évfolyamos honvéd kadétek pályamotivációs vizsgálatára a célcsoport sajátos jellemzőinek figyelembevételével, 2024. október 24-én – a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú altsztek, valamint a legénységi állományú katonák kérdőíves vizsgálatáról szóló HM KÁT–HVKF együttes intézkedés mintájára készült kérdőívvel – került sor.¹²

¹⁰ PÁLFFY 2020.

¹¹ Szűcs 2020.

¹² 49/2017. (HK 6.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedése a hivatásos és szerződéses állományú altsztek, valamint a legénységi állományú katonák kérdőíves vizsgálatáról szóló 27/2015. (HK 6.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedés módosításáról.

Célcsoport

A vizsgálat résztvevői a Honvéd Kadét Program egyik kiemelt tagintézményében a Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakközépiskola 13. évfolyamban tanulói jogviszonnyal rendelkező, Honvéd Kadét szakmai képzésben részt vevő diákjai. A célcsoport létszáma 35 fő. A kérdőív kitöltésekor három fő igazoltan távol volt, míg két fő nem töltötte ki, így a vizsgálati minta 19 férfi és 11 nő, összesen 30 fő (N=30) adatát tartalmazza. A válaszadók közül 3 fő Honvéd Kadét Környezetvédelmi technikus és 27 fő Honvédelmi igazgatási ügyintéző szakirányon tanul. Átlagéletkoruk 18 év.

Mérőeszköz

A vizsgálat eszköze egy 72 válaszadási lehetőséget tartalmazó – jellemzően négyfokú Likert-skálás – papíralapú kérdőív, amely hat főbb egységből állt.

1. Az első egység a válaszadó nemére és a tanult szakmairányra vonatkozott.
2. A második egység a bemeneti okokat vizsgálta. Négy válaszadási lehetőség közül egyet kellett választani. „egyáltalán nem igaz” „inkább nem igaz” „inkább igaz” és a „teljes mértékben igaz” A kérdés: Milyen okok, szempontok alapján döntött úgy, hogy tanulmányi ideje alatt tartalékos szolgálatot vállal?
 - 2.1. Jövedelemre, anyagi haszonszerzés lehetőségét ígérő motiváció.
 - 2.2. Környezeti háttér befolyásolási képessége (biztonságpolitikai környezeti hatás, szociális környezeti hatás, bizalmi befolyásolási közeg).
 - 2.3. Szakmai, honvédelmi ismeretek bővítése, szakmai fejlődés lehetősége.
 - 2.4. Személyes motiváció.
3. Az egység egyetlen kérdésből állt: Megbánta-e, hogy katonai szolgálatot vállalt?
4. A negyedik egység kimeneti mérés, amely az öthetes katonai alapkiképzés során tapasztalt interakciók nyomán kutatja a jövőbeni katonai pályaválasztás alternatíváját. Négy válaszadási lehetőség közül egyet kellett választani. „egyáltalán nem” „inkább nem” „inkább igen” és a „teljes mértékben igen”. A kérdés: *Önkéntes tartalékos szolgálat vállalásával összefüggésben az alábbi események mennyire befolyásolták Önt a katonai pályaválasztás iránti motivációjában?*
 - 4.1. Szervezeti elemek befolyása (Honvédelmi Minisztérium toborzó kampánya, híres és ismert személyiségek, sportolók a celebvilág képviselői, katonai kiképzők, az iskola vezetősége, szakoktatójuk, család és a közvetlen barátok).
 - 4.2. A tanult tananyag hasznossága.
 - 4.3. Kézhez kapott, vagyis az ígéretekkel megegyező illetmények.
 - 4.4. Átlag feletti igénybevétel (fizikai, mentális, szervezeti).
 - 4.5. Összességében erősödött a katonai pálya iránti vonzalom, vagy csökkent.

5. Az egység egyetlen kérdésből állt: *Érettségi után katonai pályaválasztást tervez?*
6. Az utolsó egység a továbbtanulási szándékot mérte. Erőssorrend felállításával, maximum 4 válaszadási lehetőséggel. Az 1. szám az első helyen megjelölt, a 2. a második helyen megjelölt tanintézetet jelölte.

Eljárás

A célcsoport tagjai egymástól függetlenül, anonim módon, papíralapú tesztet töltöttek ki, amelyre 30 perc állt rendelkezésre. A teszt megírására egy időben, az iskola kijelölt tantermében került sor. A kutatás kronológiájába beletartozik a 2024-es tanév végén megtartott tájékoztató a duális partner hiányáról, valamint a tartalékos szolgálat vállalásának lehetőségéről.¹³ Az előzmény szervezeti elemei, tagjai szerepelnek a kérdőívben. A motivációs teszt elkészítése és sokszorosítása után próbairásra nem került sor. A kérdőív megírását rövid tájékoztató előzte meg, amelyben ismertettük annak célját és felhasználási módját. A résztvevőknek adott instrukciók rövidek, határozottak voltak, a témazáró dolgozatok eljárásrendjével azonosak. A megírt tesztek zárt borítékba kerültek. Feldolgozásuk 24 órán belül megtörtént. A célcsoport minden egyes tagja tanulói jogviszonya okán hozzájárulását adta, hogy az iskola külön engedély kérése nélkül tőlük információkat kérhet és felhasználhat. Legyen az képi vagy adatjellegű. A résztvevők számára az elállás jogát igen, de jutalmat vagy egyéb kompenzációt nem ajánlottunk fel. A kapott adatokat MS Excel számítógépes szoftver segítségével dolgoztuk fel megoszlás- és skálaátlag-számítással, grafikai megjelenítéssel.

Eredmények

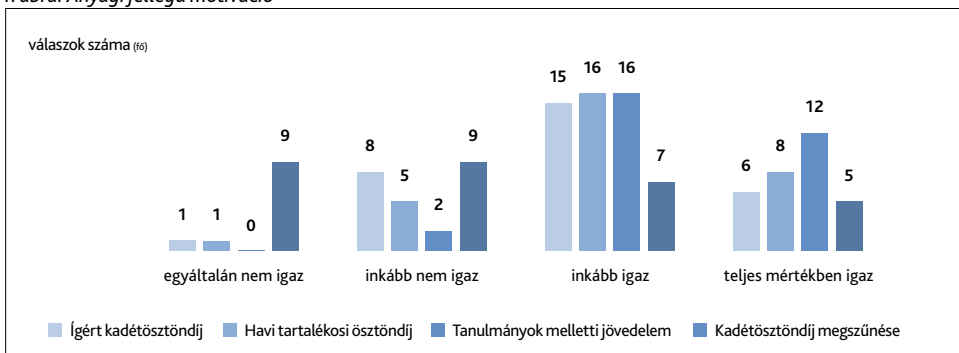
1. Első kérdéskör a válaszadó nemére és a tanult szakmairányára vonatkozott. Férfi 19 fő (63,33%), nő 11 fő (36,67%)
Honvédelmi igazgatási ügyintéző szakirány 28 fő (93,33%)
Környezetvédelmi technikus 2 fő (6,67%)
2. Bemeneti mérés kérdése:
Milyen okok, szempontok alapján döntött úgy, hogy tanulmányi ideje alatt tartalékos szolgálatot vállal?

2.1. Jövedelem és anyagi haszonszerzés lehetőségét ígérő motiváció

A mérési eredmények alátámasztották az anyagi jellegű motivációk jelentőségét, fontosak ahhoz, hogy kétéves tartalékos szerződést kössenek, és részt vegyenek egy öthetes katonai alapkiképzésen. A honvéd kadét középiskolai ösztöndíj elvesztése viszont a vártnál lényegesen kevésbé befolyásolta a döntésüket.

¹³ Innovatív Képzést Támogató Központ. Duális szakmai oktatás, kérdések és válaszok. Lásd: <https://ikk.hu/gyik-dualis>

1. ábra: Anyagi jellegű motiváció

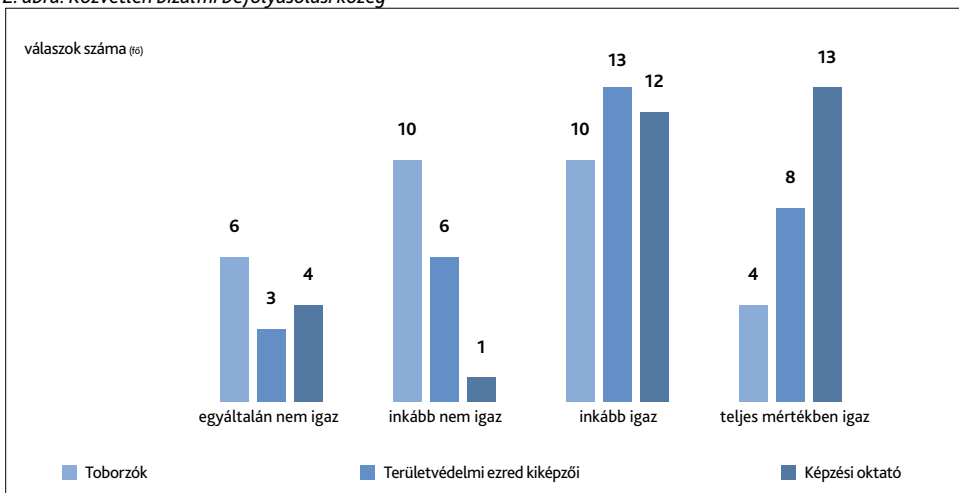

Forrás: a szerző szerkesztése

2.2. Környezeti háttér befolyásolási képessége

A vizsgálat során az az elgondolás, hogy a közvetlen környezet nagyobb hatással volt a válaszadókra, beigazolódt. Kiemelkedő a válaszadások közt a biztonsági környezet motivációra gyakorolt gyenge impulzivitása. Ugyanakkor a szakoktatóik és leendő kiképzőik közti jelentős motivációs szempont szembeötlő.

2. ábra: Közvetlen bizalmi befolyásolási közeg

Forrás: a szerző szerkesztése

Az eredmények alapján a tartalékos szolgálat vállalására való hajlandóság erősen függött a közvetlen vagy közvetett bizalmi közegetől. A 2. ábra adatai alátámasztják

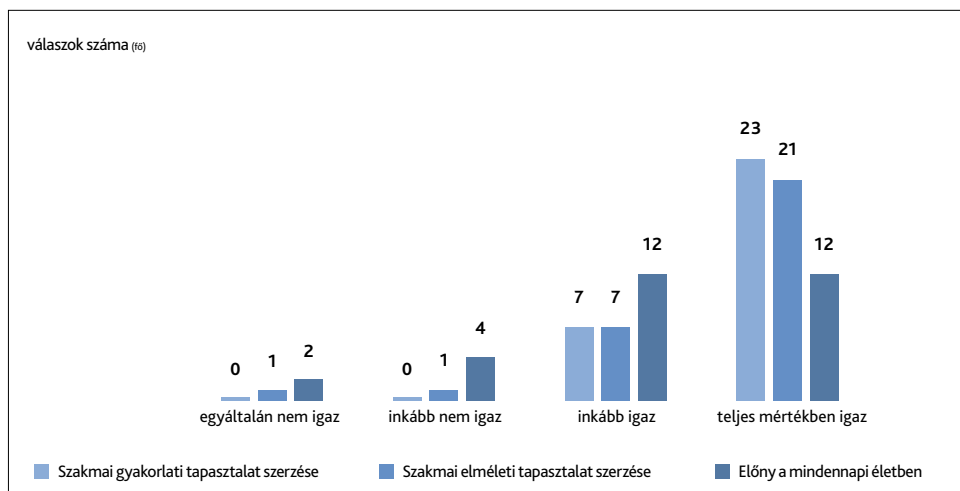
azon feltételezéseket, hogy a közvetlen oktató-tanuló és a leendő kiképző-kiképzendő viszony befolyásolási hatása jelentős, bizalmi indexe magas. Arra a kérdésre, hogy milyen okok alapján döntöttek a katonai szolgálat vállalása mellett, a szakoktatóba vetett bizalom 83,34% az inkább igaz és teljes mértékben igaz válaszok összegét tekintve, szemben a 16,66%-os egyáltalán nem igaz vagy inkább nem igaz válaszokhoz képest. Hasonlóan magas a katonai kiképzőkbe vetett 70%-os bizalom is, míg a toborzók esetében ez az arány már inkább kiegyensúlyozott, 46,7% az 53,3% ellenében.

2.3. Szakmai, honvédelmi ismeretek bővítése, szakmai fejlődés lehetősége

A 3. ábra alapján igazolva látszik az a felvetés, hogy a szakmai vizsga évében hangsúlyos motivációs szerepet kap a tanult ismeretek fejlesztésének lehetősége, legyen szó elméleti vagy gyakorlati tapasztalatszerzésről. A szakmai vizsga emelt szintű érettségit jelent, amely a Honvédelmi igazgatási ügyintéző szakirányon tanulók esetében jelentős katonai követelményeket is tartalmaz, úgymint harcászat, biztonság- és védelempolitika, haditechnika stb. Váratlan volt továbbá a polgári életre vonatkozó kérdésre adott válaszok jellege, amelyek azt a különleges helyzetet tükrözik, hogy a válaszadók nemcsak és kizárólag a katonai hivatás tekintetében, hanem a mindennapi életre vonatkozóan is előnyként tekintettek a katonai szolgálat vállalására.

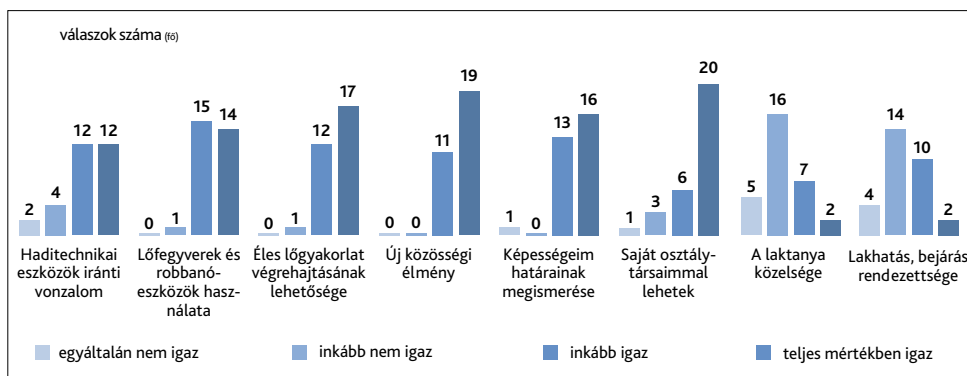
3. ábra: Szakmai fejlődés lehetősége

Forrás: a szerző szerkesztése

2.4. Személyes motiváció

Az eredmények a vártnál jóval nagyobb százalékban mutatták ki ennek a területnek a fontosságát. Képességeik határainak felmérése, az új ismeretek élményalapú megközelítése és várhatóan rendkívül izgalmas és érdekes új közösségi élmény megélése a célcsoport esetében kiemelt jelentőségű. A Z generáció pályaválasztási szempontjainak megismerése a Magyar Honvédség esetében további kutatások szükségességét igényli, az új mérések eredményei közelebb hozhatják a célzott toborzási eszközök alkalmazását, így növelve annak hatékonyságát.

4. ábra: Személyes motiváció

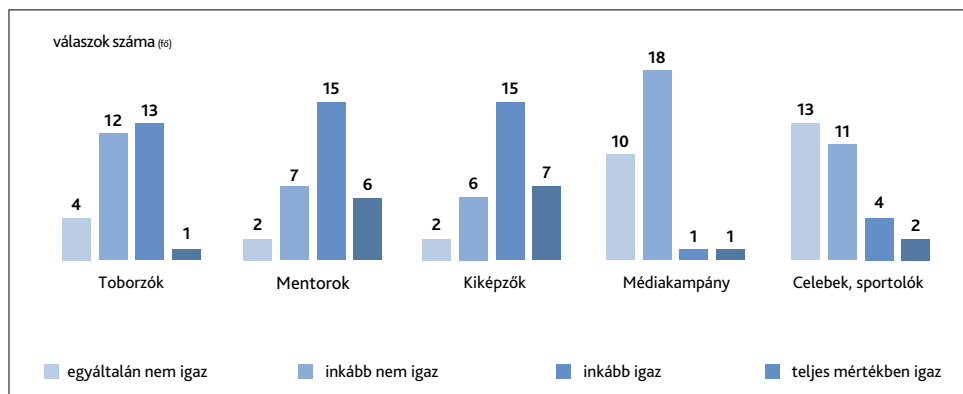
Forrás: a szerző szerkesztése

3. A harmadik kérdés a válaszadó azon szándékára utalt, hogy megbánta-e, hogy katonai szolgálatot vállalt? A válaszok egyértelmű feleletet adtak: Igen: 0 fő (0,00%), nem 30 fő (100,00%). A válaszadók jelentős része pozitív élményként és hasznos elfoglaltságnak jelölte meg az elvégzett öthetes alapkiképzést, 100%-os választ adtak arra, hogy egyáltalán nem bánták meg a katonai szolgálat vállalását az utolsó tanévben.

4. Kimeneti mérés kérdése: Önkéntes tartalékos szolgálat vállalásukkal összefüggésben az alábbi események mennyire befolyásolták Önt a katonai pályaválasztás iránti motivációjában?

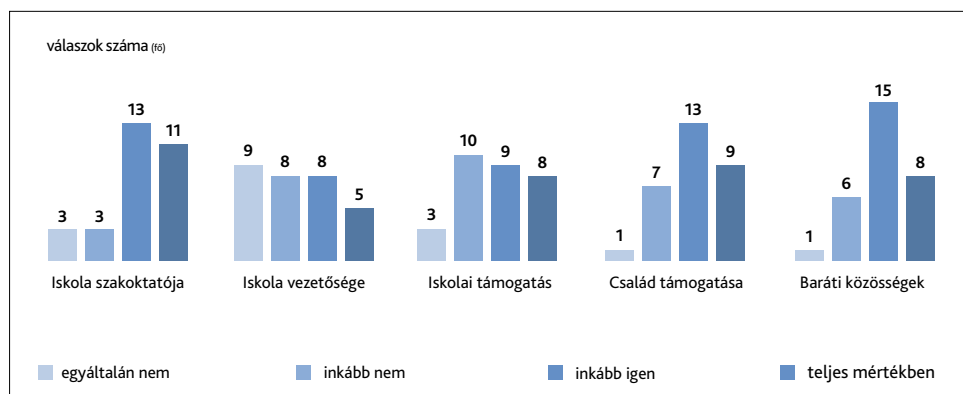
4.1. Szervezeti elemek befolyása (Honvédelmi Minisztérium toborzó kampánya, híres és ismert személyiségek, sportolók a celebvilág képviselői, katonai kiképzők, az iskola vezetősége, szakoktatójuk, család és a közvetlen barátok).

A katonai közeg vonatkozásában nem volt feltételezhető, hogy a központi toborzó kampány, az ismert sportolók, híres személyiségek rájuk nézve nem hatnak motiválóan. A közvetlen kiképzők, családtagok és barátok viszont igen. A már szolgálatot vállalt és az alapkiképzést végrehajtó katona számára a család egyre inkább meghatározó lett. Mérési adatok alapján a család bemeneti motivációs befolyásolási képességét a válaszadóknak csak 36,66%-a tartotta jelentős szempontnak, a kiképzés alatt már 73,33% nevezte meg a család jelentőségét. Az eredményeket az 5. és 6. ábra tartalmazza.

5. ábra: A katonai közeg motivációra gyakorolt hatása

Forrás: a szerző szerkesztése

6. ábra: A civil közeg motivációra gyakorolt hatása

Forrás: a szerző szerkesztése

4.2. A tanult tananyag hasznossága

A Honvédelem ágazati képzésben tanulók a kiképzésük során hasznosnak tartották a tanult középiskolai tananyagot. Motivációs hatása a sikeres feladat-végrehajtások pozitív mentori megerősítésében és a megszerzett tudás hosszú távú alkalmazásában mutatható ki, amely alapja lehet későbbi tanulmányoknak, mindezek jelentőségét 80% és 93,33% közé értékelték.

4.3. Kézhez kapott, vagyis az ígéretekkel megegyező illetmények

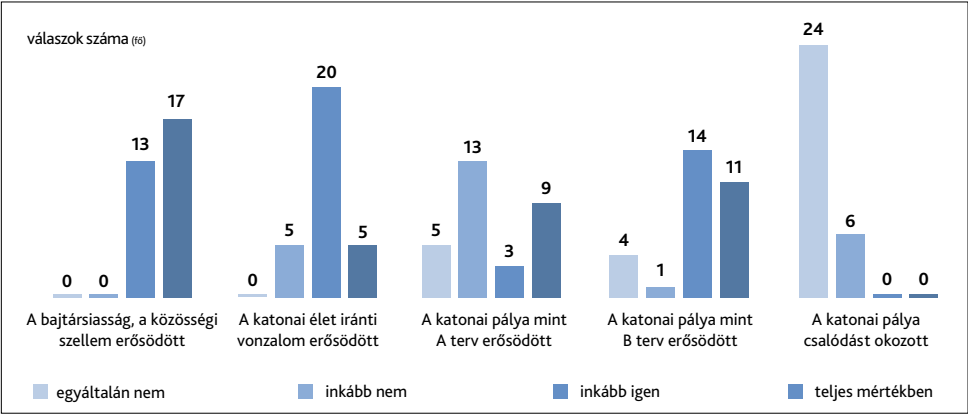
Az anyagi juttatások motivációs jelentőségének pozitív hatása ismert, azonban könnyen negatív tendenciába is fordulhat, ha az ígért juttatás elmarad. Kérdésre, hogy a szolgálatvállalási idő alatt megkapott illetmények és juttatások milyen módon befolyásolták a katonai pályaválasztás iránti motivációjukat, 86,66% pozitívan reagált, és inkább igen, illetve teljes mértékben igen választ adott. Az ígért, várt anyagi javaknak összhangban kell lenni a valós juttatásokkal.

4.4. Átlag feletti igénybevétel (fizikai, mentális, szervezeti)

A katonai szolgálat élményalapú megközelítése előrevetítette, hogy a különböző kihívások inkább pozitív hatást fognak kiváltani. Az átlag feletti igénybevétel motivációs szerepét a mérési adatok egyértelműen alátámasztották.

4.5. Összességében erősödött a katonai pálya iránti vonzalom, vagy csökkent.

Azt az elsődleges hipotézist, miszerint az utolsó tanévben vállalt és végrehajtott tartalékos katonai szolgálat növeli a katonai pálya iránti elkötelezettséget, a mérési adatok alátámasztották, az eredmények alapján kimutathatóvá vált, hogy a bajtársiasság, a katonai élet iránti vonzalom erősödött. 100% nyilatkozott úgy, hogy a katonai pálya nem okozott számára csalódást.

7. ábra: A katonai pálya iránti elkötelezettség erősödése
Forrás: a szerző szerkesztése

5. Az ötödik egység egyetlen eldöntendő kérdésből állt: Érettségi után katonai pályaválasztást tervez? Igen: 21 fő (70,00%), nem: 9 fő (30,00%)

6. Jelölje továbbtanulási szándékát erősrendben 1-től 4-ig! (csak 4 választ jelöljön be)

1. táblázat: Érettségi utáni első helyen történő pályaválasztás

Érettségi után katonai pályát választ		Érettségi után nem katonai pályát választ	
A pályaválasztás szempontjából első helyen megjelölt szervezet (tanintézet, szakma stb.)			
Választott katonai szervezet	fő	Választott civil szervezet	fő
NKE HHK (katonai alapképzés)	16	Civil egyetem	7
Civil egyetem katonai ösztöndíjjal	3	Más szakma tanulása	2
NKE HHK (civil, védelempolitika)	2	Munkavállalás tanult szakmában	0
MH AA („Acélkocka képzés”)	0	Egyéb munkavállalás	0
Összesen: 70%	21	Összesen: 30%	9

Forrás: a szerző szerkesztése

Statisztikai skálaátlag-számítás legjelentősebb mérési eredményei

Az egyes állításokhoz tartozó értékek és az adott kategóriát választók számának szorzata által kapott szám elosztva az összes válaszadóval (N=30) megadja a statisztikai skálaátlagot, amelyeket sorrendbe állítva megkapjuk a kérdéshez kapcsolódó állításokat.

2. táblázat: Bemeneti motiváció mérése – skálaátlag eredmények

Az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos szolgálat vállalásának 10 legfontosabbra értékelt motivációs szempontja	egyáltalán nem igaz (1)	inkább nem igaz (2)	inkább igaz (3)	teljes mértékben igaz (4)	skála- átlag
Szakmai fejlődés – gyakorlati tapasztalat szerzése	0	0	7	23	3,77
Új közösségi élmény	0	0	11	19	3,63
Szakmai fejlődés – elméleti tapasztalat szerzése	1	1	7	21	3,60
Éles lögyakorlat végrehajtásának lehetősége	0	1	12	17	3,53
Saját osztálytársaimmal lehetek	1	3	6	20	3,50
Képességeim határainak megismerése	1	0	13	16	3,47
Lőfegyverek és robbanóeszközök használata	0	1	15	14	3,43
Tanulmányok melletti jövedelem	0	2	16	12	3,33
Előny az NKE szakirányú felvételin	2	2	12	14	3,27
Az iskola képzési oktatójába vetett bizalom	4	1	12	13	3,13

Forrás: a szerző szerkesztése

3. táblázat: Pályaválasztási motiváció mérése az alapkiképzés hatására – skálaátlag-eredmények

Önkéntes tartalékos szolgálat alatti események motivációra gyakorolt hatása a pályaválasztásra A 10 legfontosabbra értékelt motivációs szempont	egyáltalán nem (1)	inkább nem (2)	inkább igen (3)	teljes mértékben igen (4)	skála- átlag
Tanult tananyagok gyakorlati végrehajtása	0	2	9	19	3,57
A bajtársiasság, a közösségi szellem erősödött	0	0	13	17	3,57
Többlet gyakorlati tudás terén	0	1	12	17	3,53
Többlet a katonai élet terén	0	0	14	16	3,53
Többlet elméleti tudás terén	0	3	12	15	3,40

A tanult tananyagok hasznossága	0	4	12	14	3,33
Illetményes és egyéb juttatások	1	3	12	14	3,30
Összességében megerősítette a katonai pálya iránti elkötelezettségemet	1	4	13	12	3,20
Kiképzés alatt a katonai légkör	2	2	15	11	3,17
Iskola szakoktatójának tájékoztatása	3	3	13	11	3,07

Forrás: a szerző szerkesztése

Diszkusszió, jövőbeni kutatási irányok

A kapott eredmények részben alátámasztották azokat a hipotéziseket, amelyek a katonai szolgálat vállalása terén az anyagi megbecsülést egyik fő szempontként jelölte meg. Részben azért, mert a célcsoport által adott válaszok arra engednek következtetni, hogy ugyanilyen fontos, ha nem fontosabb számukra a katonai szolgálat élményként, közösségi eseményként való megélése. Feltételezésem szerint – amit a statisztikai elemzések is támogattak az, hogy – a közvetlen szakemberek, a bizalmukat élvező kiképzők, évek óta velük lévő szaktanárok lényegesen nagyobb befolyással bírnak a katonai pályaválasztásuk terén, mint azt elsőre feltételezni lehetett. A katonai pálya iránti motiváció erősödése a célcsoportnál kimutatható, de az alapkiképzést nem választó osztálytársaik esetében szükséges lehet egy olyan kutatás elvégzése, amely felméri azokat az okokat, amelyek miatt nem választották tanulmányi idejük alatt az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos szolgálatot. A megalapozott pályaismeret, a munkaerőpiaci alapismeret és a többszöri döntéshozatalra való képesség ma már nélkülözhetetlen a katonai pályaválasztás terén, az oktatási intézmények és a pedagógusok támogató szerepe fontos és gyökeresen eltér a korábbi évek gyakorlatától.¹⁴

A vizsgálat egy másodlagos, de az eredmények elemzése alapján egyáltalán nem elhanyagolható következménye lett a potenciális befolyásolási közeg megjelölése. Ki vagy kik azok, akiknek véleménye, tekintélye, a beléjük vetett bizalom kellő befolyásolási tényezővel bír a megkérdezettek. A feltételezés szerint olyan szakemberek, szakközegek, mint a Magyar Honvédség reklámkampányát irányító menedzsment, a celebvilág népszerű szereplői és nem utolsósorban a toborzók – fizikai valós megjelenésükben – meggyőzésre irányuló szakmai tevékenysége hat a célcsoport motivációjára. A vizsgálat ellenben ezt a hipotézist egyáltalán nem támasztotta alá. Más behatárolható interperszonális képességekkel rendelkező, ennél fogva jelentős befolyásolási képességekkel bíró közegeket jelöltek meg, ami a jövőbeni kutatások releváns aspektusa lehet. Ilyen a kiképzésükben közreműködő tartalékos ezred szakközegei, közvetlen katonai tapasztalatokkal rendelkező szakoktatóik. Az eredmények a vártnál jóval nagyobb százalékban mutatták ki az élményalapú megközelítés fontosságát. Képességeik határainak felmérése, az új ismeretek a várhatóan rendkívül izgalmas és

¹⁴ STUMMER 2019.

érdekes új közösségi élmények megélése a célcsoport esetében kiemelt jelentőségű. A Z generáció pályaválasztási szempontjainak megismerése a Magyar Honvédség esetében további kutatások szükségességét igényli, az új mérések eredményei közelebb hozzák a célzott toborzási eszközök alkalmazását, így növelve annak hatékonyságát.

A katonai szolgálat alatt a legfontosabb pályaválasztási motiváció számukra elsősorban a kézhez kapott anyagi juttatások, a katonai és civil társadalmi közegek támogatása, tájékoztatása, véleményeik és azok hasznossága volt. Másodszorban a tanulmányaikban bekövetkezett fejlődés vagy annak elmaradása. A katonai kiképzés átlag feletti igénybevétele, parancscentrikus és hierarchikus merev rendszere inkább pozitív hatással volt a katonai pálya iránti megítélésükre. Az átélt nehézségek segítettek a bajtársiasság kialakulását, a közösségi élmények megerősítették a katonai pálya iránti elkötelezettségüket. 70% jelölte meg első helyen – az érettségi utáni tanulási szándékot felmérő kérdésben – a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karát, illetve olyan egyetemi képzést, amelyet katonai ösztöndíjjal végezhet el, vállalva a diplomaszerezés utáni katonai szolgálatot. Azok körében is mérhetően nőtt a Magyar Honvédség népszerűsége, akik civilként tervezik a jövőjüket. A tanulmány prediktív ereje alkalmas lehet arra, hogy későbbi komplexebb kutatások alapjául szolgálhasson a fiatal generációk katonai pálya iránti motivációs vizsgálatában. A kérdőívre jellemző a szűk keresztmetszet, a célcsoport alacsony száma, ezért a kutatás kiterjesztése indokolt.

Összességében a kérdőív statisztikai elemzése alapján feltételezhető, hogy a 13. évfolyamba lépő honvédelem ágazatban tanuló diákok öthetes katonai alapkiképzése erősíti a katonai pálya iránti elkötelezettségüket és motivációjukat a katonai hivatás választása iránt. Amennyiben továbbra is cél a Magyar Honvédség személyi utánpótlásának növelése, akkor a motiváló eszközök kialakításánál az anyagi haszonszerzés lehetőségének felmutatása mellett hangsúlyozni kell az élményalapú megközelítést is. Az anyagi, materiális előnyök mellett, célszerű stratégiának kínálkozna a „szívek” megnyerése is. A katonai hivatás jellegéből adódik, hogy hosszú távú elköteleződés csak azokkal lehetséges, akik érzelmi alapon jobban kötődnek a szervezethez, mint érdekalapon. Újabb kérdések megválaszolására újabb vizsgálatok szükségesek, amelyek a honvédelmi nevelésről, a Magyar Honvédség strukturális rendszeréről és az abban önmagukat felfedező kadétok kapcsolatáról, annak fejlesztéséről és reményeink szerinti eredményességéről szólnak.

Felhasznált irodalom

- A Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakképző Iskola Szakmai programja (2024). Online: <https://than.bmszc.hu/szakmai-dokumentumok/szakmai-program>
- CSAPÓ Zsuzsanna (2009): *Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára*. PhD-disszertáció. Pécsi Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Online: <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/csapo-zsuzsanna/csapo-zsuzsanna-vedes-ertekezes.pdf>

- KUN-SZABÓ István (2018): *Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének alternatív lehetőségei*. PhD-disszertáció. Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola. Online: https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/KSZI_doktori%20%C3%A9rtekez%C3%A9s%201.0_jav_OK.pdf
- PÁLFFY Zsuzsanna (2020): A Z generáció motiválása és megtartása a munkahelyeken. In MAKKOS Anikó – KECSKÉS Petra – KÖVECSESNÉ GÖSI Viktória (szerk.): „Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem „normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka? Győr: Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar, 116–124.
- STUMMER Judit (2019): *A Magyar Honvédség személyi állománya utánpótlás biztosításának lehetőségei a köz- és felsőoktatásban tanulók körében*. PhD-disszertáció. Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola. Online: <https://doi.org/10.14751/SZIE.2019.053>
- SZÜCS Gáborné (2020): Továbbtanulás – avagy irány a sereg? *Hadtudományi Szemle*, 13(2), 205–211. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2020.2.16>

Jogi források

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv>
2009. évi CLX. törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900160.tv>
2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2019-80-00-00>
- 13/2024. (VII. 23.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogállásról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2024-13-20-15>
- 22/2024. (IX. 30.) HM rendelet egyes honvédelmi ösztöndíjakról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2024-22-20-15>
- 49/2017. (HK 6.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedése a hivatásos és szerződéses állományú altisztek, valamint a légénységi állományú katonák kérdőíves vizsgálatáról szóló 27/2015. (HK 6.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedés módosításáról
- 42/2021. (VIII.31.) HM utasítás a Honvéd Kadét Programról, valamint a hazafias és honvédelmi nevelés támogatásáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-42-B0-15>

Cservényák József¹

Testnevelés a hadtudomány kezdetén

Physical Training at the Beginning of Military Science

Absztrakt

A hadtudomány már az ókorban is meghatározó tényező volt, és amelyik hadvezér vagy törvényhozó belátta ennek fontosságát, az úgy készítette fel harcosait, hogy azok a háborúkat meg is tudják nyerni. Ennek egyik alappillére volt a testi nevelés és az ezzel összefüggésben álló szellemi és mentális fejlesztés is, amelyek hozzájárultak a katonai erények kialakulásához és a társadalom stabil felépítéséhez. Az ókori hadviselésben a fizikai kontaktus volt a meghatározó, így a hangsúlyt a testi küzdelem, a fegyverforgatás és a páncélban való menetelés kapta. Az ezekre való felkészítést a funkcionalitás vagy az egész életen át tartó katonai felkészítés jellemezte.

Kulcsszavak: agógé, Római Birodalom, fizikai felkészítés, katonai erény, ókori olimpia

Abstract

Military science was a crucial factor even in ancient times, and those commanders or legislator who recognised its importance prepared their warriors in a way that enabled them to win wars. One of its cornerstones was physical education, closely linked to intellectual and mental development, which contributed to the cultivation of military virtues and the stable structure of society. In ancient warfare, physical contact was predominant, placing emphasis on physical combat, weapon handling, and marching in armor. Preparation for these activities was characterised by functionality or lifelong military training.

Keywords: Agoge, Roman Empire, physical preparation, military virtue, ancient Olympics

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: cservenyak.jozsef@gmail.com

Bevezetés

A hadviselés mindenkori alapját maga a katona adja, ahogyan a társadalom, az eszközök fejlődnek, úgy magának a katonának is fejlődnie kell mind szellemileg, mind fizikálisan. Az ókori kínai, spártai vagy római seregben feltételezhetjük, hogy nagyobb figyelmet kívánt a testi fejlesztés, mint a mai modern kori hadviselésben, ahol a hadszíntér már a kibertérre is kiterjed. Azonban az alapvető harcászati képességgel mindenkinek rendelkeznie kell, és a mai napig nem lehet eltekinteni a gyalogos lövész katonától és annak testi, mentális felkészítettségéről. A hadviselésben igen fontos a katonák fizikai állóképessége, amelyet a testnevelés eszközeivel érhetünk el, emellett ennek pozitív hozománya a szellemi és mentális állóképesség, azaz tűrő- és alkalmazkodóképesség, amely az egészségmegőrzésben is szerepet játszik.

Az ókorban is fontos szerepet kapott a katonaság, hiszen a társadalmak fontos építőeleme, illetve ebben a korban folyamatos a háborúskodás, amihez felkészült katonákra és katonai vezetőkre van szükség. Ennek érdekében fontos kiemelni a katonai erényeket, amelyek elérésével és gyakorlásával lehetett a társadalmi ranglétrán feljebb jutni és az állam külső és belső biztonságát garantálni. A katonai erények fejlesztésének, elérésének egyik legfontosabb eszköze a testnevelés volt, amely azon túl, hogy a fizikai felkészítést biztosítja a harc sikeres megvívása érdekében, ápolja a szellemi és mentális egészséget, és olyan erényekkel vértette fel a rendszeres testmozgást végzőket, hogy azok képesek legyenek ne csak a katonai, de a civil vezetői feladatok ellátására is. Ezen képességeket a harctéren kívül az olimpiai játékokon is tudták gyakorolni, illetve bemutatni, és sikert, megbecsülést elérni, hiszen az olimpiai játékokat a háborúk megszélidített formájának is tekinthetjük.

Az ókori katonaság

Ha az ókorra gondolunk, az Itáliai-félsziget, Balkán-félsziget, Közel-Kelet térségében állandó háborúskodás volt jellemző. A háborúk kiváltó oka Platón szerint: nem elegendő az a terület, amely rendelkezésre áll, hogy a lakosságot eltartsa, így a hiányt a szomszéd területéből kell kihalászni, ha azt akarjuk, hogy legyen elegendő legelő és szántó. Éppen így van ezzel a szomszéd is, ha ő is túllépi a létszükséglete határát. Ehhez a területszerzéshez, illetve a saját határaink megvédéséhez hivatásos hadsereg felállítására van szükség.² A katonaságnak felkészítésre, kiképzésre volt szüksége az államok fennmaradása érdekében. „Három osztály lenne így az államban: a hivatalnok-vezetők, a katonák és a gazdasági élet szükségleteivel bajlódó elem.”³ A katonaságnak a rend és biztonság biztosítása mellett erkölcsi, lelki és mentális példát is kellett mutatnia. Ennek érdekében a katonák kiképzése során a fizikai felkészítés mellett helyet kapott a lelki és mentális erőnek a fejlesztése, hogy nehéz helyzetekben is igazságosan, tisztességesen védjék meg államaikat.

² Platón 1968: 47.

³ Huszti 1927: 31.

Az ókori társadalmak felépítésében a katonaság nagy szerepet játszott, amelyhez társultak a katonai erények. Spártában a katonai nevelés, az agógé keretében már fiatal korban elkezdődött a bátorságra, hűségre, fegyelemre és önfeláldozásra nevelés, mivel a társadalom alapja a katonaság volt. A becsület és a dicsőség megszerzése a legfontosabb célok közé tartozott, amelyeket katonai erényekkel lehetett kiérdemelni. A Római Birodalomban a társadalom szintén sokat épített a katonaságra, hiszen csak magas szintű katonai vezető – consul – tölthetett be politikai szerepet. A katonai erények gyakorlása, a testedzés, fizikai felkészültség, vezetői tapasztalatok kulcsfontosságúak voltak egyes társadalmi rangok betöltéséhez. A görög városállamokban is kiemelt helyet kap a becsület és a bátorság, különösen a katonák számára, akiknek nemcsak az adott államnak az ellenségtől való védelme volt a feladata, hanem a belső béke és rendfenntartás is. Ezek érdekében a férfiak, Spártában a nők is, rendszeres testmozgást és olyan edzésmunkát végeztek, amely közvetlen megjelenik a harctéren. A háborúkra, harcokra sporttal készültek fel, a sport együtt járt a folyamatos versengéssel, emellett a görögök számára állandó szakrális helyek alakultak, és e helyszíneken is tartottak olyan megmérettetéseket, amelyek a háborúk csendesebb, szabályozottabb formái, azaz az olimpiai játékok voltak.

Az ókori katonai erények

Az ókori Spártában a katonai erények alapvetően meghatározóak voltak, a spártai társadalom a katonaság és az agógé köré épült. A fiataloknak már 7 éves kortól elkezdődött a katonai nevelés, ahol kitartásra, önfeláldozásra, tiszteletre és büszkeségre tanították őket a harci kiképzés keretein belül.

Katonai erényekként nevezhetjük meg a bátorságot, a hűséget, a becsületet, a fegyelmezettséget a katonai vezetői erényt és ezek mellett az önfeláldozást és az állóképességet, kitartást is. A Homérosz-kori hellén világban a bátorság volt a legfőbb tulajdonság, és a dicsőség volt a legfőbb cél, amit egy katona elérhet. Minden cselekedetük arra irányult, hogy a dicsőséget elérjék.⁴ Adott, társadalmilag kirótt szerepekhez kapcsolódott egy erény, amelyet az az ember vívhatott ki, aki azt a pozíciót betöltötte. „Egy király erénye az a képesség, hogy parancsoljon, egy harcosé a bátorság, a feleségé a hűség.”⁵ Az erény mint képesség, amely az adott társadalmi pozícióból fakad, teremtette meg azt, hogy becsületet, dicsőséget, elismerést szerezzen az ember. A becsületet magasabb rangú tisztséget betöltött személy érhet el, a királyok/törzsfők vagy harcosok, illetve olyan nemesek, lovagok, akik rendelkeztek elegendő vagyonnal és szabadidővel, hogy elsajátíthassák a becsület megtartásához szükséges képességeket. Azonban ez közösségvállalási szereppel is járt, a kötelességeiket meg kellett tenni a közösség irányába, ezt azt jelenti, hogy amit a társadalmi szerep megkövetel, azt be kell tartani, és a homéroszi közösségek ideálja szerint cselekedni – ez az ideál jelentette az isteni képet: a biztonság és béke megteremtése és fenntartása, illetve az igazságszolgáltatás. Emellett a becsület nem

⁴ FINLEY 1985: 166.

⁵ ALASDAIR 2012: 32–33.

csupán egyfajta társadalmi elvárás vagy külső elismerés kérdése volt, hanem az önbecsülésből eredeztethető személyes érték. A becsülettel, megbecsüléssel rendelkező személyek tettei nem csupán a közösség véleményétől és az isteni értékrendtől, hanem belső meggyőződésüktől is függtek. A közösség elismerése megerősíthette becsületüket, de igazán az önálló, tudatos döntések és a végrehajtott tettek tették őket valódi hőssé. A harcosok közötti összecsapások, vagy akár a hadijátékok célja, nem csupán a győzelem, hanem a dicsőség, a becsület megszerzése volt, és a legfőbb terep erre a valódi háborús küzdelemben elért tettek voltak. Aki viszont nem látta el a közösségi szerepét, nem tartotta be az isteni ideálokat, az elvesztette becsületét és szegénybe került, ami a közösség szemében ugyanolyan rossz volt, mint amennyire a becsület jó. Az arrogancia, az önhittség is fontos szerepet kaptak: ha a becsülettel rendelkező egyén túlzottan messzire ment, és saját képességeit isteniként értékelte, akkor a „féltékeny” istenek büntetése sújtotta őt.⁶

A görög klasszikus korban (Kr. e. 5–4. század) és a Római Köztársaság (Kr. e. 509–527) korában a becsület megítélése átalakult, az vívhatta ki a becsületet valamilyen erény gyakorlásával, aki a közösségtől szerzett megbecsülést, így ez az erény feljebbvalónak számít a becsületnél Arisztotelész szerint. Az elismerés és kitüntetés alapja fontosabb, mint maga a becsület, amely csupán az eredmény, nem pedig az érték alapja. A nemesek származásuk miatt automatikusan megbecsülésben részesültek, míg Arisztotelész úgy véli, hogy a valódi erény a megbecsülést megelőzi, hiszen az erény teszi lehetővé, hogy valaki elismerést nyerjen.⁷

Az önbecsülés esetében az egyén maga értékeli tetteit, tisztában van azok erkölcsi értékével. Azonban van olyan, hogy valaki úgy szerez megbecsülést, hogy a híre megelőzi, azaz mások szerint jó hírben áll, jó képességekkel rendelkezik, képes lenne olyan dolgokra, amelyekkel majd a becsületet kiérdemli, de a cselekedetei még nem igazolták, ezt nevezhetjük motiváló megbecsülésnek. Elismerő megbecsülés, amikor valaki már konkrét tettekkel érdemelte ki a megbecsülést. Az elismerő megbecsülés különböző formákat ölthet, például a gazdasági javakat biztosító vagy életet mentő tettek elismerését, de mindezek nem adnak egyértelmű választ arra, hogy miért jár megbecsülés, hanem inkább azt mutatják, hogy a megbecsülés jellemzően sokféle formában megnyilvánulhat.⁸

A Római Birodalomban a társadalom felépítése szorosan összefonódott a katonasággal. Az arisztokráciai elithez való tartozás katonai erényeket feltételez, illetve ezek megléte elengedhetetlen volt. A politikai és társadalmi ranglétrán úgy lehetett feljebb jutni, ha valaki rendelkezett olyan katonai teljesítménnyel, amely valamilyen megbecsüléssel járt. A magas hivatalnoki pozíció – consul – eléréséhez kötelező volt az aktív katonai szolgálat, amely magába foglalja a fizikai erőnlét meglétét. Azok, akik politikai pályára készültek, a katonai szolgálat alatt bizonyíthatták, hogy nemcsak olyan szellemi képességekkel rendelkeznek, amelyek szükségesek a pozíció betöltéséhez, hanem katonai vezetői szerepben is megmutathatták képességeiket, ezzel összekapcsolva a harci tehetségeiket, fizikai erejüket és kitartásukat. Ezt a tribunus ranghoz – mai megközelítésben magas rendfokozatú törzstiszt – is párosították, amelyet elérve

⁶ BODA 2023a: 15–19.

⁷ Arisztotelész 1987: 9–10.

⁸ BODA 2023a: 19–23.

léphettek csak politikai, társadalmi vezetői pályára. A katonák nemcsak a stratégiákban és harctéri vezetésben, hanem fizikai megpróbáltatásokban is összemérhették erejüket, olyanokban, mint egy fal megmászása – természetes és mesterséges akadályok leküzdése –, az ellenség leküzdése, mind-mind olyan szükséges sikernek tartották ezeket, amelyek kellettek a politikai karrierhez. Ez a versengés a harctéren nemcsak a mentális felkészültséget, hanem az állóképességet, a gyors reakcióképességet, alkalmazkodási képességet, a fizikai erőt és a kitartást is megkövetelte. A fizikai felkészítés tehát nemcsak az egyéni siker kulcsa volt, hanem társadalmi rangot és hírnevet biztosított, ami a politikai karriert és a dicsőség elérését is megalapozta. A római elit számára tehát a testedzés és a fizikai felkészülés a katonai hivatás és a politikai pálya elengedhetetlen része volt, nélkülözhetetlen a sikeres szerepléshez és a hírnév, megbecsülés megszerzéséhez.⁹

Platón *Az állam* című művében a becsület és bátorság mint erények kiemelt szerepet kapnak a társadalom felépítésében, különösen az örök – katonák, harcosok – számára. A fizikai felkészítés szoros kapcsolatban áll e két erénnyel, mivel a harcosok feladata nem csupán a társadalom védelme, hanem erkölcsi rendjének fenntartása is. Platón eszméje szerint az állam igazságosságának megteremtéséhez szükséges, hogy minden osztály – beleértve az öröket is – betöltse a saját szerepét, és semmilyen más foglalkozást ne üzzön, katonák esetében ennek alapja a bátorság és a becsület. Az örök feladata, hogy az állam védelmét biztosítsák, a külső és belső ellenség ellen harcoljanak, garantálják a rendet és biztonságot. Ehhez a feladatkörhöz nem csupán az erőnlét és a harci képesség fejlesztése volt elegendő, hanem az erkölcsi, lelki és mentális felkészültség is elengedhetetlen, hiszen a bátorság nem csupán a testi erő fitogtatását jelenti. Platón így fogalmaz az örökről:

„SZÓKRATÉSZ: Úgy, hogy mindkettő legyen elég éber, hogy észrevegye az ellenséget; elég gyors, hogyha észrevette, üldözőbe is vegye; s elég erős, hogy ha utolérte, le is győzze.

GLAUKÓN: Igen, minderre szükség van,

SZÓKRATÉSZ: És bátor is legyen, mert csak így harcolhat jól.

GLAUKÓN: Persze.

...

SZÓKRATÉSZ: Az állam leendő széptestű-lelkű őreinek bölcsességszerető, indulatos, gyors és erős természetűeknek kell lenniök.

GLAUKÓN: Mindenképp.”

A katonáknak a kiképzésekor figyelemmel kell lenni a testi és mentális felkészültségére, a fizikai felkészítés a katonai erények fejlesztését is szolgálja, hogy a nehéz helyzetekben is helyesen tudjanak cselekedni. A fizikai felkészítés tehát olyan komplex folyamat, amelyben a test és a lélek egyaránt fejlődik, és a harcosok nemcsak a háborúhoz és háború idején, hanem az igazságos állam megvédéséhez is hozzájárulnak, és minden cselekedetükben irányadó erényeket, igazságosságot, tisztességet mutassanak.¹⁰

⁹ BODA 2023b: 29.

¹⁰ Platón 1968: 44–49.

Az ókori hadseregek fizikai felkészítése

A hadtudomány klasszikusai, mint Vegetius, Xenophón vagy az ókori spártai törvényhozó Lykurgos, felismerték a katonák fizikai felkészítésének jelentőségét és azt, hogy a hadsereg fizikai állapota alapvető tényezője a sikeres hadjáratoknak.

Lykurgos felismerte a sport fontosságát, és ehhez kapcsolódó törvényeket is megfogalmazott az ókori Spártában. Azonban a Kr. e. 8. században élt törvényhozó a teljes társadalmat ezen nézetekre építette fel, és a gyermeknemzéstől kezdve szabályozta a lakedaimóniaiakat, hogy a legerősebb katonanemzetet tudja felépíteni és fenntartani. Ezáltal a legerősebb, legbátrabb katonákat itt lehet találni, és ezt a környező városállamok is így gondolták ebben az időben. Úgy vélte, hogy az erős gyermek születéséhez erős anyára van szükség, így azt mondta, hogy a nőknek is ugyanúgy sportolniuk kell, mint a férfiaknak, ellentétben a környező poliszok nézeteivel. Már ettől a perctől kezdetét vette az agógé, az a fajta nevelés, amelyet a spártai állam alkalmazott annak érdekében, hogy olyan katonákat neveljen, akiknek hatalmas a tűrőképességük, és minden helyzethez tudnak alkalmazkodni.¹¹

Xenophón, az ókori görög történetíró, filozófus és katona, számos művében foglalkozott a hadvezetés, a vezetői erények és a katonai felkészülés kérdéseivel. Mivel maga is katona volt, és részt vett az úgynevezett Tízezrek hadjáratában, jól ismerte a fizikai állóképesség és edzettség fontosságát a harcok során. *Anabaszisz* című művében részletesen beszámol arról, milyen megpróbáltatásokkal kellett szembenézniük a Tízezrek hadjárata során, ahol hosszú gyaloglásokat, küzdelmeket és rendkívüli környezeti kihívásokat kellett elviselniük. Ezek a tapasztalatok rávilágítottak arra, hogy a fizikai felkészülés alapvető fontosságú a túléléshez és a katonai helytálláshoz. A hadsereg sikerének kulcsa a fegyelem és az állóképesség, amelyeket a rendszeres testedzés szolgáltat, emellett fegyelmet és önuralmat is tanítanak. Az ő nézőpontjából a fizikai felkészítés nemcsak az erőnlétet növeli, hanem segít a katonáknak, hogy képesek legyenek alkalmazkodni a legzordabb körülményekhez is és azokban is feltalálják magukat. A fizikai felkészítés a lelki ellenálló képességet is megerősíti, amely a stressz kezeléséhez és a monotonia tűréséhez is hozzájárul.¹²

Platón leírja, hogy a fizikai felkészítés a lélek és a test egészségének fenntartásához, illetve a jellemépítéshez vezet, ez pedig a teljes értékű élet alapja. Filozófiájában a test és a lélek egyaránt fontos szerepet játszik, a fizikai állapot és annak fejlesztése közvetlenül hatással van az ember szellemi teljesítőképeségére. Ezt a fejlesztést már gyerekkorban meg kell kezdeni, és a nevelést is ezen gondolatok köré kell építeni. Fontos, hogy a testgyakorlás ne csak az erő fokozásának szójjon. A rendszeres testmozgás a bátorság és az önuralom fejlesztésére is megfelelő, ennek értelmében tanácsolta, hogy rendszeresen végezzenek testmozgást, képezzék magukat zeneileg, hogy képesek legyenek a nyugalmaikat megtartani és lelkileg kiegyensúlyozottakká váljanak.

Platón az egészséges életmódot is kiemelte a testi felkészítés részeként. Úgy vélte, hogy a mértékletes táplálkozás, az elegendő alvás és a test rendszeres edzése

¹¹ Xenophón 2001.

¹² Xenophón 1968.

egyaránt hozzájárulnak az ember jóllétéhez és hosszú életéhez. Ezáltal az ember képes harmóniában élni önmagával és környezetével.¹³

A spártai neveltetéssel és felfogással ellentétben

„[a római] köztársaság első időszakában a katona minden egyes hadjárat után hazamehetett, azonban ha gyalogosként 20, lovasként pedig 10 hadjáratban részt vett, többé már nem volt behívható. Ezek hiányában 45, illetve 50 éves korban szűnt meg a hadkötelezettsége. Később, nevezetesen a második pun háború után, a katonát csak a háború befejezése után bocsátották el és 16, majd ezt követően 20 év lett a szolgálati idő.”¹⁴

Flavius Vegetius Renatus, a késő római kori katonai író részletesen foglalkozik a római hadsereg szervezésével és kiképzésével. Művében hangsúlyozza a fizikai felkészítés fontosságát, és különféle kiképzési módszereket is javasol. Leírja, hogy a rómaiak azzal kerültek fölénybe ellenfeleikkel szemben, hogy megfelelően toboroztak és készítettek fel őket napi szintű testgyakorlással, terepgyakorlattal és harcászati gyakorlatokkal. A toborzásról és a fizikai felkészítésről több fejezetet keresztül ír. Kifejti, hogy a fizikai munkát végzők alkalmasabbak a katonai szolgálatra:

„[...] a parasztemberek alkalmasabbak a fegyverviselésre. A parasztember a szabad ég alatt és munka közben táplálkozik, túri a napot, nem húzódik árnyékba, nem ismeri a fürdőket, járattan az élvezetekben, egyszerű lelkű, kevésbé beéri, tagjai edzettek mindenfajta fáradalom elviselésére, hazulról megszokott dolog számára vasat cipelni, árkot ásni, terhet hordozni.”

Megfogalmazza, hogy a fiatal, erős, egészséges testfelépítésű, illetve lelkesebb embereket érdemes toborozni:

„Az ifjakat kell tehát sorozni; [...] nem annyira a termetet, mint az erőt kell alapul venni; [...] éles szemű, egyenes tartású, széles mellkasú, izmos vállú, erős karú, hosszú ujjú, kis hasú, sovány farú; alsó és felső lábszárát ne párnázza fölösleges hús, hanem az inak keménysége formálja; [...] ne csak testileg, hanem a lelkileg is derekabb újoncokat sorozzuk be; [...] Vissza kell vetni tehát a kevésbé használhatókat és helyükbe olyanokat kell állítani, akik jobban iparkodnak.”

A toborzáson kívül a kiképzésre is ad javaslatokat. Kitér arra, hogy a fizikai állapotot hogyan érdemes fejleszteni, és arra is, hogy az újonc katonákat mire kell megtanítani:

„Az előgyakorlatok legkezdetén tehát a menetet kell megtanítani az újoncoknak; [...] Katonai lépésben tehát öt órán át, legalább nyáron, 20000 lépést kell végezni. Teljes lépésben pedig amely gyorsabb, ugyanannyi óra alatt 24000 lépést kell megtenni; [...] Az újoncokat meg kell tanítani az úzásra; [...] Sövény módjára vesszőből kerek pajzsokat fontak, úgy hogy a fonadék súlya a közönségesen használt pajzs súlyának kétszeres

¹³ Platón 1968: 76–78.

¹⁴ Mihók 2019: 125.

legyen. Kard gyanánt hasonlóképpen kétszeres súlyú fadorongokat adtak az újoncoknak; [...] Az újoncok oktatása hajítófegyverek dobására; [...] Az újoncokat gondosan ki kell képezni a nyilazásban; [...] Begyakorlandó a kövek hajítása parittyával; [...] Az ifjakkal a lehető leggyakrabban kell terhet cipeltetni hatvan font (kb. 20 kg) súlyig, rendes lépésben menetelve."

Úgy vélte, hogy az erős test, a gyorsaság és a kitartás az alapja a sikeres katonai teljesítménynek. Leírja, hogy a rendszeres testedzés nagyon fontos a katonák számára az állóképesség fejlesztése és a gyorsaság miatt. Gyakorolják a hosszú menetelést, fegyverforgatást és a harcászatot. Mindezt teljes menetfelszerelésben vagy inkább a harcban használtaknál nehezebb felszerelésben, hogy a valódi csatában könnyen tudjanak mozogni és fegyvereiket könnyebben forgassák. A funkcionális edzést mutatja, hogy a katonák valóban szisztematikusan arra edzettek, ami a harc során feladatuk lesz: a fegyverforgatásra, a lándzsadobásra és a menetelésre. Vegetius is említést tesz a fizikai felkészítés mentális pozitívumairól, mint az önuralom és a fegyelem, amelyek elengedhetetlenek az összeszokott csapatmunkához, elengedhetetlen tényezők egy harci kontaktus során.¹⁵

A harcok során előforduló mozgásformák nemcsak a harc során és felkészülés idején jelentek meg, hanem a sportolással együtt járó versengések alatt is. A háborúk megszélidített, úgynevezett szimulációs tere az olimpiai játékok voltak.

Az ókori olimpiák

Az ókori olimpiák kialakulásához sok mítosz köthető. Léteznek az elődökhöz és istenekhez kapcsolt mítoszok, illetve vannak áldozati felajánlásokhoz is köthetők, emellett olyan mítoszok is megjelennek, ahol valamilyen jutalom – házasság, terület, dicsőség, hatalom – járt azért, ha kiálltak egyes próbákat, kihívásokat, vagy győztesen kerültek ki a párbajból. Így aztán több alapítót és újraalapítót is ismerhetünk, akiknek nevéhez kötődik az olimpiák kialakulása.¹⁶

Az ókori olimpiákat, a maiakhoz hasonlóan, minden negyedik évben rendezték meg, állandó helyszíne volt és meghatározott versenyszámai, amelyek több mint 1000 évig – Kr. e. 776-tól Kr. u. 261-ig – fennmaradtak. A résztvevőket tekintve görögökről beszélhetünk, emiatt is nevezhetjük pánhellén, azaz összegörög játékoknak. A különböző háborús és politikai nehézségek miatti kivándorlást követően is a görög közösségek egyenrangúan versenyezhettek, hiába Dél-Itáliában, Franciaországban, Egyiptomban vagy Babilóniában éltek. A háborúk és a különböző térhódítások miatt idővel nem csak görögök vettek részt a játékokon. Először a makedónok csatlakoztak, azáltal, hogy hellenizálódtak, később Nagy Sándor hódításainak köszönhetően a meghódított népek – Egyiptom, Szíria – is fokozatosan hellenizálódtak, így befogadták őket az olimpiai játékok körébe. Végül a Római Császárság idejében zajlott terjeszkedés következménye volt, hogy végül a római polgárok is csatlakoztak az olimpiához.¹⁷

¹⁵ VEGETIUS 1963: 753–774.

¹⁶ NÉMETH 2008: 6–14.

¹⁷ FINLEY–PLEKET 1980: 17–21.

A pánhellén játékok közül nyilvánvalóan az Olümpiában megrendezett volt a legismertebb, azonban hasonló célokért és okokból még további három versenyhelyszínt is ismerünk. A négy legfontosabb pánhellén versenyjáték: Olümpia városában, amelyet Zeusz tiszteletére rendeztek Kr. e. 776-tól, és a győztesek olajfaágból készült koszorút kaptak; Delphoi városában, Apollón tiszteletére Kr. e. 582-től, és babérból készült a koszorú; Iszthmia városában Poszeidón tiszteletére, a pontos dátumát nem ismerjük, feltehetőleg Kr. e. 580 körül, itt fenyőgallyakból vagy zellerből készültek a koszorúk; illetve Nemea városában rendeztek még játékokat Zeusz tiszteletére, Kr. e. 573-tól, és vadzellerből készültek a díjnyertes koszorúk.¹⁸

Az olümpiai játékok öt napját átszötte a vallási rituálék sorozata. Az első nap is erről szólt, illetve az eskütételek, a környék megtekintése, népi szórakozások és az atléták utolsó edzése volt a program, de főként az istenek tisztelete, áldozatok, felajánlások és imádságok megtétele. Ezeken az eseményeken részt vettek az atléták és a hivatalos személyek. A harmadik napon is vallási ceremóniák zajlottak, illetve az ötödik záró nap is a köszönetnyilvánítással, áldozatokkal volt összekötve. A vallási ceremóniák, amelyekbe az olümpiai játékok is beletartoztak, hivatalos köztevékenységnek számítottak, így az állam hatást gyakorolt az olümpiára oly módon, hogy megszabta, kik vehetnek részt rajta mint nézők vagy mint versenyzők, de a vallási, áldozati rész vezetésére is megbecsült, hivatali személyt neveztek ki. Az olümpiai játékokon nők nem vehettek részt.¹⁹

A sport természetesen megengedett volt a nők számára, az ünnepi körmeneten és a versenyjátékok alkalmával ők is felvonultak, hogy összemérhessék tudásukat. A spártaiak úgy gondolták, hogy a nőknek is testgyakorlást kell rendszeresen folytatni annak érdekében, hogy a szülési fájdalmakat és terhességet könnyebben viseljék.²⁰ Emellett úgy gondolták, hogy az erős nő szülhet csak erős gyermeket.²¹

A katonai erények, mint a becsület, ambíció, edzett test és szellem egyértelműen átjárták az olümpiai játék szellemét. A dicsőséget nemcsak a harctéren egy csata, háború megnyerésével, hanem a játékokon való győzelemmel is ki lehetett érdemelni, azonban a játékokon való részvétel – nem úgy, mint manapság – nem volt erény, sőt a vereség kimondottan szégyent jelentett.²² Az alapító mítoszok közül is több említi, hogy a verseny tulajdonképpen párbaj volt, a vesztest a győztes megölheti.²³ A versenyszellem, a küzdelem szinte harchoz volt hasonlítható, de a versenyszellem a közügyekben, pereskedésben, magánügyekben is hasonló volt, illetve a zenében és irodalomban is ugyanúgy megvolt. „Az atlétákat változatlanul magasztalták – költők is és önmaguk is – bátorságukért (andreia: szó szerint »férfiasság«); változatlanul párhuzamokat vontak az atlétika és a háborúskodás között, kiemelve a dicsőséget, amely mindkettőből szerezhető.”²⁴

¹⁸ NÉMETH 2008: 14.

¹⁹ FINLEY–PLEKET 1980: 25–27.

²⁰ NÉMETH 2008: 46.

²¹ Xenophón 2001.

²² FINLEY–PLEKET 1980: 29.

²³ NÉMETH 2008: 6.

²⁴ FINLEY–PLEKET 1980: 30.

A versenyszámok a következők voltak:

1. Kocsiverseny: Ez volt az első szám, négyesfogat kétkerekű kocsival. Az egymás mellé – későbbiekben a mai 400 méteres síkfutáshoz hasonlóan eltolva – felsorakoztak a versenyzők, és egy 400 méteres távot kellett oda-vissza megtenniük. Ez a versenyszám volt a leglátványosabb, és elismerésben nem csak a győztes részesült.
2. Ezt követte a lóverseny, amely ugyanazon a pályán volt, mint a kocsiverseny. Ez a leírások alapján inkább túlélésről szólt, mint lovaglásról, és a dicsőség a ló tulajdonosát, nem pedig a zsokét illette.
3. A harmadik napon kezdődött a pentatlon, amely a diszkoszvetésből, (helyből)távolugrásból, gerelyhajításból, birkózásból és kétszáz méteres futásból állt.
4. Az utolsó napon rendezték meg a pentatlon birkózás- és futószámát, amelyek külön versenyszámként is számítottak, illetve a 400 méteres és 4800 méteres futást. Ezenfelül ökölvívást is rendeztek, amelyen már a korabeli kesztyű is megjelent, illetve pankrációt.²⁵

A versenyszámokból látszik, hogy mennyire fontos volt a fizikai erőnlét, a kitartás és a bátorság, amelyek a háborúban is igen fontos erények. A játékok nem egyszerű sportversenyek voltak, hanem lehetőséget is teremtettek arra, hogy a fiatalok megmutathassák erőnlétüket és küzdőszellemüket, mennyire felkészültek a harctéren váró kihívásokra.

Az olimpiai játékok idejére a theóroszok – szent követségek – ekekheiriát, azaz fegyvernyugvást hirdettek ki, és istenellenes cselekedetnek minősült a játékokra látogatók megzavarása, zaklatása vagy fegyveres konfliktus kirobbantása. Magát Olümpiát is szent helynek tartották, ahová hadsereg nem léphetett be, esküt kellett tenni, hogy a versenyzőknek, kísérőknek vagy nézőknek nem esik baja. Ezt a fegyvernyugvást nemcsak az olimpiai játékok idejére, hanem az előtte és utána lévő időszakokra is kiterjesztették, kezdetben egy-egy hónap volt, majd később két-két hónap, hiszen a versenyzők egyre többen és egyre messzebből érkeztek. Természetesen voltak kivételek és emiatt a városállamok közötti viták, hogy az adott városban még nem hirdették ki az ekekheiriát, a fegyveres erők pedig már megindították a hadjáratot. Egy ilyen eset történt Spártával, ami miatt akkoriban komoly pénzbüntetést adtak. Azonban ez a békeidőszak nemcsak a sportolók biztonságát biztosította, hanem lehetővé tette a városállamok közötti kapcsolatok erősítését, sőt, néha a politikai és diplomáciai feszültségek enyhítését is. Az olimpiák alkalmával a városállamok képviselői, magas hivatalú személyei is találkozhattak egymással, és esélyük volt diplomáciai megállapodásokra. Ez a lehetőség a háborúk kimenetelére is hatással lehetett. A játékok nemcsak a sport és a vallás szempontjából voltak fontosak, hanem politikai és diplomáciai színtérre is váltak. A fegyvernyugvás az éppen folyó háborúknak nem vetett véget, azonban azt elérték, hogy a háborúk a játékokat ne zavarják és befolyásolják.²⁶

²⁵ FINLEY–PLEKET 1980: 34–54; NÉMETH 2008: 16–18.

²⁶ NÉMETH 2008: 23–25; FINLEY–PLEKET 1980: 118–119.

Összegzés

Összességében az ókor legkiemelkedőbb hadseregeit a funkcionalitás és rendszeresség jellemezte, illetve hogy a fizikai felkészítés nem csupán a testre, hanem a mentális és szellemi teljesítőképességre is pozitív hatással van. Spárta az egész életen át tartó katonai nevelésről vált híressé, és azt a fajta egészséges életmódot hirdette, amely alapján a katonák maximális teljesítményt nyújthatnak minden körülmény között.

A katonai-társadalmi mentalitás a rómaiaknál más volt. A rómaiak sokkal jobban hasonlítottak a mai modern társadalomhoz, és csak egy bizonyos időre gondolkodtak a katonai pályafutásban. Azonban fontos megkötések voltak a fizikai felkészítéssel kapcsolatban, náluk megjelent a „súlyzós edzés”, minthogy nagyobb súlyú páncéllal eddzenek, mint amilyet a valós csatában használnak, illetve a funkcionalitás itt is megmutatkozik, hogy rendszeresen kell arra készülni, amivel valóban találkozik a katona a csatában.

Az ókori társadalmak struktúrájában nagy szerepet játszott a katonaság és az azzal járó katonai erények, katonai szolgálat alatt megszerzett vezetői képesség, dicsőség, megbecsülés. A társadalom a dicsőségre épített, amelyet nemcsak háborúban, hanem a pánhellén játékokon is ki lehetett érdemelni.

Az ókori olimpiák és a háborúskodás közötti kapcsolat több szempontból is fontos, mivel az ókori görög társadalomban az olimpiák nem csupán sportesemények voltak, hanem komoly társadalmi, vallási és politikai szereppel bírtak, emellett politikailag és katonailag is jelentős szerepet játszottak, befolyásolva a háborúskodás ritmusát és a harci erények kultúráját.

Felhasznált irodalom

- ALASDAIR, MacIntyre (2012): *Az etika rövid története*. Budapest: Typotex.
- ARISZTOTELÉSZ (1987): *Nikomakhoszi etika*. Budapest: Európa.
- BODA Mihály (2023a): *A katonai erények története*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2023b): *A háborús ideológiák története*. Budapest: Ludovika.
- FINLEY, Moses Israel (1985): *Odüsszeusz világa*. Budapest: Európa.
- FINLEY, Moses Israel – PLEKET, Henri Willy (1980): *Az olimpiai játékok első ezer éve*. Budapest: Móra.
- HUSZTI József (1927): Platón eszményi állama. *Széphalom*, 1927(1), 29–48.
- MIHÓK Sándor (2019): A szegények gondozása („hadigondozás”) az ókori Hellaszban és a Római Birodalomban. *Hadtudományi Szemle*, 12(3), 113–134. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.3.7>
- NÉMETH György (2008): Ókori olimpiák. *Rubicon*, 2008(6), 1–47.
- PLATÓN (1968): *Az állam*. Ford. Jánosy István. Budapest: Gondolat.
- VEGETIUS Rénatus (1963): *Epitoma rei Militaris*. (A hadtudomány foglalatja). In HAHN István (szerk.): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Budapest: Zrínyi.
- Xenophón (1968): *Anabaszisz*. Ford. Fein Judit. Budapest: Európa.
- Xenophón (2001): *A lakedaimóniai állama*. Ford. Németh György. Budapest: Osiris.

Szöllősi Annamária¹

A reziliencia jelentése és fogalmi fejlődése

Multi- és interdiszciplináris perspektíva

The Meaning and Conceptual Evolution of Resilience

A Multi- and Interdisciplinary Perspective

Absztrakt

A tanulmány célja a reziliencia fogalom értelmezési tartományának feltérképezése, amely megfelelő viszonyítási keretrendszert biztosíthat a téma terület további kutatásához. Ennek érdekében az ökológia, a pszichológia, a filozófia és a politikatudomány hazai és nemzetközi releváns szakirodalmának áttekintésére támaszkodik, kiemelve a kiválasztott tudományágakban megjelenő rezilienciaértelmezések sokszínűségét. A tanulmány rávilágít a reziliencia és a rezisztencia fogalmak közötti etimológiai és szemantikai különbségekre. Kiemelt figyelmet fordít továbbá a reziliencia terminusának multi- és interdiszciplináris jellegére és a fogalom meghatározásával kapcsolatos nehézségek áttekintésére.

Kulcsszavak: reziliencia, rezisztencia

Abstract

The aim of the study is to map the range of interpretations of the concept of resilience, which can provide a suitable frame of reference for further research in this area. To achieve this, it draws on a review of the relevant national and international literature in ecology, psychology, philosophy and political science, emphasising the diversity of interpretations of resilience in the selected disciplines. The paper highlights the etymological and semantic differences between the notions of resilience and resistance.

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola,
e-mail: szollosi.annamaria@outlook.hu

Additionally, special attention is given to an overview of the difficulties in defining the concept and to the multi- and interdisciplinary nature of the terminology of resilience.

Keywords: resilience, resistance

Bevezetés

A rezilienciát² gyakran idézett mondásokkal társítják, mint például a „Teher alatt nő a pálma!”, vagy „Ha az élet citrommal kínál, csinálj belőle limonádét!” Ezek a közismert aforizmák hétköznapi értelemben a problémákra való felkészülés és a váratlan nehézségek kezelésének képességét hangsúlyozzák.³ A Merriam-Webster Dictionaries resilience szócikke két definíciót is kínál a fogalom értelmezésére. Az első definíció a mérnöki tudományok szemszögéből vizsgálja és az anyagok fizikai szilárdságát helyezi előtérbe, eszerint a reziliencia „egy igénybe vett test azon képessége, hogy visszanyerje méretét és alakját, különösen az összenyomás okozta deformáció után”. A másik meghatározás pszichológiai értelemben, az egyéni ellenálló képességre fókuszálva közelíti meg a fogalmat, és „a szerencsétlenségből vagy változásból való könnyű kilábalás vagy alkalmazkodás képességeként” definiálja.⁴

Bár a reziliencia népszerű fogalomná vált, amelyet az öngyógyító könyvek és motivációs előadások is gyakran középpontba állítanak, jelentősége túlmutat a hétköznapi életbölcsségeken. Napjainkban is több tudományterület aktuális fókuszpontja, ahol a jelenség vizsgálata rendszerszintű értelmezést kíván. A reziliencia a hétköznapi életben egyszerű viselkedési mintaként jelenik meg, a tudományos gondolkodás azonban ennél átfogóbb elméleti, tudományos keretben vizsgálódik és kiterjeszti az anyagokra, ökoszisztémákra, valamint az egyének, közösségek és nemzetek szintjére, egészen a globális folyamatokig. Ez a megközelítés ellenáll a bulvárosodásnak, és a rezilienciát komplex, többdimenziós képességként értelmezi, amely alkalmazkodást és hosszú távú fenntarthatóságot tesz lehetővé a különböző rendszerekben.

Szakirodalmi áttekintés

Ökológiai megközelítés

A szakirodalomban egyetértés van abban a tekintetben, hogy a rezilienciafogalom első tudományos definiálása Crawford Stanley Holling kanadai ökológus munkásságához köthető. A reziliencia atyjaként is számontartott Holling 1973-as tanulmányában az ökológiai rendszerek két alapvető viselkedési formáját, a stabilitást és a rezilienciát állította párhuzamba. Az egyensúlyközpontú szemlélet szerinti stabilitás esetében az ökológiai rendszer képes arra, hogy egy átmeneti zavar után visszatérjen egyensúlyi

² A magyar nyelvben a kifejezés legpontosabban a „rugalmas ellenálló képesség” szókapcsolattal írható le. Mivel ez nemcsak élőszóban nehézkes, de folyamatos használata írásban is körülményes, a tanulmány elsősorban a reziliencia kifejezést alkalmazza, amely a hazai szakmai szövegek környezetben is egyre ismertebb és elfogadottabb formulává vált.

³ CHANDLER–COAFFEE 2017: 4.

⁴ Merriam-Webster [é. n.].

állapotába, stabilitása fokmérőjeként az ingadozás mértéke és sebessége szolgál. Ebben az esetben a stabilitás a rendszer tulajdonsága, az ingadozás mértéke pedig az eredmény. A reziliencia ezzel szemben a rendszer azon tulajdonsága, amelynek köszönhetően a változások és zavarok elviselését követően továbbra is képes fennmaradni, így felfogható az ökológiai rendszer fennmaradásának, perzisztenciájának mértékeként is. Ebben az esetben a reziliencia a rendszer tulajdonsága, a fennmaradás vagy a kihalás valószínűsége pedig az eredmény.⁵ Holling örökségéből kiindulva, de annak horizontját kiterjesztve Philip S. Lake a reziliencia és a rezisztencia ökológiai meghatározásában rejlő különbségeket vizsgálta. Meghatározása szerint az ökológiai rendszerek az őket ért zavaró hatásokra alapvetően kétféle módon reagálnak: a rezisztencia a zavarás veszteségek nélküli átvészelésének képessége, reziliencia pedig a veszteségek bekövetkezését követően a zavarásból való felépülés képessége.⁶ Az ökológiai rendszerek nem önmagukban, elkülönülten léteznek, az ember és a természeti környezet egymástól elválaszthatatlanok, ezért a holisztikus megközelítés alapján az ember és természet közötti interdependenciából adódóan a szociálökológiai rezilienciakutatások kapnak nagyobb hangsúlyt.⁷

A reziliencia morálfilozófiai vizsgálata

A morális vizsgálatra irányuló primer kutatások az egészségügy területére koncentráltak, és az egészségügyi ellátás során jelentkező etikai kérdésekből fakadó lelki megterhelés és belső feszültség témáját járták körbe.⁸ Rushton kutatásai az egészségügyi dolgozók mentális és érzelmi jóllétének fenntartására irányultak, és azt vizsgálták, hogyan lehet a morális stressz ellenére is a szakmai normákat betartva etikusan cselekedni. Felfogásában a morális reziliencia proaktív és dinamikus folyamat, „az egyén azon képessége, hogy megőrizze vagy helyreállítsa integritását az erkölcsi csapásokra adott válaszként”.⁹

A morális reziliencia katonaerkölcsi szempontjainak vizsgálata viszonylag kevésbé kutatott szakterület. A katonai szempontokat is előtérbe helyező felfogás szerint a morális reziliencia „egy egyén rugalmassága, ellenálló képessége az elé táruló (morálisan értékelhető) akadályokkal, kihívásokkal szemben, amely tulajdonságának alapját a katona erkölcsi és morális értékei adják meg”. A honvédelmi megközelítés filozófiai és etikai aspektusban vizsgálja a reziliencia kialakításának lehetőségeit, amelynek során elsődlegesen az egyéni reziliencia fejlesztésének lehetőségeire fókuszál, azonban a fogalom multipoláris, így közösségi és intézményi vonatkozásai sem elhanyagolhatók.¹⁰

Filozófiai kontextusban az emberi jogok elidegeníthetetlenül az individuum részei, azonban nem függetleníthetők az azok garantálására, védelmére és tiszteletben

⁵ HOLLING 1973.

⁶ LAKE 2013.

⁷ CHANDLER–COAFFEE 2017: 27; SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015: 14–15.

⁸ MARKOVICS 2024: 100.

⁹ RUSHTON 2023.

¹⁰ MARKOVICS 2024: 101.

tartására létrehozott társadalmi intézményektől. Markovics a morális rezilienciával kapcsolatos pszichológiai, teológiai és etikai szempontú vizsgálatok elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a reziliencia kialakítása során is figyelembe kell venni és támaszkodni kell az intézményes oktatásban és nevelésben rejlő lehetőségekre. A morális trauma által kiváltott pszichés sérülések megelőzésére lehetséges megoldásként az általa „folyamatos, ismételt, fegyelmezett gyakorlásként” meghatározott drillek szerepét hangsúlyozza, amelyek a mentális-morális kondicionálás útján fejleszthetik az ellenálló képességet. A megállapítás helytállóságát nem vitatva, szükséges azonban kiemelni, hogy a drillek elsősorban a rezisztencia és nem a reziliencia kialakítását segíthetik elő. A morális reziliencia filozófiai, teológiai és pszichológiai aspektusú integrált megközelítést és komplementer stratégiát igényel, amelynek egymásra épülő lépései segíthetik a katona egyéni ellenálló képességének kialakítását. A morális reziliencia kialakítása felfogható egy komplex, progresszív folyamatként, amelynek első lépése lehet az egyéni szinten megvalósítható önkritika és önreflexió, azonban ez nem elegendő, a hatékony leküzdéshez az erkölcsi dilemmák feldolgozása és a jövőbeli esetekre alkalmazható, megfelelő válaszstratégia elsajátítása is szükséges, amelyet intézményi szinten a katonai nevelés, a kiképzés és a mentálhigiénés támogatás egymás hatását erősítve segíthet elő.¹¹

Pszichológiai reziliencia

A pszichológia területén kiterjedt szakirodalma van a rezilienciával foglalkozó kutatásoknak. Nincs konszenzus a fogalom használatát illetően, de az egyik legismertebb és széles körben használt definíció az Amerikai Pszichológiai Társaság Pszichológiai Szótárának meghatározása, eszerint a reziliencia a „nehéz vagy kihívást jelentő élet-tapasztalatokhoz való sikeres alkalmazkodás folyamata és eredménye, különösen a mentális, érzelmi és viselkedési rugalmasság, valamint a külső és belső követelményekhez való alkalmazkodás révén”.¹² Egy másik tudományos megközelítésben a pszichológiai reziliencia „sokkhatás esetén megmutatkozó rugalmas ellenálló képesség, amely biztosítja a funkcionális fennmaradást”.¹³ Pszichológiai szempontból reziliens az az egyén, aki a negatív hatások, nehézségek ellenére is rugalmasan alkalmazkodik és személyiségfejlődésen megy keresztül. A korai vizsgálatok a szoros értelemben vett ökológiai és biológiai meghatározáson alapuló megközelítésre támaszkodtak. Kiterjesztő értelmezésben viszont a pszichológiai reziliencia adaptálódási képességként jellemezhető, amely számos ponton átfedést mutat a stresszkezelés és a megküzdés pszichológiai meghatározásaival.¹⁴

A pszichológia a rezilienciát több nézőpontból is kutatta, ehhez többek között a háború, a rendkívüli nélkülözés és a természeti katasztrófák formájában jelentkező szélsőséges traumák hatásait vizsgálta.¹⁵ A fejlődépszichológia gyermekkori rezilien-

¹¹ MARKOVICS 2024: 106.

¹² American Psychological Association [é. n.].

¹³ SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015: 12.

¹⁴ KÓRÓDI-SZABÓ 2019: 528.

¹⁵ MASTEN-POWELL 2003: 7; BONANNO 2004.

ciát vizsgáló kutatásainak fókuszában azok a gyermekek álltak, akik paradox módon, a traumára hajlamosító tényezők megléte és az előzetes várakozások ellenére is jól alkalmazkodtak. A vizsgálatok során arra keresték a választ, hogy mi lehet az a személyiségjegye vagy képesség, amely megkülönbözteti őket rosszabbul alkalmazkodó társaiktól.¹⁶ Megállapították, hogy a reziliens gyermekek és fiatalok pszichológiai módszerekkel beazonosíthatók, képességük kifejlődését a hatékony szülői háttér, az átlagos, vagy azt meghaladó kognitív fejlettség és a pozitív önértékelés segíti. A reziliencia fejleszthetősége azért jelentős, mert a vizsgálatok szerint a gyermekkorban megszerzett készség hosszú távon is meghatározó és a korai felnőtt korban is kimutatható. A sikertelen, elégtelen alkalmazkodáshoz (maladaptivitás) a fiatalok problémákkal terhelt családi hátterének, a stresszre és a negatív érzelmek megélésére irányuló hajlamának, valamint alacsony önértékelésének együttes hatása vezet.¹⁷ Bonanno felnőttkori rezilienciával kapcsolatos kutatásai alapján amellet érvel, hogy a reziliencia nem elszigetelt jelenség, vagy egy különleges, ritka képesség, amellyel csak néhány ember rendelkezik. Reziliencia alatt az egyébként hétköznapi, normális körülmények között élő felnőttek azon képességét értette, amelynek segítségével a traumát követően is viszonylag stabil, egészséges szinten tudják tartani a pszichológiai és fizikai működésüket.¹⁸

Napjainkban a pszichológia rezilienciával kapcsolatos vizsgálatai két, jól elkülöníthető irányban vizsgálódnak. Az egyéni személyiségjegyek szerepét hangsúlyozó vonásalapú szemléletet (*trait-based approach*) követően a környezeti hatásokat hangsúlyozó helyzetalapú szemlélet (*state-based approach*) vált hangsúlyossá, amely folyamatként tekint a rezilienciára. A reziliencia nem statikus tulajdonság, amely az egyénben jelen van vagy hiányzik. Dinamikus és kontextusfüggő jelenség, amely az egyén és környezete közötti folyamatos interakciók hatására formálódik. Olyan adaptív folyamatként értelmezendő, amely különböző körülmények között eltérő formában és mértékben nyilvánul meg, ezért a pszichológia a bináris megközelítés helyett spektrum alapú értelmezési keretben vizsgálja.¹⁹ A modern pszichológiai rezilienciaértelmezés ötvözi a két megközelítés markáns jegyeit, amely a vizsgálódás hatósugarának kiterjesztését eredményezve már nemcsak az egyéni, hanem a közösségi és az intézményi reziliencia irányában is vizsgálódik.²⁰

A reziliencia fogalmának pszichológiai vonatkozású értelmezésében az igazi paradigmaváltást a pozitív pszichológiai jelenségek vizsgálatára irányuló kutatások megjelenése jelentette, amelyek a traumák negatív hatásai helyett annak pozitívumaira fókuszáltak. A szemléletváltás terén bekövetkezett fordulat eredményeként nagyobb hangsúlyt kapott a reziliencia és a stresszhatásokkal való megküzdés, valamint annak hatásaiból való felépülés pozitív következményeire koncentráló irányzat. A rezilienciát pozitívan befolyásolhatja a társas támogatottság, a célorientáltság, a pozitív énkép, a jó problémamegoldó képesség, a változások elfogadása és a pozitív megküzdés

¹⁶ SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015.

¹⁷ MASTEN–POWELL 2003: 12.

¹⁸ BONANNO 2004: 20.

¹⁹ SOUTHWICK et al. 2014.

²⁰ KÓRÓDI–SZABÓ 2019: 529.

egyaránt.²¹ A reziliencia és a megküzdés elhatárolásánál megkülönböztetik a reaktív, vagyis a múltban bekövetkezett eseménnyel való megküzdést, valamint a proaktív, vagyis a jövőben bekövetkező eseményekre, kihívásokra való felkészülést. A proaktív megküzdés és a reziliencia közös vonása, hogy egymás hatását erősítve mindkettő elősegítheti a pozitív irányú személyiségfejlődést.²²

Politikatudomány

A reziliencia tudományos jellegű értelmezésének nemzetközi szinten kiterjedt szakirodalma van, a magyar politikatudomány területén azonban a feldolgozottsága elmarad a nemzetközi szinttől.²³ A reziliencia fogalmának vizsgálatához sok más tudományághoz hasonlóan a politikai diskurzus is az ökológia tudományterületének eredményeit használta ugródeszkeként. Jonathan Joseph a jelenség kormányzathoz fűződő viszonyának kritikai vizsgálata során amellet érvel, hogy napjaink komplex társadalmi és politikai környezetét nem a stabil, tartós társadalmi struktúrák, hanem a dinamikus egyéni viszonyok jellemzik, amelyek inkább az egyéni érdekek és célok megvalósítását igénylik és segítik. A megváltozott társadalmi kapcsolat- és viszonyrendszer hatása az irányításban is tetten érhető. A neoliberális szemlélete az egyén felelősségét hirdeti, a kormányzati szerep csökkenésével az állam kvázi háttérbe vonul. A reziliencia tükrében a neoliberális megközelítés a tudatosságra, a felkészültségre és az alkalmazkodóképességre helyezi a hangsúlyt, ami az önmagát irányító egyén felelőssége. A gyors alkalmazkodást és változást lehetővé tévő komplex hálózatba a reziliencia gondolata jól illeszthető, és Joseph szerint főként ezzel magyarázható a politikatudományban növekvő népszerűsége. Érvelése szerint egy olyan folyamatosan változó világban, amelyet az ember egyre kevésbé tud kontroll alatt tartani, még kevésbé megváltoztatni, alkalmazkodni kell, amihez a reziliencia lehet a megoldás. Kritikai konklúziója viszont negatív, értelmezésében a reziliencia napjaink slágerkifejezése, amely a túlhasználat miatt nemcsak, hogy kiüresedett, de a mindenkor kormányzati szándék kiszolgálására is alkalmas, és jelentése kontextustól függően is változhat.²⁴

Reziliencia kontra rezisztencia

A rezilienciát gyakran a rezisztenciával azonosítják, összemossa a két kifejezés eltérő jelentéstartalmát, azt sugallva, hogy egymás szinonimái. Az ellenállás (*resistance*) azonban nem azonos a rezilienciával (*resilience*).²⁵ Etimológiai értelemben a reziliencia szóalak eredeti gyökere a latin *resilio* igében keresendő, amelynek jelentése „visszaugrik” vagy „visszapattan”. Maga a szó a latin *re* (hátra) és *salire* (ugrani) szavakból áll össze. A *resistance* szó gyökerei szintén latin eredetűek, a latin *resisto* „ellenáll”

²¹ RIBICZEY 2008.

²² SZABÓ-MÁTH-SZTANCSIK 2019.

²³ CZENE-JÓÓ 2022.

²⁴ JOSEPH 2013: 51.

²⁵ NORRIS et al. 2008: 129; SZÉKELY 2015.

kifejezést a *re* (vissza) és a *sisto* (állít) szavak alkotják. A két kifejezés közötti különbség nem kizárólag etimológiai szempontból értelmezhető. Bár mindkettő egy-egy tulajdonságot takar és egy lehetséges stratégiát kínál a kihívások kezelésére, a kulcsfontosságú különbség közöttük, hogy amíg a reziliencia a hatás bekövetkezését követő regenerálódásra, alkalmazkodásra való képességet hangsúlyozza, addig a rezisztencia a kihívásokra való ellenállásra összpontosít abból a célból, hogy ne érje hatás. A két fogalom közötti különbség jól szemléltethető a „fa analógiával”, ahol a tölgyfa a rezisztencia, míg a nád a reziliencia attribútumait mutatja. Az állhatatosság és a kitartás szimbólumaként ismert tölgyfa szilárdan ellenáll a külső erőknek, de csak egy bizonyos határig; ha a rá nehezedő erő túl nagy, eltörik vagy kidől. Ezzel szemben a nád a változó körülményekhez való alkalmazkodás iskolapéldája: meghajlik akár a legkisebb szellőre is, azonban éppen ez a tulajdonsága teszi hosszú távon ellenállóbbá.²⁶ A fa szimbólum az emberi kitartást, az élet kihívásaival való megküzdést szimbolizálja, amely a reziliencia vizuális ábrázolásában is visszatérő elemként jelenik meg.²⁷

László Tamás az ellenállás és az alkalmazkodás közötti különbségeket a narrativitás kontextusában vizsgálta. Feltételezéséből kiindulva a rezilienciáról szóló gondolkodásban két alapvető emberi igény feszül egymásnak, amely kettősség a reziliencia narratív értelmezésében is kimutatható. A „rugalmas ellenálló képességet” a stabil, megszokott állapotba való visszatérés igénye jellemzi, kulcsszavai a biztonság, valamint az állandóság iránti vágy. A „rugalmas alkalmazkodóképesség” kulcsszavai a változás, valamint a megújulás szükséglete és a változás elkerülhetetlensége vezérli, ebből adódóan az eredeti állapot visszaállítása helyett a fejlődésre és az új megoldások keresésére fókuszál.²⁸

Terminológiai buktatók

A tudományos kutatás a megfelelően bevezetett és vizsgált fogalmi alapok nélkül ingatag lábakon áll. A reziliencia fogalmának kutatása ennek megfelelően napjainkban is centrális téma és dinamikusan fejlődő kutatási terület. Annak ellenére azonban, hogy számos tudományág által kutatott és a tudományos körökben is elfogadott jelenség, több szerző egybehangzó érvelése alapján leszögezhető, hogy a fogalmát illetően nincs ilyen egyetértés.²⁹ A tudományterületi kontextustól függő rezilienciaértelmezések rávilágítanak a fogalom sokoldalúságára és alkalmazhatóságának széles spektrumára. A reziliencia eltérően értelmezhető az egyén, a közösség, a szervezet vagy az egész társadalom szintjén. A reziliencia vizsgálatára irányuló tudományos megközelítések nem vállalkoznak az átfogó rezilienciaelmélet megalkotására, jellemzően a kérdések feltevésére szorítkoznak.³⁰ A rezilienciával foglalkozó tudományos kutatások számának

²⁶ Az összehasonlítás alapja Ezópusz: *A tölgyfa és a nád* című híres tanmeséje. In LÖVEI–VAJDA 2021: 137–139.

²⁷ LÁSZLÓ 2022: 154–155.

²⁸ LÁSZLÓ 2022: 153.

²⁹ FJÄDER 2014: 119; NORRIS et al. 2008: 128; CHANDLER–COAFFEE 2017: 27.

³⁰ BOURBEAU 2013: 6.

emelkedésével az annak bírálatát előtérbe helyező tudományos művek száma is megszaporodott.³¹

Bár minden vizsgált tudományág kísérletet tett a reziliencia definiálására, nincs egyetemes, egységes meghatározása. A tudományterületeken belül sem egységes nézőpontokra és operacionalizálási problémákra egy lehetséges válasz lehet, hogy a reziliencia mint fogalom dacol a bináris megközelítésekkel.³² Egyes szakértők amellet érvelnek, hogy a reziliencia sokféle értelmezhetősége miatt célszerűbb lenne a fogalom pontos definiálása helyett ernyőként tekinteni rá. Ez a közös ernyő lehetőséget teremthetne az eltérő tudományterületekre jellemző hagyományos megközelítések újragondolására. Mivel a jelenséggel összefüggő problémákat megítélásuk szerint a hagyományos módszerekkel sem megelőzni, sem megoldani nem lehet, a reziliencia elsődleges szerepe az kellene legyen, hogy keretet adjon a társadalmi, politikai és gazdasági szerveződések újragondolásáról szóló alapvető viták számára.³³ Más vélemények a fogalmi nehézségeket a reziliencia rendszerfogalmi jellemzőire vezetik vissza.³⁴ Ebben a felfogásban a reziliencia széles körű elterjedésének oka, hogy rendszerfogalom lévén a jelenséget új kontextusba helyezte, és a tudományt gyakorlatilag „átkeretezte”. A megszokott gondolkodási sémáktól történő eltávolodás új nézőpontokat és narratívaváltást, újfajta gondolkodási paradigmát eredményezett. Ami tény, hogy a fogalomhoz olyan alapvető, univerzális jelentéstartalom társítható, amely számos tudományterület számára releváns kapcsolódási pont lehet. A reziliencia fogalma körüli tudományos konszenzus hiányát magyarázhatja az is, hogy az egyes definíciók eltérő tudományos nézőpontból, az adott tudományterületre jellemző metodikával közelítik meg a fogalom meghatározását, amely az ahhoz leginkább illeszkedő aspektusok kiemelését eredményezi.

Konklúzió

A reziliencia a környezeti kihívásokhoz alkalmazkodva dinamikusan változó, szituációfüggő képesség. Nem tekinthető univerzális, általános érvényű tulajdonságnak: az egyén, a csoport, a közösség, vagy akár a nemzet adott típusú kihívással vagy zavarral szembeni ellenálló képessége nem garancia arra, hogy más jellegű kihívásokkal szemben is ugyanolyan hatékonyan lesz képes helytállni. A reziliencia idő- és kontextusfüggő, dinamikus folyamat. Nem statikus, hanem folyamatosan fejlődő, változó és adaptív folyamat, amelyre az egyéni és környezeti hatások, továbbá a nemzeti és kulturális sajátosságok egyaránt hatással vannak.³⁵ Időfüggősége abból fakad, hogy több időskiban is értelmezhető: retrospektív értelemben egy múltbéli esemény tapasztalatainak vizsgálatára, prospektív értelemben a jövőbeli zavaró hatások átvészelésének előjelzésére használható, de értelmezhető és vizsgálható a jelenlegi állapotban megnyilvánuló ellenálló képesség vonatkozásában is. A kontextusfüggőség

³¹ BOURBEAU 2013: 4.

³² KONT et al. 2024: 3.

³³ CHANDLER–COAFFEE 2017: 7.

³⁴ SZOKOLSZKY – V. KOMLÓSI 2015: 15.

³⁵ BOURBEAU 2013: 10.

abból adódik, hogy a rezilienciát a környezeti, kulturális, társadalmi vagy gazdasági körülmények dinamikus változása befolyásolja, ezért a specifikus körülmények és helyzetek függvényében értelmezhető.

Az eltérő fogalmi értelmezések közös tartalmi elemeit összekapcsoló reziliencia hídfogalomként köti össze a tudományterületeket. Multidiszciplináris jellegéből adódóan integrált megközelítést igényel, ami segítheti a jelenség egységesebb és mélyebb megértését.

Felhasznált irodalom

- American Psychological Association [é. n.]: *Resilience*. Online: <https://dictionary.apa.org/resilience>
- BONANNO, George A. (2004): Loss, Trauma, and Human Resilience. Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28. Online: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>
- BOURBEAU, Philippe (2013): Resiliencism: Premises and Promises in Securitisation Research. *Resilience*, 1(1), 3–17. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765738>
- CHANDLER, David – COAFFEE, Jon (2017): Introduction. Contested Paradigms of International Resilience. In CHANDLER, David – COAFFEE, Jon (szerk.): *The Routledge Handbook of International Resilience*. London: Routledge, 3–9. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315765006>
- CZENE-JOÓ Máté (2022): Reziliencia, az ellenálló képesség régi-új paradigmája: elméletek, modellek, perspektívák. In DR. ANTAL Attila (szerk.): *Politikatudományi tanulmányok*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 7–17. Online: <https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/3629/politikatudomanyi-tanulmanyok-2022.pdf>
- FJÄDER, Christian (2014): The Nation-State, National Security and Resilience in the Age of Globalisation. *Resilience*, 2(2), 114–129. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2014.914771>
- HOLLING, C. S. (1973): Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1–23. Online: <https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>
- JOSEPH, Jonathan (2013): Resilience as Embedded Neoliberalism: A Governmentality Approach. *Resilience*, 1(1), 38–52. Online: <https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765741>
- KONT, Júlida et al. (2024): What Makes Audiences Resilient to Disinformation? Integrating Micro, Meso, and Macro Factors Based on a Systematic Literature Review. *Communications*, 1–22. Online: <https://doi.org/10.1515/commun-2023-0078>
- KÓRÓDI Kitti – SZABÓ Éva (2019): A tanulmányi reziliencia értelmezése: kutatási, prevenciós és intervenciós lehetőségek. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 74(4), 527–545. Online: <https://doi.org/10.1556/0016.2019.74.4.6>

- LAKE, Philip S. (2013): Resistance, Resilience and Restoration. *Ecological Management & Restoration*, 14(1), 20–24. Online: <https://doi.org/10.1111/emr.12016>
- LÁSZLÓ Tamás (2022): Közelítések a reziliencia fogalmához és méréséhez a narrativitás kontextusában. *Replika*, 127, 149–164. Online: <https://doi.org/10.32564/127.7>
- LÖVEI Mária – VAJDA Réka szerk. (2021): *100 Ezópusz-mese*. Pécs: Alexandra.
- MARKOVICS Milán Mór (2024): Morális reziliencia mint a katona harcértékét meghatározó elem. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 152(3), 99–112. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.3.8>
- MASTEN, Ann S. – POWELL, Jenifer L. (2003): A Resilience Framework for Research, Policy, and Practice. In LUTHAR, Suniya S. (szerk.): *Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities*. New York: Cambridge University Press, 1–25. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511615788.003>
- Merriam-Webster Dictionary [é. n.]: *Resilience*. Online: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience>
- NORRIS, Fran H. et al. (2008): Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150. Online: <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- RIBICZEY Nóra (2008): A rizikótényezőkől a protektív mechanizmusokig: a reziliencia fogalmának alakulása a pszichológiában. *Alkalmazott Pszichológia*, 10(1–2), 161–171.
- RUSHTON, Cynda Hylton (2023): Transforming Moral Suffering by Cultivating Moral Resilience and Ethical Practice. *American Journal of Critical Care*, 32 (4), 238–248. Online: <https://doi.org/10.4037/ajcc2023207>
- SOUTHWICK, Steven M. et al. (2014): Resilience Definitions, Theory, and Challenges: Interdisciplinary Perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1), 1–14. Online: <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338>
- SZABÓ Renáta Krisztina – MÁTH János – SZTANCSIK Veronika (2019): A reziliencia és a proaktív megküzdés összefüggéseinek vizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 19(4), 73–99. Online: <http://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2019.4.73>
- SZÉKELY Iván (2015): Reziliencia: a rendszerelmélettől a társadalomtudományokig. *Replika*, 94, 7–23. Online: https://www.replika.hu/system/files/archivum/94_01_szekely.pdf
- SZOKOLSZKY Ágnes – V. KOMLÓSI Annamária (2015): A „reziliencia-gondolkodás” fel-emelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések. *Alkalmazott Pszichológia*, 15(1), 11–26. Online: <http://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2015.1.11>

Kornél Kondás¹

The Current Challenges of Security and Public Safety the Defence Administrative Context of Their Management

Abstract

Safe life, or rather the time spent in public security has been a constant, determining factor for a healthy form of social coexistence since the beginning of time. For this reason, I have decided to write my present study on this topic, in which I pay special attention to some aspects of the concept of security, also content-related issues of the definition and global factors that threaten everyday life. Following the description of security anomalies related to the international situation, I analyse Hungary's interpretation of security and defence policy, and introduce the description of Hungary's new national security strategy. Taking public security under scrutiny, the organisational system guaranteeing Hungarian public security is described, the maintenance task of which is one of the obligations of the Hungarian state. The main theme of my work is related to these ideas and I believe that it analyses such a defining issue, the development of which is extremely important for every state.

Keywords: National Security Strategy, public safety, security and defence policy, security anomalies

Introduction

The safety of people and the desire for a safe life have been a concern for individuals and societies since the beginning of human history. It is commonplace to say that

¹ PhD student, Ludovika University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences,
e-mail: kondaskornel@gmail.com

people change from time to time, and that new dilemmas always have an impact on the thinking of the individual. I believe that although it is an undeniable fact that we live in a changing world due to globalisation, there are some general truths that have always been constant, determining factors for the healthy coexistence of societies and individuals, in the past, nowadays, and in the future too. I believe that we can also place the issue of safety and public security into this category, which is the main topic of my present study.

However, we can pose the question of what we mean by security, what content is hidden behind this term. In my work, I tried to examine particular aspects and characteristics of the concept of security in order to provide the lay reader with a comprehensive picture of what security is. I present all of this in the first section of my paper – in connection with the problems that currently threaten and affect security in our time.

In the second section, I explain in more detail the factors that currently threaten both security and public safety. Of these, especially the military, internal security and international security in the Middle East are particularly examined, as well as the Russian–Ukrainian conflict, and from a public security perspective, cybercrime, i.e. crimes committed in the online space. In the third section, I have placed emphasis on Hungary's security and defence policy approach and the new national security strategy adopted a few years ago, thereby presenting Hungary's policies relating to security.

In the fourth section, I focus on a narrower area, i.e. public security, and I develop this theme by presenting the organisational system of Hungary that ensures public security. In general, it can be said that this is the established system thanks to which every Hungarian citizen can live his or her everyday life in safety, since the state provides the necessary personal, material and legal framework. In this regard, the main point of my work can perhaps be formulated as to what extent the established security system meets the social and geopolitical challenges of our time.

A significant part of the sources used in my study are domestic articles available on the internet, as well as papers by renowned researchers. In addition, I have also used books by renowned authors, which I believe advance the argument of my paper.

Overall, I believe that my study is relevant in every aspect, as in addition to analysing the current geopolitical situation, it addresses a topic that has a serious impact on the everyday lives of states and societies.

The concept and general characteristics of security

First, I analyse the term security, since the origin of the word is to be found in a defined historical past, from which we can deduce the foundations of its current use. The word security is therefore a term of Latin origin, consisting of the words 'se' meaning without anything, and 'cura' meaning concern, trouble, care. It follows directly from this that its meaning refers to the absence of threat, the ability to ward off threat. Although the origin of the word is known, it can be stated that the concept of security itself

can by no means be considered exact, since it has a constantly changing definition that is adapted to the given problem areas and threatening factors.

Security is a fundamental social need, which in almost all cases is closely related to the threat to life and often requires extraordinary measures on the part of decision-makers. Furthermore, it can be stated that its recognition is based on perception, which process can take place at the social, community and, of course, individual level. It can be said that although today – in addition to states and individual governments – serious international organisations also deal with the issue of security, and they try to contribute to its existence on a global level, there is no such thing as a total absence of threat, that is, total and complete security. A good example of this is terrorism, which some states and organisations have taken and continue to take various measures to combat to this day. Unfortunately, there is no realistic possibility of completely eliminating the phenomenon.²

The concept of security includes both its subjective and objective sides. The former is based on individual and community perception and encompasses freedom from fear of threats, denying that our values are threatened by danger of some kind. The latter is, so to speak, the real side of security, the realistic threat, which means that our already acquired values are not threatened. In addition to the two distinct sides, there are also specific levels of security. For this reason, we can also talk about individual, local, regional, continental and global security. Basically, we can state that individual security does not belong to the framework of security policy, but rather to policing, which deals with this segment of security. At the same time, the other levels are already part of security studies, and knowledge and understanding of them are necessary for a comprehensive presentation of the concept of security.³

Regarding the individual security level, i.e. the security of the given individual, it is a fundamental fact that its presence or absence determines the security of his or her community, which can equally influence the state of social security. We can ask what factors can influence a person's security. These are usually problems related to property and livelihood, but of course we can also talk about a security situation in relation to health and life. By local security we mean security related to a given nation, the essence of which is the creation of state guarantees thanks to which possible threats can be prevented, defended against, or, in some cases, eliminated. By regional level we mean international security, when a state wants to develop the security of a complex region located outside its own borders according to its own needs. The goal here too is to eliminate potential sources of threats. At the same time, it can be said that national security can never be understood without global security.

As its name directly implies, continental security means that a state seeks to satisfy its security needs for an entire continent, while global security has increasingly shifted towards addressing so-called global challenges that cannot be solved by individual states on their own. The best example of this is perhaps climate change, which is determining the development of global geopolitics to a great extent. I also consider it important to note that the international and global levels of security are currently

² TÁLAS s. a.a.

³ TÁLAS s. a.b.

characterised by anarchy. As a result, the effects of globalisation are increasingly being experienced at these two levels, both in a positive and negative sense, which, on the one hand, brings with it the strengthening of international integration, but on the other hand, it – among other things – seriously deepens the difference between social classes, which can appear as a potential source of conflict in everyday life.

Of course, like any serious scientific field, security policy also has its renowned theorists and authors whose works have contributed to defining the concept of security and deepening the discipline. One such famous author is the leading representative of the Copenhagen School, founded in 1983, the Briton Barry Buzan, who wrote his work *New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century* in 1991,⁴ which greatly helped to expand the definition of security and develop its theory. Buzan is credited with the development of the so-called sectoral theory, in which the author defined five separate but closely related, theoretical security sectors. These are the military, political, economic, social and environmental sectors.

First, a few words about the military sector, which means nothing more than the state's main goal, which is embodied in the protection of its own territory and population. According to Buzan, the greatest threat to this sector is posed by states dissatisfied with the given status quo, which may threaten sovereign nations with aggression, terrorism and even weapons of mass destruction. Such a state is, for example, North Korea. By the political sector we mean the governmental systems of individual countries and the organisational stability of the political ideologies that legitimise their operation. The economic sector naturally ensures the well-being of the nation and society, and creates and manages the resources and funds necessary to maintain power at any given time. The goal is a functioning market economy and the avoidance of anarchy. At the same time, the economic security sector can be further differentiated into financial and energy security. A state's own language, culture, religion and national identity are essential for its existence. The acceptable development and maintenance of its norms are ensured by the social sector, which aims to develop and preserve the self-identity of communities organised on the basis of different motives and schemes.⁵

Last but not least, the environmental sector is also present in Buzan's sector theory, which refers to the maintenance of the planetary and local biosphere, and to ecological processes controlled by humans. I also consider it important to note that nowadays, in the 21st century, a new group of security sectors has emerged as a complement to the sector theory, and this is the cybersecurity sector, since in recent decades, due to technological development and disinformation, cyber defence has become a serious security factor.⁶

⁴ BUZAN 1991: 431–451.

⁵ BALOGH 2013: 40.

⁶ BALOGH 2013: 40.

The main security challenges of our time

In order to better understand global security and geopolitical processes, I believe it is important to discuss, briefly, the common problems and threats affecting these areas. The common characteristic of such threats is that all states are affected by them, which is why defence and action against them are most effective when a consensus is formed between countries. Of course, in practice this is not always so simple, because the interests of individual nation states can override the success of consensus-based solutions.

The first common – and I believe the most serious – challenge facing the developed world is none other than irregular migration. Given the global processes by which millions of people are leaving the Middle East and Africa on various migration routes, the Western world has a duty to somehow contain this or prevent it by legitimate means. However, it is also important to note here that in the absence of effective, common measures – and most importantly, intention – it is very difficult to keep migration processes under control within the framework of a nation state, in accordance with the rules of international law, and according to the rules of federal systems. Of course, we can see good examples of this and we do not have to go far to find them, since the closure of Hungary's southern border satisfies the system of demands to prevent the influx of illegal immigrants into the country. At the same time, we can see initiatives from other European countries (Bulgaria, Poland), as well as ideas from the United States of America regarding the further development of a similar border fence, which has been built and further developed for this purpose along the U.S.–Mexico border for several hundred kilometres. Most recently, Germany announced that, breaking with its previous immigration policy, it will temporarily close its borders on all sides for a period of six months due to the increased number of crimes.

The other serious problem is the various armed conflicts, which are always present on our Earth in some form, and which also have a significant impact on the Western world. Here, it is enough to think of the situation in the Middle East, the armed conflicts raging there, from Operation Desert Storm to the fight against a terrorist organisation, the so-called Islamic State. I think that the withdrawal from Afghanistan was in some way a recognition of the failure in the Middle East, since the Taliban forces took control of the country again. Furthermore, the current armed conflict at the Bab el-Mandeb Strait has a rather serious impact on international trade processes, given that the region attacked by the Yemeni Houthis is a very important maritime conduit for trade. However, since 2022, we do not have to go to the Middle East if we want to examine acts of war, since in February of that year, Russia, violating the declared rules of international law, attacked Ukraine in an act of aggression. Due to space constraints, I do not have the opportunity to analyse armed events, but it is important to state that the current trend of Western states – despite all the important and necessary support they provide to Ukraine – could reach a level leading to open escalation of the conflict with Russia. Of course, the leadership of both NATO

and the Russian Federation is trying to avoid direct armed conflict, but I believe that a peace treaty still awaits.⁷

What poses a serious security risk for the whole of Europe, including Hungary, is energy dependence. The reason for this is that several European countries, including Hungary, have imported fossil fuels mainly from Russia for the sake of industry and the well-being of the population. It can be said that although many states have tried to become independent from Russian energy in some form, this process causes serious financial difficulties for some EU Member States, which is why they are more likely to stick with cheap Russian energy. This fact poses a problem for the European Union from this perspective, because the leadership of the federal system sees that those states that continue to obtain the energy sources necessary for their operation from the Russian Federation are thereby financially supporting the Russian aggression against Ukraine.

Several recognised international and domestic theoreticians have expressed their thoughts on hybrid threats, one of the most decisive of which is the line of thought of Colonel László Keszely. I believe that the elaboration and utilisation of this concept can contribute greatly to the prevention of hybrid threats. As László Keszely wrote: "Today's hybrid threats appear in the most diverse dimensions of societies, most often in parallel or according to a predetermined, precisely planned and coordinated sequence. Effective action against them can therefore only be imagined in whole-of-government cooperation, and today the requirement for a whole-of-nation action that goes beyond this, including non-governmental organisations, economic actors and individual citizens, is increasingly being formulated." This study examines hybrid threats "and the possibilities of action against them from this perspective, through the lens of defence administration. By presenting international examples, it highlights that integrated crisis management structures that implement both horizontal and vertical coordination can be effective tools for protection against hybrid threats, and it also makes a specific proposal for the creation of a domestic system based on a similar logic".⁸

In this area, in my opinion, one of the most serious security risks of our time is the crimes committed in cyberspace and the excessive spread of artificial intelligence. Unfortunately, it can be easily established that cybercrime, cyberwarfare and terrorism often go hand in hand in the 21st century, so defending against them requires preparedness on the part of some states. One of the main characteristics of cyber warfare is that these attacks always have a destabilising goal, which is why attacks against government IT systems, financial institutions and individual state institutions are prioritised.⁹ Furthermore, the conclusion can be clearly drawn from statistical data that attacks using IT systems are mostly aimed at obtaining login data and passwords, creating new types of viruses, and using various ransomware in large numbers – and the number of these types of crimes is constantly increasing.¹⁰

⁷ SZENES 2018: 71.

⁸ KESZELY 2020: 24–48.

⁹ HAUSNER 2024a: 117.

¹⁰ SZENES 2018: 90.

Hungary's security and defence policy

"A country or a society must face countless problems to be solved during its existence. Although the modern state is able to solve most of them, there are dangerous events and processes that its means are insufficient to prevent. Security challenges include those dangers that a society believes require extraordinary measures to prevent or change. Security challenges can affect a state or a society in very different areas around the world. It may become involved in a war (military security), an anti-state coup may occur (political security), an economic crisis (economic security), a natural disaster (environmental security) or mass immigration (social security). Depending on how close a society considers the occurrence of a particular danger to be and how large its negative impact is, we can speak of risk, potential threat and immediate threat."¹¹

If we want to briefly summarise Hungary's security policy measures and the main objectives related to them, it is essential to examine the three main factors the existence of which is necessary to understand the Hungarian security policy.

The first such factor that we need to examine is the international security environment and its changes. Our main question in this case may be how the changes in the international environment have affected Hungary, and what reactions and responses Hungarian foreign policy has made in relation to these. The second, and perhaps the most decisive factor, encompasses the security policy objectives of the given country itself – in this case, Hungary. The most important issue at this point is how the country's leadership was able to create the security environment that defines Hungary in a narrower and broader sense. Finally, the third factor, which is also closely related to the previous point, refers to the resources, or more precisely, their availability, which are essential for achieving Hungarian security policy goals. Our question is thus relatively clear as to what means were, are and will be available in the future to achieve the country's security policy goals.

We may wonder what the most important and defining points were along which the country's security policy goals were formulated. These milestones, of course, came into effect with the end of the Cold War, the dissolution of the bipolar world and the change of regime. This process also determined the first milestone, which shaped the relationship of politics to security over time. Another significant issue was the Yugoslav crisis, the war in that region and Euro-Atlantic integration in two international organisations that Hungary was foremost in wanting to join. The demand for both NATO and European Union membership was born at a sufficiently serious level for the country to be able to say today that Hungary is a full member of these organisations. The terrorist attack on 11 September 2001, which targeted the American World Trade Center, had a huge impact on Hungarian – and indeed international, or we can safely say, global – security policy. It became clear at that time that joint cooperation against terrorism was essential in the Western, developed world.

In the development of Hungary's security and defence policy and in the management of the Hungarian Armed Forces, the government – with the Prime Minister at its

¹¹ KONDÁS 2015: 7.

helm – is represented by the Minister of Defence: Kristóf Szalay-Bobrovniczky since April 2022, and the Chief of Staff of the Hungarian Armed Forces, Colonel General Gábor Böröndi. The government's intention to guarantee Hungary's security – in addition to EU and NATO membership – saw the potential for the future in a modern, effective military force. For this reason, a serious military reform was already implemented in the previous government term, from 2018 to 2022, thanks to which defence procurement for both the land forces and the air force began. Another important segment of the Hungarian military reform is the intention to revitalise the national military industry, the development of which the government has also placed great emphasis on in recent years. Good examples of this are the large international and domestic military companies that have recently established factories in Hungary: for example, the Rheinmetall plant in Zalaegerszeg and the weapons factory in Kiskunfélegyháza, where various infantry weapons, such as pistols and machine guns are manufactured.

At the same time, there is no question that national military-industrial developments are not able to satisfy the needs of a modern, effective Central European military force. In order to recognise and address this fact, a large number of very serious military equipment purchases have been made in recent years. This includes modern, fourth-generation aircraft, such as the Airbus A319 and the Falcon 7X transport aircraft, while the Hungarian Air Force can also boast four new Jas39 Gripen fighter jets. As the first step in the modernisation of the ground forces, a total of 44 Leopard 2 tanks will arrive in Hungary before 2028, based on a contract signed with the German Rheinmetall. These tanks include the Leopard 2A4 and the high-tech Leopard 2A7+. In addition, the Panzerhaubitze 2000 self-propelled gun and the KF41 Lynx infantry fighting vehicle should also be highlighted, the latter of which – as I have already mentioned – is also produced in Hungary. However, the defence of Hungary cannot be ensured without the advance force. That is why the government has set itself the goal of increasing the number of personnel of the Hungarian Defence Forces to 37,000 people.¹²

Hungary's National Security Strategy

The answer to the question of what such a national security strategy entails is set out in a document that identifies the security policy goals of a state, in which priorities are identified; it has a prescriptive approach and provides the appropriate resources and means to achieve the goals defined therein. In addition, it contains precise decisions on both the executor and the timeframe and method of implementation.¹³

Considering that we live in the changing world of the 21st century, and that Hungary's previous national security strategy has become outdated due to its issuance in 2012, the government decided in 2020 to create a new national security strategy due to changes in global processes and the appreciation of the international security

¹² HAUSNER 2024b: 171.

¹³ TÁLAS s. a.c.

situation. Its aim is to create a Secure Hungary in a Changing World¹⁴ and to maintain the current level of security. The basis of this process is the already mentioned national economy and the defence industry. At the same time, the document states that a successful and safe Hungary cannot be created without the cooperation and efforts of the entire nation.

To achieve this goal, the commitment and involvement of the Hungarian people are also clearly needed. It should also be highlighted that the strategy mentions the commitment to preserving the Hungarian mother tongue and Hungarian culture, which does not exclude the areas inhabited by Hungarians beyond the border. Hungary is above all committed to being among the five safest countries in Europe and the ten safest countries in the world by 2030. I believe that, taking into account international trends, this determination is possible, and in fact, it seems to be a clearly achievable objective. At this point, the government resolution also mentions the large-scale development of the military and the demographic situation, which – though Hungary is still among the more favoured European countries – unfortunately, paints a negative picture. Reversing the aging population of Hungary and Europe and the issue of a renewed increase in the birth rate can be considered a matter of life and death for Western countries.¹⁵

I think it can be stated that Hungary has always sought to assert its interests, both domestically and internationally, in the last decade. In addition to sovereignty, territorial integrity and the preservation of the constitutional order, a priority objective is the ongoing security of Hungarian citizens, as well as sustainable and continuous economic development. At the same time, social and cultural traditions, as well as human and freedom rights must always be respected. The national security strategy clearly states what the fundamental interests are by which the country must be governed. Among these, in my opinion, Euro-Atlantic integration and security should be highlighted, since the roots of this issue go back to the change of regime.¹⁶

It is also worth mentioning from a security and defence policy perspective that the Visegrád Four (Hungary, Poland, the Czech Republic and Slovakia) form a separate community among the European Union countries. The aim of the cooperation has always been to represent and enforce Central European interests more effectively. Although there are differences of opinion among the member states, especially in the context of daily political debates, I believe that cooperation at the international level will continue to be a fundamental interest of all four countries. It is also important to highlight, in relation to national interests that, given global demographic processes, migration and the terrorism associated with migration, Hungary is determined to play a role in the fight against terrorism and in ensuring cybersecurity. A problematic area for Hungary's interests is the issue of energy sovereignty, since the Hungarian state is among those European countries that, due to its location, are exposed to

¹⁴ Government Resolution 1163/2020 (IV. 21.) on Hungary's National Security Strategy. Article 2. The Nation's Vision in the Context of Security.

¹⁵ Government Resolution 1163/2020 (IV. 21.) on Hungary's National Security Strategy. Article 2. The Nation's Vision in the Context of Security.

¹⁶ Government Resolution 1163/2020 (IV. 21.) on Hungary's National Security Strategy. Article 6. Our Fundamental Interests.

energy imports from the East, mainly from Russia. This did not cause any problems until the outbreak of the Russo–Ukrainian war, but since February 2022, it has been an important goal of the Hungarian Government to reduce its exposure to Russian energy and diversify its fossil energy supply. The ultimate goal is to achieve energy sovereignty, but this must for certain be the result of a longer process.¹⁷

At the same time, the government considers the priority economic partnership with Eastern countries to be one of the fundamental interests of Hungary. Although I believe – taking into account international processes – that the idea of opening up to the East is basically positive, it is an undeniable fact that it carries some security risks. We can think of cyberattacks, financial, or rather economic pressure, and various information and intelligence operations, which are considered significant security risks. At the same time, in addition to the development, support and modernisation of the Hungarian national security services, I think that these risk factors can, to a considerable extent, be mitigated.

In addition to various information and intelligence operations, the national security strategy also mentions other key risk factors that Hungary has to deal with in its everyday life. The first and most pressing issue from a security perspective is still mass illegal migration and the terrorism that is associated with it. The second serious problem is the international economic crisis resulting from the pandemic and wars, which affects most European countries at least as much as it shakes the pillars of the Hungarian national economy. Climate change and the increase in the number of extreme weather conditions are also not negligible risk factors. We can see that the summer months are getting drier and warmer, which has a very negative impact on agricultural production and, among other things, on healthcare. In addition, the large amounts of precipitation and the accompanying floods can also pose risks, even if specialists are available to deal with them. The most serious, but fortunately infrequent, risk factors include pandemics, epidemics and external armed attacks. In the latter case, NATO membership and Article 5 of the military alliance system treaty, as well as the forces of the Hungarian Defence Forces, provide sufficient security guarantees, but at the same time, a global pandemic – as we have seen in the case of Covid-19 – can destroy the economic results achieved so far, in addition to putting a serious burden on healthcare and society. Preparing for these situations is the task of the relevant state bodies.¹⁸

The concept of public security and its relationship to public order

When analysing the relationship between public security and law enforcement, we can consider Géza Finszter's relevant definition as decisive: "Regarding the nature of law enforcement, it is an executive and decision-making activity regulated by public

¹⁷ Government Resolution 1163/2020 (IV. 21.) on Hungary's National Security Strategy. Article 6. Our Fundamental Interests.

¹⁸ Government Resolution 1163/2020 (IV. 21.) on Hungary's National Security Strategy. Article 7. Principal Security Risks.

law enforcement, including applicable measures for the prevention, interruption and elimination of dangers arising from intentional and negligent violations."¹⁹

If we want to define public safety as a concept, we cannot ignore the definition of public order, as I believe that the two go hand in hand. It can be said that this approach is not unique to me, as many renowned experts have previously reached similar conclusions. Some considered the two concepts to be synonymous and derived their theories in this way, while others highlighted the significant difference between the content of the two words. At this point, I would like especially to mention Zoltán Magyary, who was a well-known professor of public administration. I believe that Magyary's theory constitutes one of the most accepted definitions of public order in Hungary, which to this day still accurately and authentically defines the content elements of public order. According to Magyary, "all definitions agree, however, that policing means protection against the disruption of public order by individuals, and in defining the content of public order, they draw boundaries that can only be characterised uniformly by the fact that behaviours that affect the existence and operation of the organisation of society, maintained by the state, belong to it, and behaviours that do not affect them are outside the boundaries".²⁰ We can conclude from the quote that, in the author's opinion, public order does not have a uniform, precisely defined definition, and at the same time, in his opinion, it has a completely different meaning than public safety.²¹

The concept of public security in its current sense may be of interest to us primarily from the perspective of law enforcement, because the protection and maintenance of public security and public order in Hungary – and in almost every state – is the task of law enforcement, especially the police. Of course, ensuring public order and public security is not always a simple task: it sometimes requires the restriction of fundamental human rights by legitimate means. According to the definition of the scientific field itself, it means a kind of legal object that includes the totality of values to be protected. This formulation can be considered the simplest definitional explanation. According to the normative approach to the subject area, democratic states do not view public security as a fundamental right, but as a priority goal of the state. For this reason, the government of the day is primarily responsible for its implementation.

In summary, we can say that as a kind of material definition, public security can be regarded as one type of security. It follows directly and proportionally from this that we can identify the general characteristics of security in relation to public security as well. Furthermore, it is important to note that the term public security is used in the Fundamental Law of Hungary and is also used in lower-level legislation, but these written legal norms do not define a precise legal concept either. This is the reason why the definition of public security is classified as a so-called scientific concept.²²

¹⁹ FINSZTER 2008: 15.

²⁰ MAGYARY 1942: 563.

²¹ PODOLETZ 2014: 400.

²² SZILVÁSY s. a.

Context and organisational structure of defence administration

The foundations of defence and security assurance are established by the fact that the defence and security of Hungary is a national matter, on which the survival and development of the nation, and the enforcement of community and individual rights, are based; therefore, the legal provisions relating to the defence, maintenance and development of the security of the Hungarian nation must be determined in accordance with the Act on the Coordination of Defence and Security Activities, which entered into force on 1 November 2022. The unified management of ensuring the provisions specified therein and the promotion of the related modern security concept, as well as the coordination of the operation and exploitation of the organisations, capabilities and resources involved in this are state tasks.²³

The three pillars of enforcing these requirements and, if necessary, the armed defence of Hungary are the national defence system and the Hungarian Defence Forces, law enforcement and law enforcement agencies, and national security services. Public administration agencies are obliged to cooperate with specific agencies in this area.²⁴

Defence administration is a subsystem that is part of public administration and one of its functional areas. In carrying out activities related to the country's external defence and internal security tasks, including public security and the protection of public order, public administration bodies rely on the resources and organisations of the national economy, the commitment of citizens and the fulfilment of their obligations. Civil defence serves to protect the population and material assets, the role of civil organisations, and the cooperation of allied states and federal systems, in particular the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and the European Union (EU).²⁵

The effectiveness of the country's defence and security is based on the preparedness, practice and cooperation of state bodies, as well as the continuous development and strengthening of the related knowledge of their personnel, the support of society and the modernisation of its security perception. It is based, too, on the continuous development of defence and security capabilities and related scientific knowledge, the basic conditions for the promotion and organisation of which are provided by the state, in accordance with Hungary's carrying capacity.²⁶

The defence and security administration is a system of tasks and organisations forming part of public administration, which is the centrally coordinated planning, implementation and decision-making activities of state bodies established under the direction of the Government, to respond to threats and attacks endangering Hungary and its population. It is assigned such tasks by law, with particular regard to the management of crisis situations, the proclamation of a special legal order, and tasks relating to the civilian and state enhancement of defence and security awareness and preparation for these. This includes national defence administration and the military administration forming part of it, as well as the administration provided by the

²³ TILL 2015.

²⁴ TILL 2015.

²⁵ TILL 2015.

²⁶ TILL 2015.

related law enforcement bodies. Defence and security obligations are those that can be defined by the state for natural persons, legal persons and organisations without legal personality in order to protect the country and the nation, and to maintain and develop its security.²⁷

Defence administration connects the rules belonging to different legal areas through the public law specificities of armed defence and thus includes the principal, theoretical, systematic connections and specificities between the related rules, which otherwise may – or should – affect the armed (including police) defence rules and regulations of the individual legal areas concerned. Considering the above-described defence administration and constitutional law together, I think that in addition to the relationship resulting from the hierarchy of legal sources, defence administration is connected to constitutional law on defence matters by the constitution itself. The so-called internal regulators are specific regulators of the defence and law enforcement sector, which are located below the level of instruments regulating the organisation of public law, and are basically intended to regulate the internal, detailed and implementation-supporting activities of the armed forces (Army) and the Police. The legal basis for these is the 2021 Act on National Defence and the 1993 Act on the Police.²⁸

Defence administration, essentially arising from constitutional regulation and the hierarchy of legal sources, is the specific dimension of the constitutionality criterion that is aimed at organising and performing homeland/law enforcement tasks. Consequently, it represents a clearly identifiable system of requirements of a defence nature in the field of lower-level regulation; it reflects the specificities of compliance with the provisions and contexts issued by governmental, regional and local bodies of defence administration in addition to the general constitutionality criteria.²⁹

From this relationship, it is clear that defence administration and its constitutional regulation, as a specific dimension of constitutionality, cannot be interpreted without the existence of the sphere of defence – and this includes the area of public security, since in the absence of constitutional rules affecting defence, it would be difficult to establish a special defence-related constitutional requirement system with respect to defence constitutional law, i.e. defence regulation below the constitutional level.³⁰

Overall, therefore, defence administration and its operation are that specific segment of constitutionality that connects the rules of the organisational system of defence administration and defence constitutional law through the requirements arising from the functions of defence administration³¹ (crisis management, national defence, law enforcement, economic mobilisation, civil defence). As a special part of constitutionality, defence should be clearly interpreted together with the general constitutional criteria, since its specialty lies only in the fact that its specific requirements can essentially only be interpreted in the context of armed defence, public order and public security.

²⁷ TILL 2015.

²⁸ TILL 2015.

²⁹ TILL 2015.

³⁰ TILL 2015.

³¹ TILL 2015.

Summary

Overall, I think that given the fact that people strive for constant security, it plays an increasingly important role in our everyday lives. Of course, there are several reasons for this, which I have explained in my study, such as the accelerated world, globalisation and various armed conflicts. In my opinion, as we move forward in time, humanity's priorities will change, whether in the field of raw materials or in other areas, which may result in new conflicts between individual states and individuals. My idea is reinforced by the fact that if we look at both Western and Eastern countries, all global actors and individual smaller member states – I am thinking of Hungary here – are constantly trying to develop their defence equipment and provide as many resources as possible to maintain security and defence.

The main thesis of my study was the extent to which the established domestic security system meets the social and geopolitical challenges of our time. I believe that although, given current trends, we can answer this question in the affirmative – subject to certain conditions – at the same time, in order to maintain future security and, in particular, a healthy state of public safety, Hungary needs to be provided with more resources, and most importantly, with the will of the state, so that the current situation might remain as it is or improve. I believe that some progress is needed mostly in the area of public safety, since with the development of the Hungarian Defence Forces, a new, professional military force has been created to protect the country, which is also guaranteed by international organisations, including NATO and its Article 5. According to the article:

"The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area. Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security".³²

I would definitely like to continue my research in the future, paying special attention to certain issues of public safety. As the main topic of my future dissertation, I would like to respond to new types of challenges and risks, in which I would like to make special proposals for the complex system of defence administration under the influence of organised and common law crime. I believe that with my knowledge, my experiences gained during my everyday work, as well as with my current publication and my future dissertation, I can contribute to the maintenance of Hungary's security and public safety. Of course, my present work will serve as a basis for my further studies and theses in a processed form.

³² NATO 1949.

References

- BALOGH, István (2013): Biztonságelméletek [Security Theories]. *Nemzet és Biztonság*, 6(3–4), 36–56. Online: https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2013_3-4_04_balogh_istvan_-_biztonsagelmletek.pdf
- BUZAN, Barry (1991): New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs*, 67(3), 431–451. Online: <https://doi.org/10.2307/2621945>
- FINSZTER, Géza (2008): *A rendészeti szervek működésének jogi alapjai* [Legal Foundations of the Operation of Law Enforcement Agencies]. Budapest: Rendőrtishti Főiskola.
- Government Resolution 1163/2020 (IV. 21.) on Hungary's National Security Strategy. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>
- HAUSNER, Gábor (2024a): A kiberbűnözés [Cybercrime]. In *Honvédelmi alapismeretek* [Basic Knowledge of National Defence]. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 117. Online: <https://doi.org/10.1556/9789634549543>
- HAUSNER, Gábor (2024b): Katonai képességek [Military Capabilities]. In *Honvédelmi alapismeretek* [Basic Knowledge of National Defence]. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 168–171. Online: <https://doi.org/10.1556/9789634549543>
- KESZELY, László (2020): A hibrid konfliktusokkal szembeni átfogó fellépés lehetséges kormányzati modelljei [Possible Government Models for a Comprehensive Response to Hybrid Conflicts]. In *Honvédségi Szemle*, 148(4), 24–48. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.3>
- KONDÁS, Kornél (2015): A terrorizmus, mint a védelmi igazgatás rendszerét befolyásoló tényező [Terrorism as a Factor Influencing the Defence Management System]. In *Honvédségi Szemle*, 8(2), 7–24.
- MAGYARY, Zoltán (1942): *Magyar Közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. század államában. A magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje* [Hungarian Public Administration. The Role of Public Administration in the 20th Century State. The Organisation, Operation and Legal System of the Hungarian Public Administration]. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- NATO (1949): *The North Atlantic Treaty. Article 5*. Washington, D.C., 4 April 1949. Online: https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_17120.htm
- PODOLETZ, Léna (2014): A közrend és a közbiztonság fogalmának értelmezése Concha Győzőnél [Interpretation of the Concepts of Public Order and Public Security by Concha Győző]. *ELTE Jogi Tanulmányok*, 17(1), 394–401. Online: https://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_394-401.pdf
- SZENES, Zoltán (2018): Military Security Today. New Threats, New Wars, New Theories. In FINSZTER, Géza – SABJANICS, István (eds.): *Security Challenges in the 21st Century*. Budapest: Dialóg Campus, 69–104.
- SZILVÁSY, György Péter (s. a.): Közbiztonság [Public Security]. In *Közzszolgálati Online Lexikon* [Public Service Online Encyclopedia]. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/kozbiztonsag>
- TÁLAS, Péter (s. a.): Biztonság [Security]. In *Közzszolgálati Online Lexikon* [Public Service Online Encyclopedia]. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/biztonsag-2/>

- TÁLAS, Péter (s. a.b): Szubjektív biztonság [Subjective Security]. In *Közzszolgálati Online Lexikon* [Public Service Online Lexicon]. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/szubjektiv-biztonsag/>
- TÁLAS, Péter (s. a.c): Nemzeti Biztonsági Stratégia [National Security Strategy]. In *Közzszolgálati Online Lexikon* [Public Service Online Encyclopedia]. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/nemzeti-biztonsagi-strategia/>
- TILL, Szabolcs (2015): *A honvédelem alkotmányos kereteinek hangsúlyeltolódásai a rendszerváltástól az Alaptörvényig* [Shifts in Emphasis of the Constitutional Framework of National Defence from the Regime Change to the Fundamental Law]. PhD Dissertation. Budapest: ELTE, Állam- és Jogtudományi Kar. Online: <https://doi.org/10.15476/ELTE.2015.109>

Szabolcs Lóránt¹

Doctrine by Necessity

Analysing Russia's Nuclear Strategy Modification in the Era of Hypersonic Weapons

Abstract

This study examines Russia's 2024 nuclear doctrine modification in the context of its technological advancements and strategic challenges between 2020–2024. Drawing on the Nuclear Scepticism Theory and the Conventional Balance of Forces thesis, the analysis demonstrates that Russia's doctrinal changes represent a deliberate lowering of the nuclear threshold driven primarily by conventional military considerations rather than technological developments. While Russia emphasises its hypersonic weapons capabilities, the article reveals that doctrinal shifts correlate more closely with conventional military challenges exposed during the Ukraine war than with advances in weapons systems. The findings contribute to our understanding of how states adjust their nuclear strategies in response to conventional military pressures despite possessing sophisticated military technologies.

Keywords: nuclear doctrine, Russia, strategic stability, hypersonic weaponry, military strategy

Introduction

The Russian leadership has often emphasised its hypersonic weapons² capabilities as a cornerstone of its military modernisation. These weapons are strategically significant because they can potentially carry either conventional or nuclear warheads, and their speed and manoeuvrability make them particularly challenging to defend against. Russia has frequently linked these technological advances to its nuclear rhetoric, suggesting they strengthen its strategic position. However, despite claims about unrivalled hypersonic

¹ PhD student, Ludovika University of Public Service, Doctoral School of Military Science, e-mail: lorant.szabolcs@stud.uni-nke.hu

² Hypersonic weapons travel at least five times the speed of sound (Mach 5). While ballistic missiles also reach similar speeds during re-entry, hypersonic weapons uniquely maintain these speeds at lower altitudes while remaining manoeuvrable (KARAKO–DAHLGREN 2022: 5).

capabilities and technological supremacy, this study reveals that Russia's recent nuclear doctrine modifications are driven more by conventional military considerations than by technological achievements.

In this context, the September announcement and November 2024 confirmation³ of Russia's nuclear policy change signify a major shift in nuclear strategy and global security. This change seems to be motivated more by strategic considerations than simply by technological evolution, although occurring alongside the advancement of hypersonic weaponry. This study, covering the years 2020–2024, examines whether Russia's evolving nuclear strategy reflects significant technological progress or is mostly a response to broader strategic concerns.

Strategic context

A commentary by Heather Williams argues that Russia's doctrinal modifications reflect "Russia's increasing reliance on nuclear weapons in an attempt to deter Western assistance to Ukraine".⁴ This takes place against the backdrop of what seems to be an arms race for new technologies, such as the creation of hypersonic weapons.

"Hypersonic weapons combine the speed and range of ballistic missiles with the low-altitude and manoeuvrable flight profile of a cruise missile", stated by a CSIC report on complex air defence,⁵ underscores the importance of these new weapons systems. According to Carnegie's commentary, "Russia and China appear to be focused primarily on the delivery of nuclear warheads", which, according to this view, does not change the nuclear status quo,⁶ rather, it only reinforces it.

Research problem

As Bollfrass and Herzog assert: "The nuclear order is neither air nor rock; it is water. While it cannot stop a determined and powerful state, it creates friction and transforms the option space. It makes some moves rather difficult while creating alternative opportunities and incentives. The source of this shaping power is the complex's ability to ameliorate coordination and collective-action problems such as security dilemmas."⁷ President Putin made a similar remark in June, implying that the nuclear doctrine was a "living instrument" that may change based on global circumstances.⁸

This study examines the main motivations for Russia's revision of its nuclear doctrine in 2024 as well as the connection between technological advancement and doctrinal adaptation in nuclear strategy.

³ RU MFA 2024.

⁴ WILLIAMS 2024.

⁵ KARAKO–DAHLGREN 2022: 1.

⁶ ACTON 2018.

⁷ BOLLFRASS–HERZOG 2022: 9.

⁸ TREVELYAN 2024.

Research questions and hypothesis

This essay attempts to answer the following questions:

- What influences the development of Russia's nuclear doctrine in the present strategic environment?
- What connection does doctrinal change have with declared technological capabilities?
- What effects does this have on strategic stability and global security?

The following hypothesis has been put forth in light of the questions:

Instead of a more comprehensive doctrinal shift prompted by technological evolution, Russia's 2024 nuclear doctrine changes reflect conventional military weakness and an attempt to prevent Western support to Ukraine.

The importance of this subject goes beyond the particular situation in Russia. As Heather Williams notes, "the purpose of the new doctrine may be not only deterrence but also an attempt to divide European allies on the basis of how much risk they are willing to accept in supporting Ukraine".¹ Understanding how doctrinal change and strategic context interact has significant ramifications for various issues such as alliance management, crisis stability, strategic stability and arms control.

Theoretical framework

This research can be structured through two complementary theoretical approaches. The "Conventional Balance of Forces thesis"² posits that states' nuclear strategies are dynamically shaped by their perception of conventional military capabilities. This framework helps understand how conventional military inferiority may drive nuclear compensation, but also how improvements in conventional capabilities can affect nuclear posture and strategy.

Nuclear Scepticism Theory,³ which contends that nuclear weapons are more useful for deterrence than for coercion, is a complement to this theory. Collectively, these frameworks indicate that nuclear strategies of states are influenced by the conventional military balance:

- conventional inferiority may result in heightened dependence on nuclear threats
- enhanced conventional capabilities can diminish reliance on nuclear options
- the interplay between conventional and nuclear forces is dynamic rather than static⁴

The primary utility of nuclear weapons is deterrence:

- more powerful for deterrence than coercion
- nuclear coercion rarely achieves its objectives
- the costs associated with coercive nuclear threats are excessively high⁵

¹ WILLIAMS 2024.

² VEN BRUUSGAARD 2021.

³ SECHSER-FUHRMANN 2017.

⁴ VEN BRUUSGAARD 2021: 3–4.

⁵ SECHSER-FUHRMANN 2017: 46–60.

Kristin Ven Bruusgaard asserts that although “nuclear weapons remain effective for deterring large-scale nuclear war”, their overall political and coercive effectiveness is less guaranteed.⁶

This integrated framework facilitates the analysis of the impact of conventional military capabilities on nuclear strategy, while recognising the intrinsic limitations of nuclear coercion.

Furthermore, hypersonic weapons systems, which represent both conventional and nuclear capabilities, must be taken into consideration by this framework. They reflect perceived conventional vulnerabilities, impact deterrence credibility and stability through innovative ways. They potentially diminish reliance on nuclear alternatives while also complicating strategic stability.

Contextual analysis

The current geopolitical context influencing nuclear arsenal developments

Russia's war in Ukraine is one of the key factors influencing the current geopolitical dynamics that have a substantial impact on the global nuclear landscape. According to Kristensen et al. (2024), Russia's significant losses in conventional military capabilities during the Ukraine conflict have likely heightened its dependence on nuclear deterrence.

“Russia's nuclear modernization program appears motivated in part by the Kremlin's strong desire to maintain overall parity with the United States and to maintain national prestige, but also to compensate for inferior conventional forces as well as the Russian leadership's apparent conviction that the US ballistic missile defence system constitutes a real future risk to the credibility of Russia's retaliatory capability. The poor performance and loss of a significant portion of Russian conventional forces in the war against Ukraine and the depletion of its weapon stockpiles will likely deepen Russia's reliance on nuclear weapons for its national defense.”⁷

Russia's deployment of dual-capable precision weapons in Ukraine, including Kh-101/102 air-launched cruise missiles and Kinzhal missiles, sea-launched Kalibr cruise missiles and ground-launched Iskander missiles, and the Oreshnik IRBM system, demonstrates the operational integration of nuclear-capable systems in conventional conflicts. In addition, “Russia's nuclear modernization programs – combined with frequent explicit nuclear threats against other countries in the context of its large conventional war in Ukraine – contribute to uncertainty about the country's long-term intentions and have generated a growing international debate about the nature of its nuclear strategy”.⁸

The Russian–Belarusian nuclear cooperation agreement in 2023 marked a dramatic shift in nuclear deployment trends. Along with extensive training programs

⁶ VEN BRUUSGAARD 2024: 338.

⁷ KRISTENSEN et al. 2024: 118.

⁸ KRISTENSEN et al. 2024: 118.

for Belarusian personnel and the conversion of Belarusian Su-25 aircraft for nuclear delivery capabilities, Russia declared plans to build nuclear storage facilities in Belarus. A significant change in the regional nuclear posture is represented by this extension of nuclear infrastructure beyond Russia's boundaries.⁹

The current scenario is made more complex by the breakdown of weapons control mechanisms. Nuclear force verification and monitoring have faced major obstacles since Russia's suspension of participation in the New START agreement in February 2023. The international community finds it more difficult to appropriately assess Russia's nuclear force developments and deployments in the absence of treaty-mandated inspections and information exchanges.¹⁰

Increased military operations in the Arctic, joint Russia–China strategic aviation patrols over the Sea of Japan and East China Sea, and modifications to submarine deployment patterns are some examples of regional military dynamics that further complicate the nuclear setting. These actions are a reflection of changing strategic alliances and wider geopolitical tensions that impact nuclear force deployments and postures.¹¹

Dynamics of strategic stability and deterrence

There is now more complexity in the relationship between strategic stability¹² and nuclear capabilities.

Russia has significantly changed its strategic capabilities with the development of modern weapons systems, especially hypersonic platforms like Avangard and Kinzhal. These dual-capable systems, which can carry either conventional or nuclear warheads, pose new challenges for strategic stability in two ways. First, their high speed and manoeuvrability shorten warning times and make defensive responses more difficult; second, in a conflict scenario, it becomes difficult for adversaries to determine whether an incoming missile carries a conventional or nuclear warhead, potentially resulting in misinterpretation and unintended nuclear escalation.¹³

Kristin Ven Bruusgaard defines three fundamental dimensions of strategic stability.

Crisis Stability: In addition to fears of a nuclear first-use in an ongoing conflict between Russia and NATO, NATO is concerned about possible Russian conventional attacks supported by nuclear threats.¹⁴

NATO's stronger conventional strike capabilities are the main source of Russian anxiety since they could jeopardise Russia's secure second strike capabilities.¹⁵

⁹ KRISTENSEN et al. 2024: 123–124.

¹⁰ KRISTENSEN et al. 2024: 121.

¹¹ KRISTENSEN et al. 2024: 131–133.

¹² Strategic stability refers to the absence of incentives to initiate conflict or produce ever-larger weapon arsenals. Asymmetric approaches to deterrence (nuclear, conventional and unconventional) can create differing views of what constitutes strategic stability (VEN BRUUSGAARD 2024: 335).

¹³ NORTON 2016.

¹⁴ VEN BRUUSGAARD 2024: 343.

¹⁵ VEN BRUUSGAARD 2024: 345.

Although they have differing perspectives on escalation pathways, both sides are concerned about the possibility of an unintentional escalation to nuclear war.

Arms Race Stability: According to Kristin Ven Bruusgaard, NATO is concerned about Russia's nuclear modernisation and tactical nuclear weapons, particularly, "Russia's significant arsenal of sub-strategic nuclear weapons optimised to affect a regional war between Russia and NATO".¹⁶

Russia is concerned about NATO's missile defence capabilities, precision-strike capabilities and conventional force concentrations. Different perspectives on what defines destabilising behaviour and strategic stability in Europe are generated by asymmetric capacities.¹⁷

Cross-Domain Stability: Non-traditional and non-nuclear factors, such as cyber capabilities, information operations, domestic interference and economic warfare that impact strategic calculations are increasingly taken into account by both sides in deterrence (see also how NATO's new Strategic Concept defines societal resilience as one of three pillars of collective security).¹⁸ Conventional notions of stability find it difficult to include these additional aspects.¹⁹

Descriptive statistics

The conceptual foundation for understanding Russia's nuclear posture through these strategic stability dimensions was presented in the previous section. However, to evaluate how theoretical concerns translate into real military capabilities, a detailed examination of Russia's current nuclear capabilities and modernisation programs is required. A detailed examination of Russia's nuclear arsenal and contemporary advancements, particularly in relation to the development of hypersonic missiles, is provided in this section.

Evaluation of Russia's strategic capabilities and nuclear forces: Present situation and modernisation initiatives

Russia keeps a sizable nuclear arsenal as part of its strategic deterrence, according to an extensive analysis published in the Bulletin of the Atomic Scientists. About 4,380 nuclear warheads for strategic and tactical use, with 1,710 operationally deployed, make up Russia's nuclear arsenal as of early 2024. Overall, there are roughly 5,580 warheads in the stockpile, including 1,200 retired warheads that are still pending dismantlement.²⁰

¹⁶ VEN BRUUSGAARD 2024: 347.

¹⁷ VEN BRUUSGAARD 2024: 347–350.

¹⁸ NATO 2022.

¹⁹ VEN BRUUSGAARD 2024: 350–352.

²⁰ KRISTENSEN et al. 2024: 118.

Structure of strategic forces

There are three primary components to the strategic forces:

- The land-based ICBMs have about 870 warheads.
- There are roughly 640 warheads on submarine deployed missiles.
- About 200 warheads are stationed at heavy bomber stations in the Air Force.

Furthermore, 1,558 nonstrategic weapons and 1,112 strategic warheads are kept in storage.²¹

Delivery systems

Russia's nuclear delivery capabilities include 67 strategic bombers (Tu-160 and Tu-95MS), 12 nuclear-powered ballistic missile submarines and 326 nuclear-armed ICBMs. Russia's continuous modernisation efforts are reflected in this force structure, which is driven by a number of factors:

- The necessity of preserving strategic equality with the United States.
- The desire to make up for the limitations of conventional capabilities.
- Concerns about U.S. ballistic missile defence capabilities.
- National prestige.²²

Strategic arms control background

The discontinuation of Russia's participation in the New START treaty in February 2023 is an important milestone that has an impact on nuclear force assessment. In September 2022, the most recent data available showed that 540 strategic launchers had 1,549 deployed warheads. Researchers estimate that if treaty limitations are dropped, Russia could be able to boost its deployed arsenal by 60%. While Russia could theoretically increase its deployed arsenal by this degree if treaty limitations are dropped, actual upload capacity varies significantly by platform – from hours for bombers to months or years for ICBMs and submarines. This verification challenge grows more complex each year as Russia could potentially test both U.S. detection capabilities and political willingness to address possible treaty violations.²³

The Treaty's expiration on 5 February 2026 would mark the first time since 1972 without verifiable limits on the world's two largest nuclear arsenals. Both the United States and Russia could theoretically pursue larger expansions of their strategic nuclear forces, potentially returning to START I levels of 6,000 warheads each. Such expansion could cost the United States between \$88–439 billion in acquisition costs plus \$4–28 billion in annual operations, with comparable expenses expected for Russia. Beyond strategic forces, the end of verification regimes would likely drive increased investments in intelligence capabilities, conventional missiles, nonstrategic nuclear forces and missile defence systems. While this future is not inevitable, it requires diplomatic engagement

²¹ KRISTENSEN et al. 2024: 118–119.

²² KRISTENSEN et al. 2024: 124–132.

²³ KRISTENSEN et al. 2024: 121–122.

through either continued mutual adherence, a new executive agreement, or a comprehensive new treaty.²⁴

Advanced weapons systems: Technology at hypersonic speed

Russia has invested much in the development of hypersonic weaponry, creating a number of important systems:

The Avangard System

Deployed on modified SS-19 Mod 4 ICBMs, the Avangard hypersonic glide vehicle is a significant technological achievement. At the Dombrovsky missile field, two regiments have been equipped: the 368th (reportedly finished in December 2023) and the 621st (finished in December 2021).²⁵

The Kinzhal System (9-A-7760)

Russia's commitment to tactical hypersonic capabilities is demonstrated by this dual-capable air-launched ballistic missile system. It can fly up to 2,000 kilometres when fired from a MiG-31K and up to 3,000 km when launched from a Tu-22M3 bomber. This system has a specialised aviation regiment, and by 2024, it was expected to be deployed to the Central and Western Military Districts.²⁶

There are reports about multiple strikes against strategic targets, but effectiveness is questioned after Ukrainian forces apparently intercepted missiles in a single May 2023 attack using Patriot air defence systems.²⁷

Tsirkon (3M-22) Naval System

Russia's quest for sea-based hypersonic capabilities is demonstrated by this system, which was successfully tested from the Severodvinsk submarine in 2021 and 2022. It will be installed on Yasen-M class submarines and is intended for both surface and underwater launches.²⁸

The Oreshnik IRBM System

A new intermediate-range ballistic missile derived from the RS-26 IRBM missile, first used in combat in November 2024 against Dnipro, Ukraine. Features multiple independently targetable re-entry vehicle (MIRV) capability with six warheads. While Putin claimed it as a novel hypersonic weapon, experts note it applies established ICBM technology in a new configuration, with reduced range compared to the RS-26.²⁹ Its deployment was explicitly framed by Russian leadership as a response to Western authorisation of ATACMS and Storm Shadow missile strikes against Russian territory.³⁰

²⁴ ROGERS et al. 2022.

²⁵ KRISTENSEN et al. 2024: 126, 128.

²⁶ KRISTENSEN et al. 2024: 136.

²⁷ MONTGOMERY–NELSON 2023.

²⁸ KRISTENSEN et al. 2024: 135.

²⁹ DOYLE et al. 2024.

³⁰ ANTONOV–OSBORN 2024.

Future advancements and uncertainties

Russia is also working on other hypersonic technologies, such as the glide vehicles Anchar-RV and Gradient-RV.³¹ Significant facets of these initiatives are still unknown or classified, though. It has been reported that the Su-57 fighter aircraft will be fitted with Kinzhal-style hypersonic missiles, while the new Kh-95 hypersonic missile will be carried by the Tu-160M and upcoming PAK DA strategic bombers.

The PAK DA "Poslannik", a subsonic flying wing bomber with 30–35-ton payload capacity and 12,000 kilometres range, is designed to carry various weapons including Kh-95, Kinzhal and Kh-BD cruise missiles. While production is scheduled for 2027, development faces potential delays due to Western sanctions.³²

The 2M39 Poseidon – also known in the United States as Canyon, Ocean Multipurpose System and Status-6 – represents a unique complement to Russia's hypersonic missile capabilities. This nuclear-powered underwater drone system, designed to be launched from submarines, reportedly combines unprecedented range (10,000 kilometres), significant operating depth (up to 1,000 meters) and high-speed capability (approximately 185 kilometres per hour). Russia plans to acquire 30 Poseidon torpedoes and deploy them on four submarines, with the first expected deployment by 2027. The Belgorod submarine has already been modified to carry these weapons, with a second Poseidon-capable submarine (the Khabarovsk) under development. While some experts view Poseidon primarily as a psychological deterrent, Russia has devoted substantial resources to its development, suggesting serious intent to field this novel strategic capability.³³

The authors of the paper, published in the *Bulletin of the Atomic Scientists*, acknowledge that accurate information regarding deployment schedules, operational readiness and hypersonic weapon capabilities is frequently impossible to independently confirm. Accurate evaluations have become much more difficult as a result of the suspension of New START, which has decreased information regarding Russia's total nuclear forces.

Despite their remarkable technological prowess, the development and deployment of these systems follow established strategic goals influenced by conventional nuclear balance concerns rather than creating new doctrinal needs. Such technology developments mainly address long-standing strategic concerns regarding the vulnerability of conventional forces, as Kristin Ven Bruusgaard³⁴ points out. The timing of doctrinal changes, which are more closely correlated with conventional military troubles than with innovations in technology, makes the current situation clearer.

³¹ KRISTENSEN et al. 2024: 129.

³² Defense News Aerospace 2024.

³³ KAUR 2023.

³⁴ VEN BRUUSGAARD 2021: 24.

Research results

Summary table of key components of the nuclear policy of the Russian Federation

This table was constructed through the analysis of relevant Russian legislation: Nuclear Doctrine of 2020³⁵ and Nuclear Doctrine of 2024.³⁶

Table 1: Russian Nuclear Doctrine: 2020–2024 Framework Comparison

Basic Principles of State Policy on Nuclear Deterrence 2020 (No. 355)	Nuclear Doctrine Modifications 2024 (No. 991)
Conditions for Nuclear Weapons Use (Section 19, 2020): • Receipt of reliable information about ballistic missile launches attacking Russia and/or its allies • Use of nuclear weapons or other WMD against Russia and/or its allies, against Russian military formations and/or facilities located outside Russian territory • Enemy impact on critically important state or military facilities of Russia, disrupting the response actions of nuclear forces • Conventional aggression when state existence is in jeopardy	Conditions for Nuclear Weapons Use (Section 19, 2024): Maintains all 2020 conditions with precise wording and adds: • Aggression against Russia and/or Belarus as Union State members using conventional weapons creating critical threat to sovereignty/territorial integrity • Receipt of reliable information about massive launch (takeoff) of aerospace attack weapons (strategic and tactical aviation, cruise missiles, unmanned vehicles, hypersonic and other aircraft) and their crossing of Russian Federation's state border
Key Strategic Changes between Doctrines	
Threat Assessment Framework 2020: Focus on strategic nuclear and WMD threats 2024: Enhanced specification of: • Modern warfare capabilities (aerospace, hypersonic) • Coalition threats • Supporting states' responsibilities	Geographic/Strategic Scope 2020: Russia and allies generally 2024: Expanded to specifically include: • Union State framework with Belarus • Critical sovereignty and territorial integrity threats • Adjacent territories and maritime zones • Supporting states' territory and resources

Source: compiled by the author

The analysis of Russia's 2024 nuclear doctrine modifications demonstrates strong support for both theoretical frameworks, highlighting the influence of conventional military considerations on doctrinal changes. This is evidenced by clear timeline correlations, in particular:

- doctrine changes correspond directly with Russian military setbacks in Ukraine
- nuclear signalling escalated in response to expanded Western military aid
- Belarus's nuclear integration mirrors conventional military requirements

³⁵ RU MFA 2020.

³⁶ RU MFA 2024.

However, further research would be needed to precisely determine:

- whether hypersonic weapons development adheres to pre-war schedules or reflects wartime adaptations
- the distinction between planned technological evolution and war-driven acceleration

These patterns support both the Conventional Balance of Forces thesis and Nuclear Scepticism Theory, though establishing precise causal relationships requires additional evidence.

Theoretical predictions and empirical evidence

The Conventional Balance of Forces thesis of nuclear strategy³⁷ posits that states adjust their nuclear strategy primarily in response to conventional military balance rather than technological capabilities.

The relationship between technological advancement and doctrine changes requires careful analysis. While Russia has achieved significant technical progress in weapons development, the evidence suggests this is not the primary driver of doctrinal change. Rather, the doctrine appears to adapt existing and emerging capabilities to address conventional military challenges.

Three important observations provide compelling evidence:

First, Russia's expanded scenarios for nuclear use came right after conventional military difficulties in Ukraine, correlating more closely with battlefield developments than technological breakthroughs. Second, rather than technological demands, the inclusion of Belarus in nuclear strategy arose as a response to traditional deterrence needs, extending nuclear presence closer to NATO territory. Third, rather than coinciding with technological advancements in the development of hypersonic weapons, the timing of doctrinal changes aligns exactly with pivotal Western decisions about military assistance to Ukraine, particularly the supply of advanced weapons systems like ATACMS and Storm Shadow missiles.³⁸

The Nuclear Scepticism Theory³⁹ posits that nuclear threats have limited efficacy for coercive objectives. The observed results support this hypothesis. While Russia's nuclear threats initially slowed Western military assistance and contributed to Russia regaining strategic initiative in late 2023, their long-term coercive effect proved limited. The Biden Administration's subsequent approval of ATACMS deployment demonstrates the diminishing returns of nuclear coercion, even with advanced technology. Additionally, rather than eroding alliance cohesion, recurrent nuclear signalling seems to have largely strengthened NATO unity.

Particular doctrinal adjustments that target conventional vulnerabilities rather than technical capabilities make clear the importance of conventional military considerations:

³⁷ VEN BRUUSGAARD 2021.

³⁸ KRISTENSEN et al. 2024: 118–119.

³⁹ SECHSER–FUHRMANN 2017.

- a new focus on “aerospace attack” that reflects worries about the precision strike capabilities of the West
- a revised allocation of responsibility to assisting nations in an effort to discourage Western military aid
- conventional deterrence requirements led to Belarus's inclusion in nuclear planning

Systems like Avangard, Kinzhal and Tsirkon are proof of Russia's impressive technological advancements; however, the evidence suggests that these capabilities are more useful for meeting current strategic needs than for advancing doctrine changes. The hypothesis that doctrinal modification is driven by conventional military weakness rather than technical advancement is supported by the fact that the development of these systems runs parallel rather than anticipates strategic nuclear decisions.

Discussion

The hypothesis that Russia's 2024 nuclear doctrine changes are not a result of technological advancement but rather of conventional military weakness and an effort to ward off Western support is highly supported by the results of the study. The analysis shows intricate relationships that require careful interpretation between doctrinal evolution, technological capabilities and strategic necessity.

Primary analysis

The evidence clearly aligns with Ven Bruusgaard's (2021) Conventional Balance of Forces thesis. Russia's doctrinal revisions demonstrate nuclear compensation for conventional weakness, which is especially noticeable when those changes align with important Western military support decisions for Ukraine.⁴⁰

These alignments include:

- September 2024 doctrine revision following ATACMS authorisation
- November 2024 Oreshnik deployment as direct response to Western medium-range missiles
- nuclear signalling intensified after Western air defence upgrades (in particular U.S. Patriot, Germany's IRIS-T and other systems) demonstrated capability to intercept Russian hypersonic weapons and other massive air attacks

Conventional vulnerabilities are expressly addressed by key doctrinal changes:

- the addition of “aerospace attack”, which includes “aircraft, missiles, drones and other aircraft”
- third-party responsibility provision that targets military assistance from the West
- prioritising conventional threats over nuclear ones

⁴⁰ WILLIAMS 2024.

This strategic compensation manifests in several key ways:

- expanded nuclear use scenarios covering conventional threats
- integration of Belarus into nuclear planning
- focus on deterring Western military support through nuclear signalling

The findings also validate the predictions of the Nuclear Scepticism Theory about limited coercive utility.⁴¹ Although Russia has developed sophisticated technology, like hypersonic delivery systems, nuclear threats have not been able to stop Western military assistance. The Biden Administration's approval of ATACMS strikes in Russia's territory is a clear example of this.⁴²

Furthermore, Western nations have repeatedly stated their "unwavering" support for Ukraine, as seen by their repeated declarations, financial assistance and military backing. Support for Ukraine is a top priority on the EU agenda. However, a change in policy is anticipated on the U.S. side with the inauguration of the Trump Administration.

Broader context

Russia's revision of its nuclear doctrine represents more than just "technical" military policy changes – it signals fundamental shifts in global security dynamics. Three key aspects deserve particular attention:

First, the timing and content of these doctrinal changes reflect Russia's response to military challenges in Ukraine. While Russia promotes its technological advances, particularly in hypersonic weapons, the doctrine primarily addresses conventional military limitations revealed during the war.

Second, the doctrine demonstrates how nuclear and conventional capabilities interact in modern strategic thinking. Russia appears to be lowering its nuclear threshold – the conditions under which it might consider nuclear weapons use – as a way to compensate for conventional military weaknesses. This represents a significant shift in how nuclear weapons factor into military strategy.

Third, the geographic expansion of Russia's nuclear planning, particularly to include Belarus, carries broader implications for European security. This move serves dual purposes: offsetting conventional military pressures while responding to NATO's expansion with Finland and Sweden's accession.

These changes matter beyond military circles because they affect:

- regional stability in Europe
- the risk calculations in future conflicts
- the effectiveness of international security arrangements
- global efforts to prevent nuclear weapons proliferation

⁴¹ SECHSER-FUHRMANN 2017.

⁴² ENTOUS et al. 2024.

Strategic implications

Dual-capable systems play a part in making this dynamic more complex. Russia's hypersonic capabilities (Avangard, Kinzhal and Tsirkon) are important technological advances, but they support strategy rather than influence it. Despite causing strategic ambiguity, their dual-capability has not significantly changed the conventional nuclear balance to the point where it now influences nuclear doctrine decisions.

Contrary to many myths surrounding the topic of hypersonic weapons, such as the idea that they are unstoppable, they indeed "are not silver bullets" and can be intercepted.⁴³ The fact that "it is likely to be much more challenging to defend large areas"⁴⁴ may be the true risk.

The compression of response timeframes, known in U.S. military jargon as the OODA (Observe, Orient, Decide and Act) time, is arguably the greatest concern. "A hypersonic attack could occur with very little warning time; this factor and the unpredictability of the targets of a hypersonic attack compress the timeline for response by the party being attacked. Hypersonic missiles also increase the expectation of a disarming attack."⁴⁵ Furthermore, it makes it more likely to be mistaken for a nuclear-armed launch. Because of its "game-changing" potential, large-scale deployment of hypersonic systems may provide a wider range of risks that could exacerbate crisis instability.

The Belarus factor represents a noteworthy development in Russia's nuclear posture, serving dual purposes as previously discussed. The 2023 Russian–Belarusian nuclear cooperation agreement, which includes nuclear storage facilities and staff training, demonstrates how Russia extends its nuclear posture beyond its territory in response to these strategic changes.

Implications for NATO policy

The review of Russia's nuclear doctrine has significant implications for NATO policy and planning. Heather Williams asserts that "the key for the United States and NATO allies is to hold the course in remaining united in support for Ukraine and NATO's nuclear mission".⁴⁶

The primary objective of NATO's nuclear capability is to maintain peace, avert coercion and deter attack, as affirmed by NATO leaders in July 2024. "As long as nuclear weapons exist, NATO will remain a nuclear alliance."⁴⁷

NATO's response requires balancing multiple elements:

First, NATO must enhance its member state consultation procedures and develop detailed response plans for crisis management. This includes:

⁴³ KARAKO–DAHLGREN 2022: 16.

⁴⁴ ACTON 2018.

⁴⁵ SPEIER et al. 2017: XIII.

⁴⁶ WILLIAMS 2024.

⁴⁷ NATO 2024a.

- conventional measures like the planned U.S. deployments in Germany from 2026 (SM-6, Tomahawk and hypersonic weapons)⁴⁸
- maintaining NATO's established nuclear sharing arrangements that serve deterrence and also alliance management⁴⁹ purposes⁵⁰
- integrating air defence systems that have proven effective against Russian missiles

Second, creating a thorough reaction plan is equally crucial. According to Heather Williams, there is an urgent need for a "strategy-driven review" of nuclear posture and modernisation plans, particularly given the potential that the U.S. nuclear arsenal is "necessary but not sufficient".⁵¹ This assessment highlights the significance of a comprehensive approach to defence and deterrent capabilities.

Looking ahead, the Alliance must balance several competing interests:

- maintaining coalition cohesion despite varying risk perceptions among allies
- protecting critical infrastructure from emerging threats
- sustaining credible deterrence without unnecessary escalation

Overcoming these challenges requires sustained collaboration, strategic vision and an unwavering commitment to collective defence principles.

Conclusion

With various significant ramifications for global security and strategic stability, this study shows that Russia's 2024 nuclear doctrine changes are motivated by strategic necessity rather than technological developments.

Three key findings emerge from the analysis:

First, the review of Russia's nuclear doctrine underscores the importance of conventional military balance in influencing nuclear strategy. Despite Russia's enhanced capabilities, such as hypersonic missiles, these technological advancements have not substantially transformed the strategic dynamics influencing doctrinal revisions.

Second, this result supports the two theoretical frameworks used in the analysis:

- The Conventional Balance of Forces thesis⁵² accurately anticipates that nuclear strategy will adapt to conventional military pressures.
- The limited effectiveness of nuclear coercion in accomplishing strategic goals is precisely predicted by the Nuclear Scepticism Theory.⁵³

The varied responses to Russian nuclear signalling demonstrate these dynamics. While the Biden Administration's decision to deploy ATACMS shows diminishing effectiveness

⁴⁸ Reuters 2024.

⁴⁹ While addressing Indo-Pacific rather than European security, the contemporary relationships between the U.S. and its allies South Korea and Japan offer a recent illustrative example of how nuclear arrangements serve as powerful instruments of alliance management and strategic leverage (KHALID 2025).

⁵⁰ NATO 2024b.

⁵¹ WILLIAMS 2024.

⁵² VEN BRUUSGAARD 2021.

⁵³ SECHSER-FUHRMANN 2017.

of nuclear coercion, Germany's hesitation on Taurus missiles indicates continuing influence on some NATO members. This mixed response suggests that persistent nuclear signalling without credible conventional capabilities produces varied effects across NATO members while ultimately undermining strategic leverage.

This circumstance calls into doubt the application of nuclear signalling in global crises. As Richard K. Betts warns: "In crises, rhetoric about nuclear forces or changes in their readiness status are not good for fun and games. If a whiff of nuclear blackmail enters at all in the midst of a conflict, the action should have a purpose. If the purpose is not serious, why depreciate the nuclear currency, and why tempt fate?"⁵⁴

Finally, the impending expiration of New START in 2026 adds further complexity to this strategic landscape. Without a successor agreement, the world faces the first period since 1972 without verifiable limits on the two largest nuclear arsenals. This could lead to significant arsenal expansion with substantial financial implications and broader effects on global strategic stability.

These findings demonstrate that while technological advances like hypersonic weapons may capture news headlines, the fundamental dynamics of nuclear strategy seems to remain rooted in conventional military realities and the complex calculations of deterrence. As Russia's doctrine evolves and arms control frameworks decline, understanding these relationships becomes crucial for maintaining strategic stability in an increasingly uncertain world.

References

- ACTON, James M. (2018): Hypersonic Weapons Explainer. *Carnegie Endowment for International Peace*, 2 April 2022. Online: <https://carnegieendowment.org/posts/2018/04/hypersonic-weapons-explainer?lang=en>
- ANTONOV, Dmitry – OSBORN, Andrew (2024): Russia Says Hypersonic Missile Strike on Ukraine Was a Warning to "Reckless" West. *Reuters*, 22 November 2024. Online: <https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-says-hypersonic-missile-strike-ukraine-was-warning-west-2024-11-22/>
- BETTS, Richard K. (1987): *Nuclear Blackmail and Nuclear Balance*. Washington, D.C.: The Brookings Institution Press.
- BOLLFRASS, Alexander K. – Herzog, Stephen (2022): The War in Ukraine and Global Nuclear Order. *Survival*, 64(4), 7–32. Online: <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2103255>
- Defense News Aerospace (2024): Russia's Future PAK DA Poslannik Stealth Bomber to Carry 30 Tons of Nuclear and Hypersonic Missiles. *Defense News Aerospace* 2024, 1 August 2024. Online: <https://armyrecognition.com/news/aerospace-news/2024/russias-future-pak-da-poslannik-stealth-bomber-to-carry-30-tons-of-nuclear-and-hypersonic-missiles>

⁵⁴ BETTS 1987: 233.

- DOYLE, Gerry – BALMFORTH, Tom – ZAFRA, Mariano (2024): Enter 'Oreshnik'. *Reuters*, 28 November 2024. Online: <https://www.reuters.com/graphics/UKRAINE-CRISIS/RUSSIA-MISSILE/gdpzknajgvw/>
- ENTOUS, Adam – SCHMITT, Eric – BARNES, Julian E. (2024): Biden Allows Ukraine to Strike Russia with Long-Range U.S. Missiles. *The New York Times*, 17 November 2024. Online: <https://www.nytimes.com/2024/11/17/us/politics/biden-ukraine-russia-atacms-missiles.html>
- KARAKO, Tom – DAHLGREN, Masao (2022): *Complex Air Defense: Countering the Hypersonic Missile Threat. A Report of the CSIS Missile Defense Project*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- KAUR, Silky (2023): One Nuclear-Armed Poseidon Torpedo Could Decimate a Coastal City. Russia Wants 30 of Them. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 14 June 2023. Online: <https://thebulletin.org/2023/06/one-nuclear-armed-poseidon-torpedo-could-decimate-a-coastal-city-russia-wants-30-of-them/>
- KHALID, Asma (2025): Why the US Will Not Allow a Nuclear-Armed South Korea. *South China Morning Post*, 12 January 2025. Online: <https://www.scmp.com/opinion/asia-opinion/article/3293906/why-us-will-not-allow-nuclear-armed-south-korea>
- KRISTENSEN, Hans M. – KORDA, Matt – JOHNS, Eliana – KNIGHT, Mackenzie (2024): Russian Nuclear Weapons, 2024. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 80(2), 118–145. Online: <https://doi.org/10.1080/00963402.2024.2314437>
- MONTGOMERY, Alexander H. – NELSON, Amy J. (2023): Ukraine and the Kinzhal: Don't Believe the Hypersonic Hype. *Brookings*, 23 May 2023. Online: <https://www.brookings.edu/articles/ukraine-and-the-kinzhal-dont-believe-the-hypersonic-hype/>
- NATO (2022): *NATO 2022 Strategic Concept*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO (2024a): *Washington Summit Declaration*. Online: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm
- NATO (2024b): *NATO and Nuclear Non-Proliferation and Disarmament*. Online: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/7/pdf/240709-Nuclear-Non-Proliferation_Disarma.pdf
- NORTON, Daniel M. (2016): The Future of Hypersonic Weapons. *RAND Commentary*, 20 October 2016. Online: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2016/10/the-future-of-hypersonic-weapons.html>
- Reuters (2024): US to Start Deploying Long-Range Weapons in Germany in 2026. *Reuters*, 10 July 2024. Online: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/us-start-deploying-long-range-weapons-germany-2026-2024-07-10/>
- ROGERS, Jessica – KORDA, Matt – KRISTENSEN, Hans M. (2022): Nuclear Notebook: The Long View – Strategic Arms Control after the New START Treaty. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 9 November 2022. Online: <https://thebulletin.org/premium/2022-11/nuclear-notebook-the-long-view-strategic-arms-control-after-the-new-start-treaty/>
- RU MFA (2020): *Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence*. Online: <https://www.cna.org/reports/2020/06/Foundations%20of%20State%20Policy%20of%20the%20Russian%20Federation%20in%20the%20Area%20of%20Nuclear%20Deterrence.pdf>

- RU MFA (2024): Fundamentals of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, 3 December 2024. Online: https://mid.ru/en/foreign_policy/international_safety/regprla/1434131/
- SECHSER, Todd S. – FUHRMANN, Matthew (2017): *Nuclear Weapons and Coercive Diplomacy*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/9781316227305>
- SPEIER, Richard H. – NACOUZI, George – LEE, Carrie – MOORE, Richard M. (2017): *Hypersonic Missile Nonproliferation. Hindering the Spread of a New Class of Weapons*. Santa Monica: RAND. Online: <https://doi.org/10.7249/RR2137>
- TREVELYAN, Mark (2024): Russia Says It Will Change Nuclear Doctrine because of Western Role in Ukraine. *Reuters*, 1 September 2024. Online: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-will-change-nuclear-doctrine-due-west-s-actions-ukraine-official-says-2024-09-01/>
- VEN BRUUSGAARD, Kristin (2021): Russian Nuclear Strategy and Conventional Inferiority. *Journal of Strategic Studies*, 44(1), 3–35. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2020.1818070>
- VEN BRUUSGAARD, Kristin (2024): Deterrence Asymmetry and Strategic Stability in Europe. *Journal of Strategic Studies*, 47(3), 334–362. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2024.2354322>
- WILLIAMS, Heather (2024): Why Russia Is Changing Its Nuclear Doctrine Now. *CSIS*, 27 September 2024. Online: <https://www.csis.org/analysis/why-russia-changing-its-nuclear-doctrine-now>

Farkas Gábor,¹ Fazekas Gábor²

Közösségi finanszírozás a harctéren

Crowdfunding on the Battlefield

Absztrakt

Már az orosz–ukrán háború kitörését követő első napokban megjelentek az internetes videómegosztó portálokon tartalmak, amelyeken házilag átalakított, eredetileg polgári célokra szánt drónokkal hajtanak végre harcéri műveleteket. Ezek a videók rövid időn belül jelentős médiareprezentáltságra tettek szert, emiatt egyre több „tartalomgyártó” alakulat kezdett hasonló tevékenységbe. A világ számos részéről tömegek kezdtek szimpatizálni az újfajta fegyvernem kialakulásával, és nem kizárólag a videók népszerűsítésével, de anyagi juttatásokkal is elkezdtek támogatni a csapatokat annak érdekében, hogy újabb és újabb harctéri műveletet ábrázoló tartalmat készítsenek. Ennek folyamán kialakult egyfajta szimbiózis, amely egyfelől a harcoló csapatok finansziális igényeit, másfelől az „interneten figyelő” tartaloméhes közönség vágyait elégíti ki. Jelen munkánkban ennek a már-már bízarr, szociális médián alapuló háborús finanszírozási formának a megvalósulását, a mögöttes emberi tulajdonságokat és a harcoló csapatok közösségi adományért folyó versengését vizsgáljuk.

Kulcsszavak: közösségi média, közösségi finanszírozás, FPV-drón, harctér, orosz–ukrán háború

Abstract

In the first days following the outbreak of the Russo-Ukrainian war, content began to appear on online video-sharing platforms showing battlefield operations with drones originally designed for civilian purposes and modified for combat. These videos quickly gained significant attention, prompting an increasing number of influencer units to undertake similar activities. People from various parts of the world started to sympathize with the emergence of this new type of weapon, supporting the teams not only

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, e-mail: farkas.gabor.csp@gmail.com

² Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, e-mail: fazekg@gmail.com

by promoting the videos but also through financial donations to enable the creation of additional content of battlefield operations. This led to a form of symbiosis, satisfying both the financial needs of the fighting units and the demand of an online 'peeping' audience hungry for content. In this study, we examine the emergence of this almost surreal, social media-based form of war financing, the underlying human traits involved, and the competition among combat units for public donations.

Keywords: social media, crowdfunding, FPV drone, battlefield, Russo–Ukrainian war

Bevezetés

A 2014-es kirobbanását követően 2022. február 24-én újabb szintre emelkedett az orosz–ukrán háború, általa a modern hadviselés új dimenzióval gazdagodott. Az egyik fontos vetülete a drónok széles körű alkalmazása és finanszírozása a közösségi média eszközeivel. A háború kezdeti napjaitól a civil célokra készült, házilag módosított drónok bevetése nagy figyelmet keltett. Ezek az eszközök gyorsan integrálódtak a haderő fegyvertárába, ezzel alapozva meg egy olyan új háborús narratívát, amely szorosan összefonódik a valós idejű közvetítéssel és a szociális hálózatok általi támogatás lehetőségével. A közösségi médián keresztül a frontvonal eseményei globális elérést kaptak, ami jelentős hatással volt a háború megítélésére, és elősegítette a nemzetközi támogatások aktivizálását.³ Ezáltal a közösségi platformok nemcsak az események megosztását, hanem a toborzást és a pénzügyi támogatás biztosítását is szolgálták az „új típusú digitális hadviselés” keretében.

A politikai szövetségesek támogatásának elnyerése kulcsfontosságú a háborúban, főként a jelentős erőfölénnyel rendelkező támadó féllel szemben. Megfelelő ideológiák felállításával a támogatók könnyebben mozgósíthatók.⁴ Érdekesség, hogy jelen esetben nem kizárólag más államok vezetőinek meggyőzését célozta meg az ukrán fél, hanem a közösségi médián keresztül a civil emberek szimpátiáját is igyekezett kivívni. Így ezen finanszírozás mechanizmusa jelentős hatással volt a konfliktusban érintett felek támogatására, lehetőséget biztosítva az alakulatoknak arra, hogy közvetlen kapcsolatba lépjenek a globális közönséggel, és támogatást gyűjtsenek különféle technikai eszközök, többek között robbanótestekkel felszerelhető, kereskedelmi forgalomban elérhető drónok beszerzésére. Ez az új típusú finanszírozási modell, amely a közösségimédia-platformok és digitális fizetési rendszerek segítségével működik, lehetővé tette, hogy a konfliktushoz kapcsolódó logisztikai és technológiai igényeket gyorsan és közvetlenül kielégítsék. Az adománygyűjtési kampányok eredményeként számos civil és vállalati szereplő járult hozzá a szükséges katonai felszerelések beszerzéséhez, ami növelte az ukrán fél hadművelleti kapacitásait. A közösségi finanszírozás ilyen típusú alkalmazása eddig példátlan módon mozgósította a civil társadalmat, és transznacionális támogatói hálózatot hozott létre a konfliktus céljainak előmozdítása érdekében.

A kereskedelmi célra fejlesztett drónok – amelyek gyakran kis méretű, többcélú eszközök – katonai célú alkalmazása szintén új stratégiát hozott a modern hadviselésbe.⁵

³ HUSZÁR 2019: 35.

⁴ BODA 2023a: 8.

⁵ KUNERTOVA 2023: 98.

Ezeknek az eszközöknek a bevetése lehetővé tette, hogy a katonák gyorsan és pontosan hajtsanak végre különböző műveleteket, mivel a drónok jelentős taktikai előnyt kínálnak, különösen a felderítés és a harcászati szintű műveletek terén. Az élőerő megkímélése mellett a drónok által biztosított valós idejű információ jelentősen hozzájárult a műveletek sikeréhez, miközben lehetőséget adtak arra, hogy a közönség is figyelemmel kísérje a történéseket. A konfliktus során ezek az egyszerű, kereskedelmi forgalomban elérhető drónok, valamint az interneten szervezett támogatások új paradigmát hoztak létre, és sajátos szimbolikát teremtettek az ellenállás támogatására.

A közösségi média nem csupán a harci események publikálását tette lehetővé, hanem az információs hadviselés kulcsfontosságú eszközévé vált, amely az érintett felek számára lehetőséget biztosított saját narratíváik globális elterjesztésére és a közvélemény befolyásolására. A közösségi médián keresztül zajló kommunikáció révén az ukrán és orosz erők nemcsak saját társadalmait, hanem a nemzetközi közösséget is célba vették, hogy szélesebb körű támogatást és legitimációt szerezzenek. Ez az új, digitális hadviselési kommunikációs stratégia alapjaiban változtatta meg a hagyományos hadviselési kereteket, új médiahálózatokat hozva létre, amelyek segítségével a civil társadalom is aktív szereplővé vált a konfliktus támogatásában.

Híráramlás, finanszírozás és propaganda a háborúban

A háborúban a kommunikáció sebessége és hatékonysága mindig kulcsfontosságú volt. A 19. századig a hadseregek hírvívókra, fáklyákra és más vizuális jelekre támaszkodtak, amelyek korlátozott távolságokat fedtek le. A távíró 19. századi elterjedése forradalmasította az információátadást, mivel lehetővé tette az azonnali kommunikációt nagy távolságokon. Az első világháború során a távíró mellett a telefonok is elterjedtek, és jelentős szerepet kaptak operatív szinten. A rádiótechnológia szintén megjelent, bár kezdetben korlátozott kapacitással. A második világháborúban a technológia fejlődése tovább fokozta az információáramlás hatékonyságát.⁶ Napjainkban a digitális kommunikáció dominál, amely globális méretekben teszi lehetővé az információk azonnali áramlását és feldolgozását, a modern hadseregek nemcsak hatékonyabban tudnak reagálni a különféle helyzetekre, hanem stratégiáikat is kidolgozhatnak az információk manipulálására.

A korábbi háborúk finanszírozása általában közvetlen adók kivetésével és kötvények kibocsátásával történt. Az első világháború alatt például az Egyesült Államok háborús kötvényeket adott ki, amelyeket a polgárok vásárolhattak meg, így közvetlen anyagi támogatást nyújtottak a háborúhoz. Magyarországon a hadikölcsönkötvény-kibocsátásából befolyt bevételek finanszírozták a hadikiadások több mint felét.⁷ Napjainkban a finanszírozás sokkal komplexebbé vált. A nemzeti költségvetéseken kívül a magán-szektor, különösen a hadiipari vállalatok, kritikus szerepet játszanak. A drónok és a kiberfegyverek fejlesztése jelentős anyagi forrásokat igényelnek, viszont hosszú távon csökkenthetik a hadviselés költségeit, mivel alkalmazásuk élőerő-kiváltást tesz lehetővé.

⁶ NÉMETH 2013: 131.

⁷ MIHÓK 2018: 129.

Emellett a modern hibrid háborúban az államok közvetett módon finanszírozhatják a konfliktusokat, például proxy erők támogatásával vagy kibertámadásokon keresztül.

A propaganda már a korai háborúkban is az egyik legfontosabb eszköz volt az ellenség demoralizálására és a lakosság támogatásának biztosítása érdekében. Az első világháborúban a nyomtatott sajtó és a plakátok kulcsszerepet játszottak. Ezek az eszközök elsősorban az ellenség démonizálására és a nemzeti egység erősítésére szolgáltak.⁸ A második világháború során a propaganda tovább finomodott, és a rádiót, valamint a filmeket is széles körben alkalmazták. A modern hibrid háborúban a propaganda a digitális térbe költözött, ahol a közösségi média és a dezinformáció kulcsfontosságúvá vált. A célzott hirdetések, a *deepfake* videók és online trollhadseregek segítségével az államok képesek befolyásolni más országok politikai és társadalmi rendszereit anélkül, hogy hagyományos katonai eszközöket alkalmaznának. Erre az orosz fél részéről is láthatunk példákat, ahol dezinformációs kampányok segítségével igyekeznek az ukrán társadalom destabilizálását elérni.

Az FPV-drónok szerepe a modern harctéren

Az ukrajnai konfliktus során a dróntechnológia fejlődése és annak harctéri szerepe újabb irányt mutatott a modern hadviselésnek, különösen a kereskedelmi forgalomban is elérhető FPV- (*first person view* – belső látképes) eszközök használatán keresztül. Az FPV-drónok valós idejű, pilótafülke-szerű látványt biztosítanak a kezelőnek, mintha maga is a fedélzeten ülne, így közvetlen és precíz irányítást tesznek lehetővé komplex és gyors reagálást igénylő harci helyzetekben is. Ezek az eszközök kiemelkedő taktikai előnyöket kínálnak, mivel lehetőséget nyújtanak az alakulatok számára, hogy kis méretű, mozgékony és nehezen észlelhető repülő eszközökkel hajtsanak végre támadásokat, különösen a városi hadviselés és a precíziós műveletek során. A drónok képessége, hogy közvetlenül a célponthoz közel kerüljenek anélkül, hogy észrevennék őket, új lehetőségeket teremt a harcászatban, kiegészítve a hagyományos taktikákat és növelve az erőforrások hatékony felhasználását.

A szóban forgó drónok jelentősége abban rejlik, hogy képesek gyors és pontos csapásokat végrehajtani, mivel a kezelő közvetlenül látja a célpontot, ezáltal precíziós támadásokat végezhet, amelyek hatékonyabbak lehetnek a hagyományos tüzérségi vagy légi támogatással végrehajtott műveleteknél. A valós idejű felderítési képességük révén az FPV-drónok kiválóan alkalmasak az ellenséges pozíciók feltérképezésére és semlegesítésére, minimális személyi veszteséggel. Ezek az eszközök különösen előnyösek urbanizált környezetekben, ahol az épületek és más akadályok miatt a közvetlen látás és a hagyományos célpont-azonosítás nehézkes. Az FPV-drónok közvetlen irányítása lehetővé teszi, hogy az alakulatok közelről végezzenek felderítést, az ellenséges erők pozícióit felmérjék, majd a megfelelő időpontban támadást indítsanak, akár robbanószerkezetek szállításával is, lehetővé téve az öngyilkos csapásokat, ahol a drón közvetlenül megsemmisíti az ellenséget. A könnyű testreszabhatóság és a kereskedelmi forgalomban való széles elérhetőség az ukrajnai konfliktus során nagyban hozzájárult

⁸ KINCSES 2017: 219.

1. ábra: Robbanótesttel felszerelt FPV-drón

Forrás: <https://en.defence-ua.com/media/illustration/articles/dc1647b71e8675f1.jpg>

ahhoz, hogy ezek az eszközök elterjedtek és civil felhasználásra készült alkatrészekből is megfelelő harci alkalmazások készültek.⁹ Ezeket gyakran egyszerű alkatrészekből építik, amelyeket helyben adaptálnak, és adott esetben robbanótesttel látnak el, ami rendkívül költséghatékony és gyors beszerzési alternatívát jelent a hagyományos katonai eszközökkel szemben, mivel a közösségi finanszírozás révén nagy mennyiségben elérhetőek lettek, és könnyen alkalmazkodtak a hadszíntér specifikus igényeihez.¹⁰ Ez a rugalmasság és könnyű hozzáférhetőség nemcsak a katonai logisztikai erőforrásokat kíméli, hanem egy újfajta harcászati szimbiózist teremtett, amelyben az online közösségek támogatása révén a fronton lévő erők közvetlen technológiai támogatást kapnak.

A számos technikai előnyön túlmenően felvetődik a morális felelősség kérdése a tárgyalt drónok bevetése kapcsán. A jellemzően elterjedt AWS-kel (*autonomous weapon system* – autonóm fegyverrendszer) szemben az FPV-drónokat semmilyen tekintetben nem programozzák fel előre. Irányításuk mindvégig a pilóta kezében van, így a felelősség kérdése feltehetően leginkább a pilótára és a parancsnokra hárul.¹¹ A bevetés közben fellépő döntéshelyzetekre azonnal reagálni kell, így jellemzően a pilótának magának kell döntést hoznia a kialakult szituációban, amely inkább lesz ösztönös, mintsem átgondolt.

Harcászati előnyök és alkalmazási módok

Az FPV-drónok egyik legjelentősebb előnye a gyors manőverezhetőséghez biztosított valós idejű videókép, amely lehetővé teszi a kezelő számára a precíziós navigációt és célzást még sűrűn beépített, nehezen megközelíthető területeken is. Ez a valós idejű

⁹ RÁCZ 2023: 37.

¹⁰ KUNERTOVA 2024: 8.

¹¹ BODA 2022: 104.

látvány lehetővé teszi, hogy a kezelő úgy irányítsa a drónt, mintha maga is a fedélzeten ülne, ami különösen hasznos a városi környezetekben, ahol az akadályok bonyolult manővereket igényelhetnek. A technológia révén a kezelők gyorsan reagálhatnak a változó harctéri körülményekre, és dinamikusan módosíthatják a műveletek irányát a valós idejű adatok alapján. Ezáltal gyakran alkalmazzák öngyilkos támadóeszközként, ahol a drón robbanószerkezetet hordoz, amelyet a célpontba ütközéskor aktivál.¹² Ez a taktika különösen hatékony tűzérési állások, páncélozott járművek és egyéb célpontok ellen, amelyeket hagyományos eszközökkel nehézkes vagy rendkívül veszélyes megközelíteni. Az ilyen öngyilkos támadások alkalmazása révén az FPV-drónok képesek jelentős veszteségeket okozni az ellenségnek anélkül, hogy közvetlen veszélynek tennék ki a kezelőt vagy más személyzetet. A drónok kis mérete és mozgékonyága lehetővé teszi, hogy kikerüljék az ellenséges védelmi rendszereket és pontosan célba érjenek.

Az FPV-drónok adaptációja a harctéri követelményekhez rendkívül rugalmas és költséghatékony megoldást biztosít. Ezeket az eszközöket gyakran kereskedelmi forgalomban elérhető alkatrészekből állítják össze, ami lehetővé teszi, hogy a helyi alakulatok gyorsan és gazdaságosan építsenek saját drónokat. Az egyszerű testreszabhatóság révén az FPV-drónok specifikus taktikai igényekhez igazíthatók, például különböző típusú fegyverzetek vagy érzékelők telepítésével. Ez a rugalmasság különösen fontos a gyorsan változó harctéri környezetben, ahol az igények gyorsan változhatnak, és a drónoknak képesnek kell lenniük arra, hogy az adott helyzethez alkalmazkodjanak.

A közösségi finanszírozás szerepe a konfliktusban

A támogatók szimpátiájának elnyeréséhez elengedhetetlen a háborús tevékenységek legitimálása. Az ukránok egy védekező háborút folytatását kommunikálják a nemzetközi közösség felé, amely az orosz agresszor igazságtalan fellépése ellen szól.¹³ A közösségi platformokon közzétett tartalmaknak a látványos bevetéseken túl több esetben jelenítenek meg érzékenyítést célzó tartalmat is, ahol civilek nyilatkoznak az agresszióról, ezzel fokozva a támogatói hajlandóságot. Ezek a kampányok széles körben mozgósították a civil társadalmat, és lehetőséget adtak arra, hogy a világ különböző részein élő emberek is közvetlenül hozzájáruljanak a konfliktus alakulásához. Az adományok által biztosított erőforrások révén, főleg a háború első két évében az ukrán csapatok technológiai előnyre tettek szert, amely hozzájárult az orosz erők előrehaladásának lassításához.

Mivel az FPV-drónok beszerzése és testreszabása nem igényelt különleges katonai ipari hátteret, a civil közösségek által összegyűjtött források gyorsan és célzottan érkeztek meg a harctérre. Ennek eredményeként az FPV-drónok beszerzése és fejlesztése sokkal gyorsabb és költséghatékonyabb lett, mint a hagyományos katonai eszközök esetében. A kezdetben közzétett videók által megindított közösségi finanszírozás hozzájárult további drónok és alkatrészek vásárlásához, melyek gyorsan eljutottak az ukrán csapatokhoz. Ezeket az eszközöket a konfliktus konkrét igényeihez igazítva

¹² ŽENÍŠEK 2023: 8.

¹³ BODA 2023b: 132.

alkalmazták, ezzel fokozva harcászati hatékonyságukat. Az ilyen drónok alkalmazása nem csupán katonai előnyöket biztosított, hanem a közösségi médián keresztül folytatott információs hadviselés hatékony eszközévé is vált. Az újabb harctéri bevetésekről készült videók további népszerűséget generáltak az online közösségeknél, amelyek tovább növelték az adományozói kedvet és új támogatókat vonzottak. A harctéren készült felvételek vizuálisan erősítették meg a drónok hatékonyságát és az ukrán erők elkötelezettségét, ami jelentős érzelmi hatást gyakorolt a nézőkre. Az ilyen videók gyakran azonnali és drámai képet adtak a konfliktus valóságáról, bemutatva a támadások sikerét, a célpontok megsemmisítését, valamint a drónok agilitását és pontosságát. Ennek köszönhetően a közösségi médiában terjedő tartalmak nemcsak a közvéleményt formálták, hanem további támogatókat is mozgósítottak, akik hozzájárultak a finanszírozási kampányokhoz. A *United24 Media* egy ilyen típusú portál, amelynek YouTube-csatornáján kifejezetten a tárgyalt témájú videók találhatók. A csatorna névjegyében kendőzetlenül közlik, hogy további tartalmak közzétételéért szívesen fogadnak adományokat, ami összhangban van az eddig bemutatott stratégiával.

2. ábra: Montázs egy FPV-dróntámadásokat bemutató videó jeleneteiből

Forrás: a szerzők szerkesztése: <https://www.youtube.com/watch?v=ZuZtQeGHxI8>

A weblapjukon található adat szerint az eddig összegyűjtött adományok összege eléri a 758 millió dollárt.¹⁴ A Drony Nemesis cseh kezdeményezés kifejezetten FPV-drónok Ukrajnába szállítását célozza meg. Az oldalukon található információk szerint eddig 8,2 millió eurót gyűjtöttek össze, ami több mint húszezer drón előállítására elegendő.¹⁵ A Drones for Ukraine Fund is adományok gyűjtésére összpontosít, viszont érdekessége, hogy nem kizárólag pénzbeli juttatásokat, hanem közvetlen drónokat is fogadnak,

¹⁴ Lásd: <https://u24.gov.ua/>

¹⁵ Lásd: <https://www.dronynemesis.cz/en>

amelyeket a harctéren vetnek be. További különlegessége, hogy az adományokért cserébe olyan egyedi kulcstartókat adnak, amelyek a konfliktus során megsemmisített orosz vadászpilóták roncsaiból készülnek.¹⁶

A People's Project.com az előbb említett oldalaktól eltérően számos támogatható kezdeményezést sorakoztat fel, amelyek nem kizárólag katonai, hanem egészségügyi és szociális vonatkozású támogatásokat is biztosítanak.¹⁷ A finanszírozást technikai aspektusból vizsgálva elmondható, hogy a támogatókat célzó oldalak és csatornák jellemzően banki átutalás vagy online bankkártyás fizetés útján adnak lehetőséget az adományok célba juttatására. Ezek mellett előfordul, hogy Bitcoin vagy Ethereum kriptovalutát is elfogadnak.

Az FPV-drónok és a közösségi finanszírozás közötti szoros kapcsolat újfajta hadviselési dinamikát teremtett, amelyben a digitális térben folytatott kommunikáció és a valós idejű harci események közvetlenül összefonódtak. A közösségi média lehetőséget biztosított arra, hogy a harctéri eseményeket valós időben kövessék az emberek, ezzel aktív kapcsolatot építve ki a frontvonalon harcoló alakulatok és a távoli támogató közönség között. Ez az interaktív kapcsolat hozzájárult a katonák és támogatóik közötti szorosabb szimbiózis kialakulásához, amely jelentős szimbolikus és anyagi hozzájárulást eredményezett. A közösségi finanszírozás további előnye volt, hogy nemcsak a katonai eszközök beszerzésére korlátozódott, hanem a technológiai fejlesztések támogatására is lehetőséget adott. Az önkéntes mérnökök és technológiai szakértők, akik részt vettek a közösségi finanszírozási kampányokban, szintén hozzájárultak az FPV-drónok testreszabásához, fejlesztéséhez és új alkalmazási lehetőségek kidolgozásához. Ennek eredményeként a közösségi támogatás nemcsak az eszközök rendelkezésre állását növelte, hanem technológiai innovációkhoz is vezetett, amelyek révén az ukrán csapatok még hatékonyabb taktikákat dolgozhattak ki a harctéren.

A közösségi média és az információs hadviselés szerepe

A közösségi média és az információs hadviselés szerepe alapvetően átalakította a modern konfliktusok kommunikációs stratégiáit, különösen az ukrániai háború során. A közösségi média-platformok nemcsak kommunikációs eszközként, hanem hatékony toborzási, finanszírozási és információs hadviselési csatornaként is szolgáltak. A harctéri események közvetítése és dokumentálása közvetlenül eljutott a nemzetközi közönséghez, amely támogatói szerepet vállalt, pénzügyi adományokkal és technikai segítséggel járult hozzá az alakulatok tevékenységéhez. Ez a közvetlenség új alapokra helyezte a háborús támogatás megszervezését és a globális közvélemény mozgósítását.¹⁸

A közösségi média hatása kettős volt: egyrészt lehetőséget biztosított az ukrán erők számára, hogy saját narratívájukat terjesszék, és megerősítsék a háborús igazságérzetüket, ami jelentős szimpátiát és támogatást váltott ki a nemzetközi közösség részéről; másrészt hatékony eszközként szolgált az ellenséges oldal propagandájának gyengítésére

¹⁶ Lásd: <https://www.dronesforukraine.fund/>

¹⁷ Lásd: <https://www.peoplesproject.com/en/>

¹⁸ HAIK 2018: 189.

és lejáratására. Az ukrán és orosz felek egyaránt aktívan használták a közösségi médiát, hogy saját verziójukat közvetítsék a világnak, ezzel befolyásolva a közvéleményt és alakítva a konfliktus értelmezését. Az ukrán vezetés felismerte a közösségi média erejét, és folyamatos tájékoztatással tartotta fenn a nemzetközi figyelmet és támogatást, gyakran olyan vizuális tartalmakat felhasználva, amelyek a háború realitásait közvetlen módon ábrázolták. A Twitter-, Telegram- és Instagram-platformokon keresztül az ukrán kormány napi szinten kommunikált, hogy láthatóvá tegye az ország küzdelmét és ellenállását, ezzel is erősítve a nemzetközi támogatói hálózatot.¹⁹

A harctéri videók és képek, különösen az FPV-drónok által készített felvételek, hozzájárultak ahhoz, hogy a konfliktust személyes és közvetlen szempontból mutassák be, ami jelentős érzelmi hatást gyakorolt a globális közönségre. Az ilyen típusú tartalmak, amelyek lehetővé tették a konfliktus élőben való követését, szorosabb kapcsolatot alakítottak ki a civilek és a harctéren lévő katonák között. Ez a közvetlen élmény számos támogató és adományozó számára motivációként szolgált, ami eddig nem látott mértékű szimbolikus és anyagi hozzájárulást eredményezett. A közösségi média így nemcsak kommunikációs platformként működött, hanem egyfajta közösségi összekötőként is, és a harctéri szereplőket és a támogatókat egyesítette.

Az információs hadviselés alapvető eleme volt az ellenséges propaganda ellensúlyozása és az ukrán igazságérzet fenntartása. Az orosz fél gyakran próbálta torzítani az események narratíváját, de az ukrán erők gyors válaszlépésekkel és a közösségi média nyilvánosságának ügyes kihasználásával próbálták ellensúlyozni ezeket a törekvéseket, világosan közvetítve saját álláspontjukat. Az információs hadviselés célja egyrészt az ukrán morál megerősítése, másrészt a nemzetközi közösség mozgósítása és az orosz oldalra gyakorolt nyomás fokozása volt. Ez a kettős hatás rendkívül hatékonynak bizonyult a közvélemény befolyásolásában, valamint a nemzetközi támogatói hálózat fenntartásában és megerősítésében.

Összefoglalás

Az orosz–ukrán konfliktus során megfigyelhető volt a modern hadviselés átalakulása, amelyben a dróntechnológia széles körű alkalmazása, a közösségi média és az információs hadviselés jelentős szerepet játszott. A civil célokra alkalmazott, házilag összeszerelt FPV-drónok széles körű felhasználása a konfliktus során lehetőséget adott az alakulatok számára, hogy precíziós támadásokat hajtsanak végre, és taktikai előnyt szerezzenek a harctéren. Ezek az eszközök lehetővé tették a gyors és közvetlen műveleteket, különösen a városi környezetekben, ahol a hagyományos katonai eszközök korlátozottak lennének.

A közösségi média jelentősége a konfliktus során nem korlátozódott a kommunikációra. Az online platformok toborzási, finanszírozási és információs hadviselési csatornaként is működtek, ami új alapokra helyezte a háborús támogatás megszervezését. A közösségi médiában megosztott tartalmak – beleértve az FPV-drónok által készített felvételeket is – közvetlen kapcsolatot teremtettek a fronton harcolók

¹⁹ SPANSVOLL 2024: 50.

és a távoli támogatók között, ami eddig példátlan mértékű szimbolikus és anyagi hozzájárulást eredményezett.

A közösségi finanszírozás révén az ukrán fél széles körű támogatásra tett szert, lehetővé téve a szükséges technológiai eszközök, például polgári célra használt drónok és az FPV-kvadkopterek építéséhez szükséges alkatrészek beszerzését és testreszabását. A közösségi média nem csupán a háborús események publikálását tette lehetővé, hanem az információs hadviselés hatékony eszközévé is vált. Az ukrán és orosz felek aktívan használták az online tér adta lehetőségeket a narratívájuk közvetítésére, a nemzetközi közvélemény befolyásolására és az ellenfél gyengítésére.

Az információs hadviselés és a közösségi média révén az ukrán fél sikeresen fenntartotta a nemzetközi figyelmet és támogatást, miközben ellenállt az orosz propaganda torzításainak. A közösségi média, az FPV-drónok taktikai felhasználása és a közösségi finanszírozás révén az orosz–ukrán konfliktus egy új hadviselési modell létrejöttét demonstrálta, amely a civil technológia, a közösségi összefogás és a digitális kommunikáció szinergiájára épül.

Felhasznált irodalom

- BODA Mihály (2022): A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete. In M. SZABÓ Miklós (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései I. kötet*. Budapest: Ludovika, 95–108.
- BODA Mihály (2023a): *A háborús ideológiák története*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2023b): Az igazságos háború elmélete és a teremtésvédelem: az igazságos háború elméletének története a középkortól a 20. századig a teremtésvédelem szempontjából. *Hadtudományi Szemle*, 16(4), 123–137. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.4.6>
- HAIG Zsolt (2018): *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest: Dialóg Campus.
- HUSZÁR Péter (2019): Ukrajna közösségi finanszírozású, katonai célokat szolgáló okto-koptereinek elemzése. *Hadmérnök*, 14(2), 34–43. Online: <https://doi.org/10.32567/hm.2019.2.3>
- KINCSES Katalin Mária (2017): Propaganda az I. világháborúban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 130(1), 217–222. Online: <https://real.mtak.hu/123996/1/Propaganda%20az%20első%20világháboruban.pdf>
- KUNERTOVA, Dominika (2023): The War in Ukraine Shows the Game-Changing Effect of Drones Depends on the Game. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 79(2), 95–102. Online: <https://doi.org/10.1080/00963402.2023.2178180>
- KUNERTOVA, Dominika (2024): *Learning from the Ukrainian Battlefield: Tomorrow's Drone Warfare, Today's Innovation Challenge*. Zürich: Center for Security Studies. Online: <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000690448>
- MIHÓK Sándor (2018): A hadikölcsön Magyarországon az első világháború idején. *Honvédségi Szemle*, 146(4), 127–139. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/368>

- NÉMETH József Lajos (2013): A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban. *Hadtudomány*, 23(1–2), 129–139. Online: <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/download/6681/5280>
- RÁCZ András (2023): Socially Inclusive and Exclusive Warfighting: Comparing Ukraine and Russia's Ways of War. In *Russia's Imperial Endeavor and Its Geopolitical Consequences: The Russia-Ukraine War*. Budapest: Central European University Press, 27–50. Online: <https://doi.org/10.1515/9789633866528-004>
- SPANSVOLL Runar (2024): The Weaponisation of Social Media, Crowdfunding and Drones: A People's War in the Digital Age. *The RUSI Journal*, 169(1–2), 46–60. Online: <https://doi.org/10.1080/03071847.2024.2350478>
- ŽENÍŠEK, Jan (2023): *The First World Social Media War: Impacts of Social Media Networks on the Russo-Ukrainian War*. MSc-szakdolgozat. Charles University Faculty of Social Sciences. Online: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/186847>

Matányi Marcell¹

„Rajta hát, nemes magyarok!”

A magyar királyság önvédelmi rendszerének
ideológiai háttere az 1809. évi koalíciós
háborúban

„Come on, noble Hungarians!”

The Ideological Background of the Hungarian Kingdom's Self-
Defence System in the Coalition War of 1809

Absztrakt

A Natio Hungarica, valamint az exercitus hungaricus két középkori eredetű fogalom, amelyekre az évszázadok során vastag jelentésrétegek rakódtak. Hogyan reflektált a Magyar Királyság társadalma a 18. század végén mindenhol megjelenő polgári eszmékre? Hogyan képzelte el saját szerepét a Habsburg Birodalom katonai erejében? A francia forradalmi háborúk új kihívásokat állítottak a hadseregszervezés elé az összes európai államban. Így Európa-szerte egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a patriotatudatú területvédelmi erők mint a hadkiegészítés szerves részei. Dolgozatomban a Magyar Királyság társadalmának önmagáról alkotott önvédelemképét és annak ideológiai vetületét igyekszem felhelyezni a sokszínű Habsburg Birodalom gondolattérképére.

Kulcsszavak: területvédelem, inszurgens ideológia, Natio Hungarica önvédelme, népi vagy nemzeti háború

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtörténelem Tanszék,
e-mail: matanyi.marcell@uni-nke.hu

Abstract

Natio Hungarica and exercitus hungaricus are two concepts of medieval origin, which have changed a lot over the centuries. How did the society of Hungarian Kingdom reflect on the ideas of revolution at the end of the 18th century? How did the Natio Hungarica imagine its own role in the military power of the Habsburg Empire? The French Revolutionary Wars posed new challenges to the organisation of armies in all European states. During the Napoleonic Wars, everywhere in Europe, the patriotic territorial defence forces were born as integral parts of the military complement. In my thesis, I try to place the Hungarian Kingdom's self-defence image and its ideological projection on the conceptual map of the diverse Habsburg Empire.

Keywords: territorial defence, insurgent ideology, self-defence of Natio Hungarica, people's or national's war

Bevezetés

*Az ütközet napja az a dicső szempillantás,
mellyben a Hazának legfőbb szolgálatot lehet tenni.²*

Ki beszél győzelemről? Meg kell úszni, ennyi az egész.³ E két mondatot választanám, ha röviden jellemezni akarnám a Habsburg Birodalom nagystratégiáját. Hogy mégsem ez került dolgozatom mottójának helyére, annak kizárólag az az oka, hogy az első világháborút követő években keletkezett. Gyökere azonban egy súlyos ideológiai látlelet, amely a Habsburg Birodalom 19. századtól keresett és vágyott osztrák nagyhatalmi helyzetének útkeresése. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása utáni írók és költők munkája 1930 évtizedében teremtette meg azt a Habsburg-mítoszt, amelyet Claudio Magris esszéiben megpróbál kézzelfoghatóvá tenni az irodalomtudomány eszközével. A nemzeti öntudat meghatározásának ezt az interdiszciplináris módját látom járhatónak akkor, ha egy korszakot kívánunk mélyebben megismerni. A Magyar Királyság háborús ideológiáit hasonló módon látom feltérképezhetőnek: a háború a társadalmi gondolkodás része, amely ilyen módon táplálkozik annak kulturális gyökereiből. Az általam vizsgált korszak, a 19. század végén, a sokat megélt Ferenc Józsefnek tulajdonított szálóige „Mir bleibt doch nichts erspart. (Rám jár a rúd.)”⁴ magában hordozza azt a bécsi életérzést, amely egyszerre talapzata és terméke is annak a kulturális ideológiának,

² LÁZÁR 2009: 302. A szolgálat regulamentuma a Magyar Felkelő Nemesség Gyalogságának számára. A mottóként választott idézet az ütközetben mutatott vitézséget egyszerre kötelességként és lehetőségként állítja a katonára. Kötelesség, amellyel hazájának (itt nem vonatkoztathatunk el a Szent Korona-tan haza fogalmától) tartozik, és lehetőség, amellyel önnön társadalmi mobilizációját segítheti elő. Ez a kettősség jól jellemzi a generális inszurrekció háborús ideológiáját.

³ MAGRIS 1986: 51; BIETAK 1931.

⁴ BIETAK 1931: 32. Az eredeti idézet: *Mir bleibt doch gar nichts erspart auf dieser Welt!* A mondás Ferenc József reakciója felesége halálhírére, aki merénylet áldozata lett. Korábban az uralkodó bátyját kivégezték Mexikóban, fia pedig öngyilkos lett. A mondás lényege, hogy nincs olyan büntetése a sorsnak, amit el ne szenvedett volna.

amely a hosszú 19. század során éltette és rengette a Habsburgok Duna menti államát. Rilke, Mucha, Ady, Babits, Smetana, a Strauss család és még sokan mások ugyanannak az érmének két oldalán felsorakozva próbálják megfogalmazni a művészet minden eszközét felhasználva azt az „életérzést”, mit jelent a Habsburg Birodalom honpolgárának lenni. Az öreg császár-királynak tulajdonított szállóige több irodalmi műben is megjelenik. Visszatükrözi azt a polgári életérzést, amely olyan jellemző a 19. század végi Bécs és Pest szalonjaira. Ezen felfogás gyökere egyszerre kereshető a vallásban és a birodalmi gondolkodásban, mindenestre jellegzetesen belenyugszik szarkazmussal szemlélt, csak a pillanatban vizsgált helyzetébe. A Habsburgok birodalmának olyan jól ismert légköre a barokk kulturális térnyerésével és az ehhez kötődő rekatolizációval kezdte meg egy „közép-európai néplélek” kialakítását, amely magában hordozta a birodalomhoz tartozás és az önrendelkezés vágyának kettősségét. Közép-Európa leghosszabban fennálló birodalmát a 18. század eszméi is sajátosan járták át; olyan ideológia-rendszert hozva létre, amely a soknemzetű koronaországokat gyöngysorhoz hasonlóan fűzték Bécs és az uralkodó köré.⁵ A Magyar Királyság ebben a geopolitikai közegben kereste és találta meg saját számításait. A bécsi udvar egyszerre tűnt mintának és ellenségnek. Ezen kettősség időtállóságára mutat rá Mikszáth is a napóleoni korszakot aranykorként ábrázoló regényében, az *Akli Miklósban*, amely az 1805–1809 közötti osztrák–magyar viszony ábrázolásának egyik legszórakoztatóbb korszakos irodalmi alkotása.⁶

A 18. század végén a Habsburg Birodalom politikai struktúrája rendiképviselési monarchia volt, amely letükrözte társadalmi rétegződését is. A nagystratégiai döntéseket az udvar hozta meg, azonban az állam működtetésében (például adókvetés vagy katonaaállítás) nélkülözhetetlenek voltak a rendek, akik birtokaik és jobbágyaik fölött szinte korlátlan hatalommal bírtak. 1792-től számítva Bécs számára a *háború vagy béke* kérdése sokkal inkább egységének – egyáltalán létezésének – megtartásáról szólt, mintsem a *Gloire* építéséről. A Habsburgok nagystratégiai döntéseit a 19. század hajnalán elsősorban ezen tényező figyelembevételével érdemes vizsgálnunk. Ez határozta meg a birodalom tartományainak ideológiáját. Ez a megközelítés természetesen hajtotta a Habsburg Birodalom gondolkodóit a *jus in bello* sajátos igazsága felé: Machiavellit és Aquinói Szent Tamást alapul véve arra törekedtek, hogy a fegyveres konfliktus elkerülhető legyen.⁷ A háborús konfliktus elodázása (*fortwursteln*) és a minden erőforrást felörlő harc kerülése Bécs számára létkérdéssé vált, amely a tömeghadseregekkel operáló napóleoni idősakra kinevelt egy olyan császári-királyi tisztikart, amely mindennél jobban törekedett „Bellona megzabolására”. Clausewitz kritikája szerint ez a konzervatív háborús ideológia a Habsburg Birodalom számára az államot jelentette: „ütközetet csupán azért vívunk, hogy magunk számára a visszavonulást megkönnyítsük.”⁸ Bécs ereje tulajdonképpen az évszázadok alatt növekvő teherbírásban és szívósságában rejlett. Erre utal Claudio Magris, amikor univerzalista Habsburg-bölcsességről beszél, ugyanakkor ezzel kell szembesülnünk akkor is, amikor

⁵ ROMSICS 2020: 57.

⁶ KERÉKES 2010: 15.

⁷ BODA 2023a: 111.

⁸ MITCHELL 2020: 115.

észrevevesszük, hogy Ausztria 1815-ben sem képes nagyhatalmi státuszának megfelelő erőt kifejteni.⁹

A 18. század során a politikai térben Európa-szerte egyre nagyobb jelentőséget kapott a korábbi évszázadokban a nemtelenek harmadik rendjeként számontartott, de folyamatosan bővülő, összetett társadalmi réteg: a polgárság. A gazdasági átalakulás és a kibontakozó kapitalista verseny nyerteseként a politikai corpusba több hullámban felkapaszkodó réteg új szervező ereje a *nacionalizmus*, önmeghatározása pedig a *nemzet* lett.¹⁰ A 16. század óta bővülő fogalmi keretek meghatározták a polgári átalakulásban mélyebben tagolt nyugat-európai társadalmak kapcsolatát a *nép* – *nemzet* – *haza* viszonyrendszerben. A tulajdona és szerzett birtokai révén politikai szerephez jutó, de nem születési előjogok mentén szerveződő harmadik rend a katonai szolgálattal is kötelezettséget vállalt, miáltal érdekeltté vált a háborús célok meghatározásában. Az ipari, valamint polgári átalakulás küszöbén álló francia társadalom szerkezetében a 18. századra ugyan már létezett a vagyoni cenzus, de a földbirtok politikai súlya még a császárság előestéjén is magasabb presztízst jelentett tulajdonosa számára. A bérlők, iparosok, kereskedők alacsony státuszú tömegei nemzettesthez tartozásukat a nacionalizmus szellemi térnyerésével érhették el.¹¹ A nacionalizmus a 19. századra a polgári eszme elválaszthatatlan része lett, ezáltal eszköze a közös nemzeti tulajdont képző politikai hatalom szétesztésének.¹² A hatalom birtoklása Rousseau alapján viselt felelősség, így lett a nacionalizmus a háborús ideológiák fontos táptalaja, amelynek legfőbb bázisai a nép és nemzet voltak.¹³ A francia forradalom hatására a háború megvívásának eszközévé pedig a tömeghadsereg vált. Az ilyen hadseregek meghatározó kritériuma a katonai szolgálatban motivált széles társadalmi réteg, amelynek bázisa a harmadik rend volt. 1792-re, a mintaállamnak tekintett Francia Köztársaság, a fiskális katonaállam hadseregszervezési modelljét tovább örökítő reguláris hadsereg mellett a miliciális hadkiegészítést erősítette meg társadalmának háborús mobilizálására.¹⁴ Ezek alapján azt feltételezem, hogy az európai népi-nemzeti háborúk mobilizációs mintáit figyelembe véve,¹⁵ a 18–19. század fordulóján három feltételnek kellett megjelennie a társadalom háborús mozgósításához.¹⁶

1. közös politikai cél (ideológia);
2. békeidőben is működő társadalmi szervezőerő (szervezeti rend);
3. képzett, lehetőleg hivatásos tisztí állomány, amely mozgósítás esetén a mobilizált lakossághoz átvezényelhető (függelmi rend).

1792 után az európai államok ezen francia alapú modell alapján szervezték át hadseregüket és annak hadkiegészítési rendszerét. Az átszervezéseknek fontos lépcsője volt a milíciák, valamint a regionálisan megszervezett területvédelmi erők aktívabb

⁹ MITCHELL 2020: 101.

¹⁰ SZÜCS 1983: 78.

¹¹ TULARD 1997: 290.

¹² VADÁSZ 1989: 113.

¹³ BODA 2023a: 217.

¹⁴ KENYERES 2021: 762.

¹⁵ FORGÁCS 2020: 37.

¹⁶ MATÁNYI 2024: 77.

bevonása a hadkiegészítésbe. Ezzel szemben a Habsburg Birodalom centralizált udvara és a politikai hatalmat kezében tartó arisztokratikus elit nem volt érdekelt a gazdasági átalakulás támogatásában, így a birodalom társadalma képtelen volt nyugati mércével mérhető polgárosodásra. A társadalom szerkezete a 19. század elején egy fiskális katoná állam képét mutatta. A Magyar Királyság ebben az összképben találta meg a helyét. Dolgozatom célja, hogy a Magyar Királyság önvédelmi képességeit, társadalmának katonai mobilizációját megpróbáljam felhelyezni a Habsburg Birodalom ideológiai térképére, és megvizsgáljam, milyen hatással volt ez a generális inszurrekció intézményének modernizációjára. Ebben nagy segítségemre voltak – Poór János nélkülözhetetlen jogtörténeti monográfiája mellett – Nagy Ágoston propagandairodalomban folytatott kutatásai, valamint Boda Mihály esztétörténeti írásai.

Népi vagy nemzeti háború?

A Magyar Királyság társadalomszerkezete alig változott a kora újkor során. A magukat magyarnak valló, egy politikai test alá tartozó rendek önmagukat *Natio Hungaricának*, vagyis magyar nemzetnek vallották. Ez a corpus azonban nem tekinthető egységesnek sem etnikai, sem pedig felekezeti vonatkozásban. Hiányoztak azok a tényezők, amelyek a 19. századra nemzeti egységet teremtettek a nyugat-európai államokban. Ezek hiányában a *Natio Hungarica* rákényszerült, hogy újra megfogalmazza kötődését saját államához és az azt megtestesítő Szent Koronához. Az ideológiai háttér megalkotása fontos, hiszen a magyar nemzet küldetését még Kossuth is úgy fogalmazza meg, mint a Kárpát-medencében élő népek egységének megteremtője és védelmezője.¹⁷ A *Natio Hungarica* tehát mint a magyar nemzet politikai letéteményese felelősséggel tartozott államának megvédésére. De vajon behelyezhetjük-e *Natio Hungarica* önvédelmét a 19. századra kialakult népi vagy nemzeti háború fogalmi keretei közé? Ahhoz, hogy megvizsgáljuk a *Natio Hungarica* háborús ideológiáját, először meg kell értenünk a bécsi udvar, saját társadalmáról alkotott fogalomrendszerét, amelyre háborús ideológiáját is felépítette. Azt a fogalmi keretet, amelyet 1806-tól propagandagépezetén keresztül kívánt eljuttatni a mobilizálásra kijelölt társadalmi rétegekhez.

Az 1805-ben aláírt, a harmadik koalíciós háborút lezáró pozsonyi béke jelentős területeket csatolt el a Habsburg koronától. Az austerlitz csata (1805. december 2.) tanulságait levonva a bécsi udvar Habsburg-Lotaringiai Károly Lajos főherceg (1771–1847) vezetésével nagyarányú hadseregfejlesztésbe és átszervezésbe kezdett. Az 1804-ben megalakult Osztrák Császárság új hadszervezeti rendszere, a birodalmi reziliencia fokozása érdekében engedett a *Volks- vagy Nationalkrieg* (népi vagy nemzeti háború) elképzelésnek. A reguláris ezredek mellett hadkiegészítési szándékkal, francia mintára szervezték meg a hadsereg második vonalát; a területvédelmi alakulatokat. Ez, az örökös tartományokban a *Landwehr* intézményét jelentette. A nép katonai mozgósítása 1808–1809-ben az írástudatlanok számára a szószékeken, míg a középosztály részére a propagandairodalmon keresztül zajlott.¹⁸ Célként megjelölték,

¹⁷ BODA 2023a: 291.

¹⁸ NAGY 2022: 19.

hogya a tartományok lakosságából, a reguláris haderő mellett minél több területvédelmi ezred álljon fel. Az udvar számára ugyanakkor fontos volt, hogy a mobilizálás során felébresztett nemzettudat az osztrák patriotizmusról, ne pedig a különböző népek nemzeti ébredéséről szóljon. Hogyan kell elképzelnünk a mesterkéltnek tűnő birodalmi patriotizmus jelentőségét, létezhet-e egységes nemzettudat egy többszörösen összetett államban? A *nép és nemzet* osztrák értelmezéséhez Nagy Ágostonnak a Habsburg propagandatevékenységről szóló értekezése nélkülözhetetlen támpontot jelent, amelyben Reinhart Koselleck idevágó szócikkére hivatkozik. Eszerint a német nyelvben – francia közvetítésen keresztül – az államalkotó népet és a társadalomalkotó népességet egyaránt jelentő *Pöbel* fogalma (a latin *populus*ból eredeztetve) a „csőcselék, aljanép” jelentésre korlátozódott. Így, az etnikai népet jelentő *Volk* kifejezés, a tudomány és uralom nyelveként alkalmazott latin nyelv hatására az 1800-as évek elejére felértékelődött. A *Volk* (nép) hamarosan politikai és társadalmi alapfogalommá vált, egyszerre sűrítve magába a politikai nemzetet alkotó nép és a társadalmat alkotó népesség jelentéseit. A Habsburgok birodalmi gondolkodását tükrözve egyetlen szóba sűrítve ezzel a francia *Nation* és *Peuple* (vagy az angol *nation* és *people*) jelentéseit. Fontos kiemelni, hogy ezen nemzetek kifejezései a harmadik rend politikai értelemben vett fényre lépésével kerültek a köztudatba, párhuzamosan a 18. században zajló polgári átalakulással. Egyúttal azt is meg kell jegyezni, hogy a *Nation* és a *Volk* párhuzamos vagy ellenfogalmi használata is jellemző volt az osztrák politikai kommunikációra a század elején.¹⁹ Az örökös tartományokban működő *Landwehr* intézménye tehát, elsősorban nem a negatív képzettársításokkal (megbízhatatlanság, megvezethetőség, erőszakosság) felruházott *Pöbel* osztálytudattal nem rendelkező társadalmi rétegeből, hanem a politikai képviseleti igényekkel egyre aktívabban jelentkező társadalmi középosztályból kívánta kiállítani keretállományát.²⁰

Igaz, hogy a német *Volk* fogalma a század elején tisztázatlan és ellentmondásos, de Bécs számára fontos volt, hogy katonai erőként is manifesztálható legyen az a polgárosodó réteg, amely fegyveres szolgálatra megbízhatóan alkalmazható, hiszen társadalmi státusza révén hűséggel viseltetett uralkodója és hazája iránt. Ezen társadalmi rétegnek politikai és alattvalói öntudata, az örökös tartományokban az anyagi és individuális (család, magántulajdon, önálló földterület vagy műhely birtoklása stb.) biztonság állandósulásával függött össze.²¹ A *népi-nemzeti háború* (*Volkskrieg*, vagy *Nationalkrieg*) eszméje, a nép felfegyverzésének (*Volksbewaffnung*) gondolatában, valamint a különféle területi véderőképzés-formákban már az első koalíciós háború időszakában megjelent Ausztriában: 1793-ban a Rajna vonalának biztosítására szervezett paraszti *Landsturm*, vagy az 1797-es tiroli véderő mozgósítása mind reflexió volt a francia forradalmi mintára. A jelenség nem példa nélküli más államokban sem: az 1808-ban kirobbant ibériai gerillaháborút a spanyol Központi Junta kívánta rendeleti úton szabályozni.²² Bécs a propaganda irányított tevékenysége mellett próbált törvényi keretet adni a *Landwehr* szervezésének.²³ A *Volkskrieg*, illetve a *Nationalkrieg* kifejezések

¹⁹ NAGY 2022: 68.

²⁰ NAGY 2022: 13.

²¹ NAGY 2022: 14.

²² FORGÁCS 2020: 44.

²³ NAGY 2021: 69.

már megjelennek a korabeli szövegekben, és ahogy Nagy Ágoston rámutat, a későbbi szakirodalomban is. Használatuk a korabeli propagandairodalomban – hasonlóan a tárgyalt *Volk* és *Nation* kifejezések alkalmazási sajátosságaihoz – gyakran párhuzamos és reflektálatlan volt, de megalapozta azt a háborús ideológia-rendszert, amelyet a bécsi udvar alkalmazott népei mozgósításához. Az 1809. évi háborúra készülve I. Ferenc császár 1808. május 12-én írta alá a Landwehr megalakításáról szóló pátenst, amely 15 zászlóalj kiállításáról rendelkezett az örökös tartományokban. A második vonalbeli, területvédelmi ezredek felállítását a bécsi arisztokrácia kétkedve fogadta, de a hadkiegészítés szempontjából modern összeírásos rendszernek így sikerült elérnie, hogy a 25 millió lakosú Osztrák Császárság a hadiállapotban mozgósítható közel 460 ezer fős reguláris hadereje mellett további 400 ezer fős milíciaállományt vonultathasson fel területvédelmi célokkal az örökös tartományokból.²⁴ A *Landwehr* hivatalos meghirdetésével az udvarnak sikerült elérnie, hogy a fegyverbe szólított nép nemzeti hevülete az uralkodó személye és a Habsburg-ideológiában testet öltő *osztrák Haza* oldalán tartsa a német és cseh ajkú polgárságot.

A Habsburg udvar az örökös tartományokban használt kommunikációs formát kívánta alkalmazni a Magyar Királyság területén is. Az új típusú *népi-nemzeti háború* eszméje és az ebből fakadó hadszervezeti reform gondolata 1808–1809-ben Habsburg József nádor (1795–1847) közvetítésén keresztül jutott el a Magyar Királyságba. A Szent Korona országaihoz tartozó államok együttesében működő jogrend és társadalomszerkezet azonban más képet mutatott a 19. század elején az Osztrák Császárság örökös tartományaihoz képest. A saját jogi státuszát féltő nemesség rendi hagyományaiban erősebben tartotta magát történelmi hagyatékához, mintsem képes lett volna kiszakadni a maga rendi dualizmusából. A werbőczyánus jogra építkező *Natio Hungarica* corpora a 16. század óta alig mozdult a társadalom nemtelen részei felé. Egy-egy nemzettestbővítéstől eltekintve (például hajdúk kiváltságolása) megtartotta középkorias jellegét. A 19. század elején a rendek szívesen vitatkoztak az emberi egyenlőségről vagy a felvilágosodás polgári eszményképéről, de azt szigorúan a *Natio Hungarica corpus politicum* kereteire értelmezve.²⁵ Charles-Marie d'Irumberry, Salaberry grófja (1766–1847) az 1790-es években hosszú utazást tett a Habsburg Birodalomban, amely során értekezéseket írt tapasztalatairól. A francia forradalom során a vendée-i harcokban részt vett, majd emigrált királypárti tisztet aligha lehet republikánus elfogultsággal vádolni, amikor az *ancien régime* képét vélte felismerni a *Natio Hungaricában*:

„Ha olyan emberekkel találkozunk, akik szabadságukat szinte gyermek módra szeretik, akik jobban kötődnek a szavakhoz, mint a való világhoz, akik hazájuk iránt – amely meggyőződésük szerint az országok legszebbike, és amelyet persze oly könnyen hagynak el – szélsőségesen elfogultak, akik különleges képességgel rendelkeznek arra nézvést, hogy több nyelven kifejezzék magukat, és akik a lehető legkomolyabban beszélnek országgyűlésükről, valamint alkotmányuk maradványairól (amely leginkább dúcás gyerek kezébe adott játékszerhez hasonlatos, hiszen mind az országgyűlés, mind pedig az alkotmány a lakosság nagyobbik hányadának inkább kárára, sem mint hasznára van),

²⁴ BENCZE 2005: 76.

²⁵ SZÜCS 1983: 112.

nos, ha ilyen férfiakkal és nőkkel – legyen akár ifjú, akár időskorú – találkozik az ember, biztos lehet abban, az illető magyar.”²⁶

Botos tanulmányában szó szerint idézi a Salaberrytől átvett idézetet. A tanulmány a 18. század végétől mutatja be a Magyar Királyság megítélését a francia köztudatban, és rámutat arra, hogy Salaberry írásának elvülhetetlen szerepe volt a francia diplomácia nyitásában a magyarkérdés felé.

Szent István állama földrajzi lokációja révén többnemzetiségű, ennek köszönhetően a klasszikus polgárság már megjelenésének pillanatában olyan társadalomszervező eszközökhöz folyamodott, amelyek túlmutattak a nyelvhasználat és a felekezeti kérdésén. Ugyan a „harmadik rend” politikai szerepvállalására a 19. század közepéig várni kellett, a korszellem mégsem tűnt el a *Natio Hungarica* lassú átrétegződése nélkül, amelynek újra központi elemévé vált a szentkorona-eszme. A történelmi múltból hozott eszmerendszer tulajdonképpen összefüggött a rendek *corpus politicum* elképzelésével. Értelmezése alapvetően a *Natio Hungarica* és a mindenkori uralkodó kapcsolatát, valamint ezek hatalomgyakorláshoz való viszonyát igyekszik tisztázni. Az egyes történelmi korokban megalkotott elméletekben közös vonás, hogy az állam rendjét a Szent Korona tiszteletében látják megvalósulni. Amennyiben az uralkodó és a politikai nemzet kölcsönösen tisztelik egymást, valamint a Szent Korona által megtestesített erőnyeket, akkor az állam virágzik. Ennek hiányában felborul a rend az állam működésében.²⁷

A francia forradalmi háborúk során újra előtérbe került a *Natio Hungarica* katonai önvédelmének problémája is. Ennek egyik kiváltó oka a rendi kiváltságok, ezáltal pedig a törvényhozásban játszott szerep elvesztésétől való félelem volt. Ezen kiváltságok megerősítésére tett uralkodói ígéret nélkül a rendek hajthatatlanok voltak a Bécs számára olyannyira fontos pénzügyi és katonai kérdésekben.²⁸ A országgyűléseken 1796-tól kezdve politikai patthelyzet állt be, amely nem kedvezett a társadalmi átalakulás kibontakozásának sem. A szentkorona-eszme alapozott jogi hagyományok (Küküllői, Werbőczy, Révay) a 19. század elején inkább eszközök voltak a monarchia abszolutistajellegű struktúrájának felszámolásában és a rendi érdekek érvényesítésében, mintsem a polgári átalakulás szerves ösztönzői. A szentkorona-eszme felől megközelített, *Natio Hungarica*ként megnevezett politikai corpus így azonban egy belső csapdát is rejtett a rendek számára, akik az ország védelmét saját feladatuknak tekintették, hiszen ez volt rendi kiváltságaiknak legfőbb záloga. Az ország védelmére hadsereget kellett fenntartani, amelynek létszámmértéke függött az uralkodó szándékának megfelelő rendi *subsidiум*tól. A rendek az országgyűléseken rendszeresen megajánlották az újoncok számát, esetenként pénzsegélyt szavaztak meg a K.K. hadsereg fenntartására, de állandó katonai kiadásokra nem kötelezték magukat. A reguláris hadsereg kiállítása és fenntartása olyan terhet jelentett, amelyet a rendeknek nem állt érdekében magukra venniük. Az ország közvetlen védelmére továbbra is a bandériális jellegű *insurrectio* intézményét tartották fenn.²⁹ Az insurrekció a 18. század végére

²⁶ BOTOS 2022: 154.

²⁷ BODA 2019: 7.

²⁸ POÓR 2003: 105.

²⁹ POÓR 2003: 145.

azonban pusztán törvényi szinten létezett, utolsó összehívása óta a francia forradalmi háborúk hadügyi fejlődésének gyakorlati jelentőségét az országgyűléseken nem vették figyelembe. A *Natio Hungarica* szemszögéből az *exercitus hungaricus* kérdéskörének fontos csapdája éppen ebben a mozzanatban rejlett: a nemzettest bővítése nélkül, az ország védelme az inszurrekcióra kötelezett rendek feladata maradt, akik ezt sem átadni, sem átvenni nem voltak hajlandók az uralkodótól. Ahogyan arra Markó Árpád rámutat az *Insurrectio és az állandó hadsereg* című írásában, az 1715:8. tc. után továbbra is létezett az *exercitus hungaricus* – a magyar katona – ügye, de szigorúan a birodalmi hadseregen belül, keretállományát pedig a politikai nemzettestből kimaradt nemtelen jobbágyok adták. Látszólag az 1715. évi országgyűlés megoldotta a „magyar katona” kérdését: a rendek megajánlják az újonclétszámot, amelyekkel az uralkodó állandó hadserege rendelkezik, szükség esetén pedig az ország védelmére összehívható az inszurrekció.³⁰ Poór János, a korszak országgyűléseivel foglalkozó könyvében többször rámutat arra, hogy a kérdés nem ennyire egyszerű, hiszen közel száz évvel az 1715:8. tc. után, az 1808. évi országgyűlésen is terítékre kerül az *exercitus hungaricus*, valamint a honvédelem kérdése, amiből arra kell következtetnünk, hogy esetünkben ideológiai vitáról van szó a *Natio Hungarica* soraiban.³¹ Az ideológiai réteg mellett feltűnik egy másik, jogilag sokkal hangsúlyosabb és ezáltal gyakorlatiasabb kérdés: ki és milyen formában tartja el az állandó hadsereget? Az erre beszédett pénzösszeg rendi *subsidium* vagy *contributio* formájában kerül-e begyűjtésre? Egyáltalán részt kell-e ebből vállalnia a rendeknek, azaz a *Natio Hungaricának*, vagy adó formájában a jobbágyság terheit növeli. Hasonlóan idevágott a telekkatonaság intézményének kérdése is.

A 19. század hajnalán a késő feudális társadalomszemlélet a Magyar Királyság népességét elsősorban a „moralitás” mentén osztotta fel: a nemzetet (*populus*) jelentő nemességre, illetve a nemtelen köznépre (*plebs*). Ez utóbbi kategóriába erkölcsi alapon azon „osztályokat” sorolták, amelyeknek ősei elmulasztottak eleget tenni hazafias kötelességeiknek, így a közfelfogás „az atyák bűneit a vezeklő utódok morális közösségére” terhelte. Ez a militáns, katonai kötelességekre hivatkozó rendi norma még a 19. század első évtizedében is szolgálhatta a nemességen belüli emancipációt, vagy éppen a presztízsnövekedéssel járó társadalmi előmenetelt. Elegendő, ha a katonai érdemrendekkel járó birtok- és címadományozásokra gondolunk, amely mentalitás kedvezett a fiskális katonaállamok mintájára kiépülő Habsburg Birodalomnak a 17–18. század során. Ezzel együtt azonban a moralitás alapú felosztás jelentette a rendi határvonal alatt élő lakosság tömegeinek kizárását a politikai életből és a hadi érdemek útján történő társadalmi felemelkedésből. A *Natio Hungarica* saját önvédelmi kérdésének csapdáját a 19. század elején, az inszurrekció keretállományának bővítésével kívánta feloldani. A kor rendi társadalmá, a generális inszurrekcióban ugyanis az értelmi-érzelmi elkötelezettséget kívánó katonáskodási lehetőséget látta megtestesülni, amely a nem nemesi csoportok számára is a társadalmi emelkedés lehetőségét és a rendi határvonal – legalább szimbolikus – átlépését ígérte a szolgálat teljesítése esetén.³² Ismerünk eseteket, amelyekben földbirtok adományokkal jutalmazták a *vitéz* katonai

³⁰ MARKÓ 1939.

³¹ POÓR 2003: 90.

³² NAGY 2022: 12.

helytállást.³³ Keresztury történeti munkáin keresztül ráadásul ideológiai háttérrel is kovácsoltak a virtusközpontú harcos ethosának, amely megtestesítette a rendi magyar nemzet által képviselt értékeket. Az 1808. évi törvények tehát a *Natio Hungarica* háborús ideológiájában is fontos előrelépést jelentettek, amikor nyitva hagyták a nemzettesthez való csatlakozás lehetőségét a nemtelen néposztályok előtt is.³⁴

A Magyar Királyság területén József nádor és az általa közvetített udvari propaganda kiadványainak szerzője Kisfaludy Sándor (1772–1844) volt. Kisfaludy 1809-ben adta közre *Hazafiúi Szózat a' Magyar Nemességhez* című írását, amely a korszak legjelentősebb politikai és ideológiai kiáltványa lett. Művében Kisfaludy a *Király – Alkotmány – Natio Hungarica* fogalmak egymástól való függését járja körbe történelmi példákon keresztül.³⁵ A szöveg nem hivatkozik közvetlenül a szentkorona-eszmére, de óhatatlanul is párhuzamba kerül Révay Péter és Werbőczy István állításával, miszerint az uralkodó és a rendek közösen gyakorolják a hatalmat az ország felett, így annak védelme is közös felelősségük.³⁶ Kisfaludy sorra veszi a magyar történelem harcos, hódító uralkodóit és példákon keresztül megállapítja, hogy sikerük a magyar rendek támogatásában rejlett. Az uralkodó maga rendelkezik a Korona által ráruházott erényekkel: kegyes, becsületes, igazságos, jámbor és hűség. Ezért megérdemli és jogosan igényli a rendek erkölcsi és katonai támogatását. „Opes Principium Corda Subditorum”,³⁷ a király uralkodása során bizonyította hűségét a *nemzethez*, a kiáltvány szerint ideje, hogy a *Natio Hungarica* is bizonyítsa régi vitézségét. Kisfaludy kulcsszavai a hűség és a vitézség: „Legyetek Vitézek, Magyarok, hogy Nemesek lehessetek! – Legyünk Vitézek Nemesek, hogy megérdemellyük szerencsénket, és Ősseink' érdemét, és hajdani dicsőségét meg ne gyalázzuk!”³⁸ A szöveg erényképei illeszkednek a Magyar Királyságban, a kora újkortól népszerű háborús ideológiákhoz. A nyugatias *hűség*, valamint a keleties *vitézség* erények találkozása ez egy határhelyzetű országban. Ez a találkozás él majd tovább a századvégi ludovikás hagyományban, amelyet Széchenyi 1841-ben úgy fogalmaz meg *Kelet népe* című írásában, hogy a magyar lélekben a keletről hozott *erő* változik *bajnoki bátorsággá*.³⁹ Így örökítődik tovább Zrínyi virtueszméje, amely már nem a lovagkori természetes bátorság, hanem a mesterséges, drillen alapuló harctéri helytállás jellemvonásait hordozza magában.⁴⁰ Az ideológiai alapra helyezett magyar virtus a 18. század végére már nem különíthető el a hazafias töltetű hűségtől a Szent Korona irányába.⁴¹ Kisfaludy 1809-ben is védőbástya szerepben tüntette fel a *Natio Hungarica* tagjait, akik az inszurrekcióval nemcsak a Szent Korona országainak teljes politikai testét védelmezték, hanem lehetőséget kaptak az ősi alkotmányokat ledöntő

³³ MNM Ungarische Insurrection 1793–1815. VI.4./1809.13/11.

³⁴ NAGY 2022: 125

³⁵ NAGY 2022: 212.

³⁶ BODA 2019: 8.

³⁷ „A fejedelmek hatalma az alattvalók szíve.” II. Lipót jelmondata tudatosan kerül bele Kisfaludy szövegébe I. Ferenc „Lege et Fide” („Törvénnyel és hűséggel.”) jelmondata helyett. A Habsburgok történelmi erkölcsiségét és koherens hűségét a *Natio Hungarica* iránt szimbolizálja az abszolutista II. József halálát követő királyok jelmondatainak kiemelése (vö. NAGY 2022: 274.).

³⁸ NAGY 2022: 218.

³⁹ BODA 2023a: 290.

⁴⁰ BODA 2023b: 93.

⁴¹ BODA 2021: 77.

Napóleonnak is megálljt parancsolni.⁴² A kötelességként teljesített katonai szolgálat mellett pedig minden vállalt *subsídium* alátámasztotta a rendek katonai szolgálataikért elvárt kiváltságait. A hűség az uralkodó és a Szent Korona felé, valamint a vitéz helytállás az inszurrekcióban tehát jól felfogott *nemzeti* érdekként jelenik meg, amelyet Kisfaludy ügyes líraisággal és nem kevés jogtudományi utalással keverve, kimérten egyensúlyoztat a történelmi Magyar Királyság rendi dualista hagyományai és a nádori reformcélok között. A kiáltvány egésze, valamint a vele párhuzamosan alkalmazott propagandaelemek hatása pszichológiai értelemben is ösztönzőként hatott: a rendi társadalom ősinek vallott erényei egyszerre jelenítik meg a magyartudat civil és katonai életben is egyaránt fontos tényezőjét, amelyek a hőssé és nemessé válás útját jelölték ki az inszurrekciós szerepvállalásban.⁴³ A hőskultusz és a hőssé válás társadalmi igénye az ókortól fogva rendező ereje a civilizációnak. Míg a haza szolgálatáért tett katonai áldozatvállalás csak a saját tulajdonnal rendelkező osztályokat érintette – akik saját gazdasági erejükhöz mérten amúgy is képviseltették magukat a politikai életben –, addig a hőssé válás lehetősége a harctéren nyitva állt az alsóbb társadalmi osztályok számára is. Ezen osztályok viszont ettől a katonai helytállástól remélhették társadalmi előbbre jutásukat. A hőskultusz példái élénken élnek a keresztény kultúrkörben, így újra és újra kitermelik azokat a lehetőségeket, amelyek révén az egyén társadalmi megbecsültségét várja. Az 1809. évi ötödik koalíciós háború tehát a Magyar Királyság fogalmai szerint annyira feleltethető meg a népi vagy nemzeti háború feltételeinek, amennyire a *Natio Hungarica* társadalmi rétegződése lefedte a Szent Korona országaiban élő lakosságot. A rendi dualizmus fogalmi keretével dolgozó *Natio Hungarica* nemzetteste megmozdult, hogy eleget tegyen saját ideológiai elvárásainak. A Magyar Királyság nemzettestének mobilizációja az 1809. évi generális inszurrekció során korábban nem látott eredményt hozott. A vármegyék nemessége sorra tette felajánlásait, vállalt kötelezettségük fölött is. Az 1809. évi mobilizáció sikere nem kis részben annak az ideológiai együttesnek köszönhető, amelyet a nádor és köre az udvari propaganda segítségével támogatott meg a Szent Korona államainak területén. A régió sajátos történelmi és kulturális adottságaival számolva egyedül a rendi viszonyok ideológiakeretei között mozogva érhetett el a bécsi udvar olyan mobilizálási számarányokat, amelyek megfeleltek a tömeghadseregek korának. Az 1809. évi koalíciós háborút a Magyar Királyság tekintetében – a kor fogalmai szerint – tekinthetjük tehát *nemzeti* háborúnak.

A Magyar Királyság önvédelmi reformja

Ha elfogadjuk a Magyar Királyság helyét a 19. század elejére kialakult többszörösen összetett Habsburg államszerkezetben, akkor könnyen megérthetjük a generális inszurrekció kettős szerepét is az *exercitus hungaricus* – a magyar katona kérdésében.

A bécsi Udvari Haditanács másodvonalbeli területi véderőként, míg a pozsonyi diéta a Magyar Királyság önvédelmi erejeként tekintett az ősi intézményre. Az újkori

⁴² BODA 2023a: 392.

⁴³ PAVLINA–KOMAR 2007: 313.

Magyar Királyság jogrendjében 1715 óta létezik az állandó, reguláris hadsereg fogalma, amely a fentebb taglalt törvénycikk értelmében tulajdonképpen a Habsburg-család bécsi ágon trónra került mindenkori uralkodójának hadserege volt.⁴⁴ Az 1715. évi törvények realitásukat tekintve nem ennyire kategorikusak. A törvény értelmében az uralkodó kezében két, egymástól nem teljesen független haderő maradt a 18. századra: a nemesség személyes felkelése és a bandériumok kiállítása. Ezen felül minden hadsereget érintő kérdés *subsidiumnak* minősült, vagyis önkéntes és egyszeri felajánlásnak a rendek részéről. A Szent Koronával megkoronázott, magyar királyi címet is viselő osztrák uralkodó rendelkezett a joggal, hogy a Szent Korona országainak területén ezredeket állítson fel és meghatározza ezek keretállományát. Az országgyűléseken képviselt *Natio Hungarica* kötelességgel tartozott az állandó hadsereg beszállásolásában és az ellátmányok megteremtésében.⁴⁵ Ezeket a terheket a gyakorlatban, a fentebb leírt módon, a *Natio Hungarica* corpusából kiszorult – tehát politikai képviselettel nem rendelkező – jobbágyság viselte. A Habsburg Birodalom területén kiállított katonák feletti parancsnoklás joga természetesen a mindenkori uralkodót illette meg. Bécs a 18. század végére kialakult nagystratégiaja egy olyan haderőt kívánt fenntartani, amellyel szegregálni tudta egymástól a határain zajló fegyveres konfliktusokat.⁴⁶ A Kaunitz (1711–1794) alatt tökéletesedő fiskális katoná állam-rendszer bizonyos értelemben Johann Philipp Stadion (1763–1824) pályafutása alatt jutott válságpontra, nem kis mértékben a francia forradalmi háborúk hatására. A mobilizálható erők nagyságát az európai mintákkal párhuzamosan növelni kellett, amire a hadsereg reformja mellett a területvédelmi erők modernizálása jelentette a választ. Innen érthető meg Bécs ideológiai nyitása a koronaállamok megbízható, az udvari propaganda által megerősített patrióta társadalmi osztályai felé. Az örökös tartományokban ez a barokk társadalmi konjunktúrának köszönhetően könnyebben ment, hiszen 1781-től ezekben a tartományokban a reguláris hadsereg kiegészítése már összeírás alapján működött. Az erősödő osztrák öntudat lehetővé tette a francia hadkiegészítési modell átvételét.⁴⁷ De miként is egyeztethető össze a *Natio Hungarica* háborús ideológiája és virtusethosza a Bécsből támogatott modernizálással?

A 16. századi várháborúk során kifáradt magyar társadalom fokozatosan ismerte fel és fogadta el a Habsburg haderő szükségességét, párhuzamosan az ország oszmán uralom alóli felszabadulásával. A magyar nemesség képtelen volt birtokait önállóan, a középkori bandériumok rendszerével megvédeni.⁴⁸ A császári haderő megjelenésével az országban, a magyaros jellegű, vitézséget és szabadságot jelképező végvári katonaság szerepét végleg elvesztette. A megváltozott önvédelmi struktúrában egyre nagyobb teret kaptak a szabad királyi városok középkori alapokon szerveződő milíciái. A 17–18. század során az önálló, magyar nyelven vezérelt haderő kérdése újra és újra előtérbe került, mígnem a Rákóczi-szabadságharc bebizonyította, hogy megfelelő szervezeti háttérrel a *Natio Hungarica* még képes ugyan mozgékony hadsereg kiállítására, de a jórészt banderális alapon szerveződő erők nem alkalmasak nyílt mezei

⁴⁴ POÓR 2003: 94.

⁴⁵ POÓR 2003: 167.

⁴⁶ MITCHELL 2020: 50.

⁴⁷ NAGY-L. 2024a: 110.

⁴⁸ KOSÁRY 1990: 36.

ütközetek megvívására.⁴⁹ A Markó Árpád által felvázolt *exercitus hungaricus*, magyar katona képe annak vitézségével és virtusával nem tűnt el, hanem 1715-öt követően beleolvadt a K.K. hadsereg szervezetébe.⁵⁰ A Magyar Királyság önvédelmi kérdésének megoldása az uralkodó és a *Natio Hungarica* közös engedményeinek sorozata, de jórészt a francia forradalmi háborúk által diktált szükségre adott reflexió. Az *exercitus hungaricus* ideológiai kérdés: hagyományos képviselője a 19. század elején már egyértelműen császári-királyi haderő része, amely így törvényesen nem tartozik a Magyar Királyság rendi országgyűlésének jogköre alá. Ezen ezredek keretállománya ráadásul a nemzettesten kívüli jobbágyságából kerül ki. A magyar virtust és az ősi erényeket megtestesítő rendek válasza a nemzettest önvédelmére a generális inszurrekció volt, amelynek intézményi keretei azonban a közfelfogás szerint is elavultak.⁵¹ Ezen a ponton találkozunk a *Natio Hungarica* és bécsi udvar különböző indíttatású, de mégis egy célú érdeke: az inszurrekció intézménye modernizáló reformintézkedésekre szorul.

A generális inszurrekció vizsgálatakor a történettudományban hagyományosan elterjedt két szélsőség tulajdonképpen a reformkor óta tartja magát: vagy a rendek elaggott középkori csökevényét, vagy pedig az egyes hőstettek és vármegyei helytállások példatárát láttatják benne a kutatók. Értéktétel nélkül ma is nehéz szólnunk róla, mutat rá Nagy-L. István, a József nádor évforduló apropóján írt tanulmányában, ahol maga is pozitív jelzőkkel illeti a számadatot, miszerint az 1809. évi mobilizálás meghaladta a nádor és az udvar elvárásait. Nem kis részben József nádor országjárásának köszönhetően a vármegyék a kötelező létszámon felül önkéntes vállalkosokkal támogatták az 1808-as országgyűlési törvények alatt megreformált generális inszurrekciót. Ennek eredménye, hogy az összeírások alapján várt 30 ezer inszurgens helyett 1809-ben 38 ezer ember állt zászlók alá, amelyből 17 ezer ember vállalta a lovas szolgálatot.⁵² A generális inszurrekció intézményének korszerűsítése szorosan összefügg az ideológiai szempontból vizsgált magyar katona helyzetével és az 1715:8. tc. értékelésével. Az 1741-ben meghirdetett felkelés óta változó elemekkel és sarokpontokkal, de az országgyűlés állása szerint „1715-dik esztendő óta a személyes felkelésen túl segedelmet adott az ország, az mind kötelességen felül, különös hívségből adatott”.⁵³ A haza és uralkodó iránti hűség és a harctéren mutatott vitézség magyar virtusethozsán keresztül jutunk el a francia forradalmi háborúkig, ahol az uralkodó 1797-ben, 1800-ban és 1805-ben is meghirdette a generális inszurrekciót. A Magyar Királyság rövid időn belül háromszor is megtapasztalta az intézmény szervezeti nehézségeit, és tapasztalatot szerzett a társadalmának mobilizálásában. A korszak országgyűlési felszólalásain sokat idézett Piringer Mihály (1763–1840) több reformtervvel is előállt 1810-ben kiadott *Bandériumok és a magyar történeti alkotmány* című művében. A 19. század első évtizedére több jelentős törvény is született az *exercitus hungaricus* kettősségének feloldására: az állandó hadsereg tartása mellett folyamatosan jelen volt az igény az egyre tágabban értelmezett generális inszurrekció reformálására. Már Keresztury 1789-ben megjelentetett *Regnicolis nomine Insurrectionalis* című írásában

⁴⁹ MÉSZÁROS 2021: 43.

⁵⁰ MARKÓ 1939.

⁵¹ POÓR 2003: 169.

⁵² NAGY-L. 2024b: 210.

⁵³ POÓR 2003: 163.

is megfogalmazódott egy nem minden gyökér nélküli milícia (*colonus-miles*) ötlete, amelynek szervezeti alapja a vármegye, valamint kulcseleme, hogy tagjai évente két alkalommal hadgyakorlaton gyűlnek össze.⁵⁴ A legnagyobb hatást okvetlenül az 1808. évi országgyűlés törvényei gyakorolták. József nádor reformterveinek köszönhetően a nemesség engedélyezte az összeírást, amely számszerűsíthetővé tette a hadba hívható férfiakat, valamint a generális inszurrekció kötelező elemévé vált a *mustra* (hadi szemle) és az egységes kiképzés is. Ezen intézkedések regularizálhatóvá tették és a napóleoni kori milíciák szintjére emelték a generális inszurrekciót. Napjainkra elfogadott álláspont, hogy 1809 őszére, a felkelés felosztatásának idejére, a generális inszurrekció alakulatai felszerelés és képzettség tekintetében is elérték a bécsi udvar, valamint a nádor által elvárt szintet. A *Landwehr* alakulataihoz hasonlóan alkalmasak voltak arra, hogy az állandó hadsereggel együtt alkalmazzák őket.⁵⁵ 1809-ben megvalósult a Magyar Királyság önvédelmi reformja, amely minden elemében megfelelt a korszakban elvárt társadalmi mobilizálás elveinek:

1. Közös politikai cél: a *Natio Hungarica* egységesen az uralkodó mellé állt a napóleoni önkény ellen. A generális inszurrekció rendelkezett egységes politikai céllal és ideológiai háttérrel, amely merített történelmi hagyományaiból. Az ideológia terjesztésében komoly szerepe volt az udvari propagandának.
2. Békeidőben is működő társadalmi szervezőerő: a békeidőben olyannyira jellegzetes társadalomszervező erő, a vármegye képezte a háborús mozgósítás alapját. A vármegyegyűlés jelölte ki a kiállított alakulatok tisztjeit és látta el egyenruhával vitézeit.⁵⁶
3. Képzett, lehetőleg hivatásos tiszti állomány, amely mozgósítás esetén a mobilizált lakossághoz átvezényelhető: a nádor maga alakította ki táborkarát, amely jórészt a *Natio Hungarica* tapasztalt veteránjaiból állt. A vármegyék által kiállított alakulatok szervezésénél is szempont volt a katonai tapasztalattal bíró tisztek kijelölése.

Összegzés

1792 után a háborús ideológiák kihagyhatatlan eleme a *nemzet és a nép*. Az európai népek a koalíciós háborúk során bővíteni igyekeztek *nemzettestüket*, ezáltal minél szélesebb társadalmi rétegeket bevonva a katonai szolgálat vállalásába. A modellváltást a Habsburg Birodalom sem hagyhatta reflektálatlanul, igaz, nem egy az egyben, hanem saját történelmi hagyományait figyelembe véve kereste saját útját a hadreformokkal összekötött ideológiai paradigmaváltásban. A háborús mobilizálás kulcsa a patriotizmus felébresztése volt a hazához hű társadalmi rétegekben. Az 1806 óta formálódó reformok eredménye nemcsak a hadsereg 1809. évi sikereiben, hanem a kiállított területvédelmi erőkben is mérhető volt. A zsinórmértéknek tekintett francia

⁵⁴ NAGY 2022: 124.

⁵⁵ NAGY-L. 2024a: 115.

⁵⁶ A virtusközpontú ideológia része, hogy a generális inszurrekció szabályzatai regularizált formában örökítették tovább az ősi vitéz kifejezést a *közüvitéz* megnevezésben.

hadkiegészítési és milíciarendszer meghonosítása a Habsburg birodalomszemlélet ideológiai keretei között történt.

A Magyar Királyság sajátos közjogi helyzete és rendi dualista társadalmi struktúrája nehéz helyzet elé állította a területvédelmi reformokat eszközöző József nádort. A történelmi alkotmányosságához ragaszkodó *Natio Hungarica* az országgyűléseken nehezen mozdult az ősi törvényekből adódó ellentmondások feloldásának irányába. Biztos volt azonban hűségük a Szent Korona által megtestesített *Haza* iránt. Így, a mobilizálásukhoz szükséges ideológiai irányt is alapvetően ebben jelölte ki a nádor. A szentkorona-eszmére felépített védőbástya-ideológia élvezi a hűség és vitézség erényeinek kettősségét. Ennek megjelenését Kisfaludy szózata mellett megfigyelhetjük színművekben, falragaszokon és röpiratokban. Nem utolsósorban pedig a korabeli köznemesség és a lassan polgárosodó középosztály által használt legkedvesebb és legtöbbet forgatott irodalmi műfajban, a kisepikában. Ahogy Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) megfogalmazta: „az én énekeimet maguk a felkelők is állandóan énekelték.”⁵⁷

A Magyar Királyság önvédelmének reformja kimozdította álló helyzetéből az *exercitus hungaricus* kérdését is: virtusának ethosza úgy került vissza a rendek által vállalt generális inszurrekció köré, hogy közben nem sérült a K.K. hadrendjébe tagozódott reguláris ezredek vitézképe sem. A magyar katona 1809-re megtalálta helyét a birodalom és a magyar alkotmány védelmében is. Az 1809-ben meghirdetett generális inszurrekcióban megmutatkoztak a reformok eredményei. A Szent Korona államai képesek voltak egy, a kor elvárásainak megfelelő területvédelem kiállítására, amely magában hordozta a magyar virtusethosz örökségét: hűséget a Koronához és vitézséget a harcmezőn.

Felhasznált irodalom

- BENCZE László (2005): *Napóleon bécsi hadjárata 1809*. Budapest: Hadtörténelmi Levéltár.
- BIETAK, Wilhelm (1931): *Das Lebensgefühl des Biedermeiers in der österreichischen Dichtung*. Leipzig: Braumüller.
- BODA Mihály (2019): A háborús igazságosság elméletének egy példája a magyar hadtörténelemben. Az igazságos háború szentkorona-eszmére alapozott elmélete. *Hadtudomány*, 29(4), 3–16. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2019.29.4.3>
- BODA Mihály (2021): *A katonai erények. Hadtörténelmi példákkal szemléltetett katonai etikai elmélet*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2023a): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2023b): *A katonai erények története. Katonai személyiségjegyek Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig*. Budapest: Ludovika.
- BOTOS Máté (2022): A francia forradalom és napóleoni háborúk Magyarország-képe. In BODÓ Márton (szerk.): *Magyarország-kép Franciaországban*. Budapest: Magyarságkutató Intézet, 139–171. Online: <https://doi.org/10.53644/MKI.MKF.2022.139>

⁵⁷ TARI 2012: 248.

- FORGÁCS Balázs (2020): *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Budapest: Zrínyi.
- KENYERES István (2021): A fiskális-katonai állam kezdetei Európában a 16. század első felében. *Századok*, 155(4), 761–782. Online: https://matarka.hu/klikk.php?cikkmutat=3103437&mutat=https://epa.oszk.hu/03300/03328/00046/pdf/EPA03328_szazadok_2021_04_761-782.pdf
- KEREKES Gábor (2010): *Domus Austriae. Osztrák és magyar irodalom Habsburg kontextusban*. Budapest: Szent István Társulat.
- KOSÁRY Domokos (1990): *Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867. Magyarok Európában III*. Miskolci Egyetem.
- LÁZÁR Balázs (2009): *A Magyar Királyi Nemesi felkelés 1809. évi szabályzatai. Korabeli katonai szótárral*. Budapest: Nap.
- MAGRIS, Claudio (1988): *A Habsburg-mítosz az osztrák irodalomban*. Budapest: Európa.
- MARKÓ Árpád (1939): Insurrectio és állandó hadsereg. In DOMANOVSKY Sándor (szerk.): *Magyar művelődéstörténet IV*. Budapest: Révai.
- MATÁNYI Marcell (2024): Insurgens önvédelmi rendszer európai minták nyomán. Pest-Pilis-Solt vármegye mobilizálása 1809-ben. *Hadtudományi Szemle*, 17(3), 71–88. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2024.3.5>
- MÉSZÁROS Kálmán (2021): A Rákóczi-szabadságharc hadseregének irányítási rendszere (1703–1711). In HERMANN Róbert (szerk.): *A magyar hadügyi igazgatás története 1526–1990*. Budapest, Zrínyi.
- NAGY Ágoston (2022): *Kisfaludy Sándor: Hazafiúi szózat a' Magyar Nemességhez (1809) forráskiadása*. Budapest: Reciti.
- NAGY-L. István (2024a): *A francia háborúk, Magyarország és a Habsburg Monarchia (1792–1815)*. Budapest: Ludovika.
- NAGY-L. István (2024b): Az 1809-es magyarországi hadjárat a létszámok tükrében. In ŐZE Sándor (szerk.): *József nádor, az újtó I*. Budapest: Habsburg Történeti Intézet, 199–231.
- MITCHELL, A. Wess (2020): *A Habsburg Birodalom nagystratégiája*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- PAVLINA, Zelimir – KOMAR, Zoran szerk. (2007): *Katonapszichológia*. I. kötet. Budapest: Zrínyi.
- POÓR János (2003): *Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12*. Budapest: Universitas.
- ROMSICS Ignác (2020): *Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Budapest: Helikon.
- SZÜCS Jenő (1983): *Vázlat Európa három történeti régiójáról*. Budapest: Magvető.
- TARI Lujza (2012): A Napóleon elleni nemesi felkelés zenei emlékei. In BANA József – KATONA Csaba (szerk.): *Franciák Magyarországon 1809. II*. Győr–Budapest: Mediawave Konferenciák III.
- TULARD, Jean (1997): *Napóleon*. Budapest: Osiris.
- VADÁSZ Sándor (1989): *Ember és eszmék a francia forradalomban (1789–1799)*. Budapest: Gondolat.

Mátyás Botond Hunor¹

A magyar királyi 1. rohamtüzér osztály törzsütegének tiszti kara

Officers of the Hungarian Royal 1st Assault Artillery Battalion Command Battery

Absztrakt

A rohamtüzérség az első világháború harctéri tapasztalatai alapján született meg. A fiatal csapatnem a második világháború során bizonyította szükségességét a gyalogság harcának támogatása terén. a Magyar Királyi Honvédségben 1942 tavaszán kezdődött el az új csapatnem megszervezése, amelyet korszerű magyar és német gyártmányú rohamtarackokkal szereltek fel. Elsőként jött létre Barankay József százados vezetésével az 1. rohamtüzér osztály. Az osztály 1944 áprilisa és 1945 februárja között vett részt a szovjetek elleni műveletekben, és ezalatt komoly hírnévre tett szert. Jelen munka az osztálytörzs tisztjeinek életútját hivatott bemutatni.

Kulcsszavak: rohamtüzérség, második világháború, hadtörténet, életrajz

Abstract

Assault artillery was born due to World War I battle ground experiences. The young branch proved its necessity during World War II in supporting infantry combat. Organising of the new branch began in the spring of 1942 in the Hungarian Royal Defence Forces, and the troops were equipped with modern Hungarian and German assault guns. The first assault artillery battalion was the first to be established under the command of Captain József Barankay. This battalion participated in fights against the Soviets between April 1944 and February 1945, gaining considerable renown during this period. This article aims to present the life stories of the officers of the battalion.

Keywords: assault artillery, World War II, war history, biography

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: matyas.botond@gmail.com

Bevezetés

„A Rotü szellem szerint mi nem végezhetünk félmunkát. Egész életünk rendkívüli körülmények közt zajlott le, és mi néhányan emberileg elkerültük önmagunk megbecsztelenítését. Az elmúlt évtizedek igazolják, hogy emberségünket fogadjuk el alapigazságnak.”²

Az első világháború tapasztalatai alapján minden európai hatalom katonai gondolkodásában kialakult a vélemény, hogy a tábori tüzérség már nem tudja tökéletesen támogatni a gyalogság rohamát. a fogatolt és vontatott tábori tüzérség a harci helyzet folyamatos változása, az összeköttetés hiányossága és a tűzvezetéshez szükséges idő elégtelensége miatt nem tudott időben, megfelelő tüzet vezetni. Ebből kifolyólag merült fel a kísérőtüzérség kialakításának gondolata, amely közvetlen tűzvezetéssel képes támogatni az előretörő vagy védelemben harcoló csapatokat. Szinte hasonló módon képzeltek el a probléma megoldását a különböző országok haderejének katonai gondolkodói. Az első világháborús somme-i brit páncélos egység korábbi parancsnoka, John F. C. Fuller elképzelése nyomán a britek az 1920-as években hadgyakorlatok során kísérleteztek a kísérőtüzérség rendszeresítésével.³ Az amerikai Liddell Hart a brit *Army Quarterly* folyóiratban írt a hadsereg gépesítéséről mint a modern haderő alapjáról. Ennek egyik legfontosabb állomásaként tekintette a tüzérség gépesítését.⁴ a német Erich von Manstein ezredes 1935-ben levelet írt Ludwig Beck tábornoknak, a német vezérkar akkori főnökének, és javasolta önjáró tüzérség felállítását, amely a harcoktól eltérően nem önálló harcfeladatra vethető be, hanem a gyalogság közvetlen tűztámogatására szolgál.⁵ a szovjet stratégaseni, Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij a „mély hadművelet” elméletének kifejtésekor fontos szerepet szánt az úgynevezett tüzérségi harcoknak, amely páncélozottsága folytán nehezen sebezhető, de motorizáltsága miatt lépést tud tartani a támadó csapatokkal, és tűzerejével támogatja azok harcát.⁶ Szintén ebbe a csoportba tartozik az a Billnitzer Ernő, aki 1943-tól a magyar rohamtüzér alakulatok főparancsnoka lett.⁷

A mobilizált tüzérség,⁸ vagy ahogy később elnevezték, a rohamtüzérség rendeltetése a gyalogság rohamának hathatós és folyamatos tűztámogatása, a kísérőtüzérség feladat körének betöltése volt. a tábori tüzérségi felügyelő által a rohamtüzérség felállítása kapcsán a *tábori tüzérség „Emlékeztető” című löiskolai segédlet* kiegészítésére kiadott anyagban a rohamtüzérség a folyó háború tapasztalatai alapján szervezett új, alkalmi tüzér csapatnem. Mivel a támadás sikerének titka még roham alatt sem a lökő erő, hanem a körülményekhez alkalmazkodni tudó, rugalmas, mozgékony, pontos és hatalmas tűzerő,

² Garád Róbert hadnagy levele Wácsek Fedor főhadnagynak, lásd Hadtörténelmi Levéltár (HL) Rohamtüzér gyűjtemény, 1. rohamtüzér osztály 3. üteg anyaga.

³ FULLER 1923: 160–167.

⁴ HART 1924: 41.

⁵ Erich Manstein 1936. június 8-án keltezett levele Ludwig Beck tábornoknak, a német vezérkar akkori főnökének, lásd ANDERSON 2016: 11–16.

⁶ ÖLVEDI 1969: 22.

⁷ BILLNITZER 1934; BILLNITZER 1938; BUSZEK [é. n.]: 2.

⁸ Az 1920-as évek katonai terminológiájában használt kifejezés. Később, a 30-as években a mobilizált tüzérségen fogatolt vagy emberi erővel mozgatott tüzérségi eszközt, a mechanizált tüzérségen robbanómotor által hajtott, önjáró tüzérséget értettek.

amelyet általában a nehéz gyalogsági tűzfegyverek fejtenek ki, a tábori tűzértség tüze nem elégséges. a tábori tűzértség és a gyalogsági nehézfegyverek tüztét felfokozza a döntő helyen bevetett rohamtűzértség.⁹

A kassai VIII. hadtest parancsnoksága javaslatot dolgozott ki 1941. február 25-én, hogy a Wehrmacht által alkalmazott mintára lánctalpas harckocsialvázra épített löveget kellene rendszeresíteni a gyalogság harcának támogatására.¹⁰

Ezt követően a Honvédelmi Minisztérium 3/b. osztálya vetette fel a gondolatot 1942 júliusában, hogy a honvédséget önjáró tűzérséggel kellene felszerelni, amely tudja követni akár a harckocsik lendületes támadását is, valamint tervezetten 105 milliméteres lövegével hatékony tűztámogatást is tud biztosítani.¹¹ Ezzel kezdődött meg a magyar rohamtűzérség felállításának története.

A szervezéssel és kiképzéssel Barankay József századost bízta meg a Honvéd Vezérkar főnöke. Munkájának köszönhetően 1943. augusztus 1-jén megalakult a magyar királyi 1. rohamtűzér osztály. Ez az osztály lett a minta a később felállított rohamtűzér osztályok számára.

A rohamtűzér osztály négy ütegből állt, három rohamütegből és a törzsütegből. a törzsüteghez tartozott a parancsnokság, a felderítőtiszt, összekötőtiszt, gazdasági hivatal, egészségügyi raj, rádiós szakasz, árkászszakasz, ütközetvonat és egy műhelyszakasz.¹² a rohamütegek egyenként három rohamszakaszból, műhelyszakaszból és szállító szakaszból álltak. a műhelyek a járművek, a híradó- és fegyverzeti anyag kis- és középjavítását látták el. a szállító szakaszok feladata nehéz vontatóikkal és mélyrakodóikkal a menetképtelen rohamlövegek vontatása volt.¹³

Osztályparancsnokok

Vitéz barankai Barankay József százados (beceneve: Döce)

1. ábra: Barankay József Magyar Tiszti Arany Vitézségi érme
Forrás: Hadtörténeti Múzeum

⁹ M. kir. honvéd tábori tűzérségi felügyelő 722.szám/eln.-1943. Melléklet. a rohamtűzérség. 1.

¹⁰ BONHARDT 2015: 3.

¹¹ M. kir. honvéd vezérkar főnöke 3825.eln.1.vkf-1942. I. HL Rohamtűzér gyűjtemény.

¹² FABINYI [é. n.]: 123.

¹³ M. kir. honvéd tábori tűzérségi felügyelő 722.szám/eln.-1943. Melléklet. a rohamtűzérség. 7.

1909. október 2-án született Újvidéken barankai Demjanovits József néven. Budapesten érettségizett 1928-ban, majd a 2. honvéd tűzérosztálynál végzett karpaszományos tanfolyamot. a Ludovika Akadémián végzett tábori tűzérként, 1932-ben avatták hadnaggyá, majd a nyíregyházi 2. lovas tűzérosztály ütegparancsnoka lett. 1936. május 1-jétől főhadnagy, 1937-től a Ludovika Akadémia osztálytisztje és tűzér oktatója. 1941. május 1-jén léptették elő századossá. 1942-ben az 5. honvéd gépkocsizó tűzérosztály segédtisztjeként került ki műveleti területre, a doni hídfőcsatákban már osztályának parancsnoka.

„1942 őszén a megbetegedett oszt. pk. helyére nevezték ki. Ekkor a suscsei [helyesen: scsucsei – a szerző] hídfő visszafoglalásánál az elakadt gyalogos támadásnak az élére állt. Közben az első vonalban bal felső karján súlyosan megsebesült. Helyén maradt, de a nagy vérvesztés miatt elájult.”¹⁴

Bátorságáért kiérdemelte a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét hadiszalagon a kardokkal. Sebesülése miatt hazaszállították, majd felépülését követően – a harctéren bizonyított bátorsága és a kockázatos helyzetekben mutatott teljesítménye okán – rábízta a rohamtűzéség megszervezését. Az 1943. augusztus 1-jén felállított magyar királyi 1. rohamtűzér osztály parancsnoka lett.

„Az összetartozás és egymást cserben nem hagyásának szelleme ezekben a névtelen hónapokban született meg. a legénység azt látta, hogy este az osztályparancsnok úr, Barankay szds, az ütegparancsnokok, a tisztek éppen olyan olajosak, piszkosak és holt fáradtan zuhannak az ágyba, mint ők! Ragaszkodásukat és szeretetüket a bajtársias, közvetlen, szigorú, de mindig igazságos bánásmód alakította ki. Nehéz iskolán mentek keresztül az újoncok, az bizonyos, de azt tapasztalták, hogy mindig jól járt az, aki becsülettel, egyenesen, kötelességteljesítő bátorsággal viselkedett.”¹⁵

Az 1. magyar királyi rohamtűzér osztály parancsnokaként vonult el osztályával a harctérre. 1944. május 20-án megsebesült, és a sztaniszlai kórházba került. 1944. július 13-án Ottynia térségében tűzéségi figyelőjében bombatalálat következtében hősi halált halt. a halálát megelőző napokban tanúsított bátor és hősi parancsnoki magatartása miatt ötödikként kapta meg a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érmét.¹⁶

A *Honvédségi Közlöny* 1944. augusztus 16-i számában az alábbi szöveggel jelent meg az elismerés:

„A Kormányzó Úr Ő Főméltósága Budapesten, 1944. évi augusztus hó 3. napján kelt legfelsőbb elhatározásával, a Szovjet elleni hadműveletek alkalmából, adományozni méltóztatott:
a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érmét:

¹⁴ BUSZEK [é. n.]: 11.1.

¹⁵ BUSZEK [é. n.]: 11.1.

¹⁶ ILLÉSFALVI–KOVÁCS–MARUZZS 2011: 53–59; RADA 2001: 563–564. Lásd: <https://hadisir.militaria.hu/hadisir-nyilvantarto>, Barankay József vesztéségi kartonja.

a hősi halált halt vitéz Barankay József századosnak, mint a m. kir. honvédség 5-ik tagjának, az 1944. évi július hó 7-10-i Peczenicyn-i elhárító harc során az ellenség előtt tanúsított kimagaslóan vitéz és önfeláldozó magatartása elismeréséül, amikor is mint rohamtüzérosztály parancsnok, a saját és az ellenséges arcvonal között elakadt és igen erős ellenséges aknavető- és géppisztolytűz alatt tartott egyik rohamlővegét, pár önként jelentkező tisztjével és emberével VII. 9-10-én, megismételt vállalkozás keretében kimentette s így a már elveszettnek hitt értékes rohamlőveg rövidesen újra bevezethető lett. Rettenthetetlen bátorsággal végrehajtott vállalkozásával példát adott minden magyar tüzérnek, hogy a lővegét esküjéhez híven, élete és vére kockáztatásával se hagyja az ellenség kezére jutni.”¹⁷

A rendkívül magas kitüntetést a Billnitzer Ernő vezérőrnagy által vezetett küldöttség adta át Bácsalmáson, a hősi halottak emlékművénél Barankay százados édesanyjának.

„Sokoldalú tehetség volt. Gyors felfogásával fél szavakból is értett, színesen és érthetően adott elő. Soha senkit nem sértett, vagy bántott meg, de magáról gyakran cinikusan beszélt. Magánéletéről soha nem beszélt, csak halála után értesültünk arról, hogy özvegy édesanyját támogatta. Nem cigarettázott, nem ivott, káros szenvedélye nem volt. Szerényen élt, szolidan öltözködött, csak a hivatásának élt. Szolgálaton kívül vidám, kedves jó barát volt. A fiatal tüzértisztek példaképüknek tekintették, szinte rajongtak érte. Így a legkiválóbb tiszteket tudta kiválogatni rohamtüzérséghez.”¹⁸

Az 1. rohamtüzér osztály személyi állományának kérésére az osztály 1944. december 4-től felvette egykori parancsnoka nevét, mint magyar királyi 1. Barankay József rohamtüzér osztály.¹⁹

Doóry (Hartmann) Nándor őrnagy

1906. május 14-én született Pécsarányoson. Kaposváron szerzett gimnáziumi érettségit. 1925-ben felvételt nyert a Ludovika Akadémiára. 1929-ben avatták hadnaggyá a tábortüzérséghez, és Tolnára került beosztásba a 4. tábortüzérosztályhoz. 1931-ben tüzértiszti lovaglótanfolyamot végzett Sopronban, 1932-ben pedig tüzérmérő tanfolyamot Hajmáskéren. 1936. június 10-én feleségül vette Doóry Andreát, majd 1937. március 26-án felvette felesége vezetéknévét. 1937. április 25-én vitézzé avatták. 1939. február 1-jén áthelyezték a Budapesten állomásozó 3. tábortüzérosztályhoz ütegparancsnoknak. 1941-ben született meg Andrea nevű kislánya. 1941. október 1-jén az 1. gépvontatású közepes tarackos üteg állományába került elsőtiszként. 1943-ban hathetes német tábortüzér átképzésen vett részt, ahol találkozott Barankay századosal, és jelentkezett a rohamtüzérséghez. 1943. december 13-án helyezték a rohamtüzér kiképző kerethez, majd a második rohamtüzér tisztí tanfolyamot követően a szigetvári 10. rohamtüzér osztályhoz kapott osztályparancsnoki beosztást. 1944. július 1-jén előléptették

¹⁷ Rendelet száma: 61.001/eln. 8/e. – 1944. évi augusztus hó 12-én I. HL Rohamtüzér gyűjtemény.

¹⁸ CSANÁDY [é. n.]: 1/1. 1.

¹⁹ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár (HM HIM KI) Barankay József személyi anyaga.

őrnaggyá. Barankay százados hősi halálát követően kinevezték az 1. rohamtűzér osztály parancsnokának. Az osztályt ideiglenesen vezető Guthy Béla főhadnagytól 1944. július 21-én átvette a parancsnokságot, azonban kellő tapasztalat és tájékozottság hiányában a visszavonulás során visszaadta azt Guthy főhadnagynak. Guthy Béla július 26-i súlyos sebesülését követően újra ő lett az osztály parancsnoka, viszont a kaotikus viszonyok és a 3. üteg elszakadása miatt idegösszeomlást kapott.

„Dolinára érkezve egy vezérkari századosnál jelentkeztem. [...] Dóry [sic!] őrgy. úr nem tudom innen hováűnt [sic!]. Pár nappal később mikor találkoztunk Felsőveresmarton, akkor jöttem rá, hogy mikor találkoztunk a folyópartján, már teljesen ki volt készülve, mert megkérdezte tőlem, hogy Roznatov után hová tűntem [sic!]? Mögöttem űlt a lövegben a rádiós helyén.”²⁰

Ekkor Sándor Dénes főhadnagy vette át az osztály vezetését, Doóry őrnagyot pedig a hátországba szállították. 1944. október 30-án átvette tőle az osztályparancsnokságot Wácsek Fedor főhadnagy, Doóry őrnagy pedig a Rohamtűzér Kiképző Tábor parancsnokhelyettese lett, Billnitzer vezérőrnagy távollétében ő vezette a kiképzőtábort. 1944. december 19-én parancs szerint a tábor állományával Németországba vonult vissza. 1945. május 6-án esett amerikai hadifogságba, ahonnan 1946. május 27-én térhetett haza.

1946. október 25-én B-listázták és létszám felettiként elbocsátották a hivatásos szolgálatból. Beiratkozott a Műegyetemre, ahol rádió- és elektroműszerész diplomát szerzett, és Budapesten dolgozott elektroműszerészként. 1952-ben kitlepítettként lefokozták honvéddé.

Kitűntetései:

Felvidéki Emlékérem

Erdélyi Emlékérem

Koronás Bronzérem, hadiszalagon a kardokkal

Kormányzói Dicsérő Elismerést, hadiszalagon a kardokkal²¹

Dunaszentgyörgyi Wácsek Fedor (később: Csanády György) főhadnagy

1919. február 26-án született Budapesten. Nagy múltú katonacsaládból származott, dédapái a '48-as szabadságharcban harcoltak, nagyapái tábornokok voltak az első világháborúban, apja pedig Wácsek Ferenc huszár alezredes volt, Szentes városparancsnoka. a községi, majd a pécsi katonai reáliskolákban tanult, és reálgimnáziumi érettségi vizsgát tett. 1936-ban felvételt nyert a Ludovika Akadémiára. Csapatszolgálatát Győrben teljesítette a 2. tábori tűzérosztálýnál. 1939. augusztus 20-án avatták hadnaggyá tábori tűzérként, és a szegedi 14. tábori tűzérosztálýnál kapta meg első tisztí beosztását. 1942. április 1-jén előléptették főhadnaggyá, és áthelyezték a munkácsi 24. tábori tűzérosztálýhoz segédíztí beosztásba. 1942. május 6-ától üteáparancsnokként harcolt a doni harcokban. 1943 februárjában Németországba vezényelték tűzértanfolyamra, majd hazaérkezése után jelentkezett a megalkuló rohamtűzésérseáhez, és részt vett annak megszervezésében. a felállított 1. rohamtűzér osztály 3. üteáének parancsnoka lett. 1944. április 15-én az osztályt a keleti arcvonalra

²⁰ Patay Gyula emlékirata I. HL Rohamtűzér gyűjtemény.

²¹ HM HIM KI Doóry Nándor személyi anyaga.

vezényelték. A hadműveleti területre kiérkezett üteg 1944. április 25-én esett át a tűzkeresztségen. Wácsek főhadnagy a támadásra kijelölt terület bejárása közben aknaszilánktól a combján megsérült. a magyar védőállások ellen meginduló szovjet harckocsik közül ezen a napon kettőt kilőttek, a többi visszavonult. 1944. április 28-án Nadvorna térségében kellett egy készülő szovjet támadást elhárítani. a ködben felbukkanó harckocsikról nem tudták eldönteni, hogy szovjet vagy német páncélosok-e, így az ütegarancsnok a rohamlövégéből kiemelkedve igyekezett megállapítani, amikor fejlődéstől súlyosan megsebesült.

„A következő pillanatban, egy a közelben fekvő maradt nehézpuskából egy találat ért. a lövedék a jobb halántékom fölött széttörve a bukósisakomat a fejemet érte. a meleg vér ömlését éreztem az arcomon, visszazuhanám a rohamlövégébe. Tudatküszöbömet átlépte, hogy súlyosan megsebesültem. Irány hátra!”²²

Wácsek főhadnagyot repülőn szállították Budapestre, felépülését követően, 1944. szeptemberétől az 1. rohamtüzér osztály pótkeretének parancsnoka, majd október 28-án átvette az 1. rohamtüzér osztály parancsnoki beosztását. 1944. november 20-án Maglód térségében szemrevételezés közben aknataálat érte motorkerékpárját, súlyosan megsebesült. a budapesti 1. számú sebészeti klinikán jobb lábát amputálták, majd december 11-én a soproni 205. számú katonai kórházba szállították. 1945. január 1-jén a 108. számú kórházvonattal Németországba szállították, és a sonneburgi katonai kórházban esett brit hadifogságba 1945. április 11-én. 1946. december 18-án szabadult a hadifogságból, és 1947. januárjában tért haza. 1947. május 16-án lezajlott tárgyaláson elítélték mint az 1. rohamtüzér osztály egykori parancsnokát, mivel az elit alakulatnak számító osztály a vád szerint a nyilas uralom fenntartását segítette. 1947. december 9-én nevét Csanád Györgyre változtatta. Felvételt nyert a Közgazdasági Egyetemre, de innen 1950-ben eltanácsolták tisztí múltja miatt. 1948. január 1-jén hősi halált halt rohamtüzértsízt bajtársának, Kőszeghy Barnabás főhadnagynak özvegyét vette feleségül, Illgen Kornélia Veronika Etelka Emma Irén Máriát, akivel öt gyermekük született. Üzemmérnökként helyezkedett el a Kohó- és Gépipari Tervező Irodánál, majd a Budapesti Mezőgazdasági Gépgyárban. Ő szervezte meg a Rohamtüzérek Bajtársi Körét. a honvédelmi miniszter 366/1993. számú parancsa alapján rehabilitálták és előléptették őrnaggyá. Németországban hunyt el 1994. március 27-én.²³

„Wacsek Fedor /Csanád György/ fhdgy. volt a vicccsináló. a tisztíetkezdeben – az ezredes úr és Barankay szds. úr távoztával – kezdődött a vigalom. Kicsi a rakás, derékszíjak elcsereélése, sapkák összekötözése stb. mind az ő ötlete volt.”²⁴

Kitüntetései:

Kormányzóí Dicsérő Elismerés, hadiszalagon a kardokkal
Magyar Érdemrend Tisztikeresztje, hadiszalagon a kardokkal
Magyar Érdemrend Lovagkeresztje, hadiszalagon a kardokkal
I. osztályú Tűzkereszt²⁵

²² CSANÁDY [é. n.]: 1/1. 1.

²³ Billnitzer 2017: 191; HL V. fondőcsoport Wácsek Fedor személyí lapja.

²⁴ Molnár József emlékirata I. HL Rohamtüzér gyűjtemény.

²⁵ HM HIM KI Csanád György személyí anyaga.

Sándor (Skala) Dénes főhadnagy (beceneve: Dini)

2. ábra: Sándor Dénes főhadnagy

Forrás: HM Központi Irattár, Sándor Dénes személyi anyaggyűjtője

1914. december 7-én született Trencsénben. 1933-ban tett reál gimnáziumi érettségét, majd felvették a Kereskedelmi Akadémiára, ahol kereskedelmi oklevelet szerzett. 1936-ban felvételt nyert a Ludovika Akadémiára, ahol 1939. augusztus 20-án avatták hadnaggyá. a győri 5. tábori tüzérosztályhoz került alantos tisztként. 1939 novemberében a győri 2. utászszázlőaljnál végzett gáztishti tanfolyamot. 1940. januártól márciusig a budapesti 1. híradó ezrednél végzett csapat híradótishti tanfolyamot. 1941-től 1943. szeptember 30-ig az 5. tábori tüzérosztálynál volt segédtsízt. 1942. november 1-jén előléptették főhadnaggyá.

1943. október 1-jén áthelyezték az 1. rohamtüzér osztály állományába. 1944. április 12-ig a pótkeret parancsnoka, majd az osztály mozgósításakor az 1. üteg parancsnoka lett. Mivel ütegének rohamlővegekkel való ellátása nem fejeződött be, Barankay százados parancsára ütegevel a teljes feltöltésig Hajmáskéren maradt. 1944 májusában a hajmáskéri gyakorlótéren nagyszabású bemutatót rendeztek a rohamtüzérség harctéri alkalmazásáról, ezen a Sándor főhadnagy vezette 1. üteg vett részt. a bemutatót Horthy Miklós kormányzó és a honvédség vezetése is megtekintette. 1944. június elején állt rendelkezésre az üteg mind a 10 rohamtarackja, és június 16-án érkeztek meg a művelési területre.

„[...] körülbelül éjfél tájban érkezett vissza az üteg kilenc megmaradt lövege, illetve abból csak hat, mert Sándor Dénes lövege aknára futott. Ekkor sérült meg Sándor Dénes a lupejkai erdőben 1944. július 13-án éjfél körül.”²⁶

1944. július végén átvette az osztály parancsnoki beosztását Doóry őrnagy idegösszeomlása miatt.

1944. november 20-án, Wácsek Fedor főhadnagy osztályparancsnok sebesülését követően újra átvette a parancsnoki beosztást, és egészen a fegyverletételig irányította az osztályt.

²⁶ Csengery-Papp Zsigmond hadapród őrmester visszaemlékezése. A. Palásthy gyűjtemény I. HL Rohamtüzér gyűjtemény.

1945. január 30-án szovjet hadifogságba esett. Az uzmányi hadifogolytáborból 1946. március 29-én Voronyezsbe, majd Georgievskbe szállították át. 1947. július 7-én tért haza a hadifogságból. 1947. október 18-án elbocsátották a honvédségtől. 1947–48-ban a Magyar Vagon- és Gépgyárban dolgozott villamos tekerceselőként.

1947. szeptember 7-én házasságot kötött Marton Eleonórával, két gyermekük született, Előd és Nóra. 1949-ben villanyszerelő segédi vizsgát tett, majd Győrben helyezkedett el villanyszerelőként. 1954. április 21-től a budapesti Betonépítő Vállalatnál volt villanyszerelő technikus, majd építésvezető. 1958. március 7-én a honvédelmi miniszter parancsa alapján megfosztották tisztí rendfokozatától és lefokozták honvéddé.

A honvédelmi miniszter 69/1992. számú parancsa alapján rehabilitálta és előléptette őrnaggyá. 2004. április 24-én hunyt el Budapesten.

Kitüntetései:

Felvidéki Emlékérem

Erdélyi Emlékérem

Vezérkarfőnöki Dicsérő Elismerés

I. osztályú Tűzkereszt egy sebesülési pánttal²⁷

Segédtiszt

Vitéz nemes Vértess László főhadnagy

1922. január 11-én született Budapesten, apja vitéz Vértess Károly nyugalmazott százados. a pécsi katonai reáliskolában érettségizett, majd ezt követően jelentkezett a Ludovika Akadémiára, ahol 1942. június 18-án avatták hadnaggyá. a komáromi 6. tábori tűzérosztálynál szolgált, majd 1943. június 3-ig a tábori tűzér központi lőiskolán volt segédtanár és ütegparancsnok. 1943. szeptember 30-ig a hajmáskéri 1. tábori tűzérosztálynál volt üteg alantass tiszt, majd a rohamtűzér tisztí tanfolyam elvégzését követően – 1943. október 1-jétől – az 1. rohamtűzér osztály parancsnokának segédtisztje.²⁸ Részt vett a Kárpátok előterében, Staniszlau térségében vívott harcokban.

„Vitéz Vértess László hdgy, mint az 1. rohamtűzér osztály segédtisztje önként vállalkozott arra és kérte, hogy a már több alkalommal súlyos harcokban részt vett felderítőtisztet leváltva, tekintettel a bizonytalan gyalogsági helyzetre és korlátolt figyelési viszonyokra, mint felderítő tiszt saját gyalogságukkal szárnyának első vonalában támadjon előre. Ezen feladatát igen erős ellenséges gyalogsági, aknavető, tűzérsségi, páncéltörő és Sztálin-orgona tűzben hajtotta végre, értékes célfelderítésével és tűzmegfigyelésével osztályparancsnokának munkáját igen megkönnyítette. Felderítő járőréből felderítő tisztessé hősi halált halt, mindkét rádiósa súlyosan megsebesült.”²⁹

²⁷ HM HIM KI Sándor Dénes személyi anyaga.

²⁸ HL V. fondfőcsoport Vértess László személyi lapja.

²⁹ 307./1.rotü.oszt.pk.44.V.22.számú harctudósítás I. HL Rohamtűzér gyűjtemény.

A Kárpátok vonaláig való visszavonulás során

„[...] feladatomban ez időben az volt, hogy az osztály ellátó részlegeit mozgatva, azokat a harcok előrehaladásának megfelelően irányítsam mindig biztonságos helyre, annyira hátra, hogy ellenséges behatáson kívül legyenek, de a harcoló egységek támogatását is végezni tudják.”³⁰

„Átmentünk Ecserre. Vértessy L. hdgy-al itt találkoztunk, aki lánykérőbe készülve, indulás előtt szerzett egy zsák burgonyát, s virág helyett azt vitte magával.”³¹

1944. november 1-jén előléptették főhadnaggyá. 1944. december 31-től – Kulifay András főhadnagy hősi halálát követően – a 2. üteg parancsnoki teendőit látta el. 1945. január 30-án Budán esett szovjet hadifogságba, ahonnan 1947. szeptember 30-án térhetett haza. 1948. január 2-án feleségül vette Bán Lenkét, és még ebben az évben megszületett László nevű fiuk, majd 1950-ben Leila leányuk. 1948. január 26-án végelbánás alá vonták és elbocsátották a honvédség kötelékéből. Ekkor belépett a Vegyipari Dolgozók Szakszervezetébe, majd 1955-ben a Vas- és Fémipari Dolgozók Szakszervezetébe. Először gépkocsivezetőként, majd könyvelőként dolgozott különböző vállalatoknál. 1951–52-ben mérlegképes könyvelő képesítést szerzett. a forradalmi események alatt aktív szerepet vállalt a munkástanácsban, ezért szerepe miatt 1958-ban megfosztották rendfokozatától és internálták.

Kitüntetései:

Kormányzói Dicsérő Elismerés, hadiszalagon a kardokkal

Vaskereszt II. fokozata

I. osztályú Tűzkereszt³²

Törzsüteg parancsnokok

Becsey Gábor hadnagy (főhadnagy)

1920. augusztus 25-én született Békéscsabán Dr. Becsey Oszkár orvos és Géczy Andrea fiaként. 1939. február 1-jén behívták sorkatonai szolgálatra Budapesten az 1. gépvontatású közepes tarackos üteghez, ahol karpaszományos honvédként gépkocsitisztként szolgált. Tisztes, majd tartalékos tiszt iskolát végzett. Részt vett hadapród őrmesterként az erdélyi bevonulásban. 1940-ben felvételt nyert a Ludovika Akadémiára, ahol 1942. december 6-án avatták tábori tűzér hadnaggyá 1941. november 1-jei ranggal. a kassai 2. gépkocsizó könnyű tűzérosztállyal került beosztásba mint gépjárműanyag-gondozó. 1943-ban került a rohamtűzérséghez, miután találkozott Barankay József századossal Németországban. Az 1. rohamtűzér osztály gépkocsitisztje, majd a harctérre való elvonuláskor a törzsüteg parancsnoka lett. 1944. január 1-jén

³⁰ HM HIM KI Vértessy László személyi anyaga.

³¹ Molnár József emlékirata I. HL Rohamtűzér gyűjtemény.

³² HM HIM KI Vértessy László személyi anyaga.

előléptették főhadnaggyá. 1944. május 20-án Peczenyyczin térségében tüdőcsúcslövést szenvedett, átadták a 25. egészségügyi oszlopnak, és repülőgépen Stryjbe szállították.³³

3. ábra: Becsey Gábor főhadnagy

Forrás: HM Központi Irrattár, Becsey Gábor személyi anyaggyűjtője

„A rohamlövegek az erdő túlsó szegélyét elérve rövidebb időre megálltak, hogy a gyalogságnak időt adjanak az erdő ellenségtől való megtisztítására. Ezen idő alatt az orosz aknavető és tüzérségi tűz is közelebb került úgy, hogy az erdőből kilépve a támadó hullámon erős aknavető, tüzérségi, páncéltörő és Sztálin-orgona tűz feküdt, amelyben a gyalogság a rohamlövegektől vonalban célfelderítést végző Becsey fhdgy. gyalogsági lövedéktől tüdőlövéssel megsebesült, hátraszállítása után követőleg néhány perccel az osztályparancsnok is, aknaszilánktól feje jobb szélén és bal felkarján megsebesült.”³⁴

1945. január 31-én szovjet hadifogságba esett, és a voronyezsi hadifogolytáborban raboskodott, ahonnan 1947. szeptember 21-én tért haza. Hazatérte után a 3. Honvéd Kerületi Igazoló Bizottság igazolta (1056/1947). Ezt követően Békéscsabán dolgozott traktorvezetőként 1948 júliusáig, majd a Budapesti Egyesült Középítkezési Vállalatnál anyagbeszerzőként.

1948-ban megnősült. 1950-ben beiratkozott a Műegyetemre, és 1954-ben mérnöki diplomát szerzett. 1954-től mérnökként helyezkedett el Budapesten a Fővárosi Vízműveknél, végül nyugdíjba vonulásáig a Fővárosi Tanács Közmű Igazgatóságnál dolgozott főmérnökként. Az 1958. március 28-án kelt 0269. számú HM rendelet, mint ludovikás tisztet, honvéddé fokozta le.

Kitüntetései:

Erdélyi Bevonulási Érem

I. osztályú Tüzkereszt egy sebesülési pánttal³⁵

³³ Becsey Gábor főhadnagy sebesülési karterja I. HL Központi Irrattár; HL Rohamtüzér gyűjtemény anyagai.

³⁴ 307./1.rotű.oszt.pk.44.V.22.számú harctudósítás. I. HL Rohamtüzér gyűjtemény.

³⁵ HM HIM KI Becsey Gábor személyi anyaga.

Guthy (Oszwald) Béla főhadnagy (beceneve: Jockó)

4. ábra: Guthy Béla főhadnagy (a képen őrnagy)

Forrás: HM Központi Irattár, Guthy Béla személyi anyaggyűjtője

1916. szeptember 29-én született Ungváron. Apja dr. Oszwald Károly járásbíró volt. A trianoni békediktátum megkötését követően Pestszentlőrincre költöztek, itt végezte az elemi iskolát. 1927-től a kőszegi Hunyadi Mátyás Reáliskolai Nevelőintézetben tanult, 1930-tól pedig a soproni Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézetbe járt, ahol érettségi vizsgát tett 1936-ban. 1933-ban változtatott nevet, és édesanyja után felvette a Guthy vezetéknévét. 1936. október 1-jén vonult be Debrecenbe a 6. tábori tüzérosztályhoz sorkatonai szolgálatra karpaszományosként, 1937. október 1-jén kezdte meg tanulmányait a Ludovika Akadémián. Részt vett a felvidéki bevonulásban. 1939-ben avatták hadnaggyá, majd a 24. tábori tüzérosztályhoz került Ungvárra. 1940. március 1. és 1943. október 1. között a 33. határvadász zászlóalj állományában szolgált Szokolyon, illetve az erdélyi bevonulást követően Besztercén. 1942. április 1-jén előléptették főhadnaggyá. Beiskolázták a Központi Híradó Iskolába híradótiszti tanfolyamra. Itt találkozott egykori ludovikás tanárával, Barankay századossal, akinek javaslatára a rohamtüzér kiképző kerethez került híradótiszti beosztásba. a rohamtüzér-kiképzéseken híradást oktatott. 1943. október 1-jén, az 1. rohamtüzér osztály felállításakor híradótiszt lett, majd 1944. április 1-jétől a törzsüteg ütegparancsnoka. Barankay százados hősi halála után, július 13-án átvette az osztály parancsnokságát, de 1944. július 26-án aknasérülés következtében megsebesült, és kórházba szállították Husztra. Később átszállították Kassára, majd Budapestre. 1944. november 7-től osztályparancsnok-helyettes, majd Wácsek főhadnagy sebesülése után, november 19-től osztályparancsnok három nappal később bekövetkezett sebesüléséig, november 22-ig. Budapestről Sopronba szállították a tisztí kórházba, majd a szovjet csapatok közeledése miatt december 26-án Németországba vitték. 1945. április 12-én amerikai hadifogságba esett a sonnebergi, 204. számú katonai kórházban. Hadifogságát a Bad Salzschlirf-i magyar hadifogolykórházban töltötte. 1946. január 18-án bocsátották haza, kórházvonaton február 5-én ért Budapestre.

Létszámcsökkentés okán 1946. augusztus 31-én elbocsátották a honvédségtől, azonban fellebbezésének a honvédelmi miniszter helyt adott, és 1947. augusztus 19-én megsemmisítette az elbocsátó határozatot. Az 1. kerületparancsnokság segédhivatalában kapott beosztást, közben a Műegyetemen hallgatott mérnöki tanulmányokat. 1949 és 1952 között a Honvédelmi Minisztérium Tüzér Szemléltetés harcászati kiképzési előadója. 1950. május 1-jén léptették elő századossá. 1951. március 2-án feleségül vette Gyopári Annát.

Ezt követően Cegléden ezred törzsfőnökhelyettes, Szabadszálláson ezred tüzérparancsnok, majd törzsfőnök. 1953. november 7-én léptették elő őrnaggyá. 1955. január 27-én egészségügyi okokból (bal felkarja háborús sebesülése folytán bénult) tartalékos állományba helyezték.

Kitüntetései:

Felvidéki Emlékérem

Erdélyi Emlékérem

I. osztályú Tűzkereszt

Köztársasági Elnök Elismerésének Bronz Koszorúja³⁶

Felderítőtiszt

Mányoki István hadnagy

5. ábra: Mányoki István hadnagy

Forrás: HM Központi Irrattár, Mányoki István személyi anyaggyűjtője

Füzespusztán született 1919. november 1-jén, apja Mányoki József gazdatiszt, anyja Moldoványi Jolán háztartásbeli volt. Győrben tanult a bencés gimnáziumban, a gimnáziumi érettségét 1937-ben tette le, majd két félévet hallgatott a Műegyetem gépészmérnöki szakán. Ezt követően a Ludovika Akadémián kezdte meg tanulmányait, ahol 1941. augusztus 20-án avatták hadnaggyá. Első szolgálati helye Budapesten volt a Bercsényi Miklós 2. tábori tüzérosztály 3. ütegénél mint szakaszparancsnok, majd elsőtiszt és ütegparancsnok.

³⁶ HL V. fondfőcsoport Guthy Béla személyi lapja; Guthy Béla életrajza I. HL Rohamtüzér gyűjtemény; HM HIM KI Guthy Béla személyi anyaga.

1943. február 2-ától március 30-ig tűzér bemérőtisztí tanfolyamon vett részt Hajmáskéren. 1943. július 18-án bevonult Hajmáskérre az első rohamtüzér tisztí tanfolyamra. 1943. október 1-jétől a rohamtüzér kiképző keret parancsnoka, 1944. január 1-jén előléptették főhadnaggyá. 1944. március 25-től az 1. rohamtüzér osztály felderítőtisztí lett, ebben a beosztásban vonult el egységével a keleti harctérre. 1944. április 21-én gépkocsija aknára futott, de komoly sérülés nem történt. 1944. júniusában részt vett egy vállalkozásban, amelynek célja egy szovjet vonal előtt sárban elakadt rohamlöveg kimentése volt. a művelet során megsérült, viszont a Zrínyi II-es rohamtarackot sikerült kivontatni. Júliustól az 1. üteg elsőtisztí lett. Ekkor az ütegpáncsnok, Sándor Dénes főhadnagy látta el az osztálypáncsnoki feladatokat, így Mátyási főhadnagy vezette az üteget, majd 1944. október 20-tól ténylegesen átvette az 1. üteg páncsnokságát. November 23-án robbanástól légnymást kapott, majd felépülése után, december 12-én Esztergomtáborba vezényelték a rohamtüzér átképző keret páncsnokának. Közben 1944. december 9-én feleségül vette Csaba Magdolnát. 1944. karácsonyán meglátogatta feleségét a fővárosban, és az ostromgyűrű bezárulásával Budapesten ragadt. Bevonult a megmaradt rohamtüzéregységekhez, és visszavette az 1. üteg páncsnoki beosztását.

1945. januárjában az ő vezetésével alakult meg a Mátyási-csoport, amelynek feladata a kitérés jobb szárnyának a biztosítása lett volna. 1945. február 11-én az 1. rohamtüzér osztály megmaradt állománya átvonult a Műgyetemre, hogy ott várja be a szovjet csapatokat. Ennek során fején és lábán szilánktalálát érte, így ő lett az osztály első és utolsó sebesültje is. 1945. február 12-én édesanyja lakására ment, ahol 23-án szovjet hadifogságba esett. Jászberény, Máramarosziget után a 95., 278/3, 278/7, 278/5, 7278/7. számú hadifogolytáborokban volt. a Szovjetunióból 1947. szeptember 30-án került haza. Hazatérését követően a Műgyetemi Nyomdában dolgozott munkásként.

1949-ben villany- és lánghegesztő tanfolyamot végzett, és a zuglóí Fűtőberendezési Vállalatnál helyezkedett el a bojlerüzemben. 1948–1951 között társadalmi munkában a Magyar Öttusa Szövetség titkára volt. 1951-ben kiemelték műszaki állományba, majd vállalati diszpécser lett. 1953-ban ludovikás múltja miatt visszaminősítették hegesztőnek. 1955. őszén újból beiratkozott a Műgyetem gépészmérnöki szakára. 1956. februárjától a Widenta vállalat szerszámrészlegénél lett művezető, majd 1956. decemberétől üzemvezető.

1958. március 25-én a honvédelmi miniszter parancsa alapján megfosztották rendfokozatától és lefokozták honvéddé.

Később másodszor is megnősült, és feleségül vette Palásty Izabellát. Egy gyermekük született, Ildikó.

A honvédelmi miniszter 113/1992. számú parancsában visszaadta rendfokozatát, és egyben előléptette alezredessé.

2009. január 31-én hunyt el Budapesten.

Kitüntetései:

Magyar Érdemrend Lovagkeresztje, hadiszalagon a kardokkal
Vezérkar Főnöki Dicséret
Tűzérfelügyelői Dicséret
Hadtest Tűzérpáncsnoki Dicséret³⁷

³⁷ HM HIM KI Mátyási István személyi anyaga.

Gazdaságihivatal-főnök

Móricz Ferenc gh. főhadnagy

6. ábra: Móricz Ferenc főhadnagy

Forrás: HM Központi Irattár, Móricz Ferenc személyi anyaggyűjtője

1912. december 4-én született Szombathelyen Móricz István Ignác és Kapitány Irma gyermekeként. Szombathelyen végezte az elemi iskolát, polgári iskolát, majd ugyanott kereskedelmi iskolai érettségit szerzett 1932-ben. Ezután Szombathely városnál állt alkalmazásban szükségmunkásként. 1934. október 4-én vonult be katonai szolgálatra a szombathelyi 5. tábori tüzérosztály II. zászlóaljához. Tartalékos tisztí iskolát végzett, majd 1935. szeptember 27-én leszerelték. Visszatért szülővárosába, és szellemi szükségmunkásként dolgozott. 1938. szeptember 15-én ismét bevonult az 5. tábori tüzérosztályhoz. 1939. szeptember 1-jétől a szombathelyi katonai parancsnokságon szolgált. 1940 májusa és októbere között a 35. tábori tüzérosztálýnál volt beosztásban. 1940. december 7-től hivatásos gazdaszáti tisztí tanfolyamot végzett. 1941. június 1-jétől 1942. szeptember 15-ig a 101. gépkocsizó vegyiharc zászlóaljnál volt a gazdasági hivatal főnöke Piliscsaba táborban. Közben 1941. október 1-jétől 1942. február 15-ig Alsódabasra vezényelték. 1941. november 1-jétől előléptették zászlóssá. 1942. október 1-jén előléptették hadnagygyá 1939. május 1-jei dátummal. 1942. szeptember 15-én áthelyezték Jászberénybe. 1943. szeptember 17-től az 1. rohamtüzér osztály gazdasági hivatalának főnöke volt. 1945 januárjában az 1. rohamtüzér osztály iratanyagát egyes visszaemlékezések szerint az ő vezetésével Budán ásták el. Ezek az anyagok a mai napig nem kerültek elő. 1945. január 30-án szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1947. június 23-án térhetett haza.

Hazatérése után kezdetben alkalmi munkákból élt, majd 1948 decemberétől villanyszerelő tanulónak szerződött. 1949 novemberétől villanyszerelő segédként dolgozott, majd a szombathelyi Villanyszerelő KTSZ-nél helyezkedett el tekerchselőként.

1945. február 14-én vezényelték a 10. rohamtüzér osztály pótosztályához.

„Külön ki kell emelni még az osztály gazdasági hivatalának kifogástalan működését. Dicséret illeti Móricz Ferenc gh. főhadnagyot, aki mindig minden körülmények között biztosította az ellátást. Soha egyetlen pillanatig az osztály semmit nem nélkülözött!”³⁸

1948. szeptember 1-jén nyugállományba helyezték. 1950. december 10-én vette feleségül Mátyai Erzsébetet.

A honvédelmi miniszter 113/1992. számú parancsa alapján rehabilitálták és előléptették századossá. 1995. május 6-án hunyt el Szombathelyen.

Kitüntetései:

Felvidéki Emlékérem

Erdélyi Emlékérem

Délvidéki Emlékérem

Honvédelmi Miniszteri Dicsérő Elismerés

I. osztályú Tűzkereszt³⁹

Osztályorvos főnökök

Dr. Parczer József orvos főhadnagy

Az 1. rohamtüzér osztály orvosfőnöke volt az osztály 1943. augusztus 1-jei megalakulásától. 1944. május 19-én aknaszilánktól a mellkasán megsebesült, de saját kérésére alakulatánál maradt. 1944. november 10-ig, amikor az osztályparancsnok tudtával megszökött.⁴⁰

Dr. Vályi Lajos orvos hadapród őrmester

Budapesten született 1920. január 1-jén. 1941 májusától szeptemberig a 15. honvéd gyalogezred állományában tartalékos tisztí tanfolyamot végzett Esztergom táborban. a tanfolyamot követően tartalékállományba került, visszatért az orvosi egyetemre. A diploma megszerzését követően, 1944. október 1-jén bevonult karpaszományos orvos szakaszvezetőként a XI. helyőrségi kórházba, az Alkotás utcába. November 3-a és 8-a között a 9. rögtönzött gyalogzászlóalj orvosi teendőit látta el Vecsés környékén. a zászlóalj felőrlődését követően, november 10-én az 1. rohamtüzér osztályhoz osztották be, mivel az addigi orvosfőnök, Parczer orvos főhadnagy hivatalosan beteget jelentett, de a valóságban hazaszökött. 1944. november 10-től az osztály megszűnéséig Dr. Vályi orvos hadapród őrmester töltötte be az orvosfőnöki beosztást. Az Ecser környéki harcokban való szerepéért 1944 decemberében Nagy Ezüst Vitézségi Éremmel tüntették ki.

1945. január 30-án szovjet hadifogságba esett. a kiskunfélegyházi hadifogolytáborból a Szovjetunióba szállították. 1948 augusztusában szállították haza, azonban

³⁸ SÁNDOR [é. n.]: 1.

³⁹ HM HIM KI Móricz Ferenc személyi anyaga.

⁴⁰ Dr. Vályi Lajos visszaemlékezése I. HM HIM KI dr. Vályi Lajos személyi anyaga.

Máramarosszigeten visszatartották, és a hadifogolykórházban dolgozott. 1948. október 8-án érkezett Debrecenbe.⁴¹

Híradótisztek

Kocsner Imre zászlós

1919-ben született, anyja neve Klein Eleonóra.

Az osztály megalakulásakor a törzsütegben töltötte be a híradótiszti beosztást. 1944. december 30-án halt hősi halált Budapesten, fellövés következtében.⁴²

Nagy hadapród őrmester

A híradótiszti beosztást töltötte be Kocsner zászlós hősi halálát követően.⁴³ Személyéről további információ nem maradt fenn.

Gépkocsitiszt

Takács Károly főhadnagy

Az 1. rohamtüzér osztály gépkocsi szertisztje volt annak megalakulásától 1945. februári megszűnéséig.⁴⁴ Személyéről további információ nem maradt fenn.

Műhelyszakasz-parancsnok

Kálmán Elemér főhadnagy

1914. február 9-én született Felsőgallán. 1937. december 9-től tüzér szertisztí tisztségviselői tanfolyamot végzett. 1938-ban tartalékos tisztí tanfolyamot végzett, és előléptették karpaszományos tűzmesterré. 1939-től a 12. tábori tüzérosztály, majd a III. tüzér és fegyverjavító műhely állományában szolgált. 1939. áprilisában tűzszerésztanfolyamot végzett. 1940. szeptember 1-jén előléptették hadnaggyá, október 1-jén áthelyezték a 8. tábori tüzérosztályhoz. 1943. július 25-től az 1. rohamtüzér osztály tüzér szertisztíje volt az osztály 1945. februári megszűnéséig. 1943. augusztus 1-jén előléptették főhadnaggyá.

1944. júliusában részt vett abban a vállalkozásban, amelynek célja az 1. üteg két elakadt Zrínyi II-ének a kimentése volt.

⁴¹ HM HIM KI dr. Vályi Lajos személyi anyaga.

⁴² Lásd: <http://hadisir.hu/hadisir-nyilvantarto>, Kocsner Imre veszteségi karterja.

⁴³ Nevén kívül más adat nem áll rendelkezésre.

⁴⁴ Több visszaemlékezésben is szerepel mint gépkocsiszertiszt, de más adat nem áll rendelkezésre l. HL Rohamtüzér gyűjtemény.

„Kálmán Elemér fhdgy. hajnalban az erdőben másodmagával előrekúszik a sérült rolg. magasságáig. Elg-gel [ellenséggel – a szerző] nem találkozott. a sérült rolg. körüli terepet jól meg tudta figyelni és ennek alapján a műszaki tervet elkészíteni. a vállalkozásban résztvevő 3 rolg. a déli órákban foglalta el készenéti helyét. Kálmán fhdgy. részletes eligazítást tartott a vállalkozásban /főleg önként/ résztvevő 3 rolg. pk-ainak és legénységének + kb. 4 fő szerelőnek és a pságom alá tartozó 10-12 fő »gyalogos rohamtüzérnek«. a terv lényege: a felkapcsolás pontossága és gyorsasága, az indulás időpontja: szürkületben, hogy a rolg-hoz érve már sötét legyen. [...] a meglepetés jól sikerült és a rolg-et kimentettük.”⁴⁵

1944. december 20-án távházasságot kötött. Szovjet hadifogságba esett, további sorsa nem ismert.⁴⁶

Lőszertiszt

Gyurkovits György zászlós

Várpalotán született 1917. január 1-jén. Elemi iskoláit Pustavámon végezte, majd Győrben járt gimnáziumba, és Szentgotthárdon érettségizett 1936-ban. Először Budapesten kezdte el az állatorvosi egyetemet, majd 1940-ben Mezőgazdasági Akadémiát végzett Mosonmagyaróváron. 1938-ban, a felvidéki bevonuláskor belépett az akadémiai hallgatókból szervezett lövészszázlójba. 1940. december 2-án hívták be sorkatonai szolgálatra. a tartalékos tisztí iskola első évfolyamát Győrben végezte az 5. tábori tüzérosztálynál 1941. február–május között. a második évet 1942. február–május között teljesítette Hajmáskéren, majd fogatostisztí tanfolyamot végzett. 1943. szeptember 30-ig teljesített hátországi szolgálatot, majd 1944. június 14-én behívták az 1. rohamtüzér osztály pótkeretéhez Hajmáskérre rohamtüzér átképzésre, ekkor már tartalékos zászlósként volt szakaszparancsnoki beosztásban. 1944. szeptember 1-jén leszerelték. Billnitzer vezérőrnagy 1944. október 15-én készenléletet rendelt el a Szálasi-féle puccs miatt, majd az osztály megindult október 17-én Budapestre. Október 23-án Vecsésen szállásolták be a pótkeretről lévő 70 főnyi legénységgel. November 5-én Ecser térségében csatlakoztak az 1. üteghez, majd 12-én az osztály állományába olvasztották a pótkeretet. Az osztály lőszertisztí beosztásával bízta meg Guthy Béla főhadnagy, osztályparancsnok. 1944. december 20-án az ecseri harcok során comblövés érte, de nem ment kórházba. Megkapta a Signum Laudist, mivel Ecsernél gránátvetővel megállított egy szovjet támadást. 1945. január 12-én aknazsilánkoktól sebesült, de ekkor sem ment kórházba.

„1945. I. 30-án 12 órakor 11. ker. Ady u. 1. szám alatti tartózkodási helyünkön orosz hadifogságba estem. Napostisztí voltam. Délben az udvaron ebéd kiadásra készülve bejött egy hólepelbe öltözött járőr és a gyülekező legénységgel együtt fogjul [sic!] ejtett. Engem azonnal továbbvittek.”

⁴⁵ Mátyási István emlékirata I. HL Rohamtüzér gyűjtemény.

⁴⁶ HM HIM KI Kálmán Elemér személyi anyaga.

Gyalogmenetben terelték Kiskunfélegyházáig, a focsáni, az uzmányi, majd a georgievski hadifogolytáborba került, és 1947. június 15-én tért haza. Horváth Gizellát vette feleségül, akitől három gyermeke született, István, Cecília és Csaba. 1947-ben a Kisalföldi Földművelési Tanácsnál helyezkedett el tisztviselőként, majd 1948-tól a Töltéstavai Gépállomáson főmezőgazdász. 1956-ban bevásztották a munkástanácsba, ezért 1957. március 13-án letartóztatták. 1957. szeptember 5-én a Győri Megyei Bíróság egy év letöltendő szabadságvesztésre ítélte, amelyet a Legfelsőbb Bíróság három év próbaidőre változtatott.

A honvédelmi miniszter 1959. november 4-én kelt, 0638/59. számú parancsa alapján lefokozták honvéddé.

Kitüntetései:

Felvidéki Emlékérem

Bronz Vitézségi Érem⁴⁷

Konklúzió

Ahogy a fenti életrajzokból látható, az 1. rohamtüzér osztály törzsütegének tisztjei jól képzett, motivált és elszánt katonák voltak. Gyakran vettek részt maguk is veszélyes vállalkozásokban, és nagy volt körükben a sebesülési valószínűség. Az osztályparancsnok személye az arcvonaltól töltött tíz hónap alatt kilencszer változott.

A vizsgált 16 személy közül ketten hősi halált haltak, egy fő megszökött az alakulattól, egynek ismeretlen a sorsa, és tizenketten hadifogságba estek. A világháborút követően az életben maradt 14 fő közül csak egy személy, Guthy Béla maradhatott a honvédség kötelékében, a többiek létszám felettiként vagy megbízhatatlanként leszerelték, később pedig tisztí rendfokozatuktól is megfosztották őket.

Általában elmondható, hogy a civil életben jól boldogultak a volt rohamtüzér tiszték. A hősi halottakon és az egy főn kívül, aki tisztí maradhatott, heten szereztek polgári egyetemi diplomát, ketten szakmunkások lettek, és négy főről nincsenek adatok.

A rohamtüzér tiszték hozzáállásáról tanúskodik Buszek Lőrinc tartalékos hadnagy emlékirása:

„Nem tudtuk elképzelni, hogy a fejünk felett lóg már a »Damoklész« kardja és hiába minden »ész, erő és akarat«! Fiatalok voltunk, lelkesek és kitűnően felszerelve a legkorszerűbb fegyverekkel, Zrínyikkel, Botondokkal! Azt hittük: vagy elesünk a harcmezőn, akkor úgylis mindegy, vagy becsületesen harcolva megmaradunk; túléljük az átmeneti időket, az esetleges hadifogságot. Utána, mint tisztességes magyar emberek, jól képzett tiszték, tagjai maradunk a Honvédségnek. Előttünk állott az első világháború utáni összeomlás és az azt követő kibontakozás. A »becsülettel élünk és halunk« fogadalmunkat komolyan vettük. Emelt fővel, mosolygó szemmel szerettünk volna egymással találkozni sok-sok év után is. Aki nem csak szavakban, de tetteinkben is magyarok voltunk akkor, amikor lényegesen nehezebb volt a ránk kényszerített harcot vállalni, mint betegét jelenteni,

⁴⁷ HM HIM KI Gyurkovits György személyi anyaga.

civil ruhát húzni! Avagy kétkulacsos kalandor politikusokkal titokban tárgyalni és a kétes kimenetelű jövőnket egyengetni. Mi nem foglalkoztunk vagyongyűjtéssel, senkit nem bántottunk vagy kínoztunk. Az anyagi előnyöket elutasítottuk, reményünk sem volt egy gyors előrejutásra. Mi csak a kötelességünket teljesítettük. Valamilyen megmagyarázhatatlan belső akaratnak engedve hittük azt, hogy a tisztességünknek is lesz jutalma. Ha egy bajtársunkkal találkozunk: nem kell lesütött szemmel az utca másik oldalára átmennünk, felhúzott gallérunk mögé rejtett arccal, köszönés nélkül arrébb állunk. Bennünket könnyű volt kiismerni és kijátszani, mert mi egyenesek és cselekedeteinkben előre kiszámíthatók voltunk és maradtunk! Csak ennyit reméltünk!!⁴⁸

Felhasznált irodalom

- ANDERSON, Thomas (2016): *Sturmartillerie: Spearhead of the Infantry*. London: Osprey.
- BILLNITZER Ernő (1934): A korszerű gyalogsági és lovassági löveg mozgatása. *Magyar Katonai Szemle*, 4(3), 76–80.
- BILLNITZER Ernő (1938): Harckocsi elhárító ágyú – gyalogsági löveg. *Magyar Katonai Szemle*, 8(3), 59–64.
- BILLNITZER Ernő (2017): *Két világháború emlékei*. Budapest: Akadémiai.
- BONHARDT Attila (2015): *Zrínyi II rohamtarack. A Magyar Királyi Honvédség páncélosai*. Budapest: PeKo.
- BUSZEK Lőrinc [é. n.]: *A magyar rohamtüzérség hadrendbe állítása*. Kézirat. 11. l. HL Rohamtüzér Gyűjtemény.
- CSANÁDY György [é. n.]: *A magyar rohamtüzérség története 1943. januártól 1945. február végéig*. (Kézirat.) 1/1. l. HL Rohamtüzér gyűjtemény.
- FABINYI József [é. n.]: *A tüzérség mozgatásának kérdései 1945-ig*. Kézirat.
- FULLER, John Frederick Charles (1923): *The Reformation of War*. London. Online: <https://archive.org/details/reformationofwar00fulluoft>
- HART, Basil Liddell (1924): The Development of the „New Model” Army: Suggestions on a Progressive but Gradual Mechanicalisation. *Army Quarterly*, 9(1), 37–50.
- ILLÉSFALVI Péter – KOVÁCS Vilmos – MARUZS Roland (2011): „Vitézségért”. *A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel kitüntetettek a második világháborúban*. Budapest: HK Hermanos.
- MARUZS Roland (2013): *Középkereszt, tisztikereszt, lovagkereszt. A Magyar Érdemrend hősi halottainak emlékkönyve*. Budapest: Zrínyi.
- Ölvedi Ignác szerk. (1969): *Szemelvények a szovjet katonai teoretikusok és katonai írók műveiből 1917–1940*. Budapest: Zrínyi.
- RADA Tibor (2001): *A Magyar Királyi Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945)*. II. kötet. Budapest: Calgary.
- SÁNDOR Dénes [é. n.]: *A magyar rohamtüzérség. A magyar királyi 1. rohamtüzérosztály története*. Kézirat, 3. l. HL Rohamtüzér gyűjtemény.

⁴⁸ BUSZEK [é. n.].

Levéltári források

Hadtörténelmi Levéltár Rohamtüzér gyűjtemény, 1. rohamtüzér osztály anyaga
Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár személyi
anyaggyűjtők

Pászthory Domokos Balázs¹

A szakcsoportos felkészítés jelene és jövője a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemében

Individual Task Proficiency Training at the Land Forces of the Hungarian Defence Forces

Absztrakt

A Magyar Honvédség kötelékében beszerzett, valamint gyártott 21. századi haditechnikai eszközök a védelmi képesség növekedésének új horizontját nyitották meg a harcoló és harctámogató alegységek előtt. A haderőfejlesztés fókuszában ugyanakkor a katona szerepel, aki ezen haditechnikai képességnövekedés lehető legnagyobb léptékű kiaknázását lehetővé teszi. A tanulmány az egyéni beosztásra történő szakkiképzés első lépcsőfokát: a szakcsoportos felkészítést vizsgálja a szárazföldi erők vonatkozásában; az eddigiekben alkalmazott eljárásrend, egy NATO-partner haderő mintája, valamint a KF41 LYNX gyalogsági harcjármű példája mentén.

Kulcsszavak: szakcsoportos felkészítés, kiképzés, haderőfejlesztés, KF41 LYNX

Abstract

Over the course of the last decade, Hungary has placed great emphasis on the procurement of 21st-century military hardware for its combat and combat support arms. This publication lays the focus on the soldier intended to operate this new military equipment, with the unambiguous intention of posing the question: in what direction is our individual weapon and crew training to evolve in order to ensure success in the multi-domain operations of the future? Have the foundations of the necessary

¹ Részfővezető, MH Kinizsi Pál 30. Páncélozott Gyalogdandár 1. Gránátos Zászlóalj Hadművelleti Részleg.

paradigm shift in individual training already been laid, and what may we learn from the methodology of our partner forces?

Keywords: military training, individual task proficiency, weapon qualification, military modernisation, KF41 LYNX

Bevezetés

A 2020. évi Nemzetbiztonsági Stratégiai,² valamint a 2021. évben megjelent Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája³ egyaránt reagál hazánk regionális biztonsági komplexumának alapvető és ismert változásaira. Ezáltal mindkét irányadó dokumentumban a biztonsági tanulmányok koppenhágai iskolájához⁴ köthető komplex biztonságfelfogás jelenik meg. A hadtudomány művelői számára azonban kiemelt jelentőséggel – a '90-es éveket meghatározó politikai biztonság, valamint a 2000-es éveket domináló gazdasági biztonság primátusát követően – a katonai biztonság újraértékelt státusza tűnik föl. Mindez kiképzési eljárásaink szükségszerű átalakulását feltételezi – a kibővült, összetartományi (multi-domain) követelményrendszer, a 21. századi haditechnikai eszközök és a megújult humánerőforrás-menedzsment mentén.⁵

Tanulmányom tárgyául ezen átalakulás egy kellően szűk keresztmetszetét – a szakcsoportos felkészítést választottam. Ennek elsődleges oka a közvetlen hasznosíthatóság és a releváns tapasztalat – alegységem 2024. évi felkészítésének fókuszában ez a kiképzési forma áll, amelyben két új haditechnikai eszköz: a 120 mm-es M12 aknavető⁶ és a LYNX KF41 gyalogsági harcjármű kezelői beosztásai is szerepeltek. Munkám célja tehát a katonai kiképzés ezen formájának rendszerszintű elhelyezése, a releváns szabályzók áttekintése, egy NATO-haderő példájának komparatív bemutatása, valamint lehetséges, kulcsfontosságú változók azonosítása a szervezeti változás valószínűsíthető irányainak prezentálása érdekében.

A szakcsoportos kiképzés azonosítására a legfrissebb kiadványtervezet definíciót nem fogalmaz meg, hanem a legfontosabb jellemzőivel és példákon keresztül konkretizálja azt:

„szakcsoport szervezeti formában képezzük ki az azonos beosztású, azonos fegyverzetet, harci technikai eszközt kezelő katonákat. [...] A szakcsoport ideiglenes, csak a szakmai foglalkozások idejére létrehozott szervezet. Előnye, hogy a különböző alegységekhez tartozó azonos beosztású katonák szakkiképzése hatékonyabban valósítható meg a szakcsoportokban, mint a szervezetszerű kötelékekben. A kiképzői munka, az anyagi biztosítás is gazdaságosabban szervezhető. A szakcsoportos kiképzés célszerűen alkalmazható a speciális beosztású katonák felkészültségének szinten tartása, továbbfejlesztése céljából is.”⁷

² Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló 1163/2020. (IV. 21.) Kormányhatározat.

³ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról szóló 1393/2021. (VI. 24.) Kormányhatározat, valamint az 1. melléklet az 1393/2021. (VI. 24.) Kormányhatározathoz.

⁴ Az elsődlegesen Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde által fémjelzett megközelítés.

⁵ PORKOLÁB et al. 2021a: 14–16.

⁶ Hirtenberger Defence Systems (HDS).

⁷ A katonai kiképzés módszertani kézikönyve 2021: 140.

A katonai kiképzés módszer- és eszközrendszere – a kiképzési kézikönyv komplexitást hangsúlyozó értelmezése alapján – a módszerek, eljárások, megoldások, formák és eszközök egész rendszerét foglalja magába. Mindazokat az elemeket, amelyeket az oktatáselmélet több változatban, különböző szempontok szerint csoportosítva felsorol.⁸ A tárgyszerűség érdekében, címszavakban feltüntetve ez az alábbi elemeket tartalmazza a szakcsoportos kiképzés során (az alábbi kifejezések pontos tartalmát a szakutasítások rögzítik):⁹

1. táblázat: A szakcsoportos kiképzés módszer- és eszközrendszerének áttekintése

Ismeretközlés metodikai elemei	Gyakorlás metodikai elemei	Kiképzés eszközei	Kiképzési bázisok
Előadás	Eszközkezelés, gyakorlás	Audiovizuális eszközök	Tanterem
Magyarázat	Funkcionális gyakorlás	Oktatási eszközök, segédeszközök	Tanműhely
Ismétlés	Járművezetés	Mozgóképvetítés	Szaktanterem
Irányított önálló feldolgozás	Szakalaki gyakorlás	Programok	Telephely, szín
Ellenőrzés	Csoportos foglalkozás	Gyakorló berendezések, szimulátorok	Gyakorlópálya
	Löelőkészítés	Eredeti harceszköz	Gyakorlótér
	Lövészet		Lőtér

Forrás: A katonai kiképzés módszertani kézikönyve 2021: 17.

A szakcsoportos felkészítés elmélete és gyakorlata a szárazföldi haderőnemnél

A Magyar Honvédség szárazföldi haderőneméhez tartozó alakulatok szakcsoportos kiképzés karakterjegyeinek felrajzolásához szükséges annak jelenkori elméletét és gyakorlatát áttekintenünk. Szerepének és felépítésének elvi irányadói a Magyar Honvédség (nemzeti) doktrínái és kézikönyvei mint hatályos szabályzók:

– *Magyar Honvédség Kiképzési doktrína* I–II. kötet (1. kiadás, 2013);

⁸ A katonai kiképzés módszertani kézikönyve 2021: 16.

⁹ A katonai kiképzés módszertani kézikönyve 2021: 16–27; 93–127.

- Ált-224/197 A Magyar Honvédség gyakorlattervezési kézikönyve (2017);
- Az általános katonai kiképzés kézikönyve.

Ezt bevezetés alatt álló kiadványtervezetek, szakutasítások és módosító intézkedések hivatottak aktualizálni:

- A katonai kiképzés módszertani kézikönyve. Tervezet. A Magyar Honvédség Parancsnoksága Kiképzési Csoportfőnökség Kiadványa, 2021;
- 338/2022 MH PK intézkedése a Magyar Honvédség Egységes Alapkiképzési és Lövész Alapozó Felkészítési Programja – tervezet kiadásáról, 2022;
- 1/2021 KIKCS szakutasítás a kiképzési okmányok alkalmazásáról;
- 49/2021 MH PK intézkedése a béketámogató műveletekben részt vevő erők felkészítésének-kiképzésének tervezésére, szervezésére és végrehajtására;
- 11/2016 HVKFH parancsa a Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína 1. kiadásának felülvizsgálatáról szóló 14/2015 (HK 6.) HVKFH parancs módosításáról.

Ez utóbbiakban jelentős számú új fogalom jelentkezik, azonban teljes körű bevezetésük jelenleg is zajló folyamat. Mindezt az egységek és alegységek éves (dandár) és havi munkatervei (zászlóalj), valamint az alegységek havi kiképzési tervei (század, önálló szakasz) és célirányos felkészítési és levezetési tervei ültetik át a valóságba.

Egyúttal konszenzuális állapot, miszerint a szakcsoportos kiképzés gyakorlati irányadója az áthagyományozott tudás és a helyi infrastruktúrához kötött eljárásrend. Legtöbbünk (csapattisztek és altisztek) tárgykörben megszerzett tudása a korábbi évek tapasztalatán, külföldi tanfolyamokon és az előljáró parancsnokok mintáján nyugszik, amelyet lépésenként magasabb szervezeti szinten tudunk alkalmazni. Ez az állapot nyilvánvalóan kétélű fegyver: szakmai folytonosságot és a felhalmozott tapasztalat átörökítését eredményezi, ugyanakkor bizonyos tekintetben erősíti a változással szembeni ellenálló képességet és a központi kiadványok háttérbe szorulását, egyben elősegíti a helyi, helyőrségi sajátosságokat.

Hagyományosan a szakcsoportos kiképzés szelekciós alapja a beosztás, elsődleges célcsoportja a legénységi állomány, egyúttal végrehajtható század-, zászlóalj- és ezred-, valamint dandárszintű szakcsoportokban. Rendszerint két–négy hét alatt kiviteleződik a rendelkezésre álló idő függvényében, ami egy elméleti-oktatási, egy-két gyakorlati alkalmazási és egy lövészeti hetet tesz lehetővé.

Empirikus tapasztalatom a három (szárazföldi) dandár vonatkozásában a szakcsoportos kiképzés kritériumstátuszának múltbéli hiánya. Névlegesen: a katonák érvényes szakcsoportos kiképzés nélkül is betölthetik beosztásukat, ami a Honvédség személyügyi rendszerének szükségszerű következménye. Másodsorban, a kiképzésről történő hiányzás, a vizsgafeladat vagy éleslövészet sikertelen teljesítése nem vonja magával a beosztásból való áthelyezést. Következésképp a teljes értékű szakcsoportos kiképzést nem abszolváló katona a kötelező kiképzés következő lépcsőfokára léphet. Ez alól immár kivételt képez a KF41 LYNX és a Leopard 2A7HU vezető és irányzó beosztásainak szakkiképzése, ahol már érvényesül annak kritériumstátusza, azaz a kiképzés követelményeit nem teljesítő honvédet beosztásából áthelyezik.

Gyakorlati példán keresztül szemléltetve egy, az elmúlt évtizedben megszokottnak tekinthető géppuskás szakcsoport különböző tárgykörcsoportokból és óraszámokból áll (2. táblázat).

2. táblázat: Géppuskás szakcsoport tárgykörcsoportjai és órászámai*

Tárgykörcsoport	Órászám
Megelőző munka és tűzvédelmi ismeretek	2 óra
Általános lökiképzés	22 óra
Általános harcászat	4 óra
Harcászat	14 óra
Katonai testnevelés	2 óra
Alaki ismeretek	2 óra
Műszaki ismeretek	7 óra
Menetgyakorlat	2 óra

*Megjegyzés: Mindezt a következő egyéni lögyakorlatok teszik teljessé: 1., 3. sz. géppuska-lögyakorlat, Szakalap: 1., 2., 3. sz. lögyakorlat.

Forrás: a szerző szerkesztése

A hangsúly láthatóan a fegyverzettechnikán és löelméleten nyugszik (34%), amelyet kiegészít az egyéni beosztáshoz kötődő harcászat elmélete és gyakorlata (25%), valamint a testi képességek fejlesztése (21%). Rendszerszinten szemlélve tehát a hazai szakcsoportos kiképzést az alábbi sajátosságok formálják:

- az éves ciklikusságú kiképzési időszak elején, elvben megismétlődő formában és tartalommal hajtják végre az új belépők és a beosztásban gyakorlott katonák egységesen;
- a tartalmat a parancsnoki szándék, a rendelkezésre álló idő, mindenekelőtt az alkalomlag kijelölt helyi szakcsoportvezető határozza meg;
- nem fegyverrendszerre, hanem beosztásra épülő szakkiképzés történik, ami nehezíti az uniformizált kiképzési képesség felállítását (például „aknavető irányzó és kezelő szakcsoport” a 60 mm, 82 mm, 120 mm aknavető párhuzamosan rendszerben állása esetén is).

Szakcsoportos felkészítés az Egyesült Államokban

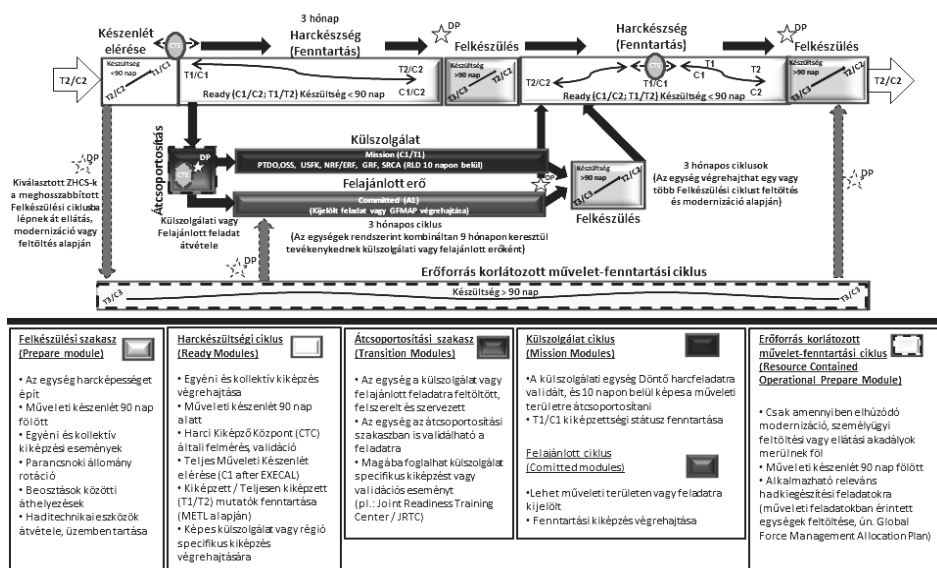
Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderőnemének (US Army) egyéni beosztásra történő szakfelkészítését természetesen nem célszerű a teljes kiképzési rendszer átfogó bemutatása nélkül szemlélni, azonban ezt terjedelmi okokból minimálisra szűkítem. A kérdésben irányadó szabályrendszert az alapelveket lefektető *ADP 7-0 Training*,¹⁰ valamint a tervezést és végrehajtást meghatározó *FM 7-0 Training*¹¹ alkotja. A megelőző

¹⁰ Headquarters, Department of the Army 2019.

¹¹ Headquarters, Department of the Army 2021.

évtizedben bevezetett digitális és egységesített kiképzéstervezési eljárás gyakorlatba történő átültetését a *The Leader's Guide to Unit Training Management (UTM)*¹² című kiadvány volt hivatott segíteni.

A fenti rendszer (UTM) gerince az alegységek (BCT – zászlóalj harccsoport) számára a kiképzési ciklusban (1,5 év) három-öt úgynevezett „feladatcentrikus képesség” (*mission essential task*) kijelölése. Ezt követően a digitális rendszer¹³ listázza, hogy ennek eléréséhez milyen részfeladatokra, melyekhez milyen kiképzési foglalkozásokra, végül pedig mennyi időre van szükség. Mindez egyúttal biztosítéka a kiképzés egyik legfontosabb alapelve érvényesülésének (a normákhoz történő kiképzés a megfelelő doktrína alapján).¹⁴

1. ábra: Rotációs ciklusok az amerikai szárazföldi erők kötelékében

Forrás: Maneuver Captain's Career Course előadás, Zászlóalj parancsnoki (command) fázis 2020. 07. 22. (a szerző fordítása)

A harcoló alegységek, egységek rotációs tervét három hónapos kiképzési (*ready and sustain*) és felajánlott (*committed, mission*) időszakok (modulok), valamint a közéjük beillesztett célfelkészítés alkotják, amelyek együttesen egy másfél éves tervezési ciklust képeznek (lásd 1. ábra). Ezen időszak végén elvben az alegység harcoló tiszti és altiszti állomány kétharmadának új alakulathoz történő áthelyezése valósul meg (más típusú [gépesített, páncélozott szállító harcjármű vagy könnyű-] lövész vagy páncélos alegységhez), amelyet a központi tanfolyamokra történő vezénylés előz meg (beleértve az erre delegált legénységi állományt). Ennek eredményeképp azonban a

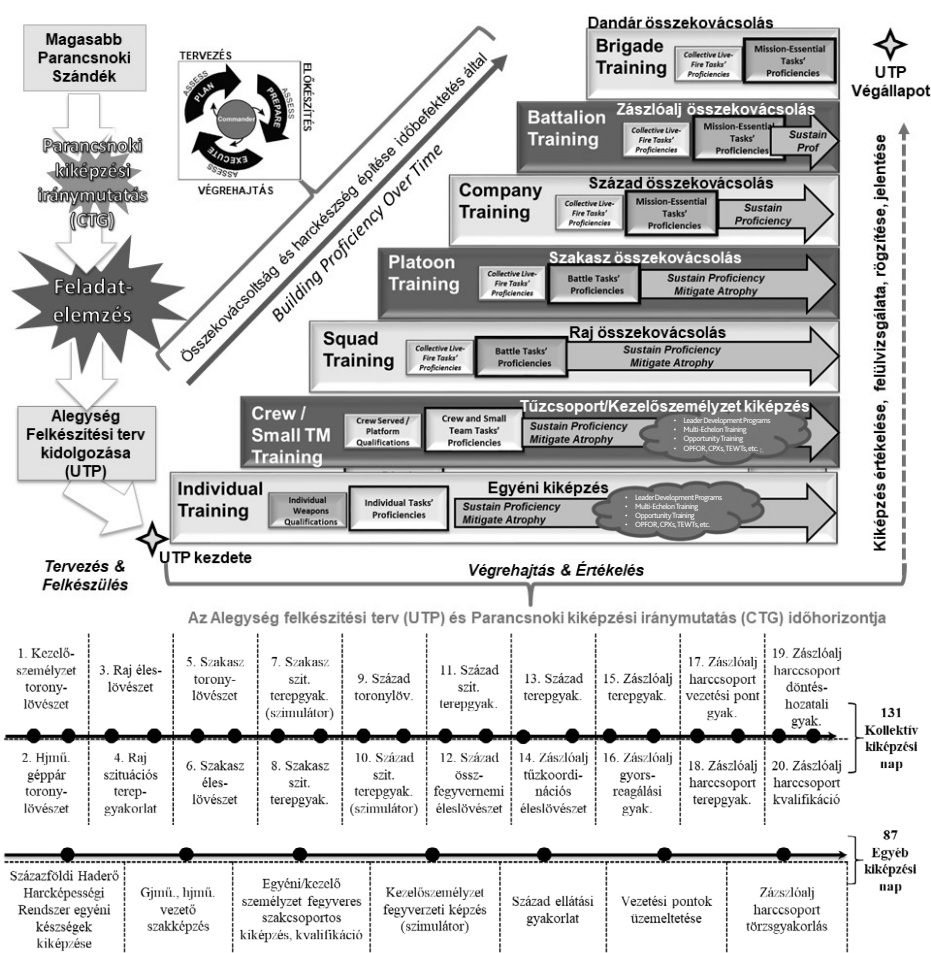
¹² Combined Arms Center – Training (CAC-T) 2013.

¹³ ATMS – Army Training Management System, ATN – Army Training Network, CATS – Combined Arms Training Strategies, DTMS – Digital Training Management System.

¹⁴ Train to standard using appropriate doctrine.

kiképzésre, összekovácsolásra és felajánlott feladatra szánt másfél éves időszakban minimális a személyi fluktuáció. A rendszer további eredménye a vezénylések minimális száma: így a katona nem foglal beosztást, ha közben tanfolyamra vezénylik, az ugyanis áthelyezéssel valósul meg.

Mindezt azért is szükséges felvázolni, mivel a szakcsoportos felkészítés rendeltetését ellátó kiképzések két helyszínen, két formában valósulnak meg. Egyrészt az alegységek kiképzési tervének (*unit training plan – UTP*) első lépcsőfokaként (2. ábra), az egyéni kvalifikációk formájában. Másrészt pedig lokalizált központi tanfolyamok keretében, amelyek gyakran magasabb szintű és specializáltabb tudást nyújtanak, mint ami a beosztás ellátásához alapszükséglet. A központositott tanfolyamok ugyanakkor képesek kiépített szimulációs és kiképzési infrastruktúrát üzemeltetni, ami még egy kontinensnyi méretű ország, az Egyesült Államok számára is megéri a központositott

2. ábra: Az alegység/alegység felkészítési terv lépcsőfokai (*unit training plan – UTP*)

Forrás: Maneuver Captain's Career Course előadás, Zászlóalj parancsnoki (command) fázis 2020. 07. 22. (a szerző fordítása)

helyszín fenntartását és a szükséges szállítások elősegítését. Így ez nem igényel folytonos személyi és anyagmozgást, mint például egy, a Honvédség alakulatainak belül mozgatott altiszti szakmai tanfolyam.

Fontos megjegyezni a szakcsoportos felkészítés szűkebb értelmezésén kívül álló, ugyanakkor a Magyar Honvédség lövész alakulatainak felkészítéséből hiányzó kezelőszemélyzet/tűzcsoport lépcsőfokot, amely a több személy által üzemeltetett fegyverrendszer (közepes géppuska, aknavető, páncéltörő rakétaállvány, harcjármű) összeszokott kezeléséhez vezető kiképzési esemény. Ez a Magyar Honvédségben szükségszerűleg a raj-összekovácsolás során valósul meg.

A központi (szakcsoportos) tanfolyamok személyes tapasztalataim¹⁵ és a megjelölt források alapján két kategóriába sorolhatók: alapismeretek átadó, valamint haladó tanfolyamok.

Előbbiek célja egy teljesen új beosztás, fegyverrendszer központi és doktrinális alapismereteinek elsajátítása. A kezelői szintű ismeretek a későbbi, alakulatnál végrehajtandó szakcsoportos felkészítés alapfeltétele. Ilyen tanfolyamok például a Fort Moore-ban (Georgia) végrehajtott Stryker Leader Course, Stryker Master Driver Course, valamint a Stryker Master Gunner Course tanfolyamok. A 15–38 napos tanfolyamok harcjármű-specifikus előképzettség nélkül elvégezhetők.¹⁶ Haladó, mégis egyéni beosztáspecifikus tanfolyamnak tekinthető a Ranger ezredek állományának kvalifikációja tekintetében a Ranger School, a légi mozgékony alakulatok számára pedig a Jumpmaster¹⁷ és Pathfinder¹⁸ iskolák.

Az alakulatoknál végrehajtott szakcsoportos felkészítés gerincét az egyéni fegyverrel, fegyverrendszerrel végrehajtott többszintű kvalifikációs lövészet nyújtja (*individual weapon qualification*), hasonlóan a hazai rendszerhez. Ezt az egyéni katonai képességek újraképzése (*individual tasks' proficiencies*), vizsgáztatása előzi meg vagy követi: így minden katona a kiképzési ciklus elején legalább megfelelő szinten teljesíti az egyéni tereptanvizsgát, a fizikai állapotfelmérést, valamint a szintidőre elvégzett menetgyakorlatot (12 mérföld/180 perc, minimum 15 kg felszereléssel).

A jelentékeny hasonlóságok mellett mik tehát NATO-partnerünk rendszerének sajátosságai? Mindenekelőtt a hosszabb, mégis koncentráltabb, ugyanakkor (az egyén számára) egymásra épülő kiképzési ciklusok. Ha tehát egy harcoló alegységnél szolgáló (legénységi) katona a másfél évet követően szűkebb fegyvernemén belül marad, nem fogja a következő évben ismételt elölről kezdeni szakcsoportos felkészítését, mindösszesen rövid újraképzést követően a beosztásának megfelelő egyéni kvalifikációt fogja végrehajtani; így kiképzettsége fokozatosan épülhet saját alapzatára. A másfél évet követő személyi mozgás ugyanakkor jó lehetőség magasabb beosztásba helyezésre, vagy haladó (központi) szakcsoportos tanfolyam elvégzésére. Mindez természetesen az egyéni parancsnoki tervezésnek köszönhetően hazánkban is hasonlóképp képes érvényesülni, azonban rendszerszinten nem jelenik meg kiképzéstervezésünkben.

¹⁵ Infantry Basic Officer Leadership Course, Basic Airborne Course, Maneuver Captain's Career Course, Ranger School.

¹⁶ The Maneuver Center of Excellence: Stryker Master Gunner course outline. Armor, 316th CAV, SMG. The Maneuver Center of Excellence: Stryker Leader Course. Armor, 316th CAV, SLC.

¹⁷ A csoportos ejtőernyős kijuttatást szabályozó és irányító szakállomány kiképzése.

¹⁸ Ejtőernyős és helikopteres leszállási zónákat tervező, kijelölő és felderítő tanfolyam.

Időszerű reformok: a LYNX kezelő személyzetének szakcsoportos felkészítése

Széleskörűen megállapított tény szerint a LYNX KF41 gyalogsági harcjármű és a BTR 80AM mind harcászati funkciójában, mind képességeiben és kezelőszerveiben generációsan magasabb kategóriát képvisel. Tanulmányom következő logikai kérdése, hogy a szakcsoportos felkészítés milyen változtatásokkal élhet az új fegyverrendszer esetében, illetve ezek mennyiben felelnek meg a képességnövekedés minél nagyobb léptékű kiaknázásának. A felkészítés módszertani alapja a Rheinmetall gyár által tartott – a LYNX keretszerződésben biztosított – kiképzők kiképzése, majd mentorált szakkiképzése volt, amelyet nagy mértékben formált a LYNX Ideiglenes Kiképző Alegység (MH Kinizsi Pál 30. Páncélozott Gyalogdandár alárendeltségében) tisztjeinek és altisztjeinek szervező munkája.

Habár a felkészítési terv hivatalosan nem rendelkezik „nem nyilvános” (vagy szigorúbb) minősítéssel, részletes tartalma minősített adatokra is épül, így csupán a nagyobb levezetési elemeit tárgyalom.

3. táblázat: A LYNX KF41 harcjárművezető szakcsoport felépítése

Harcjárművezető szakcsoport		
1. hét	Technikai kiképzés 1–8. tk. (<i>haditechnikai elmélet és gyakorlat</i>)	Tanterem, telephely Bázis laktanya
2. hét	Technikai kiképzés 7–9. tk. Eü. ism. 2. tk. (<i>sebesült mentése hjmű.ből</i>) Infokommunikációs szakismeretek Harcászat 3. tk., írásbeli teszt	Tanterem, telephely Bázis laktanya
3. hét	Vezetési kiképzés 1–3. tk. (<i>a harcjárművezetés alapjai, vontatás</i>) Technikai kiképzés 3. tk. (<i>karbantartás</i>)	Tanterem, telephely Gyakorlótér, vezetési gyakorlat
4. hét	Vezetési kiképzés 2., 4. tk. (<i>vezetés földúton, terepen, természetes és mesterséges akadályokkal</i>)	Tanterem, telephely Gyakorlótér, vezetési gyakorlat
5. hét	Vezetési kiképzés 2–6. tk. (<i>vezetés terepen, irányokban, nappal és éjszaka, menetoszlopban, vizsgavezetés</i>)	Tanterem, telephely Gyakorlótér, vezetési gyakorlat

Forrás: Levezetési terv a LYNX KF41HU harcjárművezetői felkészítés levezetésére.
Magyar Honvédség Kinizsi Pál 30. Páncélozott Gyalogdandár, 2024

4. táblázat: A LYNX KF41 harcjárműirányzó szakcsoport felépítése

Harcjárműirányzó szakcsoport		
1. hét	Híradó kik. 1. tk., Egészségügyi ism. 2. tk. Lőkiképzés 1. tk. (Célok felderítése és leküzdése harcjárművekkel, löelmélet)	Tanterem, telephely Bázis laktanya
2. hét	Lőkiképzés 1. tk. (M2 és MAG58 anyagismeret, lövészetre felkészítés, harcjárműre szerelés, normafelmérés)	Tanterem, telephely Bázis laktanya
3. hét	Lőkiképzés 1. tk. (Mk 30/2 ABM anyagismeret, szét- és összeszerelés)	Tanterem, telephely Bázis laktanya
4. hét	Lőkiképzés 1. tk. (Torony kezelőszervek, elektronikai szerkezet, szenzorok, löszerprogramozó egység, Mk 30/2 ABM hevederezés, töltés, akadályelhárítás)	Tanterem, telephely Bázis laktanya
5. hét	Lőkiképzés 1. tk. (Mk 30/2 ABM szét- és összeszerelés, töltés, hevederezés, felmérés, ködgránátvető rendszer)	Tanterem, telephely Bázis laktanya
6. hét	Lőkiképzés 1. tk. (Elméleti felmérés, kommunikáció a harcjárműben, statikus és dinamikus célfelderítés)	Tanterem, telephely Bázis laktanya
7. hét	Lövészeti hét (Lőgyakorlatok az FN M2 RCWS-sel, ¹⁹ beszabályozás, belövés és száraz begyakorlások a LANCE II harcjárműtoronnyal)	Lőtér (sávhatároktól mért 45° széles/1850 m hosszú biztonsági sáv)
8. hét	Lövészeti hét (Lőgyakorlatok a LANCE II harcjárműtoronnyal Mk 30/2 ABM, MAG 58, ROSy; ²⁰ Harcjármű lögyakorlatok végrehajtása - beszabályozás, belövés - GLFX-1 és GLFX-2 modulok ²¹ - tüzelőállásból álló és mozgó célokra nappal és éjszaka - mozgásból álló és mozgó célokra nappal - 1. és 2. sz. előkészítő légvédelmi lögyakorlat ARV 3HU BUFFALO RCWS-el)	Lőtér (lövészeti szektor sávhatároktól mért 45° széles/2500–4000 m hosszú biztonsági sáv löszertípustól függően) ²²
9. hét ²³	Lövészeti hét (Elmaradt kiképzés, lögyakorlatok pótlása, karbantartás, visszacsoportosítás)	Lőtér

Forrás: Levezetési terv a LYNX KF41HU harcjárműirányzó felkészítés levezetésére.
Magyar Honvédség Kinizsi Pál 30. Páncélozott Gyalogdandár, 2024

¹⁹ FN Herstal 12,7 mm M2 nehéz géppuska távirányított fegyverrendszer (remote controlled weapon station), LYNX KF41 harcjármű parancsnoki célfelderítő irányzék és fegyver.

²⁰ Rapid obscuration system ködgránátvető.

²¹ Gate to live fire exercise: rávezető lögyakorlatok a jártasság megalapozása céljából.

²² A paramétereknek jelenleg Magyarországon belül a tatárszentgyörgyi, körös-hegyi- és „0 pont” lőterek felelnek meg.

²³ A 7., 8. és 9. hét tartalma a hetek bontásában a lőtér terheltsége, az előjárói ellenőrzések és a Rheinmetall szakembereinek kérése alapján változott.

A felkészítés első két hetét a statikusan használt harcjárművekre és a kiképzés teljes időtartamára kiadott táblagépek használatára épülő haditechnikai alapismeretek képezik, és kritériumjellegű írásbeli teszttel zárul. A harmadik-negyedik-ötödik kiképzési hét hétfői és pénteki átcsoportosítással számol, így öt kiképzési munkanapból áll, ahol a kiképzés időtartamát – a 2024 évi új HM rendeleteknek²⁴ megfelelően – csak a 11 órás kötelező pihenőidő korlátozza, az egyénileg végrehajtott vezetési gyakorlatokat pedig az igénybevétel előtti és utáni technikai kiszolgálás keretezi be. Ezt szintén kritériumstátuszú vizsgavezetés, majd a visszacsoportosítás zárja (lásd 4. táblázat).

Szemmel látható különbség a felkészítés megnövekedett időtartama. A beosztás ellátásához szükséges alaposabb bemeneti követelményrendszer a későbbi újraképzés hosszával ellensúlyozható: a beosztását aktívan gyakorló harcjárművezetők és -irányzók számára egyaránt (jelenlegi tapasztalatok alapján) évenként két hét ismeretfrissítés szükséges, amely az előresoroló vezetési gyakorlatot és az egyéni lögyakorlatokat foglalja magába.

A kiképzés létszámát korlátozó lényegibb tényező a rendelkezésre álló harcjárművek, és mindenekelőtt a (Rheinmetall által is) akkreditált kiképzők száma. A szakkiképzők által eddig sikeresen fenntartott alapelv az egy harcjármű/egy kiképző/három kiképzendő arány, amely szintén gyökeresen eltér a Magyar Honvédség korábbi eljárásrendjétől, és a minőségi, vissza-ellenőrizhető felkészítés valódi záloga.

Egy harcjárművekkel és személyi állománnyal feltöltött Gránátos Zászlóalj teljes szak-kiképzése esetében (állománytábla: 2024. 07. 31.) ez kvantitatívan az alábbiak szerint alakul:

5. táblázat: A LYNX KF41 harcjármű szakcsoportos felkészítés kvantitatív adatai

LYNX KF41 Harcjárművezető beosztás ²⁵		LYNX KF41 Harcjárműirányzó beosztás		
Teljes szakcsoportos felkészítés (beosztásba helyezéskor) időtartam: 25 kiképzési nap		Teljes szakcsoportos felkészítés (beosztásba helyezéskor) időtartam: 40/45 kiképzési nap		
Ismeretfrissítő képzés (éves szinten/kiképzési ciklusonként): 10 kiképzési nap		Ismeretfrissítő képzés (éves szinten/kiképzési ciklusonként): 10 kiképzési nap		
Vezetési óra	25 óra/fő ²⁶	Lőszer- kiszabot	7.62 mm FN MAG 58	424 db/fő
			12.7 mm M2	44 db/fő
			30 mm TPT (lőtéri)	154 db/fő
			30 mm KETF ²⁸	15 db/fő
			RoSy ködgránát	5 db/fő
Hozzávetőleges üzem- anyag-szükséglet	750 l/fő ²⁷			

Forrás: a MH KP 30. PCTT. GYDD. 1. Gránátos Zászlóalj április havi munkaterve. Magyar Honvédség Kinizsi Pál 30. Páncélozott Gyalogdandár, 2024

²⁴ 6/2024. (VI. 28.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses állomány tagjára vonatkozó személyügyi szabályokról, 5/2024. (VI. 28.) HM rendelet a honvéd szolgálati viszony alapelveinek, magatartási követelményeinek, valamint jogorvoslati kérdéseinek szabályairól.

²⁵ A Gránátos Zászlóalj állománytáblájának pontos létszámadatait és a beosztások számát minősítési okokból nem közlöm.

²⁶ Teljes, gyakorlati vezetési idő, az eddig végrehajtott szakcsoportos kiképzések foglalkozásvezetőinek tapasztalata alapján átlagolt érték.

²⁷ A terepvezetés, talajút- és hosszú távú (műút) vezetés átlagolt értéke alapján, vegyes fogyasztással (300 l/100 km) számolva.

²⁸ Kinetic energy time fuze – kinetikus időzített gyújtó.

Összegzés

A tanulmányban felvázolt jellegzetességek rámutatnak: a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemében végrehajtott szakcsoportos felkészítés már elindult a paradigmaváltás szükségszerű lépéseinek útján. A változás forrása láthatóan mind a parancsnoki iránymutatás (HVKF, HVKF-h, HVK KIKCSF, MH SZFP) és szándék formájában, mind a külföldi tanfolyamok által akkreditált és a haditechnikai eszköz képességei által vezérelt alulról szerveződő úton érvényesül. A tanulmány a múlt, a jelen és a külhoni eljárásrend sajátosságainak áttekintésével szemlélteti, hogy a közös irányba ható anamorfózis szervezeti érvényesüléséhez specifikus lépések képesek támogatólag hatni.

A szükségszerűen hosszabb időtartamú és specializáltabb anyagszükségletű, szimulációs központokra épülő szakcsoportos felkészítést célszerű akkreditált tanfolyamstruktúrával autorizálni, ami a kiképzés azonos tartalmát és minőségét képes biztosítani. Ezt a külföldi példa mentén is logikusabb „fölfelé kerekítve” ellátni erőforrásokkal: amelyek közül az elsődleges jelenleg az idő, valamint az approbált szak-kiképző állomány. Mindezt egy, a változócentrikus személyügyi rendszertől részben leválasztott Központi Kiképzésnyilvántartó Rendszer lehet képes a szárazföldi erők szintjén strukturálni, amelynek felállítása a Kiképzési Csoportfőnökségeken végrehajtott tapasztalatfeldolgozások alapján folyamatban van.

A struktúra kezdeti (vagy állandó) mellékpillére lehet az új beosztást ellátó belépő szint lokalizált szakcsoportjai, amelyben a Pzh-2000 és Leopard 2A7HU beosztásai a tatai, a LYNX KF41, ARV és M12 Hirtenberger kezelői a hódmezővásárhelyi, míg a Gidrán harcjármű beosztásai a debreceni helyőrség Szimulációs Központjában kerülnek akkreditációra. Ez rendszerszinten kiküszöbölheti a papíralapú, alkalmi levezetési terv mentén végrehajtott helyi szakcsoportos felkészítés múlt századi sajátosságait, amely a rendelkezésre álló idő alapján más időtartamban, a helyi kiképzési infrastruktúra által más feltételek mentén végrehajtott, valamint fegyverrendszerrel szemben beosztásra épült.

A haderőfejlesztéssel beszerzett és részben honi gyártású 21. századi eszközök képességeinek maximalizálása szempontjából jelenleg hiányzó pillér a gyakorlati kiképzési infrastruktúra: gyakorló- és lötereink többségében nyílt terepszakaszok, ahol puha és gyalogsági célok a Lövészeti szakutasítás 90-es években rendszeresített gyalogsági és kombinált lögyakorlatainak biztosítására hivatottak. A külföldi tapasztalat²⁹ egy lögyakorlatra egy állandó lövészeti szektor kialakítása, amely a folytonos berendezési és átrendezési munkafolyamatot minimalizálja. Fedett (erdős) löszektorok, állandó fedezékek, manőverek végrehajtását biztosító kiterjesztett sávhatárok és elválasztó terepelemek, beépített területet szimbolizáló objektumok és helyszöggel (emelkedéssel) végrehajtható lögyakorlatok mind szükségesek az életszerű kiképzéshez nappal, valamint éjszaka.

Végezetül, a hosszabb és nagyobb erőforrás-szükségletű szakcsoportos felkészítést a központi nyilvántartás által támogatott rövidebb és a katona szolgálati helyén végrehajtható ismétlő képzés/kvalifikáció ellensúlyozhatja, míg a löszerszükségletet

²⁹ A tanulmány szempontjából releváns külföldi lö- és gyakorlóterek: Fort Moore, Eglin Air Force Base, Camp Dahlenega, Truppenübungsplatz Munster, Truppenübungsplatz Altmark.

az előzetes szimulációs begyakorlás és lögyakorlatok csökkenthetik. Mindezt külföldi példa alapján a kiképzési ciklusok adaptációja emelheti új szintre, amelyben egy másfél/kétéves időszak során a személyi fluktuáció minimalizált, az alegység missziós vagy NATO-felajánlott célfelkészítést hajt végre, míg a beosztásukba új belépők teljes szakcsoportos felkészítést, az azt már korábban ellátó katonák pedig magasabb szintű továbbképzést, specializált kiképzést vagy parancsnoki képzést hajtanak végre a kiképzési ciklus első és második időszakában. A tanulmány által felvázolt tapasztalatok közül talán nem csupán a leginkább alapvető, de egyben a legfontosabb alapelvek is: a kiképzés időtartamának és tartalmának garantálása, ami ilyen összetett és nagy értékű haditechnikai eszközöknél már egzisztenciális jelentőségű.

Felhasznált irodalom

- A katonai kiképzés módszertani kézikönyve* (2021). Tervezet. A Magyar Honvédség Parancsnoksága Kiképzési Csoportfőnökség Kiadványa.
- Combined Arms Center – Training (CAC-T) (2013): *The Leader's Guide to Unit Training Management (UTM)*. Fort Leavenworth: Training Management Directorate.
- Headquarters, Department of the Army (2019): *Army Doctrine Publication No. 7-0 Training*. Washington D.C.: Army Publishing Directorate.
- Headquarters, Department of the Army (2021): *Field Manual No. 7-0 Training*. Washington D.C.: Army Publishing Directorate.
- Headquarters, Department of the Army (2022): *Armor. The Professional Bulletin of the Armor Branch*. PB-17-22-2, Vol. CXXXVIV, No. 2.

Tartalom

BECK ATTILA: <i>Harc Róma örökösei közt: A frank–langobárd háborúk (571–590)</i>	5
BODA MIHÁLY: <i>A háború mint a politika folytatása más eszközökkel</i>	19
VARGA NÓRA: <i>A „háború köde” tegnap és ma – a hadviselés dinamikájának változása és hatása a stratégiai gondolkodásra</i>	37
BALOGH ZSOLT: <i>Az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos alapkiképzést végzett, 13. évfolyamos honvéd kadétok pályamotivációs vizsgálata</i>	49
CSERVENYÁK JÓZSEF: <i>Testnevelés a hadtudomány kezdetén</i>	65
SZÖLLŐSI ANNAMÁRIA: <i>A reziliencia jelentése és fogalmi fejlődése: multi- és interdiszciplináris perspektíva</i>	77
KORNÉL KONDÁS: <i>The Current Challenges of Security and Public Safety, the Defence Administrative Context of Their Management</i>	87
SZABOLCS LÓRÁNT: <i>Doctrine by Necessity: Analysing Russia’s Nuclear Strategy Modification in the Era of Hypersonic Weapons</i>	103
FARKAS GÁBOR – FAZEKAS GÁBOR: <i>Közösségi finanszírozás a harctéren</i>	121
MATÁNYI MARCELL: <i>„Rajta hát, nemes magyarok!” A Magyar Királyság önvédelmi rendszerének ideológiai háttere az 1809. évi koalíciós háborúban</i>	133
MÁTYÁS BOTOND HUNOR: <i>A magyar királyi 1. honvéd rohamtüzér osztály törzsütegének tishti kara</i>	149
PÁSZTHORY DOMONKOS: <i>A szakcsoportos felkészítés jelene és jövője a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemében</i>	171